

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

APARE LUNAR SUB CONDUCEREA UNUI
COMITET DE REDACȚIE

ANUL XXV Nr. 9-10
SEPTEMBRIE - OCTOMBRIE
1966

Redacția și Administrația : Sectorul Social-Cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor
Str. Patriarhiei Nr. 21 — Raionul Nicolae Bălcescu

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

P. F. JUSTINIAN,
Mitropolitul Ungrovlahiei
și Patriarhul României

VICEPREȘEDINȚI :

P. S. Dr. ANTIM,
Episcopul Buzăului

P. S. CHESARIE,
Episcopul Dunării de Jos

MEMBRI :

P. S. Dr. ANTIM,
Episcop Vicar

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU,
Vicar mitropolitan

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. STĂN DIMANCEA,
Consilier cultural mitropolitan

C U P R I N S U L

Pag.

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

Arhim. GR. BABUȘ, <i>La Nașterea Maicii Domnului</i>	777
Pr. Prof. D. STĂNILOAE, <i>La Înălțarea Sfintei Cruci</i>	781
Pr. Prof. P. REZUȘ, <i>La Duminica dinaintea Sfintei Cruci</i>	784
Pr. Prof. M. CHIALDA, <i>Crucea ca lepădare de sine</i>	787
Diac. Prof. EM. VASILESCU, <i>La Duminica a XIX-a după Rusalii</i>	790
Prof. C. PAVEL, <i>La Cuvioasa Parascheva</i>	794
Diac. Prof. N. BALCA, <i>La Sfântul Dimitrie Izvoritorul de mir</i>	797
Diac. Prof. N. I. NICOLAESCU și Pr. Prof. ENE BRANIȘTE, <i>La Sfântul Dimitrie Basarabov (cel Nou)</i>	800
Pr. Prof. AL. I. CIUREA, <i>Despre egalitatea tuturor oamenilor în fața Mintuitorului Hristos</i>	804

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

REDACȚIA, <i>Acțiuni în slujba păcii (septembrie-octombrie)</i>	808
<i>Știri ecumenice și bisericesti</i>	818

ARTICOLE ȘI STUDII

Pr. IOAN MIRCEA, <i>Sfinții Apostoli Petru și Pavel după documente vechi și noi</i>	821
Prof. AURELIAN SACERDOȚEANU, « <i>Capete de poruncă</i> » de Antim Ivireanul	831
VIRGIL MOLIN, <i>Unde a învățat Antim Ivireanul meșteșugul de «typarnic»</i>	839

DOCUMENTARE

MATEI CAZACU, <i>Cea mai veche biserică din București: biserica Doamnei Maria</i>	845
Prof. DIMITRIE GH. IONESCU, <i>Alte biserici vechi din Buzău, date noi despre Biserica Gîrlași</i>	854

IOANA CRISTACHE-PANAIT și PANAIT I. PANAIT, *Sgrafite în Biserica
Curții Domnești din Tîrgoviște*

884

E V O C Ă R I

Pr. VICTOR N. POPESCU, <i>Arhim. Iulius Scriban și prof. I. Popescu- Pasărea</i>	894
Prof. DUMITRU RADU, <i>George Coșbuc — O sută de ani de la naștere</i>	899
MARIN I. PREDESCU, <i>Coșbuc (versuri)</i>	906

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

ARHIEPISCOPIA BUCUREȘTILOR

CRONICAR, <i>Slujbe festive în amintirea mitropolitului Antim Ivirea- nul: Snagov, Tîrgoviște</i>	908
REDAȚIA, <i>Comemorarea lui Antim Ivireanul</i>	917
REDAȚIA, <i>Conferințele de orientare a clerului din luna sept., a. c.</i>	918
Arhid. AL. MUNTEANU, <i>Deschiderea cursurilor anului școlar 1966— 1967 la Institutul și Seminarul teologic din București</i>	921
ASISTENT, <i>Biserica dîn Poiana de Jos</i>	922
ASISTENT, <i>Biserica din Țigănești-Argeș</i>	924
ASISTENT, <i>Biserica din Parohia 'Mislea, raion Găiești</i>	929
ASISTENT, <i>Moment festiv</i>	930
ASISTENT, † Pr. Ioan Rădoi	931

NOTE DE LECTOR ; RECENZII

<i>Cronici turcești privind țările române secolele XV—XVII... Bucu- rești 1966, de MATEI CAZACU</i>	933
V. Gânde a, Dinu C. Giurescu, <i>Mircea Malița, Pagini din tre- cutul diplomației românești, București, 1966, de ȘT. ANDREESCU</i>	935
Anca Live scu, <i>Despre dicțiune, București, 1965, de Pr. GH. I. DRĂGULIN</i>	937
Irving Stone, <i>Agonie și extaz, București, 1966, de P. I. DAVID</i>	939
«Studii și cercetări de Istoria artei», tom. 13. 1/1966. de I. S.	942
Claudiu Giurcăneanu, <i>Etiopia, București, 1965, de N. NEAGA</i>	949

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

P R E D I C I

LA NAȘTEREA MAICII DOMNULUI

«Bucură-te cea plină de dar, Domnul este cu tine»

În salba de sărbători care alcătuiesc cununa de aur a anului nostru liturgic și bisericesc, cu osebire strălucesc zilele pe care evlavia și credința curată a creștinismului ortodox le-a închinat dintru început preasfintei Fecioare Maria, Maica Domnului nostru Iisus Hristos și Maica tuturor creștinilor.

În pragul anului bisericesc ne întâmpină Nașterea Sfintei Fecioare Maria, pe care o prăznuim în ziua de 8 septembrie; la 21 noiembrie, un nou prilej de bucurie duhovnicească și de preamărire a Sfintei Fecioare: Intrarea sa în Biserică, la vârsta de 3 ani; la 25 martie, cea mai luminoasă sărbătoare închinată Maicii Domnului, izvor de bucurie ce nu se poate rosti în viu grai omenesc: Bunavestire făcută Fecioarei de către îngerul Domnului, Gavriil, că va zămisli în pîntecele Ei pe Fiul lui Dumnezeu; Adormirea Maicii Domnului la 15 august și Soborul Maicii Domnului la 26 decembrie.

La sărbătorile pe care Biserica noastră dreptmăritoare de Dumnezeu le-a închinat Sfintei Fecioare, trebuie să adăugăm bogăția și frumusețea de negrăit a imnelor și cîntărilor pe care credincioșii le aduc Sfintei Fecioare, numărul mare de rugăciuni, cu un cuprins spiritual deosebit de înălțător, care s-a ridicat din adîncul inimii credincioșilor către Născătoarea de Dumnezeu și pururea Fecioara Maria.

La toate aceste elemente ale cultului nostru ortodox pentru Fecioara Maria trebuie să adăugăm minunatele icoane în care a fost prins chipul prea frumos al Fecioarei, fie cu Pruncul Iisus în brațe, cufundată în tăcută și liniștită rugăciune în templu sau înfiorată de vestirea minunată a îngerului Gavriil, sau cutremurată pînă în adîncul inimii Ei de mamă pentru patima și răstignirea Fiului Său, sau de la naștere neliniștită, de cînd

dreptul Simeon, luînd Pruncul Iisus în brațe, a grăit Fecioarei cuvintele: «Copilul acesta este rînduit spre prăbușirea și ridicarea multora în Israel» (Luca II, 34—35).

Gîndindu-se la toate acestea, este firesc să ne întrebăm sau să încercăm să ne explicăm nouă înșine, spre a ne liniști sufletul nostru care se vrea mereu în înălțare spre Dumnezeu, de ce în cultul Bisericii noastre ortodoxe i se acordă Sfintei Fecioare Maria acest prestigiu care întrece pe al tuturor sfinților laolaltă și de ce a crescut din tulburarea sau liniștirea, din frămîntarea sau împăcarea sufletelor creștinilor frumusețea negrăită de gînduri, de cugete și de simțăminte atît de pioase, de suave și fierbinți, care sînt turnate în inne, în cîntările și în rugăciunile cu care i se adresează preacuratei Fecioare Maria?

Vom încerca să ne dumirim asupra acestei firești întrebări cercetînd Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție a Bisericii noastre, care ne vor dezvălui nu numai legătura Fecioarei Maria cu Dumnezeu, ci și cu noi toți, fiecare din noi, în orice stare de păcătoșenie sau curățenie duhovnicească ne-am afla.

Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție ne vor lămuri asupra momentelor mai importante din viața Sfintei Fecioare. Din aceste momente asupra cărora ne vom opri, puține la număr, vom înțelege și vom cunoaște că în sufletul Sfintei Fecioare au fost mari virtuțile firii Ei omenești și fără măsură au fost harurile pe care Dumnezeu le-a revărsat în inima ei, mijlocindu-i urcușul spre cel mai înalt pisc al sfințeniei pe care l-ar putea dori o făptură cu minte cugetătoare, prin acestea ajungînd Sfînta Fecioară însăși, dintre toți oamenii pămînteni, cel mai aproape de slava lui Dumnezeu, nouă înșine mijlocindu-ne iertarea de păcate, mîntuirea și desăvîșirea noastră, prin neîncetatele soliri ale dragostei ei pentru noi oamenii, către Fiul său cel iubit, Mîntuitorul nostru Iisus Hristos.

Se naște în Nazaretul Galileii, ca vlăstar la petrecuta vîrstă a doi bătrîni credincioși, Ioachim și Ana, cu sufletul lor înalt, prin rugăciune neînteruptă, de mila și de mărirea lui Dumnezeu. Credința și virtutea lor statornică în dragostea și atotputernicia lui Dumnezeu s-au vădit în nașterea lui Miriam, fiică închinată și făgăduită templului de către părinții ei, mai înainte de nașterea ei după trup.

Nașterea Fecioarei Maria este înăureolată de minunata lucrare a lui Dumnezeu. Ea va rămîne pururea fecioară, deși Născătoare a Fiului lui Dumnezeu, adică va fi în același timp fecioară și maică, fiindcă va naște fără de bărbat pe Emanoil, — după cuvîntul profetit de Isaia, și din călcîiul ei va odrăsli Cel ce va zdrobi, la plinirea vremii, capul șarpelui ispititor, — după cuvîntul protoevangelului Genezei, cea dintîi carte revelată a Vechiului Testament.

La trei ani, copil abia dezlegat din legăturile fașei. Mariam este purtată pe brațele părinților ei pînă la templul din Ierusalim și închinată templului de la această vîrstă, — ea care va deveni în curînd templul lui Dumnezeu-Omul și templul oricărui om care se dorește și se vrea după Dumnezeu.

Arhiereul de atunci al templului, Zaharia, tot într-un mod neobișnuit, sub ochiul atotvăzător al lui Dumnezeu, introduce copila întru cele dinăuntru ale templului, în Sfinta Sfințelor, unde numai o dată pe an intra doar arhiereul, fiindcă în această tainică încăpere neîncăpută tronează Veșnicul Dumnezeu.

De aici se vede chemarea înaltă a Fecioarei față de destinul oamenilor căzuți în păcat și se dezleagă tainic această chemare pe care Fecioara o va accepta cu fior și cutremurare, răspunzând voinței și dragostei lui Dumnezeu care are milă de omul păcătos și nu vrea pieirea nimănui, ci izbăvirea tuturor. Ioachim și Ana părăsesc pe seama templului copila și se întorc la casa lor pustie însă plină de tainica prezență a lui Dumnezeu, întocmai cum tainic era inima lor plină de aceeași prezență.

La vârsta de 15 ani, fecioara trebuie să părăsească templul, să se reîntoarcă la vatra și la dragostea părintească. Revine în Nazaret, dar neuitînd că este închinată templului mai dinainte de a se naște de către părinții ei, își exprimă vrerea de a sluji mai departe templului din Nazaret. Spre a fi ferită de orice vorbă nesocotită sau necuviincioasă, fiindcă este hotărîită să rămînă fecioară, i se dă un logodnic, pavază doar a curăteniei ei sufletești și trupești, bătrînul Iosif de 84 ani și el coborîtor ca și părinții Fecioarei din spița neamului lui David. Drept și cuvios, bătrînul Iosif îngăduie Mariei viața de rugăciune și de contemplare în templul lui Dumnezeu, pregătindu-se cu sîrg spre marea ei chemare din pîntecele maicii sale. Urmează momentul culminant din viața preacuratei Fecioare: mai înainte ca să locuiască împreună logodnicii, pe cînd Maria era cu duhul adîncit în rugăciune, Dumnezeu îi trimite pe îngerul Gavriil să-i aducă vestea fericită: «Bucură-te Cea plină de dar; Domnul este cu tine și binecuvîntată ești tu între femei». Fecioara se înfioară, se cutremură la auzul glasului arhanghelului trimis de Dumnezeu. O liniștește tot îngerul: «Nu te teme, Marie, tu ai aflat har înaintea lui Dumnezeu și iată, vei lua în pîntece și vei naște Fiu și vei chema numele Lui Iisus. El va fi mare și Fiul Celui preainalt se va chema și Domnul Dumnezeu va da tronul lui David tatăl Său și va domni în veci peste casa lui Iacov, iar împărăția Lui sfîrșit nu va avea» (Luca I, 30—33). Aceasta este solia pe care i-o aduce Gavriil de sus de la Dumnezeu Tatăl. Și se cutremură pînă în adînc Fecioara; și era firesc să se cutremure, fiindcă naștea și de bărbat nu știa. Minune mai mare decît toată minunea: Fecioara va naște și fecioară va rămîne, iar Cel care își va zidi sieși trup din trupul și singele ei va fi Fiul lui Dumnezeu.

Firesc era să se întrebe Fecioara în cugetul ei cum va fi cu puțință acest lucru pentru sine. Îngerul însă nu contenește a o liniști: «Duhul Sfînt peste Tine se va pogori și puterea Celui preainalt te va umbri, iar Sfîntul care se va naște din tine se va numi Fiul lui Dumnezeu».

Cît de cuminte, de înțelept și de smerit este răspunsul Fecioarei: «Iată, roaba Domnului, fie mie după cuvîntul Tău!»; și îngerul o părăsește, dar o însoțește mai departe Duhul Sfînt, care s-a pogorit peste ea și puterea Celui preainalt care a umbrit-o (Luca I, 35).

Duhul Sfînt, al treilea ipostas al Sfintei Treimi, lucrează în ea, fără poftă și fără sămînță, zămislirea după trup a Logosului, a Fiului lui Dumnezeu, cel de al doilea ipostas a Treimeii celei Sfinte. Pentru acest lucru, cînd Fecioara Maria se va prezenta în casa Elisabetei, soția preotului Zaharia, mama marelui prooroc și înaintemergător Ioan Botezătorul, va auzi din partea ei cuvintele: «Binecuvîntată ești tu între femei și binecuvîntat este rodul pîntecelui tău. Cum mi-a fost dat mie să vină la mine Maica Domnului meu» (Luca I. 42—43).

Maria, înțelegînd acum taina cea din veac ascunsă și de îngeri neștiută, glăsuiește: «Mărește suflete al meu pre Domnul și s-a bucurat du-iul meu de Dumnezeu Mintuitorul meu, că a căutat spre smerenia roabei sale, că iată, de acum mă vor ferici toate neamurile, că mi-a făcut mie mărire Cel Atotputernic și Sfînt numele Lui și mila Lui din neam în neam spre cei care se tem de El» (Luca I, 46—53).

De acum încep îngrijorările pentru Preacurata. Naște Fiu în staulul vitelor, în Betleemul Iudeii. Și Fiul este urmărit de Irod care se temea să nu-i ia tronul.

Mintea credincioșilor nu poate înțelege planul lui Dumnezeu de a izbăvi lumea!

Fecioara este îngrijorată și plînge în sufletul ei pentru toate încercările, pătimirile, batjocurile și moartea pe cruce a Fiului său. Sabia prezisă de dreptul Simeon era permanent înfiptă în inima ei maternă. Plînge durerea și chinul Fiului, dar mai ales plînge din pricina întunericii și neînțelegerii de către om a tainei celei mari, prin care Dumnezeu din veac a hotărît să izbăvească pe om de păcat și să-l urce în lumina fără apus a slavei Sale. Fecioara permanent suferă din dragoste pentru Fiul ei și din dragoste pentru toți oamenii care zăbovesc în întunericul păcatului.

Doar îngerii o slăvesc și-i strigă fără încetare: «Bucură-te, cea plină de dar, că Domnul cu Tine este pe cărările lumii acesteia și prin Tine Domnul este cu toți oamenii care-l caută, nădăjduind spre Dînsul».

Fecioara suferă fiindcă Fiul ei călătorea spre moartea trupezască și pentru că oamenii își urmau drumul spre moartea sufletească.

Dar dincolo de suferința ei strălucea și bucuria misiunii ei împlinite. Rămînea pentru veșnicie Maica lui Dumnezeu și Maica tot omului răscumpărat din păcat de Fiul ei. Acesta este motivul pentru care trebuie să ne simțim fiecare îmboldiți dinăuntru conștiinței noastre să-i cîntăm ca și îngerii cerului slavoslovia de laudă și de preamărire Celei fără de prihană și pururea Fecioară.

Cuvine-se tot creștinului să se roage fără încetare către Maica Domnului fiindcă și prin virtuțile ei se întrupează ca să ne izbăvească Fiul lui Dumnezeu, după ce grăiește îngerului: «Iată roaba Domnului», fiindcă ea a rămas fără de păcat personal și înainte și după naștere, curățită fiind în trupul ei de către Duhul Sfînt, cînd zămislea trupezaste în pîntecele său pe Fiul lui Dumnezeu, și de urmările păcatului strămoșesc; să se roage Fecioarei Celei fără prihană fiindcă ea, după înălțarea Fiului la cer și după adormirea ei, s-a mutat în slava Tatălui.

alături de Fiul său și stăruie neconținut cu solitare rugăciuni pentru toți păcătoșii și necăjiții acestei lumi.

În planul iconomiei divine de mîntuire și de desăvîrșire, Fecioara Maria ocupă locul cel mai înalt dintre ființele omenești. Prin ea, Dumnezeu, se face om, ca pe om să-l izbăvească de păcat, să-l împace cu Dumnezeu și să-l urce pînă la demnitatea de slavă a dumnezeirii Celei întreit Sfinte, Preacurata s-a făcut prin aceasta Maica lui Dumnezeu și Maica întregului neam omenesc care dorește să ajungă la lumina și slava lui Dumnezeu.

Pentru întreg neamul omenesc și pentru fiecare dintre noi, Fecioara cea fără de prihană se roagă lui Dumnezeu pentru iertarea păcatelor noastre; se roagă Fiului Său iubit, Dreptul Judecător al nostru al tuturor, în ziua de apoi să nu-și ia mila și iubirea sa de la noi păcătoșii.

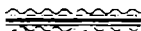
Prin ea ne sfințim noi toți în ființa noastră trupească și sufletească și prin ea lumea creată de Dumnezeu își dobîndește desăvîrșirea ei.

Acestea sînt motivele care ne îndeamnă sau pentru care trebuie să ne îndemne înăuntrul conștiinței noastre ca să nu punem niciodată capăt rugăciunii noastre către Dumnezeu pentru a noastră izbăvire și desăvîrșire. Căci numai ea, prin dragostea, mila și rugăciunea ei către Dumnezeu ne poate scăpa de moartea păcatului, de toată neputința legată de puținătatea noastră.

În inima noastră neconținut să zămislească cîntările și rugăciunile către Preacurata, cu frumusețea lor negrăită, așa cum le găsim numai în Acatistul Bunevestiri și în Paraclisul Preasfintei Născătoare de Dumnezeu.

«Către Născătoarea de Dumnezeu acum cu osîrdie să alergăm noi păcătoșii și smeriții să cădem cu pocăință, strigînd din adîncul sufletului: «Stăpînă, ajută-ne, milostivește-te spre noi; sîrguiește, că pierim de mulțimea păcatelor; nu întoarce pe robii Tăi deșerți, că pe tine una nădejde te-am cîștigat». Amin!

Arhim. GR. BĂBUȘ

LA DUMINICA DINAINTEA SFINTEI CRUCI

«Așa a iubit Dumnezeu lumea, încît și pe Fiul Său Unul-Născut L-a dat, ca tot cel ce crede într-Insul să nu piară, ci să aibă viață veșnică» (Ioan III, 16).

Noi, creștinii, cinstim neîncetat sfînta cruce. De aceea, acum, la începutul anului bisericesc, îndată după sărbătoarea nașterii Maicii Domnului, care a adus pe lume pe Acela care S-a făcut om, Fiul lui Dum-

nezeu, Mîntuitorul nostru, Biserica a rînduit s arb toarea  n l t rii Sfintei Cruci, prin care Domnul Hristos ne-a m ntuit. Iar Duminica înaintea  n l t rii Sfintei Cruci, Biserica a  chinat-o tot Sfintei Cruci, numind-o Duminica dinaintea  n l t rii Sfintei Cruci.

Creștinismul nu se poate cugeta fără cruce. Crucea este semnul lui. Ea t lm cește pe scurt cuprinsul și înțelesul lui; ea este așezată pe biserici, tot locașul bisericii este dominat de cruce și toate slujbele ei sînt punctate la tot pasul de amintirea și de semnul crucii.

Pentru ce este crucea at t de cinstită în creștinism?  n ce constă marelle ei înțeles devenit nota caracteristică dominantă a creștinismului? Ne-o spune aceasta în mod concentrat o c ntare bisericească: «Prin cruce a venit mîntuirea a toată lumea» și vine mîntuirea de moarte a fiecăruia din noi. «Ea este puterea lui Dumnezeu pentru noi cei ce ne m ntuim» — spune sfintul apostol Pavel (I Cor. 1, 18). Iar când zicem cruce, înțelegem crucea lui Hristos, adică jertfa Domnului Iisus Hristos pentru noi, înțelegem pe Hristos cel răstignit pe ea, căci aș  cum nu putem despărți pe Hristos de cruce, aș  nu putem despărți nici crucea de Hristos. Jertfa de pe cruce a Domnului este unica putere care ne-a scăpat și ne scapă de păcat și de moartea veșnică.

De aceea, crucea nu e semn de moarte și de întristare, ci semn de biruință asupra morții, semn de  credere și de nădejde. E semnul vieții biruitoare pentru vecii vecilor și de aceea semn de m ngiere și de optimism. Morții noștri au cruce la c p ții pentru că prin aceasta arătăm eredița că ei nu au rămas în piericiunea mormintului, ci au viața cea netrecătoare și în ziua  vierii universale ne vom aduna cu toții pentru totdeauna. Noi ne însemnăm cu semnul crucii, pentru că credem că nu sîntem sortiți morții veșnice, ci vieții fără de sfirșit.

Pe ce se întemeiază  crederea  ceasta în cruce? Pe faptul că ea reprezintă iubirea lui Dumnezeu, care ar t ndu-Se în gradul cel mai înalt pe cruce, n-a putut să nu biruiască moartea. Pe cruce s-a arătat iubirea Sfintei Treimi față de noi în modul culminant. Pe cruce s-a arătat iubirea Tatălui Ceresc față de noi, merg nd p n  la a da pe Unicul Fiul Său Unul-Născut pentru noi. Pe cruce s-a arătat iubirea Fiului lui Dumnezeu față de noi, merg nd p n  la a suporta moartea pentru noi. Pe cruce s-a arătat iubirea Duhului Sfint față de noi, cel unit cu Fiul din totdeauna. De aceea, c nd se pomenește Sfinta Treime, facem semnul sfintei cruci, vestind iubirea ei față de noi, arătată pe crucea de pe Golgota, iubirea prin care Sfinta Treime ne-a m ntuit pe noi, prin care ne-a legat de Sine și de viața Sa cea veșnică.

Răstignirea lui Hristos pe cruce a fost fapta supremă a iubirii lui Dumnezeu cel Atotputernic și nemărginit în toate față de noi. Puterea nemărginită a lui Dumnezeu,  soțit  de iubirea Lui la fel de nemărginită, a biruit moartea pe cruce nu numai pentru Cel ce S-a răstignit ca om pentru noi, ci pentru toți cei ce cred în El. Pe cruce s-a arătat cea mai mare iubire a celui mai puternic Tată de oameni. Căci, există, oare, iubire mai mare a cuiva față de cineva dec t aceea a unui tată care-și dă la

moarte pe unicul său fiu pentru cel pe care îl iubește? Dar când acest tată este însuși Dumnezeu, nu este această iubire infinit mai mare, cea mai mare ce poate exista?

Iubirea oricui este o mare putere, dar mai ales iubirea care este în stare să sufere pentru cei pe care îi iubește. Unei soții, unei mame care a epuizat toate celelalte mijloace pentru îndreptarea soțului sau a copilului nu-i mai rămâne decât să recurgă la suprema încordare a iubirii ei, acceptând suferința tăcută în care se topește însăși ființa ei. Dar tocmai în această suferință în care se dăruiește însăși viața celui ce iubește, însăși suferința care pare că face să crească în slăbiciune pe cel ce iubește este cea mai mare putere a iubirii. Toată ființa celui ce iubește se transformă, topindu-se într-o forță care topește orice învîrtoșare a celui pentru care suferă. Suferința din iubire topește mai mult ca orice piatra tare a nesimțirii păcătoase.

Cu cât mai mare este iubirea cuiva pentru altul, cu atât mai mare este capacitatea lui de suferință pentru acela. Și în întâlnirea dintre iubirea suferitoare a cuiva și nesimțirea păcătoasă a celui iubit, e aproape sigură biruința iubirii.

Dar iubirea Tatălui Ceresc, care-și sacrifică pentru noi Unicul Său Fiu, și a lui Hristos, Fiul Său, care Se sacrifică pentru noi, întrece toate iubirile, hrănindu-se din puterea cea dumnezeiască. De aceea și iubirea care s-a arătat pentru noi pe crucea lui Hristos a fost în stare să topească toate păcatele noastre și să biruiască însăși moartea care a venit din păcat. Înviorîndu-ne din nesimțirea noastră păcătoasă, care este o adevărată moarte sufletească, crucea Domnului face să circule viața nouă, viața veșnică în făpturile noastre.

Crucea lui Hristos a fost locul și forma în care s-a întâlnit iubirea dumnezeiască, cea mai mare iubire din câte pot exista, cu învîrtoșarea păcătoasă și egală cu nesimțirea de moarte a întregii lumi. Și așa s-a născut crucea de însemnătate și efect universal. Căci, oriunde se întâlnește o iubire cu ura, cu nesimțirea păcătoasă, se naște pentru iubire — dacă iubirea persistă ca iubire și nu cade — crucea care de obicei biruiește. Dar dacă în întâlnirea iubirii unui om cu ura sau cu nesimțirea altui om învinge numai ura acelui om, iubirea atotputernică și universală a lui Dumnezeu, întâlnindu-se pe cruce cu păcatul întregii lumi, l-a învins pe acela în totalitatea lui.

Din această putere nesfârșită a iubirii lui Hristos, biruitoare prin cruce, putem să sorbim toți nu numai o viață fără de păcat și fără de moarte, ci și puterea de a iubi noi înșine pe alții cu prețul oricăror osteneți și suferințe pentru ei. Orice biruință asupra egoismului nostru este o biruință a iubirii pentru alții, împreună cu suferința. Nu poți birui egoismul sau păcatul altora dacă nu birui cu iubirea față de ei egoismul din tine. Scăparea altuia de păcat înseamnă întâi scăparea ta de păcat prin iubirea suferitoare sau prin cruce.

Cînd scoți ghimpele răului din tine — rău care nu te lasă să iubești pe altul — te doare. Și durerea aceasta este cruce. Dar în durere este amestecată și bucuria că te poți depăși.

Această luptă cu egoismul din tine, prin iubire pentru altul, pentru a-l scăpa și pe el de egoismul său, este purtarea crucii. Prin această purtare a crucii de către noi, biruim răul din alții, pentru că îl biruim întâi în noi.

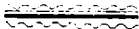
Biruința egoismului nostru și iubirea față de alții se arată și în slujirea închinată altora. Deci, și aceasta este împreună cu o cruce. Iar Hristos ni S-a făcut pildă în privința aceasta ca nimeni altul. El, cel mai mare, ne-a slujit nouă, micșorându-Se mai mult decît toți, în loc să aștepte slujirea noastră; dar tocmai în aceasta s-a arătat adevărata Lui mărire. «Cine voințe să fie între voi mai mare, să fie sluga voastră. După cum și Fiul Omului n-a venit ca să fie servit, ci ca să servească și să-Și dea sufletul Său răscumpărare pentru mulți» (Matei XX, 21). Noi ne facem mari ca oameni și arătăm credința noastră în mărirea oamenilor, slujindu-le nu vorbind numai de această mărire.

Între servire și cruce este o strînsă legătură; deci, și între mărire și cruce. Cine nu e în stare să slujească oamenilor, nu poartă crucea lui Hristos, nu o cinstește și nu contribuie la mărirea Lui și a oamenilor. Acela nu se poate numi creștin adevărat.

Iar omenirea de azi are nevoie mai mult ca oricînd de slujirea fiecăruia; ea trebuie ajutată să învingă primejdia războiului și a atîtor lipsuri din multe părți ale lumii, să realizeze o eră de pace, de frățietate, de dreptate și de bunăstare.

Să slujim cu drag și cu convingere creștină acestor năzuințe ale omenirii. Să slujim patria noastră scumpă, familia noastră, comunitatea și întereșele instituției sau întreprinderii în care lucrăm, care contribuie la binele patriei și al nostru. Numai printr-o astfel de viață de neîncetată și rîvnitoare slujire arătăm lucrătoare în noi puterea crucii lui Hristos și ne împărtășim de mîntuirea adusă prin ea și de viața veșnică.

Pr. Prof. D. STĂNILOAE

LA ÎNĂLȚAREA SFINTEI CRUCI

«Că în El a binevoit să locuiască toată plinirea și să împace cu sine prin El toate, făcînd pace prin singele crucii Lui» (Col. I, 19—20).

Sfînta noastră Biserică prăznuiește astăzi Înălțarea Sfintei Cruci. Sfînta Cruce, pe care a suferit Domnul nostru Iisus Hristos chinuri și moarte, după firea sa omenească, este înălțată astăzi înaintea noastră a tuturor, aducîndu-ne aminte de jertfa sîngeroasă a Mîntuitorului și de datoriile noastre creștinești.

Însingerata Cruce de pe culmea Golgotei stă astăzi înaintea noastră; Trupul Domnului a fremătat și a suferit pe dînsa pentru păcatele noastre. Să ne apropiem deci cu sfială și cu cinstire de Sfînta Cruce, să ne adăpostim sub brațele sale ocrotitoare și să ascultăm învățătura cea veșnică ce se desprinde dintr-însa.

Domnul nostru Iisus Hristos a sfințit Crucea prin sîngele Său. Ea a devenit cel dintîi altar creștin, pe care s-a adus ca jertfă pe Sine însuși Domnul Iisus Hristos pentru păcatele noastre. Din instrument de chin, cum era folosit la romani, din instrument de batjocură pe care erau osîndiți să moară robii, Crucea a fost sfințită și schimbată în obiect de cinstire pentru noi creștinii. Ea este semnul pe care ni-l facem zilnic, spre a ne aduce aminte de patimile și moartea Mîntuitorului.

Cinstirea Sfîntei Cruci este, astfel, legată strîns de numele de creștin și de lucrarea mîntuirii noastre. Căci Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, a fost trimis în lume ca să ne mîntuiască. Lucrarea aceasta de mîntuire a fost începută de Domnul Iisus cînd avea vîrsta de treizeci de ani (Luca III, 23) și a durat trei ani și jumătate. În acest timp, Domnul nostru a învățat Evanghelia Sa cea nouă și S-a adevărit ca Dumnezeu, făcînd minuni și profeții. Pentru a ne mîntui însă, El trebuia să moară, să se aducă pe Sine jertfă, «luînd chip de rob, făcîndu-se asemenea nouă smerindu-se și făcîndu-se ascultător pînă la moarte, pînă la moartea pe cruce» (Filip. II, 7—8).

Iată de ce Sfînta Cruce este strîns legată de viața Mîntuitorului, căci pe dînsa a suferit El în ultimele Sale clipe, înroșind-o cu sîngele Său, spre a ne aduce mîntuirea. Jertfa sa de pe cruce este începutul nostru de viață nouă; este înnoirea noastră prin spălarea păcatelor prin sîngele Său; este simbolul nostru creștin, care ne învață că cel mai mare bun duhovnicesc al nostru — mîntuirea — se obține prin însușirea roadelor jertfei lui Hristos pe cruce.

Cu mîinile pironite pe brațele crucii a murit Domnul Iisus, spre a-și arăta și în timpul chinurilor dragostea Sa mare față de noi, întinzîndu-și mîinile și voind să ne strîngă la inima Sa iubitoare. Sîngele Său s-a vărsat, picătură cu picătură, înroșind crucea, ca să ne arate că ne-a dăruit tot sîngele Său, toată viața Sa. Între doi tîlhari a fost răstignit și a ascultat batjocurile celor răi, ca să ne arate nouă că El, Fiul lui Dumnezeu. Mielul cel nevinovat, a răbdat chinuri și ocări pentru păcatele noastre.

Pe cruce S-a chinuit și a sîngerat pentru noi Domnul nostru Iisus Hristos, pentru ca să rămînă semn de aducere aminte pentru orice creștin, că mîntuirea se obține prin renunțări și jertfă.

Învierea Domnului a dovedit dumnezeirea celui ce ne-a mîntuit pe cruce și crucea a devenit din instrument de batjocură și chin obiect de cinstire și de glorie. Acest lucru înțelegîndu-l cei ce l-au chinuit și l-au răstignit, au ținut sfat și s-au înțeles să ascundă crucea Mîntuitorului, ca să nu vină adepții Săi și s-o cinstească. De obicei instrumentele de tortură erau lăsate la vederea tuturor. De această dată, crucea Mîntuitorului,

împreună cu celelalte două cruci ale tilharilor, au fost îngropate, iar locul îngropării a fost tănuit, ca să nu-l afle creștinii.

S-au scurs apoi anii și creștinii nu mai știau unde este crucea Mîntuitorului. După aproape trei secole, Sfinții împărați Constantin și mama sa Elena, ascultînd îndemnul patriarhului Macarie al Ierusalimului, au făcut săpături pe Golgota și au aflat Sfînta Cruce. Însăși Sfînta Elena, plină de dragostea pentru Domnul, s-a dus la Ierusalim și împreună cu patriarhul Macarie au îndrumat pe credincioșii care căutau Sfînta Cruce, pînă ce au aflat-o îngropată, aproape de locul de suferință al Mîntuitorului, împreună cu cele două cruci ale tilharilor. Era în anul 327. Cele trei cruci dezgropate erau asemănătoare, toate din lemn de cedru, cioplite și încheiate de lemnarii de pe vremea lui Iisus.

Ca s-o poată identifica pe cea adevărată, adică pe aceea pe care a suferit și a murit Domnul Hristos, patriarhul Macarie s-a rugat lui Dumnezeu ca să se îndure și s-o arate, iar tradiția ne spune că s-a adus acolo trupul unei fecioare, care murise în acea zi, și cînd a fost atins de crucea Mîntuitorului, fata cea moartă a înviat. Așa a fost deosebită Sfînta Cruce a Mîntuitorului de crucile pe care au fost răstigniți cei doi tilhari.

Patriarhul Macarie al Ierusalimului a dus-o în biserică și a înălțat-o în această zi la 14 septembrie deasupra amvonului, iar creștinii îngenuncheau cu evlavie înaintea ei și cîntau cu credință: Doamne miluiește, Doamne miluiește, Doamne miluiește... De atunci se prăznuiește în toată creștinătatea Înălțarea Sfîntei Cruci.

Iată de ce cinștim astăzi Înălțarea Sfîntei Cruci și ce însemnează ea pentru noi. Iată de ce Sfînta Cruce este pretutindeni răspîndită, de ce majoritatea bisericilor creștine sînt clădite în forma crucii. Sfînta Cruce stă deasupra catapetezmei și pe sfînta masă din altar. Cu Sfînta cruce ne însemnăm chipul, închinîndu-ne în numele Tatălui și al Fiului și al Duhului Sfînt. Sfînta Cruce este, astfel, nedespărțită de numele și de viața noastră de creștini.

Sfînta Cruce nu este însă numai o podoabă, numai un odor sfînt, sau numai un semn exterior, fiindcă pe ea a suferit și a murit Domnul nostru Iisus Hristos pentru păcatele noastre; ea este și un altar de jertfă, o veșnică pomenire a morții Mîntuitorului și o amintire a dragostei cu care El ne cheamă mereu la mîntuire și fericire veșnică.

«Iisus este pacea noastră, care a făcut amîndouă una și peretele cel din mijloc al despărțirii a dărîmat, vrajba, stricînd în trupul său legea orînduirilor din porunci, pentru ca întru sine să-i zidească pe cei doi într-un om nou, făcînd pace, și să-i împace pe amîndoi cu Dumnezeu într-un trup prin cruce, omorînd vrajba prin ea». (Efes. II, 14—16). Iisus Hristos a făcut deci prin Sfînta Cruce pace între om și Dumnezeu și tot prin Sfînta Cruce ne-a chemat la pace unii cu alții, deci ea este un semn al păcii nu numai între noi și Dumnezeu, ci între noi și semenii noștri, căci pe ea trebuie să răstignim toate păcatele, care sînt cauzele vrajbelor și neînțelegerilor dintre noi.

Cuvîntul Crucii este, de aceea, pentru noi «puterea lui Dumnezeu» (I Cor. I. 18), căci printr-însa ne biruim pe noi înșine, biruindu-ne păcatele. Crucea este deci singura noastră laudă înaintea lui Dumnezeu. după cuvintele Sfîntului Apostol Pavel: «Iar mie să nu-mi fie a mă lauda decît în crucea Domnului nostru Iisus Hristos, prin care lumea este pentru mine răstignită și eu pentru lume» (Gal. VI, 14).

Însemnîndu-ne, așa dar, iubiți credincioși, cu semnul Sfintei Cruci, să ne străduim totdeauna a cinsti prin viața noastră crucea lui Hristos și a urma întru toate Aceluia, care ne-a zis: «Oricine voiește să vină după Mine, să se lepede de sine, să-și ia crucea sa și să-Mi urmeze Mie» (Marcu VIII, 34). Amin.

Pr. Prof. P. REZUȘ

CRUCEA CA LEPĂDARE DE SINE

«Și chemînd la Sine mulțimea împreună cu ucenicii Săi, le-a zis: Oricine voiește să vină după Mine, să se lepede de sine, să-și ia crucea și să-Mi urmeze Mie» (Marcu VIII, 34).

Acum patru zile, la 14 septembrie, sfînta noastră Biserică a cinstit prin rugăciuni și imne de laudă praznicul Înălțării Sfintei Cruci pe care S-a jertfit Mîntuitorul, împăcîndu-ne din nou cu Dumnezeu Tatăl și aducîndu-ne mîntuirea.

Astăzi, prin cuvintele Sfintei Evanghelii, ea ne amintește de semnificația deosebită pe care o are sfînta cruce pentru viața noastră creștinească, pentru drumul pe care trebuie să-l străbatem spre a ajunge la fericirea și mîntuirea veșnică. Calea pe care trebuie s-o urmăm pentru a ajunge la acea stare, pe care sfîntul Apostol Pavel o arată în cuvintele: «Iar de acum nu mai trăiesc eu, ci trăiește în mine Hristos» (Gal. II. 20). este «drumul crucii», drumul urmării lui Hristos prin ascultare, jertfă și sfîntenie.

Din cuvintele adresate de Mîntuitorul apostolilor Săi și mulțimilor care-L înconjurau în apropiere de Cezarea lui Filip, rezultă că cel ce voiește să-și mîntuiască sufletul, trebuie să îplinească cele trei mari condiții: să se lepede de sine, să-și ia crucea, și să urmeze lui Hristos. Iată deci că izbăvirea noastră este strîns legată și mai ales condiționată de străbaterea acestui drum al crucii. Dar ce înseamnă pentru noi, credincioșii, drumul crucii și cum putem noi urma acest drum pentru a ne încununa strădaniile cu roade cît mai bogate și vrednice, cîștigînd împărția lui Dumnezeu?

Drumul crucii ne-a fost arătat de însuși Mîntuitorul Hristos. El, Cel fără de păcat, a luat pe umerii Săi păcatele noastre și, îndurînd patimi și osînda morții în locul nostru, ne-a adus izbăvirea și ne-a deschis calea spre Dumnezeu Tatăl. El, Cel care din dragoste și bunătatea Sa cea nemărginită S-a jertfit, purtîndu-Și crucea pînă la locul de osîndă, biruind moartea, ne-a arătat calea pe care trebuie să o urmăm fiecare.

El, Stăpînul cel Atotputernic și prea slăvit, Stăpînul cerului și al pămîntului, ascultînd de voia Tatălui, S-a smerit pe Sine, făcîndu-Se om și, ca un rob Și-a vărsat sîngele pe crucea de pe Golgota.

Calea crucii este deci calea pe care Mîntuitorul a urmat-o în viața Sa pămîntească, este mijlocul prin care El ne-a izbăvit din robia păcatului și este însăși chemarea pe care El ne-o pune înaintea, prin cuvintele Sfintei Evanghelii de astăzi.

Această cale nu este ușoară. Este un drum greu, care cere de la cel ce vrea să-l urmeze abnegația, înfrînarea de la orice rău, dăruire totală pentru semenii și pentru legea lui Dumnezeu. așa după cum și Mîntuitorul S-a dăruit pe deplin, ascultînd și împlinind voia Tatălui. «Pentru că nu caut voia Mea, ci voia Tatălui Celui ce M-a trimis» (Ioan V. 30) — a spus El mulțimilor care-L ascultau.

A ne lua crucea și a merge pe acest drum înseamnă a ne lepăda de omul cel păcătos care este în noi, de omul cel trupesc care se lasă stăpînit de poftele cele rele, înseamnă a alunga de la noi dorința de a săvîrși păcatul și nu binele, dragostea și dreptatea. Înseamnă a birui prin eroism moral înclinarea spre cele rele, a nimici patimile aducătoare de moarte. Înseamnă a jertfi pe omul cel rău, pe omul cel vechi al păcatului și a ne înnoi cu omul cel nou al duhului creștinesc și al dragostei.

A urma drumul crucii înseamnă a ne îndepărta de la poftele cele rele și de plăcerile deșarte și a nu ne lăsa înrobiți lor, după îndemnul sfîntului apostol Pavel: «Să nu împărătească deci păcatul în trupul nostru cel muritor, ca să-l ascultați pe el în poftele lui» (Rom. VI, 12).

Înseamnă a pune stavilă la orice pornire spre rău și a ne înarma cu cunoașterea de Dumnezeu, cu împlinirea poruncilor Lui, ca înnoindu-ne în duhul dreptei credințe și al dragostei, să biruim orice fărădelege și să ne facem vrednici de a fi fiii ai Tatălui Ceresc.

În noi se duce o permanentă luptă între trupul care dorește păcatul și sufletul care tinde spre virtute. «Căci trupul pofteste împotriva duhului — zice sfîntul Apostol Pavel — iar duhul împotriva trupului, și ele se împotrivesc unul altuia, ca să nu faceți cele ce ați voi» (Gal. V, 17).

Iar sfîntul apostol arată că, în timp ce faptele trupului sînt un șir nesfîrșit de păcate, din care nu lipsesc desfrîul și necumpătarea, ura, vrajba, invidia și mîndria și dezbinarea, roadele duhului sînt «dragostea, bucuria, pacea, îndelunga răbdare, bunătatea, facerea de bine, credința, blîndețea, cumpătarea» (Gal. V, 19—22). Iar dacă roadele trupului ne vor îndepărta de împărăția lui Dumnezeu, roadele duhului ne vor apropia de Mîntuitorul și ne vor deschide larg porțile cerului. Sfîntul Apostol Pavel ține să ne încredințeze despre acest adevăr prin cuvintele: «Iar cei ce sînt ai lui

Hristos — adică creștini adevărați — și-au răstignit trupul împreună cu patimile și cu poftele» (Gal. V, 24). De aici apoi și îndemnul: «Dacă trăim cu duhul, cu duhul să și umblăm» (Gal. V, 25).

Dacă drumul crucii ne învață că fără de smerenie, fără de a asculta de învățătura Mîntuitorului și a împlini poruncile Lui, săvîrșind fapta bună și a ne îmbogăți sufletul cu alese virtuți, nu vom fi vrednici de mîntuire. De fapt, la nici o bucurie duhovnicească nu se poate ajunge decît numai prin îndepărtarea păcatului din ființa noastră și din purtările noastre. Pentru a birui păcatul și moartea, Mîntuitorul n-a ales calea spre înestulare, cu care satana a încercat să-L ispitească înainte de a-și începe activitatea, ci a ales tocmai calea lepădării de sine și a jertfei supreme pentru noi, oamenii, adică drumul crucii.

Drumul crucii înseamnă deci pace și bună înțelegere între oameni și nu ură, război și nimicire; înseamnă dreptate, frățietate și egalitate și nu înrobire, asuprire și împilare; înseamnă dragoste și ajutorare și nu ceartă, invidie și mîndrie.

Iar cel ce urmează acest drum al crucii, urmează lui Hristos și a urma lui Hristos înseamnă a trăi după învățătura Lui, a trăi cu El și a trăi pentru El.

Dacă Mîntuitorul Iisus Hristos, El, Cel neprihănit și Atotputernic, a primit fără nici o împotrivire să îndure pentru noi orice suferință și chiar moartea, cum de nu vom accepta și noi suferința și jertfirea, răstignind poftele cele rele, noi, cei robiți de atîtea păcate? Iar dacă El, Fiul lui Dumnezeu ne adresează astăzi din nou chemarea de a-L urma pe drumul crucii, cu ce ne vom arăta vrednici de această urmare decît luptînd împotriva păcatului, a suferinței și a morții celei veșnice, purtîndu-ne fiecare crucea noastră.

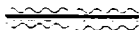
Cel ce-și poartă crucea urmînd Mîntuitorului Iisus Hristos, pe lîngă faptul că trebuie să-și stăvilească pornirile cele rele și să se abțină de la păcat, trebuie să îplinească toate poruncile Evangheliei, începînd cu porunca dragostei, a păcii și a dreptății, căci cel ce urmează lui Hristos are datoria de a împlini dragostea, acea dragoste față de Dumnezeu și față de aproapele, în care se concentrează toată viața și strădaniile dreptcredinciosului creștin în calea lui spre mîntuire. Căci dragostea este cea care «pe toate le îndură, pe toate le crede, pe toate le nădăjduiește, toate le rabdă» (I Cor. XII, 7).

Drept credinciosul creștin este chemat să îplinească mai ales astăzi «mesajul divin al păcii» (Luca II, 14), să depună toate eforturile ca din rîndurile popoarelor să dispară orice vrajbă și orice război, instaurîndu-se pacea în lume. Acea pace pe care ne-a lăsat-o ca datorie de împlinit Mîntuitorul în Testamentul încredințat apostolilor și prin ei tuturor creștinilor: «Pace vă las; pacea Mea vă dau» (Ioan XIV, 27).

Dacă cel ce urmează lui Hristos și dorește să ajungă pe această cale în împărăția lui Dumnezeu, trebuie să nu uite că «împărăția lui Dumnezeu nu este mîncare și băutură, ci dreptate și pace și bucurie în Duhul Sfînt» (Rom. XIV, 17).

Străbătînd drumul crucii, creștinul trebuie să aibă totdeauna înaintea ochilor îndemnul sfîntului Apostol Pavel din cuvintele: «Lepădînd orice grijă lumească și păcatul ce ușor ne împresoară, să alergăm cu răbdare în lupta ce ne stă înaintea, privind cu credință și dragoste la Iisus căpetenia și desăvîrșitorul credinței, care în locul bucuriei ce-I sta înaintea, a îndurat ocară, a răbdat crucea și a șezut de-a dreapta tronului lui Dumnezeu (Evrei XII, 1, 2), căreia i se cuvine toată slava, cinstea și închinăciunea, în vecii vecilor. Amin».

Pr. Prof. M. CHIALDA

LA DUMINICA A XIX-a DUPĂ RUSALII

În toată Sfînta Scriptură sînt învățături de cea mai mare însemnătate pentru viața noastră de creștini. Dar unele dintre acestea sînt mai largi, mai cuprinzătoare, adunînd în ele numeroase alte învățături. Uneori chiar Mîntuitorul însuși a căutat să spună în cîteva cuvinte tot ce era mai de preț în învățătura Legii lui Moisi și în aceea a prorocilor. Așa odată El a spus că toată Legea lui Moisi și toate învățăturile prorocilor sînt cuprinse în porunca de a iubi pe Dumnezeu din tot sufletul, iar pe aproapele ca pe noi înșine (Matei XXII, 37—39; Marcu XII, 30—31). La fel și Sfînții Apostoli căutau uneori să redea în cîteva cuvinte ce credeau ei că este mai important în învățătura Mîntuitorului, ca de pildă Sfîntul Evanghelist Ioan, care a spus odată că «Dumnezeu este iubire» (I Ioan IV, 8).

Tot astfel de cuvinte larg cuprinzătoare, cu adînc înțeles și care rezumă în ele multe alte învățături, ați putut auzi și în Sfînta Evanghelie care s-a citit astăzi; Evanghelie care nu este decît un fragment, o parte din Predica de pe Munte. Și știți că Predica de pe Munte se consideră ca o culme a învățăturilor date de Mîntuitorul, ca un fel de Constituție, ca o Magna Charta a învățaturii creștine despre purtarea oamenilor unii față de alții. Vom alege însă din Sfînta Evanghelie de astăzi numai cîteva cuvinte, poate cele mai simple și mai ușor de înțeles, dar care au totuși nevoie de unele lămuriri. Este vorba de cuvintele: «Și precum voiți să vă faciă vouă oamenii faceți-le și voi asemenea» (Luca VI, 31).

Pe vremea cînd Mîntuitorul a venit printre oameni pentru împlinirea înaltei, dumnezeieștii Sale misiuni, Iudeea, și cu ea întreagă Palestina, erau cuprinse în vastul Imperiu Roman, care se cîrmuia după niște legi aspre, menite să asigure ordinea în viața publică și a particularilor. Aceste legi aveau și unele părți bune; dovadă că încă și astăzi multe legiuiri au la

temelia lor principii luate din dreptul roman. Dar acele legi aveau și multe părți rele. De pildă, legile romane asigurau dreptul bogaților la stăpînirea unor averi neînchipuit de mari, uneori aceștia posedînd chiar provincii întregi, și nu numai cîte una, iar întinderea acestor provincii era adesea mai mare decît cîteva țări europene de astăzi la un loc. De asemenea, legile romane asigurau dreptul stăpînitorilor de a avea mii și mii de sclavi, de care puteau dispune după bunul lor plac, ca de niște «lucruri» (*res*) ale lor, nu ca de niște oameni. La fel, legile romane asigurau drepturi nemăsurat de mari capului familiei asupra soției și a copiilor, drepturi care mergeau uneori pînă la libertatea de a le suprima chiar viața. Neținîndu-se seamă de adîncă nedreptate ce sălășluia la temelia legilor romane, se considera în statul roman că acela care se folosește de drepturile ce i le asigură legea nu vatămă pe nimeni. Aveai legea de partea ta, nu-ți mai păsa de nimic, chiar dacă această lege ferecea pe unii și nenorocea pe alții.

Mîntuitorul cunoștea nedreptatea adîncă ce ședea la temelia acestei orînduiri. El știa că o astfel de lege, pe temeiul căreia dreptul unuia vătămă adînc dreptul altuia, nu putea stabili legături firești, pașnice, între oameni și ducea la neconținute nemulțumiri și revolte. De aceea El a statornicit, pentru cei care aveau să creadă în El, un nou temei de lege și anume ca fiecare dintre aceștia să facă numai ceea ce i-ar conveni ca și alții să-i facă lui: «Tot ce voiți să vă facă vouă oamenii faceți și voi lor asemenea», a spus El, adăugînd că «aceasta este legea și proorociei» (Matei VII, 12).

Cu alte cuvinte, Mîntuitorul voia să spună celor care aveau să creadă în El: dacă voiți ca oamenii să nu vă asuprească, nu asupriți nici voi pe nimeni; dacă voiți ca alții să nu exploateze munca voastră, nu exploatați nici voi munca altora; dacă voiți ca lumea care vă înconjoară să vă recunoască meritele, să vă cinstească, să vă iubească, recunoașteți și voi meritele celor care le au, cinstiți și voi pe cei din jurul vostru, iubiți-i, mai ales iubiți-i și faceți-le tot binele pe care vi-l doriți vouă înșivă. Numai în felul acesta se poate ajunge ca oamenii să trăiască în pace între ei, să se înțeleagă, să se ajute și să facă tot binele de care este în stare omul.

Noua orînduire pe care Mîntuitorul o stabilea pentru cei care aveau să creadă în El nu mai avea deci la temelia ei dreptul garantat de lege, și care putea să fie uneori chiar foarte nedrept, ci altceva mai adînc, mai uman și divin în același timp: dreptatea adevărată și mai ales iubirea față de aproapele. Această orînduire, întemeiată pe dreptate și iubire, a voit-o Dumnezeu pentru oameni încă dintru început. Această orînduire a urmărit-o și Legea lui Moisi și predicarea cu glas înalt a proorocilor Vechiului Testament. Și tot o astfel de orînduire a dreptății adevărate și a iubirii urma să domnească și în împărăția duhovnicească pentru care s-a jertfit pe cruce însuși Fiul lui Dumnezeu.

Să ascultăm numai cîteva din cuvintele Sfintei Scripturi, în care legea dreptului celui mai puternic se ciocnește de legea dreptății adevărate și a iubirii: «Să-mi fiți popor sfînt» (Ieș. XXII, 31), le spune Dumnezeu

evreilor. «Să nu nedreptățești pe aproapele și să nu-l jefuiești... ci cu dreptate să judeci pe aproapele tău» (Lev. XIX, 13, 15). «Pe străin să nu-l strîntorezi, nici să nu-l apeși, căci și voi ați fost străini în pămîntul Egiptului. La nici o văduvă și la nici un orfan să nu le faceți rău, iar de le veți face rău și vor striga către mine, voi auzi plîngerea lor» (Ieș. XXII, 21—23). «Căci Domnul este drept — spune psalmistul David — și dreptatea iubeste, și fața Lui spre cel drept privește» (Ps. X, 7). «Dreptatea Ta este ca munții cei înalți — mai spune acest rege poet — și judecățile Tale-s ca adîncul cel mai mare» (Ps. XXXV, 6). «Făptuirea dreptății și a judecății este mai de preț pentru Domnul decît jertfa sîngeroasă» (Pilde, XXI, 3), spune și înțeleptul rege Solomon.

Dar aceia care aveau să lupte cu cea mai mare îndîrjire pentru dreptate aveau să fie mai ales proorocii Vechiului Testament. «Învățați să faceți binele — spune evreilor marele prooroc Isaia — căutați dreptatea, ajutați pe cel apăsător» (Isaia I, 17). «Vai de cei ce dau dreptate celui nelegiuit pentru un plocon și lipsesc de dreptate pe cel drept — spune același prooroc — pentru că, după cum pazele sînt mistuite de foc și iarba uscată de flăcări, așa rădăcina lor va fi topită ca pleava și floarea lor va fi spulberată precum este cenușa, căci au călcat legea Domnului Savaot și au nesocotit cuvîntul sfîntului lui Israel» (Isaia V, 23—24). «Vai de cel care-și zidește casa din nedreptate și-și face încăperi din fărădelegi, care silește pe aproapele său să-i lucreze degeaba și nu-i dă plata lui» (Ier. XXII, 13), spune, la rîndul său, și proorocul Ieremia. «Ți s-a arătat, omule — spune alt prooroc — ceea ce este bun și ceea ce Dumnezeu cere de la tine: dreptate, iubire și milostivire și cu smerenie să mergi înaintea Domnului Dumnezeului tău» (Miheia VI, 8).

Observăm însă că în cuvintele Legii lui Moisi, în acelea ale înțelepților conducători ai poporului evreu, David și Solomon, și în acelea ale proorocilor se stăruie mai mult asupra dreptății, care este bine plăcută lui Dumnezeu, și în mai mică măsură asupra iubirii, dar știm că Vechiul Testament a fost numai o pregătire a Noului Testament, a învățaturii dată de Mîntuitorul și de Sfinții Apostoli. De aceea în Noul Testament întîlnim adesea și cuvîntul dreptate, dar mult mai des, aproape la fiecare pas, întîlnim cuvîntul iubire, care reprezintă un stadiu superior al raporturilor dintre oameni, stadiul la care se va ajunge prin întemeierea Împărăției lui Dumnezeu pe pămînt. Porunca «precum voiți să vă facă vouă oamenii, faceți și voi lor asemenea», poruncă în care se rezumă învățătura Legii lui Moisi și a proorocilor, era bună, stabilind raporturi drepte între oameni. De aceea Mîntuitorul a cerut ucenicilor Săi să împlinească această poruncă. Dar El a mers încă mai departe, cerînd ca aceia care vor crede în El să facă binele nu numai din interes, nu numai pentru a primi ceea ce au dat, ci din iubire, din iubirea lui Dumnezeu în primul rînd, care, în ființa Sa, este «iubire» (I Ioan IV, 8), și din iubire față de aproapele. De aceea a explicat El mai departe în Sfînta Evanghelie care s-a citit astăzi: «Și de faceți bine celor ce vă fac bine, ce mulțumire aveți? Că și păcătoșii aceeași fac», înțelegîndu-se limpede prin aceasta că a urma învățătura Sa

înseamnă a depăși etapa strict juridică a raporturilor dintre oameni și a intra în împărăția iubirii, a harului, în care a face binele înseamnă a face voia cea sfântă a lui Dumnezeu, a Iubirii absolute, fără a urmări răsplată imediată din partea semenilor noștri pentru faptele noastre bune.

Așa au înțeles Sfinții Apostoli cuvintele Mîntuitorului, care le-a lăsat ca ultimă poruncă, înainte de a se despărți de ei, porunca de a se iubi între ei. «Fiilor — le-a spus El — încă puțin sînt cu voi... Poruncă nouă vă dau: Să vă iubiți unul pe altul. Precum v-am iubit Eu pe voi, așa să vă iubiți și voi unul pe altul. După aceasta vor cunoaște toți că sînteți ucenicii mei, dacă veți avea dragoste între voi» (Ioan XIII, 33—35). De aceea Sfîntul Evanghelist Ioan, cînd ajunsese la adînci bătrînețe și nu mai putea să dea alte învățături, repeta mereu: «Fiilor, iubiți-vă între voi!» Și tot de aceea Sfîntul Apostol Pavel a închinat iubirii creștine, în prima sa epistolă către Corinteni, acel minunat imn ce nu-și găsește asemănare în nici una din literaturile religioase ale omenirii și în care iubirea este pusă mai presus de orice, chiar mai presus de credință și de nădejde. Căci fără iubire, zice Apostolul, «nimic nu sînt» (I Cor. XIII, 2).

În această lumină, deci, a iubirii creștine față de aproapele, trebuie să înțelegem cuvintele Mîntuitorului: «Precum voiți să vă faceți vouă oamenii faceți-le și voi asemenea». În înțelesul dat de Mîntuitorul acestor cuvinte nu mai este vorba numai de înțelepciunea din zicala populară «ce ție nu-ți place altuia nu-i face», nu mai este vorba numai de a te feri de a nu face altuia un rău, pe care nu ți-ar plăcea să ți-l facă și el ție, ci de mult mai mult. Creștinul trebuie să caute să facă el, din proprie inițiativă, tot binele pe care s-ar bucura să i-l facă și lui alții, dar fără să aștepte totuși răsplată egală pentru binele pe care l-a făcut. Căci Mîntuitorul n-a venit în lume pentru ea să consfințească egoismul omenesc, ci ca să Se jertfească și să oară celor care vor crede în El spirit de jertfă pentru binele semenului, care nu este numai cel ce ne face nouă binele, nu este numai cel ce ne este apropiat prin rudenie, națiune, credință sau altfel, ci orice om în suferință, orice om care are nevoie de ajutorul nostru și care este și el faptură aleasă și iubită a lui Dumnezeu.

Socotesc că în felul acesta s-au putut lămuri ceva mai bine cuvintele Mîntuitorului din Sfînta Evanghelie de astăzi. Dar ce învățăminte putem trage din ele pentru viața noastră de fiecare zi? Căutăm noi să facem tot binele pe care am dori să ni-l facă și nouă semenii noștri? Ca să nu mai vorbim și de binele acela, pe care poporul nostru românesc spune că să-l faci și «să-l arunci în mare», adică să nu aștepti de pe urma lui recunoștință sau un bine egal din partea celui căruia i l-ai făcut; ceea ce consună de altfel atît de frumos cu porunca iubirii dată de Mîntuitorul. Căutăm noi, zic, să punem în aplicare porunca de a face altuia numai ceea ce dorim să ne facă el nouă? Și dacă ne întoarcem privirea spre lumea de astăzi, în general, și mai ales spre lumea ce-și zice creștină, se inspiră ea peste tot din principiul de dreptate și iubire ce stă la temelie cuvintelor Mîntuitorului: «Precum voiți să vă faceți vouă oamenii, faceți-le și voi asemenea?»

Rămân deci pentru fiecare bun creștin nesfârșit de multe prilejuri de a aduce la îndeplinire porunca dreptății și aceea a iubirii date de Domnul nostru Iisus Hristos. În viața noastră de fiecare zi ajungem să spunem sau să facem nenumărate lucruri, mai mărunte sau mai mari, care nu ne-ar conveni dacă alții le-ar spune sau le-ar face pe seama noastră.

Dar, mai ales, trebuie să căutăm a privi lucrurile și în lumina învățaturii Mântuitorului despre iubirea jertfelnică pentru binele aproapelui, învățatură care ne cere să depășim egoismul nostru omenesc, să facem binele pentru că este plăcut lui Dumnezeu, nu pentru că așteptăm să facă și alții pentru noi asemenea. Dacă privim lucrurile și în acest fel, ne dăm seama cât noian de fapte bune ne stau în față și care așteaptă de la noi duh de jertfă, duh de dăruire pentru binele comun. A sta astăzi și a privi cu indiferență strădaniile întregului nostru popor muncitor pentru a-și făuri o viață mai vrednică de om și de menirea lui în lume, constituie nu numai un act de lașitate, ci și un act de trădare a numelui nostru de creștini, adică de adevătați ai Aceluia care S-a jertfit El însuși pentru binele omenirii.

Dacă ne simțim prea slabi pentru a face tot binele pe care dorim să ni-l facă și nouă alții și, mai ales, dacă ne dăm seama că nu avem în adâncul ființei noastre destul duh de jertfă pentru a face în chip dezinteresat tot binele comun de care se simte nevoie astăzi, atunci să rugăm pe Dumnezeu să ne lumineze El mintea și să dea El drumul zăgazurilor iubirii în sufletul nostru, pentru ca să putem împlini cât mai bine porunca dreptății, a iubirii și a jertfirii pentru binele obștesc, meritându-ne astfel numele de creștini și putând nădăjdui la viața cea veșnică și fericită, pentru care ne rugăm în fiecare zi. Amin!

Diac. Prof. EMILIAN VASILESCU

LA CUVIOASA PARASCHEVA

Astăzi, în 14 octombrie, Biserica noastră ortodoxă prăznuiește sfânta pomenire a Prea Cuvioasei Maicii noastre Parascheva. Sărbătorirea ei se bucură de o deosebită cinstită și mai ales în cuprinsul Mitropoliei Moldovei, unde credincioși dreptslăvitori se adună în această zi la racla cu moaștele sfintei, ce se află la Mitropolia din Iași, cu simțăminte de nădejde în rugăciunile sfintei. Poporul nostru dreptcredincios o cinstește în chip deosebit, numind-o «Sfânta Vineri» — traducerea numelui ei din grecește.

Se cuvine a folosi prilejul acesta de azi, spre a înfățișa pe scurt viața și faptele Sfintei Parascheva, ca să scoatem din aceste învățăminte folosite pentru întocmirea viețuirii noastre creștinești.

Sfânta Parascheva s-a născut în satul Epivat din ținutul muntos al Traciei — Bulgaria de azi. Părinții săi erau oameni cu bună stare materială, dar nu și creștini prea convinși; erau creștini numai cu numele, nu și cu fapta. Deosebirea izbitoare dintre starea îndestulată a părinților săi și sărăcia lucie din jur nu putea să n-o pună pe gânduri pe tinăra copilă care avea o fire atît de aleasă. Învățăturile Evangheliei despre dragostea jertfelnică a lui Iisus Hristos pentru toți oamenii i-au sădit în sufletul ei dragostea de Dumnezeu și de semenii, care o îndemna la fapte bune în slujba aproapelui. Astfel de cîteva ori la întoarcerea sa de la biserică, își schimba hainele sale frumoase și scumpe cu ale vreunei copile sărmăne, pe care o întilnea în cale, voind prin aceasta să facă puțin bine și să aducă puțină mîngîiere și bucurie unei semene, micuță ca și dînsa, dar atît de necăjită. Părinții săi însă nu se arătau de loc înțelegători față de această purtare neobișnuită a fiicei lor. Dimpotrivă, o dojeneau cu asprime, o pedepseau în tot felul, ajungînd chiar pînă la bătaie.

Pe măsură ce înainta în vîrstă, Sfînta Parascheva simțea tot mai dureros împotrivirea părinților săi care căutau s-o împiedice mereu de a-și împlini dorința ei fierbinte să facă bine semenilor. De aceea, după o vreme de suferințe și frămîntări, călăuzită de Duhul Sfînt, în urma rugăciunilor ei stăruitoare, Sfînta Parascheva se hotărăște s-o rupă cu viața trăită sub tirania unor părinți neînțelegători și răuvoitori, să plece de acasă, dar nu cu gîndul la desfătări, ca fiul risipitor, ci pentru a-și putea închina viața cu totul lui Dumnezeu și slujirii semenilor. Fără îndoială că la aceasta a contribuit și pilda fratelui său Eftimie, care apucase aceeași cale și despre care se știe că a petrecut patru ani în pustie, a trăit 30 de ani călugăr la Constantinopol, a ajuns episcop al Maditei din Tracia și că s-a pristăvit în stare de sfințenie, cum arată moaștele, sale care sînt izvoritoare de mir.

Sfînta Parascheva și-a înfăptuit hotărîrea luată, îndreptîndu-se mai întîi către Constantinopol, care era pe acea vreme cetatea evlaviei, a bisericilor și mînăstirilor nenumărate și vestite prin frumusețea lor și a unei alese viețuiri creștinești. După ce a stăruit aci în rugăciuni, post și lacrimi, a trecut la Halki, iar de acolo la Heracleea Pontului, unde a dus o viață închinată rugăciunii, nevoițelor, într-o mînăstire închinată Maicii Domnului.

După cinci ani de viețuire aici, izbutește să-și îplinească cea mai mare dorință și anume de a călători la Locurile Sfinte, unde să pășească cu smerenie pe urmele Mîntuitorului. Nu cunoaștem cît a stat în Ierusalim, dar știm că a intrat într-o mînăstire de călugărițe de pe malul Iordanului, unde a rămas pînă la vîrsta de 25 de ani, cînd s-a hotărît să se întoarcă în patria sa pămîntească unde să înceapă a lucra temeinic la încreștinarea vieții semenilor. Nu se știe cît a stat la Epivat; o vedem din nou la Constantinopol, de unde se retrage în satul Calicratia unde a rămas doi ani, după care își dă obștescul sfîrșit.

Iată pe scurt viața Sfintei Parascheva, așa cum o cunoaștem din sinaxar, din viața sfintei scrisă de Eftimie, mitropolitul Bulgariei, din aceea scrisă de Rafail Guriotul și din aceea scrisă de Nicodim Aghioritul.

Pe toate acestea le amintește și cercetează episcopul Melchisedec în lucrarea sa despre viața și minunile Sfintei Precuvioasei Parascheva. Căci ceea ce n-a putut face Sfânta Parascheva pentru semenii săi, în timpul vieții pămîntești, a învrednicit-o Dumnezeu să facă după moarte. În adevăr, sfințele ei moaște s-au arătat făcătoare de minuni, iar mijlocirile ei către Dumnezeu au revărsat multe binefaceri rugătorilor sinceri.

Marea prețuire și cinstire de care s-au bucurat totdeauna moaștele Sfintei Parascheva se vede și din aceea că toți creștinii și chiar păgînii doreau să le aibă, chiar cu prețul a multe sacrificii; așa se explică și faptul că acestea au fost mutate în multe locuri pînă să ajungă în țara noastră.

Astfel, moaștele sfintei, aflate în chip minunat, au fost așezate mai întîi în biserica Sfîntul Petru și Pavel, din Calicratia; aflînd că sînt făcătoare de minuni, împăratul româno-bulgar Ioan Asan al II-lea, în prima jumătate a secolului al XIII-lea le-a mutat la Tîrnova. Sultanul Baiazid, după ce a distrus imperiul româno-bulgar, a dăruit, pe la 1393, aceste moaște domnitorului Țării Românești, Mircea cel Bătrîn; dar după bătălia de la Nicopole, pentru că participase și Mircea contra sa, Baiazid i le-a luat și le-a dat Anghelinei, knezina Serbiei. Suleiman I, după cucerirea Belgradului, în 1521, a luat moaștele Sfintei Parascheva la Constantinopol și le-a vîndut cu mare preț creștinilor.

Vasile Lupu, dreptcredinciosul voievod și domn al Moldovei, dorea să le aibă în țara sa. Dumnezeu a binevoit ca patriarhul Partenie să încuviințeze strămutarea moaștelor Sfintei Parascheva în Moldova, în 1641, drept recunoștință pentru dărnicia arătată de Vasile Lupu, care a plătit toate datoriile Patriarhiei de Constantinopol, ce se ridicau la suma de 300 pungi de galbeni.

Și astfel, însoțite de trei mitropoliți, moaștele Precuvioasei Parascheva au fost aduse cu mare cinste în vestita biserică Trei Ierarhi, zidită de Vasile Lupu. Pe perețele de miază-zi a acestei prea frumoase biserici se află zugrăvită această strămutare, ca să rămînă amintirea ei nepieritoare. Strămutarea moaștelor la Iași s-a făcut la 14 octombrie 1641.

Prea Cuvioasa Parascheva nu încetează a-și revărsa binefacerile sale asupra credincioșilor și asupra sfintei noastre Biserici.

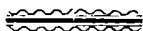
Din înfățișarea pe scurt a vieții Sfintei se desprinde chipul său ales de fecioară neprihănită, cu o trăire plină de adîncă evlavie și nevoițe, cu o inimă pătrunsă de iubirea aproapelui și cu o voință neșovăitoare în săvîrșirea binelui, care înfruntă orice împotrivire și îndură orice suferință, care se despoaie de veșmintele sale strălucite, spre a le dărui celor nevoiași și care nu încetează nici după moarte lucrarea sa de slujire a semenilor.

Cugetînd la virtuțile ei, să ne străduim a le urma și noi, după pînța noastră. Să ne păstrăm curăția trupească și sufletească, stingînd cărbunii patimilor prin post, rugăciune și lacrimile pocăinței. S-o imităm pe Sfînta Parascheva în iubirea ei jertfelnică față de cei nevoiași; să ne întocmim și noi viața pe înțelepciunea creștinească ce știe să prețuiască lucrurile după valoarea lor adevărată.

Pentru virtuțile sale, împreună cu sfânta Biserică, «să laudăm cu cîntări duhovnicești pe turtureaua cea iubitoare de pustie, lauda pustnicilor, podoaba fecioarelor, frumusețea celor iubitori de tăcere, mîngîietoarea celor întristați cercetătoarea celor bolnavi și ajutătoarea celor în nevoi, cea de grabă ascultătoare: pe Parascheva cea de Dumnezeu înțeleptită, care a izvorit tuturor tămăduiri, că a aflat dar de tămăduiri cu dumnezeiască poruncă.

Preacuvioasă Maică Parascheva, nu înceta a te ruga pentru noi cei ce cu încredere ne rugăm ție! Mijlocește de la Dumnezeu pace lumii și înțelegere între oameni și popoare, care sînt bunurile cele mai prețioase, de care avem totdeauna nevoie. Amin!

Prof. C. PAVEL

LA SFÎNTUL DIMITRIE IZVORÎTORUL DE MIR

O învățătură mîntuitoare a sfintei noastre Biserici este și aceea despre cinstirea acelor creștini care, pe pămînt trăind, mult s-au ostenit pe urmele Mîntuitorului Hristos și astfel ei și-au agonisit starea cea de-a dreapta Tatălui. Ei nu s-au născut sfinți, ci au devenit prin viața lor sfinți, luptînd pînă la ultima lor suflare împotriva ispitelor rele, împotriva păcatelor de tot felul, iar prin iubirea lor față de oameni și față de Hristos, au izbîndit împotriva răului și au stins prin ardoarea credinței puterea focului feluritelor păcate și rătăcirii. Sfinții s-au făcut tari prin credința lor lucrătoare în războiul pe care l-au dus împotriva răutății și a vrajbei dintre oameni (Evrei X, 33—35). Inima lor mare s-a mistuit în ardoarea dragostei față de oameni și față de Dumnezeu, iar picioarele lor au alergat numai pe urmele și căile Mîntuitorului. Ei au fost — cum zice Sfîntul Grigore de Nissa — pictorii vieții lor, artiștii acestei opere de artă fiind voințele lor sfinte, culorile sînt virtuțile creștine cu care ei s-au împodobit, dar modelul pe care ei l-au urmat a fost Iisus Hristos. Urmînd lui Hristos, ei au putut mărturisi cu Apostolul că nu mai trăiesc ei, ci Hristos trăiește în ei.

Iată de ce Biserica noastră Ortodoxă proslăvește astăzi în psalmodii de tropare și cîntări duhovnicești pe unul dintre luceferii care strălucesc pe cerul credinței noastre ortodoxe: ea sărbătorește luminatul praznic al Sfîntului Mare Mucenic Dimitrie Izvorîtorul de Mir.

Ca să înțelegem mai bine cine a fost acest sfînt, cînd a trăit el, ce fapte de seamă a înfăptuit pentru a fi cinstit astăzi de creștinătate, să întoarcem filele istoriei cu multe veacuri în urmă, cînd trăiește Sfîntul Dimitrie. Întinsul imperiu roman era condus atunci de împăratul Dioclețian,

împreună cu Maximian, doi asupritori ai creștinismului. Aceștia au dat mai multe edicte de persecuție împotriva creștinilor, care ordonau dărîmarea locașurilor de cult, interzicerea adunărilor creștinilor și arderea cărților sfinte. Atît Dioclețian cît și Maximian pretindeau să fie adorați ca niște zei. Creștinii care refuzau să facă aceasta erau uciși prin torturi, arși pe rug și aruncați în mare. Așa se face că în acest timp a fost o mulțime mare de martiri.

Aceasta a fost epoca în care s-a născut în casa voevodului din cetatea Solunului — Salonical de azi — Sfîntul Dimitrie, cel care avea să fie ostașul și mucenicul lui Hristos. Părinții acestuia au fost creștini, ceea ce a făcut ca tînărul Dimitrie să primească o educație creștină aleasă. În Viețile Sfîntilor ni se spune că tînărul Dimitrie creștea în virtute și în cunoașterea Legii lui Dumnezeu. Era mai ales decît alții și la chip și la virtute; se nevoia mai ales în cele duhovnicești, iar poftele cele păcătoase ale trupului le biruia, curățenia inimii păstra, dreptatea iubea, de nedreptate și strîmbătate se ferea. Atît de mult era el lăudat pentru mărimea lui de suflet, încît împăratul Maximian, auzind de înțelepciunea și de virtuțile ostășești ale lui Dimitrie, l-a înălțat la rangul de voevod al Solunului și al întregii Macedonii. La înscăunare, împăratul i-a poruncit: «Să-ți păzești patria și s-o cureți de creștini, ucigînd pe toți cei care nu mi se închină mie ci cheamă numele lui Hristos».

Ajuns conducător al cetății, Sfîntul Dimitrie a început să protejeze pe creștini și să învețe chiar el cuvîntul lui Dumnezeu, fără să se teamă de împărat. Și o mare plată au avut ostenelele sale, căci pe mulți închinători la zeii cei păgîni i-a cîștigat pentru Evanghelia lui Hristos.

Auzind împăratul Maximian despre toate acestea, a trecut prin Solun ca să se convingă dacă cele auzite despre Sfîntul Dimitrie sînt adevărate. Și intrînd în cetate, a poruncit să fie adus Dimitrie în fața lui și să se încredințeze singur dacă e adevărată pîra sau nu; iar sfîntul, bucuros să mărturisească pe Dumnezeu, nu s-a temut nici de cei ce-l pîrșiseră, nici de împărat, ci venind a stat înaintea împăratului.

Împăratul a poruncit ca sfîntul să fie aruncat în temniță, dar nu în cea de obște, ci într-o închisoare mai cumplită. Împăratului Maximian îi plăcea să vadă lupte în circuri și să asiste la ucideri de oameni. Și avea el pentru aceasta un uriaș numit Lie, care se bătea pe o platformă înaltă și pe toți îi biruia, aruncîndu-i în sulițele ce se aflau înfipte în pămînt în jurul locului de luptă. Iar un evlavios creștin anume Nestor, prieten cu Sfîntul Dimitrie, văzînd cum uriașul Lie, omul împăratului, ucide pe oameni și cum se veselește împăratul pentru aceasta, se duse la închisoarea sfîntului și i-a zis: «Dimitrie, împăratul se bucură foarte pentru faptele lui Lie și inima mă împinge să mă lupt cu acesta și să-l birui. Pentru aceasta, te rog binecuvîntează-mă și întărește-mă ca să-l biruiesc». Iar sfîntul, făcîndu-i semnul sfintei cruci pe frunte, i-a zis: «Du-te, pe Lie îl vei birui și pe Hristos îl vei mărturisi».

Deci, ieși Nestor din închisoare, strigînd în gura mare, zicînd: «Dumnezeul lui Dimitrie, ajută-mă să-l înving pe Lie». Și, în adevăr, el reuși

să-l învingă pe acesta și să-l arunce în sulii. Iar împăratul văzînd că Lie a fost învins a chemat la sine pe Nestor și l-a întrebat cu ce farmece a reușit să-l învingă pe Lie. Nestor a răspuns: «Eu, împărate, nu cu farmece l-am învins pe Lie, ci cu puterea lui Hristos Dumnezeu cel adevărat». Auzînd aceasta, împăratul a poruncit să i se taie capul lui Nestor. Și astfel a mărturisit Nestor cu sînge de martir pe Hristos, după cuvîntul Sfîntului Dimitrie.

Cînd însă a aflat împăratul că Sfîntul Dimitrie este adevăratul pricinuitor al morții lui Lie, a poruncit să fie ucis și acesta. Și mergînd ostașii în temniță, au găsit pe sfînt îngenunchiat la rugăciune. Era tocmai ziua de 26 octombrie cînd soldații l-au străpuns cu sulilele pe sfînt, care a primit astfel cununa muceniei pentru Hristos.

Viețile Sfîntilor ne mai istorisesc că creștinii au luat trupul sfîntului și l-au îngropat cu mare cinste în cetate, zidind deasupra mormîntului o biserică în care s-au făcut multe minuni și se da bolnavilor tîmăduire.

După ce au trecut prigoanele împotriva creștinilor, un creștin evlavios, pe nume Leontin, a zidit o biserică mai mare pe mormîntul Sfîntului Dimitrie și cînd săpa la temelia bisericii, a dat peste sfintele moaște ale sfîntului, din care izvora mir cu care mulți s-au tîmăduit. Astfel, învrednicit de Dumnezeu cu harul facerilor de minuni, Biserica l-a așezat în ceata luceferilor ei duhovnicești, iar evlavioșii creștini din Solun i-au făcut sicriu ferecat în aur și argint și i-au așezat sfintele sale moaște în biserica cea mare din acest oraș, unde se află și astăzi. Iată de ce Biserica prăznuiește și cinstește în chip deosebit amintirea Sfîntului Dimitrie.

Biserica ne învață că cinstirea sfîntilor trebuie să însemne și urmarea vieții lor, după cuvîntul sfîntului Apostol Pavel: «Aduceți-vă aminte de mai marii voștri, care v-au grăit vouă cuvîntul lui Dumnezeu, la a căror săvîrșire a vieții privind, să le urmați credința» (Evr. XIII, 7). A cinsti pe sfînți înseamnă a-i urma în credința lor în Hristos, în iubirea lor nețăr-murită față de oameni și față de Hristos, în nădejdea lor neclintită că viața aceasta poate fi sfîntită, în curajul și statornicia lor nebiruită cu care a luptat împotrivat păcatului. Căci, ce ne-ar folosi entuziasmul pentru sfînți, slăvirea lor prin cuvinte frumoase, dacă noi nu ne străduim să devenim asemenea cu ei în virtute? De aceea, spre pildă ne sînt ei nouă dați de Biserică pentru ca exemplul vieții lor să aprindă și în noi rîvna binelui, a propășirii întru cele duhovnicești și în sfîntenie.

Drept aceea, noi cei care ne-am aflat astăzi în fața sfîntului altar și am cinstit pomenirea Sfîntului Dimitrie, să ne silim să-i urmăm în viața noastră pilda vieții lui. Credința lui să ne insufle duhul iubirii față de Hristos și față de oameni, curajul creștin și sfîntenia vieții lui să aprindă în sufletele noastre năzuința de a ne înfrumuseța și noi sufletele cu aceste virtuți.

De aceea să ne rugăm plini de smerenie în fața acestui sfînt altar, zicînd: Sfinte Dimitrie! Roagă pe Stăpînul și Împăratul tău, să ne ajute și nouă să mergem pe urmele Lui. Roagă-L, sfinte și mare mucenic Dimitrie, să ne întărească și pe noi ca să propășim în virtuțile creștine ce

ți-au fost atât de scumpe în această viață trecătoare și care ți-au agonisit mărirea și sfințenia vieții. Ajută-ne cu ruga ta către Cel Atotputernic ca prin harul cel de sus, să ne trăim viața creștină. Roagă-L, sfinte mare mucenic, pe Stăpînul și Împăratul nostru să ne trimită tuturor duhul păcii Lui, ca pacea să se înscăuneze pe pămînt printre oameni și popoare, spre slava lui Hristos Dumnezeuul nostru. Amin!

Diac. Prof. N. BALCA

LA SFÎNTUL DIMITRIE BASĂRABOV

Sfînta Biserică ne învață că Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos primește cu bunătațe toate rugăciunile pe care creștinii I le adresează cu credință, cu nădejde și cu stăruință. Ea ne învață că Domnul Hristos ia aminte cu osebire și la rugăciunile ce-I sînt adresate pentru noi de către Prea Curata Sa Maică și de către toți sfinții. Sfinții au fost oameni ca și noi, dar ei au dus o viață creștinească atât de curată, încît au dobîndit de la Domnul Hristos, o dată cu fericirea cea veșnică, și harul de a petrece împreună cu El lîngă tronul Părintelui Ceresc și de a-I înfățișa zi și noapte, ca din niște cădelnițe de aur, cu tămîie frumos mirositoare, ecoul rugăciunilor noastre. De aceea, în rugăciunile noastre către Părintele Ceresc, noi apelăm cu încredere și fără sfială atât la mijlocirile Maicii Domnului, cît și la rugăciunile sfinților, deoarece știm că ei, mai înainte de a se fi ridicat la treapta de slavă la care se găsesc acum, au împărtășit toate bucuriile, suferințele și chiar slăbiciunile noastre.

Bunul Dumnezeu a voit ca unii dintre sfinți să ne fi lăsat, ca pe scumpe comori duhovnicești, nu numai amintirea vieții lor, ci și sfințele lor moaște. Printre aceștia se numără, la loc de aleasă cinstire, și Sfîntul Dimitrie cel Nou zis Basarabov, a cărui sfîntă pomenire o prăznuim la 27 octombrie și ale cărui moaște se păstrează în Catedrala Sfintei Patriarhii. Se cuvine deci ca, de lîngă racla în care odihnesc cinstitele sale moaște, să ne ducem cu gîndul la viața și la faptele lui pilduitoare, spre a cunoaște mai în de aproape calea care l-a condus la desăvîrșire, adică virtuțile care l-au deosebit de ceilalți creștini din vremea sa și l-au trecut în ceata sfinților celor din veac bine plăcuți lui Dumnezeu.

Sfîntul Dimitrie cel Nou, pe care-l prăznuim și pe care-l cinstim ca al doilea hram al Catedralei Patriarhale din București, a trăit acum aproape șapte sute de ani. El s-a născut și a trăit într-un sat numit Basarabov, pe pămîntul Bulgariei.

Părinții lui erau oameni evlavioși și i-au dat de mic o aleasă educație creștină. Ei îl iubeau foarte mult, dar fiind săraci, nu l-au putut da la

școală sau la o meserie, cum îl îndreptăteau cumințenia, inteligența și hărnicia lui. Neavînd posibilitatea de a-l ajuta să-și croiască un viitor mai bun, ei l-au sfătuit ca, pentru ciștigarea celor necesare traiului, să se facă păzitor de vite și să rămînă în sat, ca să le fie și lor sprijin la bătrînețe.

Dimitrie era un fiu bun și ascultător. Acceptînd, fără să se rușineze, această modestă îndeletnicire, pe care alții o disprețuiau, el se simțea chiar mulțumit de munca pe care o făcea, deoarece clipele trăite lîngă turmă, pe islazul satului sau în lunca riului Lom din apropiere, îl fereau de deșertăciuni și-i dau prilejul să se gîndească în liniște la Dumnezeu, la suflet, la viața viitoare.

Dimitrie iubea animalele și frumusețea naturii. El nu muncea doar pentru oameni sau gîndindu-se la simbrie, ca atîția alții, ci își făcea datoria ca pentru Dumnezeu și pentru viața veșnică, așa cum sint datori creștinii să-și îndeplinească munca ce li se cere. Lîngă viețuitoarele necuvîntătoare pe care le păstora în timpul zilei și în liniștea nopților înstelate, cînd sta de veghe lîngă turmă, el admira înțelepciunea și bunătatea lui Dumnezeu, creatorul, stăpînul și proniatorul a toate și medita într-una la Evanghelia lui Hristos și la sfintele slujbe pe care le asculta cu luare aminte de cînd era copil, în biserica satului, de sărbători.

Dimitrie se caracteriza printr-o minte echilibrată, printr-o simțire delicată și printr-o voință înclinată din fire spre săvîrșirea binelui. Era atent și bun cu toți oamenii pe care-i întîlnea. Era bun și milostiv și cu vitele ce-i erau încredințate spre îngrijire, căci niciodată nu le vorbea cu asprime, nu le bătea și nu le lăsa fără atență și caldă ocrotire. Dimpotrivă, le vorbea totdeauna cu bunătate și le ducea cu grijă la iarba cea mai grasă și la apa cea mai bună, fără să evite oboseala sau să pretindă pentru aceasta vreun supliment de simbrie din partea consătenilor în slujba cărora se afla. Dacă vreo vită se rătăcea de turmă, el o căuta cu răbdare și o aducea înapoi cu blîndețe. Dacă afla rătăcite vite de ale altora, care nu-i fuseseră încredințate spre pază și îngrijire, nu pregeta să le aducă în sat și să le dea în primire celor în drept.

Sfîntul Dimitrie se mulțumea pentru sine cu foarte puțină hrană și oferea săraçilor și călătorilor nevoiași mai toată mîncarea pe care o primea din sat pentru munca ce făcea. Toată simbria ce primea o împărțea de asemenea săraçilor. Era atît de milos cu alții și necruțător cu sine însuși, încît călcînd o dată, din nebăgare de seamă, peste un cuib de păsărică și strivind pușorii care se aflau într-însul, și-a pedepsit fără cruțare piciorul vinovat: trei ani l-a ținut desculț, purtîndu-l așa sub arșița verii și în gerul iernii, prin mărăcini și pe cărări stîlcoase, ca să ispășească după dreptate această vărsare de sînge nevinovat.

După o vreme, cînd părinții săi se mutaseră la cele veșnice, el și-a găsit un înlocuitor la paza vitelor și s-a despărțit de această îndeletnicire. Fiind iubitor de singurătate și dorind o viață duhovnicească mai înaltă, s-a retras într-o mînăstire și s-a făcut călugăr. Mînăstirea în care și-a petrecut restul zilelor era adăpostită într-o peșteră de pe malul riului Lom, nu prea departe de satul Basarabov. Aci, ferit de griji și deșertăciuni, și-a strunit trupul prin aspră postire și și-a întărit sufletul cu harul rugăciunii

neintrerupte. Drept răsplată, Dumnezeu i-a dăruit harisma facerii de minuni și i-a vestit dinainte ziua morții.

Drept aceea, când i s-a apropiat sfârșitul vieții pămîntești, el a ieșit din chilia sa, și-a ales un loc retras pe malul riului Lom, pe care nu-l mai văzuse de mulți ani și s-a așezat ca într-un sicriu între două pietre. În acest loc aspru și ferit de privirile trecătorilor, și-a încheiat el liniștit viața trupului, ca un adevărat pustnic.

Trupul Sfintului Dimitrie a rămas multă vreme între aceste pietre, neștiut de nimeni, dar fără să putrezească; ci, unflîndu-se o dată riul din cauza ploilor multe, apele s-au revărsat peste maluri și l-au prăvălit în viltoare. În loc să fie dus la vale de valuri, trupul sfintului s-a lăsat la fund și a rămas acolo, în apropierea satului în care trăise.

După mulți ani, voind Dumnezeu să-i descopere moaștele, spre mîngierea credincioșilor, sfîntul s-a arătat în vis unei fete din sat, care era chinuită de o boală cumplită, și i-a spus că dacă trupul său va fi scos din apă și ea se va atinge de el, îndată se va face sănătoasă. Înștiințați de acest vis neobișnuit, părinții fetei s-au dus la riu, au scos din adînc moaștele sfîntului și le-au așezat cu multă cinstire în bisericuța satului Basarabov. Aci, venind bolnava și sărutîndu-le, a aflat îndată deplină însănătoșire.

Și s-a răspîndit curînd vestea despre aflarea moaștelor sfîntului și despre această minunată vindecare. Au început deci a veni la Basarabov, pentru rugăciune și ajutor, credincioși mulți din toate părțile. Însuși domnitorul de atunci al Țării Românești a trimis de la București bani și meșteri de au făcut în satul Basarabov o biserică mai mare și mai frumoasă decît cea dinainte și au așezat acolo sfintele moaște. Și minuni nu puține s-au săvîrșit de Dumnezeu pri mijlocirea lui cît a stat acolo, alinînd felurite suferințe și mîngiînd nenumărate inimi. Chiar Ioanichie, episcopul cetății Preslavului, care căzuse într-o foarte grea boală, a fost adus pe targă în biserica Sfîntului Dimitrie, ca odinioară slăbănogul vindecat de Mîntuitorul în Capernaum, și după ce s-a oficiat sfînta liturghie și s-au făcut rugăciuni pentru el lingă racla în care se aflau sfintele moaște, s-a făcut pe loc sănătos. Altă dată, în timpul unei slujbe oficiată acolo de mitropolitul Nichifor din Tîrnova și de un sobor de episcopi și preoți, o nouă minune s-a săvîrșit asupra unui călugăr.

Mai pe urmă, spre sfârșitul războiului dintre ruși și turci din anii 1769—1774, moaștele Sfîntului Dimitrie cel Nou, spre a nu fi lăsate să cadă în mîinile osmanliilor păgîni, au fost luate de generalul rus Petru Saltikov și pornite spre Rusia. La rugămintea mitropolitului Grigorie al Țării Românești și la stăruința lui Hagi Dimitrie, un negustor bucureștean care avea trecere pe lingă căpetenia oastei rusești, ele au fost însă dăruite românilor, ca mîngiere pentru pagubele pricinuite de război. Moaștele sfîntului au fost astfel aduse în țara noastră și au fost așezate cu mare cinste în Catedrala Mitropolitană din București, unde se află pînă astăzi.

Așa au ajuns în București, cu voia lui Dumnezeu, acum aproape două sute de ani, moaștele Sfîntului Dimitrie Basarabov. De atunci, nesfîrșite șiruri de strămoși de ai noștri s-au perindat cu osîrdie pe dinaintea lor,

căutînd alinare în suferințe, izbăvire de întristări și întărire în lupta cu ispitele. Iar sfîntul și-a arătat de nenumărate ori mila și ajutorul.

Viața Sfîntului Dimitrie Basarabov, ca și a multor sfinți și în deosebi a sfinților cu moaște în țara noastră, ilustrează adevărul exprimat odinioară de marele apostol Pavel prin cuvintele : «Dumnezeu a ales pe cei nebăgați în seamă ai lumii acesteia, ca să biruiască pe cei tari ; a ales pe cei de jos, ca să rușineze pe cei trufași... (I Cor. I, 27—28), căci puterea Lui în slăbiciune se desăvîrșește» (II Cor. XII, 9). Smerit păzitor de vite a fost în tinerețe și regele psalmist David, tatăl înțeleptului Solomon de odinioară. Păstor a fost la evrei și slăvitul prooroc Amos. Însuși Domnul Hristos Și-a ales apostolii nu dintre bogății, puternicii sau învățații lumii, ci dintre pescarii smeriți și harnici din regiunea lacului Ghenizaret din Galileea. Din aceeași smerită dar vrednică de cinstire stare socială a fost chemat și Dimitrie Basarabov să urmeze pe Hristos și să devină un sfînt al Bisericii.

Sfîntul Dimitrie cel Nou a vărsat multe lacrimi de părere de rău și s-a pedepsit cu asprime pentru greșeala de a fi curmat fără voie viața plăpîndă a unor mici ființe necuvîntătoare. Cît respect față de viață și cîtă gingășie sufletească ne arată această faptă ! Cîtă bunătate și omenie ne arată ea nouă care adesea sîntem răi și nedrepti cu viețuitoarele care ne înconjoară, nouă care uneori sîntem nepăsători și nedrepti chiar cu rudeniile și prietenii noștri, nouă care mai totdeauna ne preocupăm doar de interesele noastre egoiste !

Sfîntul Dimitrie cel Nou, trăind în totală sărăcie, în deplină ascultare și în neprihănită curăție trupească, și-a mîntuit sufletul de ispite, și-a ferit trupul de păcat și a dobîndit de la Hristos cununa cea neveștejită a sfințeniei. Cît de frumos strălucеște pilda vieții sale, în raport cu viața noastră, a creștinilor care ne gîndim atît de rar și atît de puțin la Dumnezeu, la suflet, la viața viitoare, la mîntuire ! Și cite alte învățături aducătoare de mîntuire nu se desprind din exemplele pe care ni le oferă viața Sfîntului Dimitrie Basarabov !

Toate ne arată că nici agonisirea de avere, nici dobîndirea de putere și slavă omenească nu prețuiesc înaintea lui Dumnezeu, cît munca harnică și cinstită, cît inima curată și bună, cît vorbirea cu blîndețe și binefacere față de aproapele. Iată trăsăturile morale și năzuințele religioase care din orice creștin pot face un sfînt al Bisericii. Iată calea pe care în timpul vieții lor pămîntești au străbătut-o toți sfinții, cuvioși și dreptii. Iată virtuțile pe care Părintele Ceresc le așteaptă și de la noi, creștinii de astăzi.

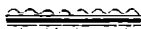
Puterile noastre sufletești nu sînt desigur atît de mari ca cele ale sfinților, dar dacă ne hotărîm a trăi după exemplul vieții lor, Dumnezeu nu ne lasă singuri și neajutorați în efortul ce ne așteaptă. El ne vine în ajutor cu lumina Sfintei Evanghelii, cu harul Sfințelor Taine, cu binecuvîntarea Sa cea cerească. Ne stau la îndemînă în fiecare împrejurare mijloacele duhovnicești : postul, rugăciunea și milostenia.

Ne vin în ajutor și sfinții, prin exemplul cel bun pe care ni-l pun înainte și prin rugăciunile pe care neîncetat le adresează lui Dumnezeu pentru noi. Cu ajutorul harului dumnezeiesc, cu puterea postului, a rugăciunii și a milosteniei și cu mijlocirile sfinților, putem învinge și noi asaltu-

rile ispitelor, ne putem ridica și noi pe culmile virtuții, putem atinge și noi măsura de sfințenie la care ne-a chemat Hristos. Pentru aceasta să iubim din toate puterile pe Dumnezeu și pe semenii noștri, să păstrăm legătura cu sfânta Biserică și să ne străduim a săvârși numai fapte vrednice de numele de creștin. Să implorăm apoi și pe Sfântul Dimitrie Basarabov a ne sta în ajutor, cu rugăciunile lui către Domnul, căruia I se cuvine cinstea, slava și puterea, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin !

Diac. Prof. N. NICOLAESCU și

Pr. Prof. ENE BRANIȘTE

DESPRE EGALITATEA TUTUROR OAMENILOR ÎN FAȚA LUI HRISTOS

Lumea cea veche, societatea păgână, omenirea de acum două mii de ani, în care s-a ivit creștinismul, era covârșită de tot felul de silnicii și nedreptăți. Atît de mari erau deosebiriile dintre oameni, încît se părea că nimeni, niciodată și nimic n-ar putea schimba această rînduială puternic înrădăcinată. Nu puteau sta la un loc, nu se puteau bucura de aceeași cinste și nu puteau avea aceleași drepturi și datorii, stăpînul și sclavul, bogatul și săracul, puternicul și cel slab, dregătorul și cetățeanul de rînd, bărbatul și femeia, cetățeanul unui stat și cel de alt neam, iar tatăl avea drept de viață și de moarte asupra copiilor săi, după cum stăpînul putea să-și omoare șau să vatăme oricînd pe robul, sau sluga sa.

În această societate sfîșiată de tot felul de nedreptăți și interese contrare, împărțită în clase, caste și categorii privilegiate sau nu, dar totdeauna dușmănoase unele față de altele, în această lume în care oamenii nu erau și nu puteau fi egali în fața legii, a societății, a zeilor și nici măcar în fața acelor ce purtau aceeași înfățișare, a venit Domnul Hristos și a predicat prin cuvînt și faptă o altă rînduială, un adevăr dumnezeiesc care pornind de la firavele comunități creștine avea să schimbe treptat o bună parte din fața lumii și din adîncurile cugetelor, un balsam ceresc care avea să topească ghița inimilor, așezîndu-l pe om, oricare ar fi el, la locul ce i se cuvenea, la vrednicia de fiu al lui Dumnezeu și de frate al semenului său, ceea ce-l face pe marele apostol al neamurilor să rostească cu nețărmurită bucurie cuvîntul ce l-ați auzit la început: «Căci darul lui Dumnezeu s-a dat pe față mîntuitor pentru toți oamenii, învățîndu-ne să lepădăm păgîndă-tatea și, în veacul de acum, să trăim cu întregă înțelepciune, cu dreptate și cucernicie» (Tit II, 11—12).

Din nefericire, în veacurile ce au urmat, s-au găsit creștini care au asuprit pe frații lor din propria lor țară sau din sînul altor popoare, ca și

cum lumea ar fi fost împărțită, prin voia lui Dumnezeu, în stăpîni și sclavi, în clase cu interese opuse. Mai mult, sînt și acum în lume unii care nu se arată, prin faptele lor, destul de lămurii în această privință.

De aceea, am socotit de bine a vă vorbi astăzi despre : «Egalitatea tuturor oamenilor în fața lui Hristos» și mă rog de cuviincioasă ascultare.

*

Iisus Hristos care este pentru noi toți, ucenicii Săi de peste veacuri, «Păstorul cel bun» (Ioan X, 11), «Pricinuitorul mîntuirii noastre» (Evr. V, 9), «Calea, adevărul și viața» (Ioan XIV, 6), «Răsăritul cel de sus» (Luca I, 78), «Cuvîntul lui Dumnezeu» (Ioan I, 1, 14), «Împăratul păcii» (Isaia IX, 5), și «Judecătorul viilor și al morților» (Fapte X, 42), după cum i-L numește Sfînta și dumnezeiasca Scriptură, a venit în lume, s-a făcut asemenea nouă, a propovăduit Evanghelia, a întemeiat Biserica și s-a jertfit pentru mîntuirea tuturor oamenilor, fără nici un fel de deosebire, de clasă, de rasă, de rang, sex, stare materială sau morală. Mîntuitorul Iisus Hristos este cel dintîi care a vestit lumii că toți oamenii sînt egali în fața cerului, deoarece sînt fii ai aceluiași bun Părinte și frați între ei. Mai mult chiar, însuși Mîntuitorul nostru se consideră frate al tuturor oamenilor, care îndeplinesc poruncile credinței (Matei XII, 50), căci El a venit în lume nu ca să fie slujit, ci ca El să slujească și să se dea ca preț de răscumpărare pentru toți fiii lui Dumnezeu, pentru toți frații Săi.

Mîntuirea este țelul și bunul cel mai de preț spre care trebuie să tindă toți creștinii, orice om, de orice categorie ar fi el. În domeniul mîntuirii, care înseamnă viață nesfîrșită și fericită în comuniune cu Dumnezeu și cu toți cei bineplăcuți lui, nu se face nici un fel de deosebire între oameni, decît după faptele fiecăruia. Iisus Hristos s-a ocupat cu toată dragostea și de cei păcătoși, dîndu-ne pilda fiului celui risipitor (Luca XV, 11—32), a oii celei rătăcite (Luca XV, 1), a drahmei pierdute (Luca XV, 8—10), lucru pentru care a fost numit «prieten al vameșilor și păcătoșilor» (Matei XI, 19). El a spus cuvintele mîngîietoare pentru noi toți: «Zic vouă mai multă bucurie va fi în cer, pentru un păcătos care se pocăiește, decît pentru nouăzeci și nouă de drepti cărora nu le trebuie pocăință» (Luca XV, 7). Dealtfel, însăși Biserica are rostul de a se ocupa de îndreptarea păcătoșilor. Prin urmare, în fața lui Dumnezeu toți oamenii sînt chemați deopotrivă, la mîntuire, chiar și cei păcătoși, care n-au inima împietrită în cele rele și nu vor rămîne așa prin voința lor pînă la moarte.

Sfînta Scriptură cuprinde o sumedenie de cuvinte prin care se arată că toți oamenii sînt egali în fața lui Hristos și deopotrivă chemați la mîntuirea vestită de El. Voi aminti doar cîteva mai de seamă. Astfel, în Epistola către Galateni (III, 28) citim «În Iisus Hristos nu mai este nici iudeu, nici elin, nu mai este rob nici slobod, nu mai este parte bărbătească și parte femeiască, pentru că voi una sînteți în Iisus Hristos».

De asemeni, în Epistola I către Corinteni (XII, 13), citim următoarele: «Într-adevăr, noi toți într-un singur Duh ne-am botezat, ca să fim un singur trup, fie iudei, fie elini, fie robi, fie slobozi și toți la un singur Duh ne-am adăpat».

Nu mai puțin grăitor, pe lângă multe altele, este și cuvîntul din Faptele Apostolilor (X, 35): «Căci, în orice neam, cel ce se teme de Dumnezeu și trăiește cu dreptate este primit înaintea Lui», ca și cuvîntul din Epistola către Timotei (I Tim. II, 4): «Dumnezeu voiește ca toți oamenii să se mîntuiască și să vină la cunoștința adevărului».

Este limpede deci, pentru noi toți că, în fața lui Hristos, nu se face nici o deosebire de sînge, de culoarea pielii, de sex, de avere, rang, clasă socială, ci toți sînt egali ca oameni, omenia fiind singura categorie în care pot intra toți cei creați după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, ca o coroană a creației.

Pentru aceea, Mîntuitorul ne-a învățat să respectăm viața aproapelui nostru, care este orice om, să-i prețuim libertatea, liniștea sufletească, drepturile materiale și spirituale și mai ales să nu stăm nepăsători la nevoile lui, ci să-l ajutăm cu toate puterile noastre, căci el este fratele nostru.

Dar, Domnul Hristos, pentru dobîndirea mîntuirii noastre, ne-a dat ca cea mai mare poruncă a legii Lui, porunca de a iubi pe aproapele nostru ca pe noi înșine, ceea ce înseamnă de asemeni egalitatea tuturor oamenilor care, prin dragoste, trebuie să alcătuiască un singur suflet și un singur trup, Trupul lui Hristos. «Aceasta este porunca Mea ca să vă iubiți unii pe alții, cum v-am iubit și Eu pe voi. Mai mare dragoste decît aceasta nimeni nu are ca viața lui să și-o puie pentru prieteni. Voi prietenii Mei sînteți, dacă faceți ceea ce vă poruncesc» (Ioan, XV, 12—14).

Viața Lui toată între noi a fost numai dragoste. Dragoste a dovedit față de copiii binecuvîntîndu-i și dîndu-i exemplu de curăție pentru noi toți (Matei XVIII, 2—5; XIX, 13—15; Marcu X, 13—16; Luca XVIII, 15—17); dragoste a arătat apostolilor Săi rugîndu-se pentru ei (Luca XXII, 32; Ioan XVII, 9—20, 24); din dragoste a ajutat pe cei suferinzi (Luca VII, 13; Ioan XI, 33, 35); din dragoste a vindecat pe cei bolnavi (Matei XIV, 14; XX, 34); din dragoste a ajutat pe cei săraci (Matei XV, 32; Marcu VIII, 2—3); din dragoste s-a apropiat de păcătoși (Matei IX, 36; XXIII, 37; Luca XIX, 41, 42); cu dragoste s-a purtat și față de prigonitorii Săi, continuînd chiar a le face bine (Matei XXIII, 37; Luca XIII, 34); cu dragoste a mijlocit pentru răstignitorii Săi (Luca XXIII, 34); și dragoste nemărginită a purtat Tatălui cîeresc supunîndu-se Lui pînă la moarte (Ioan XIV, 31; Filip. II, 8). Acest lucru, această dragoste de oameni și de Dumnezeu trebuie s-o îndeplinim și noi dacă vrem să ne facem vrednici de mîntuire și de nesfirșita Lui dragoste dumnezeiască.

După cum am văzut, în fața lui Hristos și a orînduirii Lui veșnice, la care ne-a chemat, toți oamenii sînt egali și deopotrivă îndreptățiți a se bucura de fericirea cea netrecătoare, căci mîntuirea este dragoste, iar dragostea de Dumnezeu și de oameni este mîntuire. Numai omul este acela ce a orînduit nedrepte hotare despărțitoare între oameni, datorită egoismului și urii și nu Dumnezeu care ne cere să ne iubim unii pe alții, care ne-a spus că «cel ce urăște pe fratele său este omorîtor de oameni» (I Ioan III, 15) și că mîntuirea se dobîndește numai prin slujirea aproapelui (I Cor. X, 24), care este chiar fratele nostru.

Venirea Mântuitorului pe pământ înseamnă deci împăcarea omului cu Dumnezeu, eliberarea din robia păcatului și a morții și împăcarea tuturor oamenilor între ei, înseamnă înlăturarea urii, a egoismului, a silniciei, a vrajbei și a asupririi; înseamnă sălășluirea dragostei, a frăției și a păcii universale între oameni.

Pentru aceea, adevărații creștini se bucură din toată inima atunci când aud vorbindu-se, în zilele noastre tot mai mult de respectarea drepturilor fundamentale ale oamenilor, de respectul cuvenit vieții și a drepturilor firii oricărui om de marile strădanii pentru pace și bunăvoințe între oameni, strădanii în care se ilustrează, independent și Biserica noastră. Inima noastră tresaltă atunci când vedem înfăptuindu-se în patria noastră, atâtea rânduiri drepte și atâtea opere mărețe, toate izvorite din grija și dragostea de om care neîncetat trebuie să se ridice pe scara progresului material și moral, spre a se apropia cât mai mult de Creatorul său.

Dar, în același timp, ucenicii lui Hristos se întristează sincer când văd că mai sînt și astăzi în lume orînduiri nedrepte și războaie de cucerire, când văd că mulți oameni și chiar popoare întregi gem sub povara robiei, asupririi și sărăciei, că mai sînt încă creștini care uită cu totul de învățătura Domnului despre egalitatea tuturor oamenilor în fața lui Dumnezeu, în fața vieții.

*

Pătruși, pînă în adîncul cugetelor noastre, de adevărul sfînt al egalității tuturor oamenilor în fața lui Dumnezeu, să ne arătăm toată recunoștința noastră către Domnul Hristos, care nu numai că ne-a învățat acest lucru atît de folositor, dar a pecetluit acest înalt adevăr cu jertfa lui pe Cruce, cu suferința lui de pe Golgota, pentru ca nici un om să nu mai sufere din pricina nesocotirii demnității lui de fiu al lui Dumnezeu și frate al tuturor oamenilor, demnitate la care pe toți ne-a chemat și ne-a ridicat Hristos, spre binele nostru al tuturor.

Să ne facem, așa dar, vestitori și împlinitori ai acestor sfînte și dumnezeiești învățături, în toate zilele vieții noastre, și să luptăm cu toată rîvna, ca toți oamenii să trăiască pe pămînt ca frații, iubindu-se unii pe alții cu toată căldura, ca cu toții să vină la «cunoașterea adevărului» și astfel să dobîndească mîntuirea, la care Dumnezeu ne-a chemat pe noi toți, fiii Săi.

Străduindu-ne în felul acesta și împlinind cum se cuvine poruncile «pricinuitoare mîntuirii noastre», vom putea și noi cu un singur glas, cu o singură inimă și din tot sufletul, să spunem, împreună cu marele Apostol: «Darul lui Dumnezeu s-a dat pe față mîntuitor pentru toți oamenii, învățîndu-ne să lepădăm păgînatatea și, în veacul de acum, să trăim cu întregă înțelepciune, cu dreptate și cucernicie», totdeauna în vecii vecilor Amin!

Pr. Prof. AL. I. CIUREA

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

ACȚIUNI IN SLUJBA PĂCII

(septembrie-octombrie)

VIZITA ÎN GRECIA A PREMIERULUI ROMÂN ION GHEORGHE MAURER. — La începutul lunii septembrie a.c. ne atrage în mod deosebit atenția această vizită, care întărește legăturile de veacuri între poporul român și poporul grec. Legăturile mai strînse între aceste două popoare sînt accentuate mai ales după căderea Constantinopolului sub turci în noaptea de 29 mai 1453. Aceste contacte se fac vizibile în Peninsula Balcanică cu mult înainte, dar dată memorabilă pentru poporul și Biserica Ortodoxă Română este anul 1359, cînd bătrînul episcop Iachint de Vicina își mută reședința la Argeș și totodată fixarea datei înființării Mitropoliei Ungrovlahiei. De aici înainte încep relațiile directe între greci și români, lucru menționat și de ziarul grec *Kathimerini*, cu ocazia vizitei Domnului Ion Gheorghe Maurer, Președintele Consiliului de Miniștri din Republica Socialistă România, «Cu România, Grecia a avut întotdeauna cele mai bune relații». Ziarul *Elefteria* arată că «...în pofida diferențelor de regim, în pofida politicii lor generale și chiar în pofida marilor sau micilor deosebiri de vederi în unele probleme mai deosebite din sectorul relațiilor bilaterale, cele două țări doresc să trăiască în pace și prietenie și să trateze cu sinceritate și bunăvoință toate relațiile care le privesc». Ziarul *Ethnos* aprecia: «Convorbirile greco-române de la Atena nu sînt lipsite de importanță. Ele prezintă chiar un interes deosebit și multe puncte pozitive, ca de pildă: ambele țări trăiesc în același spațiu geografic și, în afară de părerile lor deosebite în legătură cu unele probleme internaționale, urmăresc obiectivul comun al asigurării păcii în această regiune».

În ceea ce privește *Comunicatul* referitor la vizita în Grecia a delegației guvernamentale române condusă de președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România, Ion Gheorghe Maurer, arată că: «Vizita în Grecia a delegației guvernamentale române... a dus la o mai bună cunoaștere și înțelegere reciprocă, la stringerea tradiționalelor relații de prietenie dintre popoarele român și grec, la dezvoltarea legăturilor de bună vecină-

tate dintre Grecia și România. Viitoarea vizită a premierului grec în țara noastră va permite adâncirea contactelor dintre statele noastre».

Eugen Phoebus își încheie reportajul său: «Înscriindu-se în bogata și consecventa activitate depusă de țara noastră în vederea întăririi păcii și colaborării între popoare și state, vizita delegației guvernamentale române în Grecia aduce o contribuție nouă la dezvoltarea relațiilor dintre cele două țări, la cauza întăririi păcii și cooperării interbalcanice și intereuropene» (Vezi pe larg «Lumea» An IV (1966), nr. 37/966, sept. 8 și nr. 36 din 1 sept.).

Credincioșii, slujitorii și ierarhii Bisericii Ortodoxe Române nu fac decît să se bucure de această reușită prietenie greco-română, mai ales că Prea Fericitul Patriarh a făcut schimb de felicitări cu oficialități grecești, cu ocazia sfintelor sărbători ale Nașterii și Învierii Domnului 1966. Pentru aceasta Biserica Ortodoxă Română dă deosebită importanță acestor manifestări între *statul român și statul grec, dornice de pace și înțelegere în regiunea Balcanilor*.

VIZITA MINISTRULUI DE EXTERNE AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMANIA ÎN ITALIA. Domnul Corneliu Mănescu, Ministrul Afacerilor Externe al Republicii Socialiste România a făcut o vizită de prietenie în Italia. După cum arată ziarele cotidiene, această vizită a dat naștere unui deosebit interes între cele două popoare dornice de pace, de legături strînse și libertate. Din *Comunicatul comun italo-român*, reținem că: «Reafirmînd importanța pe care o are pentru apărarea păcii și securității internaționale Organizația Națiunilor Unite, ambele părți s-au pronunțat pentru întărirea activității sale, în scopurile susmenționate, pe baza principiilor Cartei. În acest cadru a fost recunoscută însemnătatea pe care o are obiectivul dezarmării generale și controlate și măsurile care pot să favorizeze realizarea sa. De asemenea s-a considerat oportun să se continue eforturile pentru dezvoltarea relațiilor de colaborare între popoarele europene, în deosebi în domeniul economic și cultural...»

«Vizita, care s-a desfășurat într-o atmosferă de cordialitate a confirmat utilitatea pe care o au contactele dintre conducătorii celor două țări, pentru dezvoltarea relațiilor de prietenie dintre România și Italia, în *interesul general al păcii și securității în Europa...*»

EDUCAȚIA UMANISTĂ A TINERETULUI. — O inițiativă românească de largă rezonanță internațională. După cum se știe țara noastră a aderat la *Convenția privind lupta împotriva discriminării în domeniul învățămîntului* (Decret nr. 149, pentru ratificarea *Convenției privind lupta împotriva discriminării învățămîntului, adoptată la Paris, la 14 decembrie 1960 — Convenție privind lupta împotriva discriminării în domeniul învățămîntului* — («Buletinul Oficial al Marii Adunări Naționale a Republicii Socialiste România», an XIII (1964), nr. 5 din 20 aprilie, p. 48—50 (2—4), și continuă o asiduă activitate în cadrul UNESCO-ului. Directorul general al acestei organizații a vizitat țara noastră și a fost profund impresionat de munca și entuziasmul poporului român și al tineretului muncitor și studios pentru avangarda păcii. D-sa a primit titlul de «doctor honoris causa» al Universității din București.

Presa, radioul și televiziunea română dau deosebită importanță și încurajează la maximum manifestările pentru pace și umanism ale tinerei generații. După cum se știe între 30 august — 3 septembrie a.c. s-au desfășurat la București, sub auspiciile UNESCO. lucrările reuniunii internaționale cu tema «Educația tineretului universitar în *spiritul idealurilor de pace, respect reciproc și înțelegere între popoare*», la care au participat experți din 18 țări europene. Inițiativa *Declarației*, după cum este știut, a fost datorată Republicii Socialiste România, fapt semnalat de revista noastră. Prof. dr. docent Jean Livescu, președintele Biroului reuniunii internaționale de la București, printre altele a spus: «Pregătim lumea de mâine, o lume a păcii și a prosperității. Societatea contemporană va putea atinge acest nobil țel numai printr-o *mai bună cooperare între popoare, printr-o profundă cunoaștere reciprocă, prin cultivarea respectului față de om și prin recunoașterea dreptului fiecărei națiuni de a-și organiza viața socială conform tradițiilor și voinței ei*. Ca educatori avem datoria de a forma tinăra generație în așa fel încît ea să devină folositoare țării ei și întregii umanități», iar «Cultura universală nu cunoaște limite și de aceea orice strădanii menite să asigure permanența fluxului experienței și a cunoștințelor societății umane servesc nobilelor țeluri de pace și înțelegere internațională» a adăugat J. F. H. Roper, profesor la Universitatea din Manchester. «Știm cu toții că, pentru a asigura prosperitatea și pacea popoarelor, trebuie să promovăm în rândurile tineretului idealurile de pace, de respect reciproc și de înțelegere între popoare. Sarcina noastră este grea și ea reclamă mult devotament și multă probitate intelectuală. În același timp, fiind cu toții în slujba tineretului, avem deopotrivă posibilitatea de a împrumuta și noi entuziasmul — această calitate fără de care nici o sarcină măreață nu se poate înfăptui» concludе profesorul Henri Roussel, de la Universitatea din Lille (Vezi «Lumea», IV (1966) nr. 37 (150). p. 16—17).

SESIUNEA FEDERAȚIEI MONDIALE A OAMENILOR DE ȘTIINȚĂ. — La Sofia s-a desfășurat recent sesiunea Consiliului executiv al Federației mondiale a oamenilor de știință. Țara noastră a fost reprezentată prin Acad. N. Teodorescu și prof. Corneliu Penescu. Această sesiune a fost încununată cu deosebit succes. Balcanii afirmîndu-se ca un focar puternic al păcii spre lumina căruia privesc milioane de oameni luptători pentru pace și cu nădejdii sporite pentru excluderea războiului din organismul omenirii. «Un obiectiv fundamental al Federației este de a milita pentru punerea științei în folosul umanității. Autorii descoperirilor din toate ramurile științei sînt chemați să contribuie ca rezultatele muncii lor să fie folosite pentru binele omenirii și nu pentru distrugerea ei». S-a accentuat problema «găsirii celor mai operative mijloace pentru a întări colaborarea dintre Federație și UNESCO». Presa românească subliniază de asemenea lupta angajată a oamenilor de știință pentru încetarea agresiunii americane din Vietnam, conform Conferinței de la Geneva, și crearea posibilităților de alegeri libere pe teritoriul Vietnamului. Participanții la sesiune și-au manifestat de asemenea îngrijorarea în legătură cu faptul că nu s-au realizat progrese în domeniul dezarmării. Atrăgînd atenția asupra pericolului ce îl constituie

pentru umanitate cursa înarmărilor, savanții și experții prezenți au propus măsuri care să conducă treptat și progresiv la dezarmarea generală și totală.

Pe lângă remarcabile personalități ale lumii științifice mondiale prezente la întâlnirea de la Sofia — prof. Powell, președintele Federației, laureat al Premiului Nobel, prof. Bushop (Anglia), membru al Societății Regale Britanice, Acad. Artobolevski (U.R.S.S.), specialist în domeniul teoriei mecanismelor, prof. Infeld (Polonia), fost colaborator apropiat al lui Einstein, Acad. Malex (Cehoslovacia), etc. — a asistat la festivități și Dl. René Maheu, director general al UNESCO-ului. Cu această ocazie, din inițiativa Asociației oamenilor de știință din Bulgaria a fost inaugurată la Varna Casa Internațională, care va purta numele primului președinte al Federației, F. Joliot-Curie și care va funcționa ca loc de întâlnire pentru oamenii de știință din lumea întreagă.

Lucrările celei de-a 28-a sesiuni au avut și un caracter aniversar: s-au sărbătorit 20 de ani de la înființarea Federației. Așa cum subliniază ziarele și revistele românești, sesiunea s-a bucurat de un deosebit succes, fiind binevenită pentru starea lumii de azi.

PROPUNERILE ROMÂNEȘTI PRIVITOARE LA SECURITATE ȘI DESTINDERE ÎN EUROPA AU RĂSUNET MONDIAL. — Prof. Dr. Jacques Freymond, directorul Institutului universitar de înalte studii internaționale de la Geneva, — latinist și istoric de reputație europeană — cu ocazia vizitei în țara noastră, în luna septembrie, a fost deosebit de încântat de munca neprecuțită pentru înflorirea patriei și pacea lumii. D-sa. a ținut conferințe cu caracter de apropiere între statele mari și mici arătând că inițiativele României pe scară mondială sînt rezonabile și laudabile. «Țin să adaug — a spus D-sa —, că așa după cum sînt partizanul destinderii, colaborării și asigurării securității europene în condițiile respectării fiecărei țări, sînt de asemenea adeptul ideilor zonelor denuclearizate. Îmi sînt cunoscute și apreciez propunerile românești pentru Balcani. Cred că prin realizarea de zone denuclearizate s-ar stimula atât asigurarea securității unor regiuni mai întinse, cît și dezvoltarea colaborării între state. De asemenea, cred că zonele denuclearizate sînt mai ușor realizabile decît o limitare a înarmărilor nucleare sau un acord general de nediseminare a acestor arme». De un deosebit succes pentru cooperare științifică în Balcani s-a bucurat al III-lea Congres al Uniunii Balcanice a matematicienilor, care s-a ținut la București.

CONGRESUL MONDIAL DE SOCIOLOGIE. — Dr. Ovidiu Bădină din România, participant și comunicant la acest congres cu tema: «Școala sociologică românească și problema instituțiilor internaționale de apărare a păcii» ne dă cîteva date în legătură cu acest eveniment. Congresul s-a ținut în orașul Evian (Franța). Au participat peste 2.000 de sociologi din 56 de țări, reprezentînd 5 asociații internaționale, 40 de institute sau organisme analoge, un congres la care au fost prezentate aproximativ 600 de comunicări. Școala românească de sociologie a fost prezentată la acest mare congres cu 15 comunicări. Au fost prezenți reprezentanți ai Bisericilor și ai diferitelor confesiuni.

Congresul de la Evian a fost o utilă confruntare de idei, un dialog în care s-au înființat principii de gândire, s-au aprofundat cunoștințe, s-au făcut schimburi de experiențe; reprezentanții fiecărei țări aducându-și propria contribuție la dezbaterea care a avut loc. În legătură cu aceasta explicații sînt multiple, dar pe primul plan stă tocmai legătura din ce în ce mai strînsă pe care o are sociologul cu viața, cu problemele care frămîntă diferite categorii de oameni din toate sectoarele de activitate. «Prin funcția sa teoretico-filozofică, prin explicațiile sale științifice, prin puterea ei de analiză și sinteză, sociologia poate contribui la îmbogățirea cunoașterii noastre dar și la soluționarea multor probleme. Aceasta este menirea ei ca știință».

Se poate spune că al 6-lea Congres mondial de sociologie a fost o manifestare a atașamentului de pace și prietenie a diferiților învățați sociologi cu diferite convingeri filozofice, religioase etc.

CONGRESUL INTERNAȚIONAL DE STUDII BIZANTINE. — Al XIII-lea Congres Internațional de Studii Bizantine a avut loc la Oxford, în organizarea Comitetului național britanic. Seria acestor congrese a fost deschisă în 1924 prin Congresul Internațional de Studii Bizantine care s-a ținut la București din inițiativa — salutată cu entuziasm de specialiști — și sub îngrijirea nemijlocită a marelui savant român Nicolae Iorga.

Conf. univ. Eugen Stănescu arată în paginile revistei «Lumea» cîteva date ale succesului deosebit de care s-a bucurat delegația română. Din această delegație, printre alții, au făcut parte: Acad. Em. Condurachi, directorul Institutului de Arheologie al Academiei Republicii Socialiste România, care a prezentat *un raport* alcătuit în colaborare cu P. C. DiIac Ion Barnea și P. Diaconu, *despre contribuțiile mai recente ale arheologiei românești în problema graniței fortificate de miază-noapte a Bizanțului în veacurile X-XI*. Al. Elian, — profesor de Bizantinologie la Institutul teologic universitar din București — a prezentat un raport despre relațiile multilaterale dintre Bizanț și țările române în perioada de sfîrșit a evului mediu. La fel ceilalți delegați și-au adus contribuții remarcabile.

S-a subliniat încă o dată că legătura popoarelor din Balcani cu Bizanțul este milenară și *trebuie să se facă tot posibilul ca pacea și liniștea să domine*, pentru ca noile descoperiri ale trecutului comun să nu fie stîngherite.

9 OCTOMBRIE 1966. — Două date memorabile în istoria Ugandei: patru ani de la cucerirea independenței țării și trei ani de la proclamarea republicii. În ceea ce privește Biserica Ortodoxă Română este de remarcat faptul că la Școala de cîntăreți și Seminarul teologic București frecvențează cursurile doi elevi ugandezi, iar la Institutul teologic din București sînt 5 studenți din Uganda, care fac studii la acest for de cultură teologică. Toți aceștia sînt bursieri ai Patriarhiei Române, care dorește și pe această cale să ajute popoarele africane.

DEZVOLTAREA RELAȚIILOR INTEREUROPENE ÎN ATENȚIA SESIUNII O.N.U. — Deschiderea Sesiunii celei de a XXI-a a Adunării Generale a

O.N.U., conform tradiției, a avut loc în «a treia marți a lunii septembrie» la New York. Delegația română a fost alcătuită din: Dl. Corneliu Mănescu, ministrul afacerilor externe, șeful delegației, Mircea Malița, adjunct al ministerului afacerilor externe, locțiitorul șefului delegației, etc. În afară de activitatea oficială a avut loc întrunirea celor 9 reprezentanți (Austria, Belgia, Bulgaria, Danemarca, Finlanda, Jugoslavia, România, Suedia și Ungaria) coautori ai rezoluției «Acțiuni pe plan regional în vederea îmbunătățirii relațiilor de bună vecinătate între statele europene aparținând unor sisteme social-politice diferite» adoptată la sesiunea precedentă. Întrunirea a prilejuit o trecere în revistă a acțiunilor întreprinse în Europa în spiritul rezoluției adoptate. În acest sens s-au intensificat contactele la nivel înalt, schimburi comerciale și culturale, a crescut frecvența întâlnirilor între reprezentanții diferitelor domenii ale activității publice și sociale.

Reprezentanții celor 9 state și-au exprimat satisfacția deplină în ceea ce privește această rezoluție, iar conducătorul delegației Adunării Naționale Franceze, care ne-a vizitat țara, a declarat în spiritul rezoluției că într-adevăr «Cooperarea — este — cuvântul cheie al viitorului popoarelor». Subliniem că «largul interes la O.N.U. față de întâlnirea celor nouă» a făcut obiectul comentariilor zilei în presa internațională și românească. Punctul culminant al acestor comentarii a fost «Cuvântarea ministrului afacerilor externe al Republicii Socialiste România Corneliu Mănescu, în Adunarea Generală a O.N.U.». Această cuvântare, bogat fundamentată, a cuprins fiecare punct nevralgic al situației internaționale actuale. Plecând de la pîrjolul din Vietnam, D-sa a spus: «Omenirea întreagă privește cu îngrijorare agresiunea americană din Vietnam, este preocupată de soluționarea conflictului și așteaptă de la guvernul Statelor Unite nu cuvinte despre intenții de pace, ci acțiuni concrete în direcția păcii. După părerea poporului român... există o singură cale pentru rezolvarea situației grave din Vietnam, cale arătată de guvernul Republicii Democratice Vietnam și de către Frontul Național de Eliberare din Vietnamul de sud... Este necesar să fie retrase toate trupele străine din Vietnam, iar poporul vietnamez să fie lăsat să-și rezolve singur problemele interne, inclusiv înfăptuirea unității naționale, potrivit voinței și aspirațiilor sale...». În legătură cu lichidarea rămășițelor celui de al doilea război mondial, Dl. Corneliu Mănescu a subliniat: «În Declarația adoptată în vara acestui an la București de către statele participante la tratatul de la Varșovia, s-a arătat cu deplină temei că «cu toate deosebirile de orînduire social-politică, de concepții ideologice și politice, statele și popoarele europene au o cauză comună care corespunde intereselor naționale vitale ale tuturor și anume sarcina de a nu se permite încălcarea păcii în Europa, de-a frîna forțele agresivității». La fel în ceea ce privește drepturile R. P. Chineze și R. D. Germane de a intra în O.N.U., denuclearizarea și dezarmarea totală, nefolosirea armei nucleare împotriva statelor care nu o posedă, neamestecul în treburile interne, condamnarea colonialismului și neocolonialismului sub diferite forme, problemele sociale, apartheidul etc., ministrul de externe a arătat poziția justă și comună a guvernului și poporului român. Cuvîntul plin de autoritate al reprezentantului poporului român la tribuna cea mai înaltă a forului păcii O.N.U. s-a încheiat prin cuvintele: «Delegația română

este alături de celelalte delegații pentru a rezolva problemele ordinii de zi a prezentei sesiuni, cu hotărîrea de a contribui ca O.N.U. să răspundă tot mai deplin rolului ce-i revine, așteptărilor popoarelor care nădăjduiesc spre instaurarea unei lumi a păcii și progresului neîntrerupt, spre promovarea unor relații internaționale întemeiate pe egalitatea suverană a statelor».

Semnalăm și vizita făcută de Domnul Ion Gheorghe Maurer Președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România în Turcia, cu care ocazie a vizitat și biserica «Sfinta Sofia», vechi monument al culturii creștine din veacul VI și simbol al ortodoxiei; apoi vizită din Iran, vechi stat care a avut legături cu țara noastră chiar în timpul lui Ștefan cel Mare (1447—1504); vizita în Danemarca etc.

! * PENTRU ÎNTĂRIREA UNITĂȚII DE ACȚIUNE A FORȚELOR PĂCII. —

La invitația Consiliului japonez împotriva bombelor atomice și cu hidrogen (Gensuikyo), o delegație a Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din țara noastră a luat parte la a 12-a Conferință mondială împotriva bombelor atomice și cu hidrogen, organizată, în prima jumătate a lunii august, la Tokyo, Hiroshima și Nagasaki. Participanții, înainte de începerea lucrărilor propriu-zise, au vizitat Hiroshima, oraș al cărui nume evocă oamenilor triste aduceri aminte. «Cu 21 de ani în urmă în ziua de 6 august, cînd acele ceasornicelor marcau ora 8,15, deasupra Hiroshimei a fost lansată prima bombă atomică. Însoțitorii au vorbit pe larg despre uriașul dezastru provocat de atacul atomic. Din cei 420.000 de locuitori ai orașului, aproape 280.000 și-au pierdut viața. Peste 70.000 de case s-au transformat în moloz. A fost arsă întreaga vegetație. Radiațiile atomice au lăsat supraviețuitorilor urme adînci, cu consecințe grave în viața lor. Orașul devenise un morman de ruine, un «pustiul nuclear».

Delegația română, care a luat parte la lucrările celei de a 12-a conferințe Gensuikyo, s-a bucurat de o caldă primire și a fost înconjurată de o deosebită atenție. Participanții la adunări au salutat cu simpatie cuvîntul delegației noastre; s-a constatat prețuirea pe care o dau poziției țării noastre în principalele probleme ale contemporaneității, *contribuției active a României la lupta forțelor progresiste pentru zădărnicierea unui nou război, pentru salvagardarea păcii, pentru dezvoltarea colaborării și încrederii reciproce între popoare, pentru statornicirea relațiilor dintre state și principiile egalității în drepturi, neamestecului în treburile interne, respectării independenței și suveranității naționale.*

ALTE MANIFESTĂRI MENITE SĂ ASIGURE LINIȘTEA ȘI PACEA LUMII. *Ziua Națiunilor Unite.* — Țara noastră a sărbătorit printr-o ședință festivă la București acest eveniment (24 octombrie). Printre altele s-a accentuat faptul că «România, în cei 11 ani de cînd este membră a O.N.U., și-a adus contribuția activ, conform principiilor și Cartei, la realizarea țelurilor Organizației» ultimul deziderat fiind pacea deplină și dezarmarea generală și totală.

U.N.E.S.C.O. la 20 de ani. — Pe tărîm cultural această secție a O.N.U. își îndeplinește pe deplin misiunea. Recent (21 sept. — 5 oct.) s-a perfectat «Carta cadrelor didactice», urmînd a fi ratificată. Delegația țării noastre a arătat printre altele: «Datorită politicii statului nostru socialist, cadrele didactice din România beneficiază de o temeinică pregătire profesională, de condiția materială corespunzătoare muncii lor, cu drepturi și obligații clar definite». Se știe că la deschiderea oficială a cursurilor învățămîntului superior (3 oct.), a luat parte însuși Dl. Nicolae Ceaușescu, însoțit de înalții conducători de partid și de stat, arătînd prin aceasta grija deosebită a statului pentru noile generații a cadrelor intelectuale. Grija pentru oamenii muncii intelectuali este problema cheie în cercurile de conducere ale Patriei noastre. Academia Română numără 235 de membrii titulari și corespondenți în toate domeniile. 50 de oameni de știință români au fost aleși în organele de conducere ale societăților științifice internaționale sau membrii ai Academiei străine. Academia noastră, la rîndul ei, numără ca membri 80 de savanți de peste graniță. *Editura Academiei tipărește 73 reviste, dintre care 32 și în principalele limbi de circulație internațională.* «Țara noastră — a spus Dl. Nicolae Ceaușescu, secretar general al Comitetului Central al Partidului Comunist Român. la ședința festivă a Centenarului Academiei Române — *va promova și în viitor contactele și schîmburile internaționale în acest domeniu, va milita pentru intensificarea relațiilor de colaborare cu savanții și oamenii de cultură din țările socialiste, din toate țările lumii, în interesul și spre binele întregii umanități.*»

Revista *Le Courier*, editată lunar de UNESCO în: franceză, suedeză, spaniolă, rusă, germană, arabă, americană, japoneză, italiană, ilustrează concludent eforturile Organizației Națiunilor Unite pentru educație, știință și cultură și reliefează aportul României la acestea. Din statisticile revistei reiese că în cele trei cicluri de învățămînt — primar, secundar, universitar — în perioada 1957—1961 s-a înregistrat o creștere a numărului de elevi și studenți pe plan mondial, cu respectiv 23 la sută și 35 la sută. Informațiile au atins proporții nebănuite: 155 de agenții de presă în 80 de țări, radio-televiziunea numără 140 milioane de aparate de radio de recepție și 2500 de posturi emițătoare; radioul numără astăzi numai în Africa 420 de posturi emițătoare, iar sateliții de telecomunicație încep să se înmulțească etc. Toate acestea, subliniază revista «trebuie să fie numai în folosul omului», nu spre distrugerea lui.

În Republica Socialistă România: «...cheltuielile alocate de stat în vederea ridicării nivelului de viață și de cultură al întregii populații cunoaște de la an la an o creștere însemnată. Dacă, de pildă, statul a destinat în 1965 *circa 6530 milioane lei* pentru dezvoltarea învățămîntului, în 1966 acestea s-au ridicat la *7183 milioane lei*. Aceasta a făcut posibilă, între altele, extinderea gratuității manualelor școlare și la nivelul liceelor (manuale care însumînd în anul școlar care a trecut cheltuieli de *circa 150.000.000 lei*, rămîn definitiv în posesia școlarilor), creșterea numărului de burse (peste 60 la sută dintre studenții din anul trecut au avut burse), sporirea dotărilor cu material didactic și înmulțirea construcțiilor destinate învățămîntului.

În urma măsurilor luate pentru îmbunătățirea metodelor de organizare, învățământul nostru profesional și tehnic a cunoscut mai multe modificări și un aflux notabil de elevi în anul școlar trecut. Astfel, peste 180.000 de absolvenți ai școlii generale au urmat cursurile a mai bine de 440 de școli profesionale, iar circa 31.000 cele ale celor 84 de școli tehnice agricole și de cooperatie, cu durata de 4 ani. Mai mult de 23.000 de tineri absolvenți ai liceelor au frecventat 153 de școli tehnice și de muncitori calificați. În sfârșit, aproape 14.000 de absolvenți ai școlilor profesionale s-au înscris în 112 școli tehnice de contramaștrii. În general, aceste școli au calificat muncitori pentru circa 230 de meserii, ca și tehnicieni și ajutoari maiștri în alte vreo 200 de meserii.

În anul școlar 1965—1966 numărul studenților care au frecventat institutele de învățământ superior a fost cu peste 7.000 mai mare decât în 1964—1965.»

În cadrul și cu concursul UNESCO a avut loc, tot în această perioadă, Conferința mondială a copilului, unde s-a dezbătut asigurarea fericirii mamei și a copilului. Problema aceasta în țara noastră este complet rezolvată prin reglementarea întreruperii cursului sarcinii. (*Decret Nr. 770 pentru reglementarea întreruperii cursului sarcinii*, în «Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România», an II (1966), nr. 60, din 1 oct., p. 416 (2), și schimbarea procedurii divorțului; *Decret nr. 779, pentru modificarea unor dispoziții legale privitoare la divorț*, în «Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România», an II (1966), nr. 64 din 8 oct., p. 458 (2—4).

AL XX-LEA CONGRES AL MĂRII MEDITERANE, a avut loc în luna octombrie (17—22) în țara noastră la București și Constanța. S-au reliefat marile figuri ale științei românești ca Em. Racoviță, Gr. Antipa, I. Borcea, C. I. Brătescu, Gh. Vilsan etc. Oamenii de știință români au prezentat peste 50 comunicări interesante. Presa noastră a arătat amănunțit că: «Este nefindoielnic că cel de al XX-lea congres al Comisiei Internaționale pentru exploatarea științifică a Mării Mediterane va constitui o manifestare în plus a colaborării științifice internaționale ca factor important de apropiere între popoare» și mai ales o filă plăcută în istoria Balcanilor. În legătură cu aceasta menționăm și *Săptămîna medicinei balcanice și găsirea posibilității de vindecare a cancerului*, un flagel al sănătății umane.

O PROBLEMĂ SERIOASĂ ESTE PACEA. — În sprijinul ei glasurile oamenilor cinstiți se ridică cu toată puterea. Practic la Moscova între 17 și 22 octombrie a avut loc o întrunire a șefilor de partid și state, care fac parte din Tratatul de la Varșovia. Din *Comunicat* reiese că «În cursul acestor întâlniri și convorbiri a avut loc un schimb de păreri privind un cerc larg de probleme, care interesează părțile, ale politicii internaționale».

Între 11—16 sept. a.c. a avut loc în R. P. Polonă a XVI-a Conferință «Pugwasch».

CHEMAREA CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII. — Față de situația creată în Vietnam forțele păcii au formulat această chemare. «La Bruxelles a fost

dată publicității o declarație a Consiliului Mondial al Păcii, în care se arată că intervenția forțelor armate terestre ale S.U.A. în zona demilitarizată din Vietnam provoacă o profundă îngrijorare în întreaga omenire.

«Masarea unor puternice unități ale armatei agresoare la frontiera R. D. Vietnam, concentrarea de forțe militare aeriene și maritime ale S.U.A. în zona golfului Tonkin, intensificarea inumanelor atacuri aeriene împotriva teritoriului R. D. Vietnam, bombardarea regulată a Laosului, invazia militară săvârșită pe teritoriul Cambodgiei sînt mărturii directe ale faptului că S.U.A. se pregătesc să extindă și mai mult războiul» — se spune în declarație.

Consiliul Mondial al Păcii chiamă la o luptă activă în vederea încetării acțiunilor militare din Vietnam, pentru retragerea trupelor americane de pe teritoriul acestei țări și pentru respectarea strictă a acordurilor de la Geneva, («Pentru apărarea păcii», nr. 10/1966 p. 9).

O PIERDERE PENTRU FRONTUL PĂCII. — La 22 oct. a.c. a încetat din viață dr. Hewlett Johnson, născut la 25 ianuarie 1874 în comitatul Cheshire. A urmat cursurile universităților Victoria și Oxford, obținînd titlul de *doctor în teologie*. În 1931 devine decan de Canterbury, funcție pe care o deține pînă în 1963.

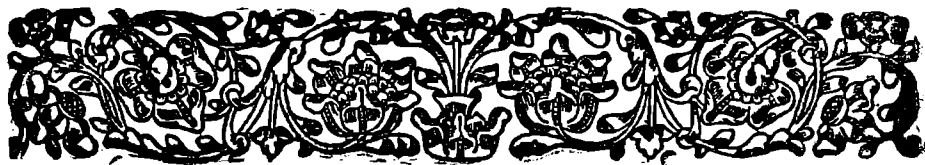
În cursul întregii sale vieți dr. H. Johnson s-a situat constant și cu fermitate pe poziții progresiste. A fost împotriva coaliției antisovietice după Revoluția din Octombrie. A fost un prieten consecvent al țărilor socialiste pe care le-a vizitat în repetate rînduri.

Membru, din 1950, al Consiliului Mondial al Păcii, dr. H. Johnson s-a pronunțat pentru interzicerea armelor atomice, pentru reducerea cheltuielilor de înarmare, împotriva remilitarizării Germaniei occidentale, precum și împotriva actualului război pe care S.U.A. îl duc împotriva poporului vietnamez.

VIZITA DELEGAȚIEI BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN FRUNTE CU PEA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN LA ECIMIADZIN-EREVAN, MOSCOVA-ZAGORSK ȘI LENINGRAD, la începutul lunii octombrie a fost o nouă manifestare a tendinței de pace și prietenie între popoare, de unire a Bisericilor Armeană, Rusă și poporul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române.

REDAȚIA

ȘTIRI ECUMENICE ȘI BISERICESTI

Arhiepiscopul Ciprian, exarhul Patriarhiei din Moscova pentru Europa Centrală, cu sediul la Berlin, a fost rechemat în țară.

În cadrul unei sfinte liturghii solemne s-a pus, la 3 iulie 1966, piatra fundamentală pentru Biserica noului «Centru ortodox de studii și conferințe» la Chambésy, lângă Geneva. Au participat mai mulți ierarhi ortodocși, asemenea și Arhim. Irineu Crăciunaș, vicarul sfintei Mitropolii a Moldovei și Sucevei. Noul centru ortodox voiește să facă posibilă creștinilor de alte confesiuni cunoașterea culturii, învățaturii și tradiției ortodoxe, iar teologilor ortodocși să le înlesnească cunoașterea teologiei celorlalte Biserici. Centrul ortodox de la Chambésy este ctitoria Patriarhiei Ecumenice.

Episcop ortodox participă la hirotonia a doi episcopi catolici-vechi. Episcopul ortodox de Wrocław, Vasile Doroschiewici, fiind delegat de Mitropolitul Stefan Rudjk, conducătorul Bisericii Ortodoxe din Polonia, a participat activ, la 10 iulie 1966, alături de ierarhi catolici-vechi la hirotonia a doi episcopi catolici-vechi. Presa bisericească din Polonia numește acest act drept «un eveniment de însemnătate istorică pentru întreaga Biserică Veche-Catolică».

Mai menționăm faptul că Mitropolitul Stefan al Poloniei, participând (5 iulie 1966) la al V-lea sinod al Bisericii Vechi-Catolice din Polonia a ținut la Varșovia, în cuvîntul său de salut, vorbind de relațiile dintre Bisericile Ortodoxă și Veche-Catolică, a afirmat că între Ortodoxie și Catolicismul vechi există deosebiri numai în ritual, dar aceasta nu poate fi socotită deosebire în accepția plină a cuvîntului.

Episcopul Filaret Vehromiev a fost numit rector al Academiei duhovnicești de la Moscova, ca urmaș al Episcopului Filaret Denisenko, numit Mitropolit al Kievului. Noul rector a fost pînă acum inspector al Academiei duhovnicești și reprezentant al patriarhiei din Moscova în comisia teologică interortodoxă pentru tratativele unionale cu Biserica Veche-Catolică.

Patriarhia Ecumenică din Constantinopol împreună cu Biserica Ortodoxă din Creta pregătesc înființarea unei «Academii ecumenice» în Creta,

accesibilă credincioșilor Bisericilor ortodoxe și ale tuturor Bisericilor creștine, cărora li se va acorda și un număr de burse. Pentru studenții ne-ortodocși va funcționa și un curs pregătitor de 2 ani. Studiul teologic propriu-zis, care va dura 6 ani, va cuprinde pe lângă disciplinele teologice ale tuturor confesiunilor, și seminarii pentru limbile bisericești ortodoxe și orientale, asemenea pentru arta și cîntarea bisericească și pentru disciplinele auxiliare studiului teologic.

Episcopul Andrei de Claudioupolis a fost numit decan al Școlii teologice superioare din Halki, aparținînd Patriarhiei Ecumenice.

Între 10—14 iulie 1966, s-a ținut la Oxford (Anglia) a patra conferință comună anglo-catolică veche. Au participat teologi anglicani și catolici vechi din Anglia, Wales, Scoția, Irlanda, S.U.A., Canada, Africa-de-Vest, Elveția și Polonia. Obiectul de discuții l-au constituit relațiile Bisericilor anglicană și catolică-veche cu Bisericile Ortodoxe Răsăritene și cu Biserica Romano-Catolică.

Între 25—30 iulie 1966 s-a ținut la colegiul anglican din Canterbury a VI-a conferință a tineretului, oragnizată de Liga internațională a tineretului vechi-catolic și anglican. Tema generală de discuții a fost: «Biserica în lumea de mîine». În cadrul acestei teme s-au prezentat mai multe referate: «Biserica și serviciul divin»; «Biserica și familia»; «Unitatea Bisericii» ș.a. Conferințele anterioare s-au ținut în 1951 la Brighton (Anglia); 1954 la Soolbach (Austria); 1957 la Woudschoten (Olanda); 1960 la Bretaye (Elveția); 1963 la Bacharach (Germania apuseană).

Între 3—6 octombrie s-a ținut la Stokholm «Conferința mondială pentru ocrotirea copilului», cu participanți din toate continentele. S-a afirmat la această conferință că, din miliardul de copii din lume, 600 de milioane îndură foame. Dintre referatele prezentate menționăm: «Asigurarea condițiilor de viață necesare pentru o dezvoltare armonioasă a tuturor copiilor», «Învățămînt și educație»; «Sănătatea copiilor»; «Activitatea extrașcolară a copiilor»; «Criminalitatea tineretului»; «Moralitatea copiilor», ș.a. În legătură cu această conferință subliniem că statul nostru acordă deosebită grijă «copilului».

Statistică. Din populația lumii, cifrată la 3 miliarde, creștinii sînt 877 milioane, iudeii 13 milioane, mahomedanii 427 milioane, hindușii 380 milioane, confucianistii 300 milioane, budiștii 190 milioane, taviști 30 milioane, shintoști 34 milioane, sikhs 8 milioane, animiști 150 milioane, de alte religii și fără religie 591 milioane.

Pe confesiuni creștine, cifrele sînt : romano-catolici 500 milioane, protestanți și anglicani 256 milioane, ortodocși 97 milioane, alții 24 milioane.

Biserica Anglicană și Bisericile Protestante organizează de un timp «discuții teologice». La sesiunea din 1964 s-a discutat despre «autoritatea Bisericii», iar anul acesta despre «sfînta Euharistie». Au prezentat referate: Willy Marxsen de la Universitatea din Mûnster, Prof. dr. Wolfgang Schwei-

tzer din partea Bisericilor protestante și dr. H. E. Turner, profesor la Universitatea Durham din partea Bisericii anglicane.

În 1968 (25 iulie — 25 august) se va ține la Londra a zecea sesiune a «Conferinței Lambeth», care cuprinde toate comunitățile de credință anglicană, avînd ca temă «Înnoirea Bisericii». Vor participa peste 500 de episcopi.

Dr. Theodore A. Gill (prezbiteran din S.U.A.) a fost ales secretar al comisiei de studii pentru educație creștină instituită de Consiliul ecumenic al Bisericilor și Consiliul mondial.

«Conferința Bisericilor Europene» (Nyborg V) din 1967 va avea ca temă principală: «A sluji și împăca este datoria de azi a Bisericilor Europene» și va fi dezvoltată de Dr. W. A. Visser't Hooft, fostul secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Bisericile Protestante vor sărbători în 1967 jubileul de 450 de ani al Reformei. Pentru pregătirea jubileului s-a înființat în Berlin un secretariat permanent. Cu această ocazie între 1—4 noiembrie 1967 se va organiza o sesiune teologică internațională la care se vor prezenta mai multe referate, între care și: «Situația de azi a cercetării operei lui Luther», «Justificarea și eshatologia lui Luther», «Mesajul Reformei și umanismul». (Z.d.Z. 7, 8—9, 10).

La 6 iunie 1966, după o activitate didactică de 46 de ani, Dr. Iosef L. Hromádka, profesor de teologie sistematică la Facultatea teologică evanghelică Comenius din Praga, al cărei decan a fost în ultimii 16 ani, a ieșit la pensie. Prof. Hromádka este bine cunoscut ca teolog protestant, iar în deceniile din urmă și ca militant convins pentru pace. Prof. Hromádka este președintele Conferinței creștine pentru pace, fiind foarte activ în cadrul ei. De cîteva ori a fost și oaspetele Bisericii noastre.

ARTICOLE ȘI STUDII

SFINȚII APOSTOLI PETRU ȘI PAVEL DUPĂ DOCUMENTE VECHI ȘI NOI

Primele documente care ne vorbesc de cei doi mari apostoli ai creștinătății sînt scrierile Noului Testament. Din ele cunoaștem pe scurt viața, activitatea și învățătura lor, sau «teologia Bisericii ecumenice». Iar din documentele ulterioare și din cele mai noi aflăm cum, cînd și unde s-au săvîrșit Sfinții Apostoli Petru și Pavel și unde se găsesc sfintele lor moaște, după trecerea prin mai multe necazuri și suferințe.

Amîndoi Apostolii au fost de origine iudaică și fiecare purtase, înainte de chemarea la apostolat alt nume.

Sfîntul Petru fiul lui Iona și fratele lui Andrei, cel întîi chemat la apostolat, care l-a și adus la Hristos — era din Betsaida Galileii, situată în hotarele Palestinei și se numea mai înainte Simon (cf. Ioan I, 42—44). În vederea apostoliei, Domnul Hristos îi schimbă numele din Simon în Chifa, adică Petru (Ioan I, 42). Era umil și sărac neavînd decît o căsuță de la soție (Matei VIII, 14—15) și o corăbioară (Luca V, 3) cu care își exercita ocupația de pescar, din care-și întreținea modesta-i familie. Fiind de meserie pescar nu avea multă știință de carte, dar citea Scripturile și le cunoștea.

Chemarea lui la apostolat s-a făcut pe lacul Ghenizaret, cînd i s-a spus că va fi «pescar de oameni» (Luca V, 10); iar alegerea a avut loc cîteva luni mai tîrziu (Luca VI, 13). Cu tot zelul și curajul său pentru apostolat, alegerea nu l-a scutit de căderea din apostolie și de întreita lepădare, pentru că mintea lui de iudeu nu putea concepe un Mesia pătimitor (Matei XX, 41—43), ci numai un Mesia național și războinic, care trebuia să întemeieze o împărăție pămîntească (Matei XX, 21; Fapte I, 6).

Abia după ce se căiește, «plîngînd cu amar» (Matei XXVI, 75), fiind reabilitat și repus în apostolat — de Iisus după înviere —, începe să înțeleagă această mare taină. Și în deosebi după ce limbile de foc ale Duhului Sfînt, la Cincizecime, au făcut lumină deplină în mintea și în inima lui, a înțeles el scopul mîntuitor al patimilor Domnului.

Încredințându-i-se «Evanghelia tăierii împrejur» (Gal. II, 7), Sf. Petru a propovăduit mai mult în părțile Răsăritului, în centrele iudaice ale Palestinei și diasporei: de la Ierusalim și părțile Asiei Mici — Pont, Bitinia, Galatia și Capadocia (I Petru I, 1) și pînă în Babilonul (I Petru V, 13) de pe Eufurat, ajungînd în urmă și la Roma, alt mare centru al diasporei iudaice, unde-și va găsi sfiștiul martiric, pentru Hristos.

Din învățătura Sfintului Petru amintim cîteva pasaje, care reprezintă o trăsătură oarecum specifică concepției și grijii lui deosebite pentru păstrarea unității credinței și purității ei. Pentru el toți creștinii sînt «semnătate aleasă, preoție împărătească, neam sfînt, popor agonisit de Dumnezeu ca să vestească în lume mărire Celui ce i-a chemat din întineric la lumina Sa cea minunată» (I Petru II, 9). Și fiind aleși (I Petru I, 1) fiecare creștin a primit darul sau harisma sa — una sau mai multe —, cu care să poată sluji lui Dumnezeu prin slujirea aproapelui, a obștei comunitare. Pentru aceea se adresează tuturor, clerici și credincioși: «Cu darul (harisma) pe care l-a primit fiecare, slujiți altora, ca niște iconomi ai harului cel de multe feluri al lui Dumnezeu. Dacă vorbește cineva, să spună cuvinte ca ale lui Dumnezeu; dacă slujește cineva, slujba lui să fie ca din puterea lui Dumnezeu pentru ca întru toate să se mărească Dumnezeu prin Iisus Hristos» (I Petru IV, 10—11).

Și tot el ne învață cu luare aminte că: «Orice proorocie a Scripturii nu se tilcuiește după socotința fiecăruia. Pentru că niciodată proorocia nu s-a făcut după voia omului, ci oamenii cei sfinți ai lui Dumnezeu au grăit, mînați fiind de Duhul Sfînt» (II Petru I, 20—21). Pentru aceea nu oricine poate tilcuri Scripturile, ci numai Biserica și slujitorii ei. Căci în ele sînt unele lucruri anevoie de înțeles, pe care cei neștiutori și neînvățați le răs-tilmăcesc, ca și pe celelalte Scripturi. spre a lor pierzare» (II Petru III, 16).

Sfîntul Pavel. Se născuse în diasporaua din Tarsul Ciliciei și se numea înainte Saul. Era mare cărturar: «după lege fariseu și fecior de fariseu» (Fapte XXIII, 6; Filip. III, 5), care învățase Legea» la picioarele lui Gama-liel» (Fapte XXII, 3). Era și cetățean roman din naștere» (Fapte XVI, 35; XXII, 25-26), calitate care-i conferea anumite privilegii. Din rîvnă prea mare pentru Dumnezeu și Lege, «căci», după dreptatea cea din lege, era fără prihană» (Filip. III, 6), a ajuns prigonitorul Bisericii. Luase parte la uciderea Sfîntului Ștefan (Fapte VII, 58) și «pustia Biserica, mergînd prin case și tirînd bărbați și femei, îi da la temniță» și la moarte (Fapte VIII, 3; 9, 1; Fil. III, 6; etc.).

Într-un astfel de moment, pe cînd mergea întărit cu scrisori de la Ahieriei și însoțit de ostași. «încă suflînd cu amenințare și cu ucidere împotriva ucenicilor Domnului» (Fapte IX, 1). are loc pe calea Damascului acea Hristofanie, pe care o descrie el apoi atît de impresionant și de zguduitor, în mărturisirea făcută. În acea lumină divină în care i se arată Hristos proslăvit — surprinzîndu-l prigonitor — Saul îl vede și-l aude reproșîndu-i. «Și căzînd la pămînt, a auzit glas zicîndu-i: «Saule, Saule, de ce mă prigonești?» Dar neștiînd cine este cel care-i vorbește, întrebă: «Cine ești, Doamne?» Și i se răspunde: «Eu sînt Iisus pe care tu îl prigonești. (Greu îți este a lovi.

cu piciorul împotriva boldurilor). Și tremurînd și înspăimîntat fiind a zis: «Doamne ce voiești să faci?» Și Domnul i-a zis: «Scoală-te și intră în cetate și ți se va spune ce trebuie să faci». (Fapte IX, 3—6).

În acest moment, înainte de despărțire, Domnul Hristos care l-a chemat și l-a ales — direct și nemijlocit — la apostolat, îi explică și scopul arătării și al alegerii, spunîndu-i după propria-i mărturie: «Dar scoală-te și stai pe picioarele tale, că spre aceasta M-am arătat ție, ca să te aleg slugă și martor și al celor ce ai văzut și al celor în care Mă voi mai arăta ție, alegîndu-te din popor și din neamurile la care acum te trimit. Să le deschizi ochii ca să se întoarcă de la întuneric la lumină și de la puterea satanei la Dumnezeu, ca să ia iertare de păcate și sort între cei sfinți prin credința în Mine» (Fapte XXVI, 16—18).

Orbit de strălucirea luminii cerești, Saul merge apoi la Damasc, dus de mîna de cei ce-l însoțeau. Și timp de trei zile el n-a văzut, n-a mîncat și n-a băut nimic, ci numai s-a rugat (Fapte IX, 8—9; XXII, 11—13). Acolo, Anania, episcopul Damascului, fusese și el înștiințat, de Domnul în vedenie, că de acum: «Saul îmi este vas ales ca să poarte numele Meu înaintea neamurilor și a împăraților și a fiilor lui Israil. Că Eu îi voi arăta cite are să pătimească el pentru numele Meu» (Fapte IX, 15—16). Și mergînd Anania, pe ulița numită Dreaptă, în casa unde se afla și punîndu-și mîinile peste el, a zis: «Saule frate, Domnul Iisus care ți s-a arătat pe calea pe care veneai, m-a trimis ca să vezi și să te umpli de Duh Sfînt. Și îndată a căzut de pe ochii lui ca niște solzi și a văzut iarăși și sculîndu-se s-a botezat... Și îndată a propovăduit în sinagogi pe Hristos, că acesta este Fiul lui Dumnezeu» (Fapte IX, 17—20).

Așa s-a petrecut convertirea lui Saul, devenit Paul (Fapte XIII, 9), — convertire care a avut loc cam pe la anul 34—35. Activitatea lui misionară și-a început-o el propovăduind mai întii iudeilor, în sinagogile din cetățile prin care trecea. Și numai după ce aceștia îl respingeau, mergea la păgîni, justificîndu-se astfel: «Vouă întii era nevoie a se grăi cuvîntul lui Dumnezeu, dar de vreme ce îl lepădați și vă judecați pe voi nevrednici de viața veșnică, iată ne întoarcem la păgîni. Căci așa ne-a poruncit nouă Domnul: «Pusu-te-am pe tine spre lumină neamurilor, ca să fii tu spre mîntuire pînă la marginea pămîntului» (Fapte XIII, 46—47, 18. 6). De acum încep primejdiile pentru el.

Îndată după convertire, predicînd «în Damasc citeva zile» (Fapte IX, 19), iudeii de acolo au pus la cale să-l omoare. «Și luîndu-l ucenicii noaptea, l-au lăsat peste zid într-un coș» (Fapte IX, 23—25). De aci a plecat în Arabia spre a se pregăti în singurătate de apostolat (Gal. I, 12. 17) și după trei ani s-a suit la Ierusalim să-l vadă pe Petru (Gal. I. 18).

În Ierusalim ia primul contact cu toți Apostolii și este introdus în cercurile creștine. Iar după 15 zile, în urma unei descoperiri, pleacă spre Cezareia Palestinei și de aci la Tarsul Ciliciei (Fapte IX, 26—30; XXII, 17—18; Gal, I, 18). După cîțiva ani este căutat de Varnava, care luîndu-l de la Tars îl duce la Antiohia (pe la anul 43) unde era o puternică comunitate creștină. Aci, «proorocii și învățătorii» la îndemnul Duhului Sfînt, pe cînd slujeau

«postind și rugindu-se și-au pus mîinile peste Varnava și Saul, lăsîndu-i să plece la lucrul apostolatului la care au fost chemați» (Fapte XI, 1—3).

De aici — și abia de acum — începe activitatea misionară, organizată a Sfîntului Pavel, desfășurată în cele trei călătorii misionare și în cele două captivități romane. Toate călătoriile lui misionare au ca punct de plecare Antiohia Siriei. Prima are loc între anii 45—49, după care urmează Sinodul Apostolic (49—50) în Ierusalim, menit să confirme procedeul încreștinării păgînilor de către Pavel, fără obligativitatea legii mozaice (Fapte XV, 1—29). A doua călătorie misionară se desfășoară între anii 50—52; iar a treia, între anii 53—58. Între 58—60 Apostolul se află în captivitatea din Cezareia (Fapte XXI, 31, 26, 32). Cerînd să fie judecat de Cezarul, este trimis la Roma (Fapte XVII, 1—28, 31) unde petrece prima captivitate, între 61—63. Eliberat în anul 63, pleacă în Spania (Rom. XV, 28), de unde se înapoiază la Efes și pune episcop pe Timotei (I Tim. I, 3; IV, 13), căruia-i trimite apoi sfaturi pastorale. De la Efes trece în Creta și lasă acolo episcop pe Tit (Tit I, 5), în 65, iar în toamna anului 66 este prins din nou și dus în a doua captivitate la Roma, unde-și găsește sfîrșitul martiric în același an 67 și în aceeași zi cu Petru. ⁴⁷

Activitatea și învățătura celor doi Apostoli se află arătată fragmentat în scrierea «Faptele Apostolilor» (alcătuită de Luca) și în epistolele lor. De la Petru ne-au rămas două epistole (I și II Petru); iar de la Pavel avem patrusprezece epistole, în care se află cele mai înalte principii de viață creștină «în Hristos» și de etică uman-socială.

Din epistolele lui Pavel desprindem că ceea ce i-a dat puterea și zelul misionar, în ciuda tuturor împotrivirilor și suferințelor îndurate: amenințări, bătăi, închisori și amenințări cu moartea (II Cor. XI, 23—32, 12) etc., a fost întîlnirea lui cu Iisus, pe drumul spre Damasc și întărirea ce i-a dat Duhul Sfînt. «Cu harul lui Dumnezeu sînt ce sînt și harul lui care este în mine n-a fost în zadar, ci m-am ostenit mai mult decît toți.» (I Cor. XV, 10). Momentul întîlnirii a însemnat răstîgnirea lui și începutul vieții «în Hristos» și pentru El». «M-am răstîgnit împreună cu Hristos; iar de acum nu mai trăiesc eu, ci trăiește în mine Hristos» (Gal. II, 20). Sau: «pentru mine viața este Hristos și moartea un cîștig» (Fil. I, 21).

Alegerea lui cu totul specială și Hristofania au imprimat în ființa sa chipul lui Hristos, pe care el s-a străduit să-l zugrăvească, la rîndu-i în ființa celor pe care i-a născut duhovnicește, în Hristos. Căci scrie: «Copiii mei, pentru care sufăr iarăși durerile nașterii, pînă ce Hristos va lua chip în voi» (Gal. IV, 19). Și «ori de mîncăți, ori de beți, ori altceva de faceți, toate spre slava lui Dumnezeu să le faceți. Nu fiți poticnire nici iudeilor, nici elinilor, nici lui Dumnezeu» (I Cor. X, 31—32). Conștiința răspunderii în slujba și lucrarea fiecăruia, ca și în datoria de a lucra se oglindesc în diferite îndemnuri, ca: «Tot ce ați face, din suflet să faceți, ca pentru Domnul, iar nu ca pentru oameni» (Col. III, 23). Și «dacă nu vrea cineva să lucreze, nici să nu mînințe» (II Tes. III, 10). Principiul egalității e

afirmat adesea (ex.: «Nu mai este iudeu nici elin, nu mai este nici rob nici slobod, nu mai este parte bărbătească nici femeiască, pentru că voi toți una sînteți în Hristos Iisus» (Gal. III, 28). Iar cel al păcii este amintit în multe locuri, ca: «Să trăiți în pace cu toți oamenii» (Rom. XIII, 18); sau, «Căutați pacea cu toți și sfințenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Dumnezeu» (Evr. XII, 14), etc.

Multe au fost harisimele, multe și asemănările dintre cei doi mari Apostoli, căci mare le-a fost osteneala și sfințenia. S-a smerit Petru, «plîngînd cu amar»; s-a smerit și Pavel, socotindu-se «lepădătură (I Cor. XV, 8) și «cel dinții păcătos» (I Tim. I, 15). Răbdător în suferință în prigoane, bătăi și temnițe a fost Petru, la fel a fost și Pavel, amîndoi fiind scoși din temnițe în chip minunat (Fapte XII, 5—11; XVI, 26). Iubitor de Hristos a fost Petru, iubitor și Pavel. De asemenea, minuni nenumărate a făcut și unul și altul. Cu umbra lui Petru se tămăduiau bolnavii și se alungau duhurile necurate (Fapte V, 15—16); aceleași minuni le făceau și ștergarele și șorturile lui Pavel (Fapte XIX, 12). A vindecat Petru pe ologul din naștere la poarta Frumoasă (Fapte III, 2—9); și pe slăbănogul Enea din Lida (Fapte IX, 34); a vindecat și Pavel pe cel din Listra (Fapte XIV, 8—10) și pe tatăl lui Publius în Insula Malta (Fapte XX, 8). A înviat Petru pe tînăra Tavita, în Iope (Fapte IX, 36—37); a înviat și Pavel pe tînărul Eutih, în Troa (Fapte XX, 9—12), etc.

Lucrînd cu metode oarecum diferite, datorită harismelor lor, cei doi Apostoli se întregesc și se împărtășesc reciproc. «Apostolii Petru și Pavel aveau o activitate predicatorială cu puteri comune, împărtășindu-se reciproc și cu epistolele lor, în care se lucra teologia Bisericii ecumenice»¹. Deși privită uneori sub unghiuri și aspecte diferite, ei predicau aceeași Evanghelie. S-a spus că fiind mai practic, «Apostolul Petru pogoară așa zicînd teologia transcendentă a Apostolului Pavel din cer pe pămînt, din sfera teologică înaltă, în sfera practică a vieții creștine și vedem de aici cum osebirea darurilor comunicate de același Duh al lui Dumnezeu corespunde nevoilor personale ale fiecărui creștin; și cum contemplarea adevărului din multe și diferite puncte de vedere ne dă puțința să înțelegem puterea și desăvîrșirea lui»². Cu alte cuvinte, «vederile lui Pavel sînt prezentate de Apostolul Petru mai curînd din latura lor practică, decît din punct de vedere al profunzimii lor duhovnicești, mai de grabă după însemnătatea lor morală decît după cea mistică»³. Nu înseamnă însă că Sfîntul Pavel nu face aplicațiile practice, ci numai că «dacă» în sfera practică Sfîntul Petru diferă mult de Sfîntul Pavel... privind lucrurile într-un deosebit punct de vedere... el stă în chip sensibil mai aproape de Evangheliști și de Faptele Apostolilor»⁴.

1. A. Lopuhin, *Istoria biblică a Noului Testament*, vol. VI. trad. de † Nicodim București, 1947, p. 139.

2. F. W. Farrar, *Primele zile ale creștinismului*, Partea I, trad. de † Nicodim, Mînaștirea Neamț, 1938, p. 303.

3. *Ibidem*, p. 292.

4. Charles Bigg, *The first Epistle of St. Peter*, sec. edit. Edimburg, 1910, p. 34.

Cu toate că cei doi Apostoli au activat în lunga lor misiune în bună parte, în extremitățile lumii și numai la sfârșit s-au întâlnit pe același teren, ei au lucrat însă în strânsă colaborare, nu numai împărtășindu-se reciproc din scrierile lor (cf, II Petru III, 15—16), ci și servindu-se de aceeași colaboratori. În ultimul timp, pe când activa încă în părțile Asiei Mici și ale Babilonului, «colaboratorii Sfântului Petru erau Silvan și Marcu, cei care au fost mai înainte și colaboratorii Apostolului Pavel. Această împrejurare ne arată ce comuniune strânsă exista între Apostoli și cum ei, activând așa zicând în extremitățile opuse ale lumii, se aflau în contact permanent prin unii și aceiași colaboratori în ogorul Evangheliei»⁵.

Pe lângă predica orală — zi de zi — timp de aproape 37 ani, fiecare din cei doi Apostoli a lăsat și câte un număr de scrieri, sau epistole, în care au așternut parte din învățătura propovăduită de ei. Și oricine le citește, nu numai că se întărește în credință, zidindu-se sufletește, prin dezlegarea a atîtor probleme de viață ce frămîntă mintea, ci află, totodată, mîngîieri în suferință, alinări în necazuri, îndemn la virtute și sfințenie, avînt în muncă și nădejde de mai bine, etc. Cugetînd la această datorie creștinească, Sfîntul Ioan Gură de Aur spune că: «Citirea Scripturii Vechiului Testament face oameni, iar citirea (scrierilor) Noului Testament face din oameni îngeri»⁶.

De la Sfîntul Apostol Petru ne-au rămas pe lângă cele două epistole sobornicești (I și II Petru) și opt cuvîntări, redată de Sf. Luca în «Faptele Apostolilor» (I, 16—22; II, 14—41; III, 1—26; IV, 1—21; V, 29—42; X, 1—17; și XV, 7—11).

«După felul de propovăduire a Sfîntului Petru», așternut apoi în scris s-a compus și Evanghelia a doua de Sfîntul Marcu — ucenicul său — adăugînd la predica Sfîntului Petru și amintirile sale personale⁷. Sub numele Sfîntului Petru se mai cunosc o seamă de aprecieri apocrife, ca: Faptele lui Petru, Evanghelia lui Petru, Predica și Apocalipsa lui Petru, etc.⁸.

Sfîntul Apostol Pavel ne-a lăsat — precum s-a spus — cele mai multe scrieri ale Noului Testament. Pe lângă cele patrusprezece epistole, mai sînt cuvîntările lui din Faptele Apostolilor (IX, 20—21; XIII, 9—46; XVII, 22—34; XVIII, 4—11; XX, 7—36; XXII, 1—21; XXIV, 10—25; XXVI, 1—26; XXVIII, 17—31, etc.).

S-a spus că cei doi Apostoli au predicat rînd pe rînd și uneori concomitent — și în Roma, unde și-au găsit sfîrșitul martiric, în același timp. Petru a propovăduit acolo în două rînduri: între anii 61—63 (la 63 scrie

5. Lopuhin, *op. cit.*, VI, p. 138.

6. Sf. Ioan Hrisostom, *Synopsis Sanctae Scripturae*, P. G., LVI, vi.

7. *Studiul Noului Testament*, Manual pentru uzul studenților Institutelor teologice, București, 1954, p. 45.

8. Eusebiu de Cezareia, *Istoria bisericească*, E. 3, 3, P. G., XX, 217. Cf. și Dr. Vasile Gheorghiu, *Introducere în sfințele cărți ale Noului Testament*, 1929, p. 633, nr. 2

Marcu Evanghelia sa «după felul predicării lui Petru»); și — a doua oară — între anii 66—67. Iar Pavel se află acolo în cele două captivități, din 61—63 și 66—67, când are libertatea de propovăduire.

Venirea lui Petru la Roma în ultima parte a vieții sale se explică prin faptul că aceasta fiind un mare centru al «diasporalei iudaice»⁹ era prevăzută în planul său misionar. Poate că au existat însă și unele motive de ordin obiectiv și local, la care se gândesc unii cercetători. Dat fiind că «clasele iudaică și păgînă, (încreștinate), din Roma, erau marcant deosebite între ele și timp de cîțiva ani și-au avut presbiteri și episcopi deosebiți»¹⁰; este plauzibilă presupunerea «că Pavel l-a chemat pe Petru la Roma, pentru a dovedi punctul de vedere comun al lor asupra Evangheliei și a da creștinilor din Roma marea lecție a unității»¹¹. Și astfel «a consolida legătura dintre iudei și păgîni în Biserică»¹².

Dacă Sfintul Petru va fi reușit să împace cele două ramuri ale Bisericii, nu se știe. Fapt cert este că amîndoi Apostolii au fost închiși și apoi au fost martirizați, sub domnia lui Nero (53—68) la anul 67, în 29 iunie, dată păstrată de tradiție, confirmată însă de documentele vremii.

Primul document scris care amintește de prezența și moartea lor martirică, în Roma, provine de la un părinte apostolic, Sfintul Clement Romanul, martor contemporan și ucenic al Apostolilor (cf. Filip. IV, 3). Prevenind Biserica din Corint despre răul pe care-l aduce discordia între frați, el scrie în prima sa epistolă către Corinteni (V, 5, între anii 92—96) astfel: «Din cauza invidiei și a zavistiei, cei mai mari și mai dreپți stîlpi ai credinței și ai Bisericii au fost persecutați și au trebuit să îndure moartea. Ne gîndim la fericii Apostoli. La Petru, care din pricina invidiei nedrepte a îndurat (...) multe chinuri și murind astfel ca martir, a ajuns la locul meritat de slavă. Pentru invidia și cearta suferită și Pavel a dobîndit premiul răbdării și a murit sub cîrmuitoarii împărăției (lui Nero)»¹³.

Dionisie episcopul Corintului (170) dă cel dintîi mărturie expresă. că Petru și Pavel au suferit moarte martirică în același timp.¹⁴

Felul morții lor martirice este arătat de alți scriitori creștini, mai tîrziu. Renumitul învățat alexandrin, Origen (+234—255) după datele lăsate și reproduse de biograful său, Eusebiu de Cezareia, istoric creștin, ne face cunoscut că: «Nero declarîndu-se cel dintîi împotriva cultului lui Dumnezeu, vîrsă sîngele Apostolilor; el a poruncit să fie răstignit, Petru iar lui Pavel să i se taie capul»¹⁵. Iar în altă parte spune că: «Petru a fost răstignit după dorința lui»¹⁶.

9. Cf. E. Jacquier, *Les Actes des Apôtres*, Paris, 1927, p. 782—786.

10. F. W. Farrar, *op. cit.*, I, p. 280.

11. F. H. Chase, *St. Peter*, în «Dictionary of the Bible by Hastings», t. III, p. 790.

12. James Hastings, *The First Epistle of St. Peter* («The Speaker's Bible»), Aberdeen, Scotland, 1924, p. 4.

13. Sf. Clement Romanul, *Epistola I către Corinteni*, V. P. G., I, 217—220.

14. Vezi Eusebiu Popovici, *Istoria Bisericii Universale*, vol. p. 170.

15. Origen, la Eusebiu, *Istoria bisericească*. II, 25, P. G., XX, 208—209.

16. *Ibidem*, col. 216.

După el, Lactanțiu scriitor creștin latin la sfârșitul sec. III și începutul secolului IV în scrierea sa «Despre persecuții» ne informează de asemenea, că: «sub domnia lui Nero, Sf. Petru venind la Roma prin minunile săvârșite a adus multe suflete la dreapta credință. Auzind de acestea și văzind că cultul idolilor este părăsit, nu numai în Roma, ci în tot imperiul, îmbrățișându-se noua religie, acest blestemat tiran a vrut să distrugă credința creștină. Nero a fost deci primul care a persecutat pe servii lui Dumnezeu. Pe Petru l-a răstignit pe cruce și pe Pavel l-a ucis (cu sabia)»¹⁷.

Sîntul Ioan Hrisostom (+407) în *Omilia XXXIII la Epistola către Romani* scria că: «acești doi stâlpi puternici ai Bisericii, Sfinții Apostoli Petru și Pavel s-au săvârșit (mucenicește) în Roma, «zăcînd amîndoi în același mormînt». Și de acolo ei se vor scula din sicriu, vor fi răpiți în nori — împreună — și înălțați în văzduh întru întîmpinarea lui Hristos»¹⁸.

Istoricul bisericesc Paul Orosius (+417) precizează — și el — că în prigoana lui Nero: «Petru a fost răstignit pe cruce, iar Pavel ucis cu sabia»¹⁹.

Anul și ziua morții marilor Apostoli se deduc din informația Sf. Clement Romanul, care spune că ei au fost martirizați sub prefectii care conduceau destinele Romei sub Nero, cînd el petrecea în Grecia (Ahaia) și anume în anul 67, dată ce corespunde și cu relatările scriitorilor creștini și profani.

Fericitul Ieronim (+419) aduce unele precizări în plus, în scrierea sa «De viris illustribus» 5, unde spune: «În anul al 14-lea al domniei lui Nero (53—68), în aceeași zi în care Petru a fost răstignit, Pavel a fost decapitat și îngropat pe calea Ostia din Roma, în anul al 37-lea după pătîmirea Domnului (an. 30)»²⁰. Ceva mai departe în aceeași scriere, Ieronim amintind și de moartea lui Seneca, spune că el a fost ucis de Nero (în anul 65), cu doi ani înainte ca Petru și Pavel să fie încununăți cu moartea martirică» (ante biennium quam Petrus et Paulus coronarentur martyrio)»²¹.

Toate indicațiile biografice fixează deci ca an al martiriului celor doi mari Apostoli, anul 67 în aceeași zi, pe care numai Tradiția o știe — și a fixat-o a fi 29 iunie 67 — prin creștinii care au fost martorii evenimentului și au transmis-o fidel urmașilor, dată care a intrat în Tradiția Bisericii.

De altfel, însăși prezența sfintelor moaște ale marilor Apostoli Petru și Pavel la Roma, în același loc, pe lângă mormintele, monumentele și catacombele de acolo, confirmă tradiția și datele istorice. Asupra acestui fapt.

17. Lactantius, *De mortibus persecutorum*, 2, P. L. VII, 196—197.

18. Sf. Ioan Hrisostom, *Omil. XXXIII la Romani*, trad. Th. Athanasiu București, 1906, p. 495—500. 19. Paul Crosius, *Historiae adversu paganos*, VII, 7.

20. Ieronim, *De vir. illus.* 5, P. L., XXIII, 647.

21. *Ibidem*, 12, P. L., XXIII, 662. Dr. Gheorghiu, *op. cit.*, p. 387/nr. 4 ne informează, după scriitorii romani profani, că în anul 67 cînd Nero petrecea în Ahaia, conduceau destinele Romei prefectii Tigellinus și Nymphidius. Iar din *Analele* lui Tacit (15, 48) se știe că Seneca a fost ucis în anul 65 pe timpul consulilor Silius Nerva și Atticus Vestinus.

garantat de atâtea mărturii nu pot exista declarații mai concludente ca declarațiile a doi profesori arheologi, care au condus cercetările săpăturilor arheologice de la Roma în anul 1922, consemnând în scris concluziile lor.

În această privință Prof. Lanciani spune: «Eu scriu asupra monumentelor Romei dintr-un punct de vedere strict arheologic, ocolind chestiuni ce aparțin sau sînt presupuse că ar aparține controverselor religioase. Pentru arheolog, prezența și execuția Sfinților Petru și Pavel, în Roma sînt fapte stabilite dincolo de orice umbră de îndoială, prin pură dovadă monumentală»²².

La rîndul său, Prof. Sayce scrie: «Între săpăturile pe care le-am văzut la Roma, cele mai interesante pentru mine, au fost acelea de sub Biserica Sfîntului Sebastian. După tradiție trupurile Sfinților Petru și Pavel au fost ascunse aici, în cursul persecuțiilor valeriene (an. D. 258) în fundul unei fîntini și de aici s-a întîmplat că Constantin le-a mutat în noua Biserică de la Vatican. Cînd Biserica modernă a Sfîntului Petru a fost construită, sarcofagiile au fost deschise în prezența Papii și un martor ocular a lăsat o declarație că trupurile zăceau intacte, în ele, împreună cu crucea de aur așezată peste ele de Constantin și apoi sarcofagiile au fost închise din nou și depozitate în «Confessio», sub Bazilica Sfîntului Petru».

Mai departe Prof. Sayce continuă: «Acum săpăturile au adus la lumină o Bazilică din timpul lui Constantin, sub Biserica modernă a Sfîntului Sebastian și sub aceasta iarăși urmele unei case particulare romane. De la «Triclia» adică sufrageria acesteia este un coboriș într-un coridor lung unde zăceau două sau trei mari sarcofagii creștinești de piatră. Dincolo de acestea se întindea o cameră în formă de nișă, unde spre fundul ei, era o fîntină. Pereții coridorului sînt acoperiți cu inscripțiile lăsate de vizitatorii creștini de la jumătatea secolului al treilea înainte, aducîndu-le aminte de vizitele făcute la trupurile (moaștele) Apostolilor și spunîndu-și rugăciunile lor. Se constată că, în unele cazuri, înainte de a coborî în catacombă, pelerinii au participat la o «gustare» în sufrageria de sus, care se explică, ca o «Agapă», arătînd astfel că «Agapa» a fost observată încă în Roma la sfîrșitul secolului al III-lea. Încă o dată, Arheologia a confirmat «tradiția» și a dovedit că trupurile sfinților Apostoli²³ zac în adevăr sub Bazilica Sfîntului Petru»²⁴.

Cu toate să cei doi mari Apostoli au activat și în Roma, unde au fost martirizați, Apostolul Pavel decapitat pe calea Ostia și Apostolul Petru răstignit «pe vîrfurile Ianicolului»²⁵, sau «pe muntele Vaticanului»²⁶, unde se află și acum Sfintele lor trupuri, dar pe meleagurile noastre nu au propovăduit, credincioșii Bisericii noastre Ortodoxe Române îi au în mare cinste, închinîndu-le aceeași zi de sărbătorire, precedată de un post deosebit, care

22. Lanciani, citat la Hastings, *The first Epistle of St. Peter*, p. 3.

23. Sayce, *The Expository Times*, XXXIII, din 22 iulie 1922, p. 433, citat la Hastings, *op. cit.*, p. 3—4.

24. Sayce, *op. cit.*, la Hastings, *op. cit.*, p. 4.

25. Lopuhin, *op. cit.*, VI, p. 139.

26. Dr. Vasile Gheorghiu, *op. cit.*, p. 387.

le poartă numele. Și sint fericiți creștinii noștri că îi au pe Sfinții Apostoli Petru și Pavel apărători și pururea rugători și mijlocitori înaintea scaunului Sfintei Treimi.

De toate binefacerile misiunii și ale epistolelor și cuvântărilor ne-am împărtășit și ne împărtășim și noi românii ortodocși, neconținut, având datoria nu numai a-i cinsti și sărbători, ci și mai ales pe aceea de a le urma învățătura și pilda lor jertfelnică, spre binele aproapelui și al întregii comunități, pentru dreptate, frățietate, iubire și într-ajutorare, și pentru pace și bună înțelegere între toți oamenii și toate popoarele; pentru munca și prosperitatea scumpei noastre patrii, pentru libertatea și independența tuturor popoarelor, etc. toate principii de bază propovăduite de marii Apostoli, pentru care ei și-au dat viața.

Se cuvine ca, — și acum — la împlinirea a 1900 de ani de la moartea lor martirică, să ne reîmprospătăm în memorie, parte din viața, activitatea și învățătura celor doi mari Apostoli, pentru care ei au trudit și au murit: și gândindu-ne cu pioasă evlavie la toată truda și învățătura lor să-i cinstim și să-i slăvim și mai mult.

Pr. IOAN MIRCEA

„CAPETE DE PORUNCA“ DE ANTIM IVIREANUL

O bună parte din moștenirea literară care ne vine de la predecesori este formată din acte de caracter juridic și corespund unor interese legitime: donații, conformări de stăpînire sau de milostenii, schimburi și vânzări de posesiuni, tranzacții de tot felul, foi de zestre, diate sau testamente etc. Ele iau naștere în cancelarii constituite unde se lucra după formulare prestabilite, sau sînt alcătuite întîmplător de persoane private cu ajutorul unor formulare nu totdeauna redactate destul de clar. Actele emise de cancelarii sînt autentice și necontestate decît în cazuri de falsificare. În timp ce actele particulare trebuie să fie investite cu încrederea publică, pe care o capătă prin respectarea unor norme stabilite de pravile sau de tradiție. Din necunoașterea acestor norme, sau din nerespectarea lor riguroasă, actele particulare au fost mai adesea contestate.

Contestațiile acestea au dat naștere la numeroase gilcevi și judecăți, care uneori sfîrșeau numai prin judecata domnească, cu cheltuială mare și cu irosire de timp. Cele mai multe gilcevi erau produse de două acte juridice frecvente, foile de zestre și diatele, pentru a căror redactare existau îndrumări uneori greu de înțeles de către scriitorii lor întîmplători. Ca să vină în sprijinul acestora, mitropolitul Antim Ivireanul, cunoscut ca remarcabil îndrumător în multe direcții, nu a întîrziat să dea îndrumări practice și în această direcție. Astfel, în 1714, el alcătuește și tipărește o cărțică intitulată «*Capete de poruncă*» în care, pe lângă îndrumări pentru modul de hirotonire a preoților și condițiile pe care să le îndeplinească aceștia, adăoga lămuriri juridice și sfaturi practice pentru alcătuirea foilor de zestre și a diatelor, dînd și formulare sau «izvoade» de cum trebuie scrise¹.

1. *Bibliografia românească veche*, I, București, 1903, p. 492—493 (nr. 168), cunoscută de Ghenadie Enăceanu, *Din istoria Bisericii românilor*, «Biserica Ortodoxă Română», VIII (1884), p. 826—827 (Condica sfîntă, p. 115—116), unde i se arată cuprinsul. Reproducem în întregime textul acestei lucrări, pînă acum cunoscută doar fragmentar, pentru valoarea sa spirituală și practică și neanalizată încă în cadrul activității literare a marelui mitropolit Antim Ivireanul, de la a cărui moarte tragică se împlinesc 250 de ani.

Avem astfel, cum zicem astăzi, cel dintîi *formular diplomatic* oficial.

Cărticica aceasta a avut o mare răspîndire, căci mitropolitul a trimis-o gratuit tuturor preoților slujitori la bisericile din țară. Aceasta, atît pentru faptul că li se adresa lor direct, cît și pentru că ei erau cel mai adesea chemați să scrie foi de zestre și dieți. În modul acesta, s-a putut generaliza un formular-tip, care prin practica bisericească a trecut și la mireni, într-o vreme cînd actul scris capătă o tot mai mare importanță ca instrument probatoriu.

Nevoia unui astfel de îndrumător s-a simțit mult timp și după apariția acestei cărticele, cînd ea nu se mai găsea. Această lipsă a vrut să o înlătorească mitropolitul Grigore, care pune de se tipărește ediția a doua, cu următorul titlu:

«Capete de poruncă la toată ciata bisericească pentru ca să păzească fieștecarele dinu preoți și dinu diaconi deplinu și cu cinste datoriiia hotărului său. Acumu a doara tipărite în zilele prea înălțatului domnu și oblăduitoriu a toată Țara Rumânească Io Alexandru Ipsilanti Voevodu. În sfînta Mitropolie în București. La létu 1775. de Dimitrie Petrovici Buc.»².

Titlul corespunde cu al primei ediții, cu schimbările impuse de data tipăririi din nou. Textul însă are schimbări și adaptări esențiale. În cuvîntul de început, în loc de *Antim*, despre care nu se amintește în nici un fel că este autorul lucrării, apare numele mitropolitului *Grigore*, în loc de *Ștefan Cantacuzino* este domn *Alexandru Ipsilante* și se înlătură fraza: «care în zilele cele de demult, din descălecătoarea țării, nici unul din domnii cei dintii nu s-au învrednicit să o isprăvească». De ce s-a făcut această înlăturare este greu de precizat. Este posibil ca mitropolitul Grigore să fi avut aici o poziție critică față de legendă, corespunzătoare dezvoltării istoriografiei acelei vremi. De asemenea, el schimbă și sorocul liturghiilor de an, în loc de *Stîi Ștefan la 27 de zile ale lui dechemvrie și 2 zile ale lui avgust*, punînd *Sfîntul patriarh Alexandru ce să prăznuiește la avgust 30 și noemvrie 25, în zioa de sfînta și marea mucenită Ecaterinei*, corespunzător numelor domnului și doamnei de atunci. În sfîrșit, în loc de a trimite la cărtulia *Învățătură bisericească*, tipărită la 1710, tot de Antim Ivireanul³, amintește ediția sa din 1774 (în text greșit 1775), în care iarăși nu se pomenește Antim⁴.

Încolo, textele sînt identice chiar și din punct de vedere al semnelor grafice. Se adaogă în schimb, pe fol. lv., o scurtă «Rugăciune cătră Născătoarea de Dumnezeu», iar la urmă, «Sfîrșit și lui Dumnezeu laudă».

Ulterior, nu mai era nevoie de o retipărire, căci la 1780 apărea *Pravilviceasca condică*, bogată în îndrumări practice de felul celor inițiate de mitropolitul Antim. «Izvoadele» înseși se popularizaseră și circulau în copii mai mult sau mai puțin complete, încît li s-au putut atribui origini diferite. O astfel de copie a cunoscut și Nicolae Iorga, care a avut astfel

2. Broșură în 8° mic, de 20 foi nenumerotate, descrisă în *Bibliografia Românească veche*, II, București, 1910, p. 210—211 (nr. 389).

3. *Bibliografia românească veche*, I, p. 481 și 548—550 (nr. 158).

4. *Ibidem*, II, p. 206.

prilejul să analizeze cel dintâi formularele de testament din trecutul nostru și să observe unele constante ale lor, care s-ar datori prevederilor din pravile. Totodată, el enumeră și cele mai vechi testamente sau diate cunoscute, de la Petru Schiopul pînă în secolul al XIX-lea, arătîndu-le și formulele cuprinse în ele. Notița lui se încheie cu lămurirea că «Pravila e, firește, dreptul bizantin, și o comparație între desfășurarea formei testamentelor noastre și testamentului tipic în Împărăția de Răsărit nu poate fi fără interes». Toate acestea au fost prilejuite de o formulă de testament aflată «pe o foaie de hîrtie albastră, într-o scrisoare din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea», pe care o și reproduce⁵.

Comparînd textul reprodus al acestui formular al lui Antim Ivireanul, vedem că el corespunde punctelor 1—5, cu unele reduceri, și se elimină punctul 6. În ce privește izvodul dietii, față de al lui Antim are numai unele schimbări stilistice și adaosul la semnarea testatorului: «de va ști carte să-i zici să iscălească», iar la martori, «să se iscălească anume», dar fără indicația că trebuie să fie cel puțin șapte.

Destul de tîrziu, prețioasa lucrare a lui Antim Ivireanul atrage atenția lui I. Peretz, care o analizează și reproduce «mijlocirile» în cursul său, cu transcrierea nu tocmai corectă⁶. O scurtă prezentare face și Berechet⁷.

Pentru valoarea sa educativă și pentru scopul cu care a fost dată la lumină, această cărticică merită să fie repusă în circulație. Pentru o mai bună cunoaștere a activității literare a autorului ei, îi reproducem textul integral.

AURELIAN SACERDOTEANU

ANEXA

Capete de poruncă la toată ciata bisericească. — Pentru ca să păzească fieștecarele dinu preoți și din diaconi deplinu și cu cinste datoriia hotarului său. Acum întii tipărite, în zilele prea înălțatului domnu și oblăduitoriu a toată Țara Rumânească, Io Ștefan C. Voevod. În sfînta mitropolie în Tirgoviște, la leat 7222. De Gheorghie Radovici.

În 16 mic, de 16 foi nenumerate. Tipărit cu negru în 19 rinduri pe pagină.

Anthimu cu mila lui Dumnezeu arhiepiscop al Ugrovlahiei pré cinstitu și exarh Plaiurilor.

Voao, cucérniciloru preoți și diaconi dinu toată Țara Rumânească, tuturoru deobște de la prea puternicul Dumnezeu vă rugămu milă, pace, sănătate, viață curată și spăsenie sufletească, iar de la smereniia noastră molitvă, blagoslovenie și ertăciune.

Milostivul Dumnezeu, carele ca unu părinte al îndurăriloru chiverniseste și mintuiaște pre toți ciți nădăjduescu la mila lui, au văzut la cea de pe urmă smereniia și nevoia voastră, a credincioșiloru slujitori ai sfintului său jărtvenicu și plecîndu-se cu iubire de milostivire, au găsit bune în inima credinciosului și prea înălțatului

5. N. Iorga, *Cărți și scriitori români din veacurile XVII—XIX*, București, 1906 (Analele Academiei Române, s. II, t. XXIX, Mem. Secț. Lit.), p. 18—22.

6. I. Peretz, *Curs de istoria dreptului român*, vol. II, partea II, Legiuirile grecești, București, ed. Doicescu, f. a. p. 9—13.

7. Ștefan Gr. Berechet, *Schiță de istorie a legilor vechi românești, 1632—1866*, Chișinău, 1928, p. 33—35.

domnului nostru și oblăduitorului Țării Rumânești, Io Ștefanu Cantacuzino voevod, pentru Beserică și pentru toată preoția. Drept acia măriia sa dinu dumnezeiască voință îndemnându-să, au lucrat în zilele noastre lucru sfintu și plăcutu lui Dumnezeu, plinu de bunătate și de iubire de oameni, care în zilele cele de demult, din descălătoarea țării, nici unul dinu domnii cei dinutai nu s-au invrednicitu să o isprăvească și ca un domnu iubitoriu de Hs. și fiu adevărat alu Sfintei Besericii noastre a răsăritului, aducându-să de cucerie, au mîntuit cu hrisov domnescu toată ciata preoțească de sarcina dărilor ce da de rîndu cu țara.

Drept acia dară și noi cu aciastă scrisoare a noastră vă dăm în știre tuturor preoților și diaconilor, pentru aciastă mare și fără de asemănare milă și facere de bine care s-au făcut voao, ca să înălțați slavă milostivului și dătătorului de bunătați Dumnezeu, și să faceți rugăciuni neincetatu seara și dimineața și întru amiază, pentru spăseniia sufletelor părinților și moșilor lui, și pentru buna sănătate mării sale și pentru întemăiere în scaunulu domniei, să-l păzască Dumnezeu de toate vicleşugurile înprotivniciloru și să supue supt picioarele lui pre totu vrăjmașulu și pîzmașul.

Pre lingă acestia vă zicemu și vă învățamu în numele Domnului și vă poruncim:

1. Întii. Să lăcuți după cum zice Davidu în casa Domnului în toate zilele vieții voastre și să cercetați beserica cea sfintă a lui cîntînd rînduitele slujbe cu toată socotința și nevoința și făcîndu jărtva cea fără de sînge cu frica și cu inimă umilită. pentru ca să se arate îndurătoriu lu Dumnezeu milostiv și politiei și totu norodului.
2. A Dooa. Să aveți datorie în toți anii să faceți fiestecarele cite un sărîndaru pentru domnu și pentru toată boerimea și pentru toată țara, după cum scrie hrisovulu cel dumnezeescu, pentru aciastă milă ce s-au făcut voao, care sărîndaru să-l începeți da (sic) la Dumineca Thomei. Iară cine nu-lu va face să dea seamă la înfricoșata judecata lui Dumnezeu; și încă, de să va înțelege caré cumva că nu-lu fac, să va și pedepsi foarte tare și să va prăda fiestecarele de arhiereulu său.
3. A treia. De vrême ce fiestecarele omu iaste datoriu să se arate cătră făcătoriu lu său de bine mulțumitoriu, vă punemu suptu aciastă datorie: să faceți 2 liturghii de an, una în zioa de S-tii Ștefanu la 27 de zile ale lui dechemvrie și alta la 2 zile ale lui avgustu la aducerea moaștelor acestui sfintu. Și acestia să le faceți osebite și voi și cei ce vor fi în urma voastră în véci, pentru măriia sa Io Ștefanu voevod, carele v-au făcutu aciastă mare facere de bine spre semnu de mulțemite și de neuitare, iaru cine să va lenevi din voi și nu le va face, să fie suptu blestemu.
4. A patra. Cine va vrea de acumu înainte din miréni ca să se sue la aciastă-stepenă a preoției, de nu va merge fiestecarele la arhiereulu său să șază unu anu încheiatu, iaru carele va fi omu procopsitu și mai învățatu jumătate de anu, să învețe toată rânduiala preoției după cumu o pohtêste dreptatea și poruncêste sfînta beserică, să nu să ispitească nici cu unu mijlocu că va câștiga preoția întraltu chipu. fără numai cîndu va fi vreo nevoe și va lipsi preot de la vreunu satu și să va afla om învățatu și procopsitu; și vericare arhiereu va fi după vremi și nu va păzi aciastă hotărâre pentru slava lui Dumnezeu, pentru cinstea besericii și pentru folosoiu norodului, ilu lăsămu în judecata lui Dumnezeu.
5. A cincea. Poruncimu voao preoților și diaconiloru, să nu vă amestecați în lucruri mirenești. adecă în mărturiseli mincinoase, ficlene și cu voi veghiiate, înjurămînturi, în chiezășii și întraltele asemenea ca acestia, carele aducu scandălă la norodu și bănuială, iară mai virtosu să vă feriti de neguțătorii că apoi veți cădea în grea pedeapsă, ce fiestecarele din cele ce-l va dărui Dumnezeu să câștige dinu venitululu casii lui oprîndu cîtu îi va fi de treabă céleilalte să le vînză neapărat veri. din ce aru fi și aru avea.

6. A șasia. Văzînd cineva că preoții nu dau biru și va vrea cu vreunu mijlocu să se preotească, au cu mite au prin făgăduieli, au prinu mijloculu vreunui boiaru de cinste, pentru ca să șază în pace la moșia lui fără norie, să-i fie în știință că să va pune la biru în rîndulu țaraniloru.

7. A șaptea. Veri cine dinu preoți și dinu diaconi să va înțelege că nu-și poartă cînstea preoției cumu să cade, ci va umbla pe la cîrciume beatu, acela bine să știe că după întîia și a dooa învățatură, să va lipsi cu totu darulu preoției și să va pune în rîndulu țaraniloru la biru și să nu socotească că cu vreme iaru își va lua cînstea, au cu niscai mite, au prin rugăciunile cuiva, ci va rămînea pînă în sfîrșitu întru acea pedeapsă, hulă și ocară.

8. A opta. De va trebui la vreunu satu preot întraltu chipu nu să va putea hirotoni nimeni pînă nu vor veni cinci sătēni să mărturiseasă cu jurămîntu cumu că n-au preot și atunce să le rînduiască arhiereul preotu, au de la vreunu satu de vor fi trei sau patru, au să le hirotonească omu cînstitu, învățat cumu s-au și mai zis, și fără de gilceavă.

9. A nooa. Nici unu preotu să nu îndrăznească să vînză vinu la casa lui, nici să pue pe preoteasa lui să vînză vinu sau pe slujnica lui, iară de va călca cineva porunca și va face acestu lucru necuviosu și fără de lége, să va lipsi de totu darul preoției și să va pune în rîndulu țaraniloru.

10. A zecea. Nici unu preotu să nu îndrăznească să lase noriia lui și să meargă la alta fără pricină cuvioasă și fără de carte de mărturisală de la arhiereul său, că apoi va fi nepriimitu veri unde aru mērgē.

11. A unusprăzece. Fieștecare preotu să citească cu socotînță acē cărțulu de învățatură besericească ce s-au tipărit la leatul de la Hs. 1710, și s-au datu atunce tuturoru în daru și să îplinească și cu fapta acēle ce scriu întrînsa, că apoi, de nu voru face, să voru pedepsi; iară cine nu va avea, să ciară la arhiereul său, că i să va da. Așjidirē și aciastă carte cu acēste 12 capete, fieștecarele dinu voi să o pestrēze ca lumina ochiloru și cēle ce s-au hotărîtu întrînsa cu poruncă, să se facă cu toată osîrdiia; să nu afle nimenē pricină să zică că au pierdut-o, sau au arsu în casa lui, sau i-au furat-o cineva, că nu să va pūtea îndrepta, ci să va da în rîndul țaraniloru.

12. A dooașprăzece. Pentru ca să ridicămu dinu mijloculu norodulu niște vătămări sufletești ce vedemu totu deauna că să lucrează, și la cei mici și la cei mari, iată că hotărîmu dooa lucruri și vă poruncimu învățîndu-vă în numele lui Dumnezeu, acest lucru să se facă cu multă nevoință pentru ca să nu piară suflete în deșărtu și să se odîhnească și judecătorii, atîtu cei besericești cîtu și cei mirenești.

Întîi, Diețile creștiniloru carele să obicinuescu de le facu la sfîrșitul vieții lor, pentru căci sintu mai mulți neinvățați dinu voi preoții și nu știți în ce chip să o scrieți, nici creștinii nu știu cum să vă învețe să le faceți, din carele să scornescu atîtea gilcevi și judecăți și jurămînturi și cărți de afurisanii și alte réle multe, ci pentru ca să le contenimu acelia, iată că am însemnat cumu și în ce chip să se facă diiata și pe aceasta să urmați.

A dooa. Foițele de zēstre încă să se facă după izvodulu ce iaste însemnatu mai josu.

Mijloacele cu carele potu să rămie diețile temeinice și nestrămutate

1. Întîi. Diiata să cuvine să se facă cu lrica lui Dumnezeu, făr de nici unu viclesugu sau pizmă asupra cuiva, atîta despre partea celuiia ce rînduiaște cîtu și despre partea celui ce o scrie.

2. A dooa. Să se facă cîndu sintu mințile omului întregi, iaru nu cînd ajunge la ceasul morții, pentru căci atunce să turbură mintea lui și nu știe ce rînduiaște.

3. A treia. Să se rădicesc de la mijlocu obiciaiul cel rău ce au unii și nu voru să lase nimica rudelor puindu pricină cumu că nu i-au căutat la vreme de nevoie, sau la vreme de boală, sau pentru căci au avutu între dinșii vrajbă, și lasă în pizmă averile lor la alții și pre rude îi lasă fără de moștenire.

4. A patra. Diata de nu să va face cu aceste mijloace ce s-au însemnatu mai sus în știință să fie fieștecăruia că cei ce rînduiescu nu voru avea nici o plată de la Dumnezeu și diata lor pe urmă să va strica, și rudele ce voru rămînea fără de moștenire și fără de voia lor vor moșteni averile lor și afurisanile ce adaogă pentru că sintu fără de cale, voru cădea asupra lor.

5. A cincea. Veri carele dinu preoți va fi chematu să scrie diata cuiva și va vedea cumu că celu ce rînduiaște să poartă cu pizmă asupra rudelor lui, au să-l îndemne să facă ceea ce nu iaste dreptulu, au să nu-i scrie diata, că apoi va cădea în pedeapsă. Și la sfîrșitul dieții să-și pue preotulu numele lui și dinu ce sat iaste, și împreună cu dînsul să se iscălească 7 mărturii după porunca pravilei, sau 5. iară la vreme de nevoie fie și 3.

6. A șasea. În diată să cuvine mai întii de citu toate să se rînduiescă deplin zestrele muerii, după cumu-i va fi scriindu foița și darurile cele mai nainte de nuntă și podoabele cele de a doozi, după cumu poruncēște pravila. A dooa, să rînduiescă datorile de va fi datoriu, anume cui ce iaste dator. A treia, să osebească toate cheltuiala ce va să se facă la îngropare și la pomenirile cele obicinuite pînă la plinirea unui anu și alte milostenii și sārindare, după cumu-i va fi putința. Iară ce va mai rămînea afară dintr-acēstia să înpartă la moștenitori precum ar socoti că va fi cu dreptate.

Izvodul dieții

De vreme ce întimplarea cea viitoare iaste nevăzută și însăși ingeriloru necunoscută, pentru că numai la Dumnezeu toate sintu cunoscute. Drept aceea eu (cutarele) feciorul (cutăruia din cutare locu) amu socotit mai nainte pînă a nu mă cuprinde sfîrșitul vieții mele și pînă îmi sintu mințile întregi și sănătoase, să facu diată și să dovedescu gîndulu meu cătră moștenitorii miei cei aleși, cu care voescu să chivernisească ei averea mea mutătoare și nemutătoare, după petrecerea mea dinu viață. Ce întii mă rogu lui Dumnezeu ca unui milostiv, să-mu iarte mulțimea păcatelor mele cele ce am greșitu ca unu omu într-această lume; așijderea mă rogu și tuturoru creștiniloru cui ce voiu fi greșitu să mă iarte; și de mine încă să fie ertați toți cîți îmu vor fi greșitu și ver ce rău mi-ar fi făcut.

După aceasta poruncesc lor mai întii de toate să-și ia soția mea cea după lege (cutare) zestrele ei deplinu după cumu-i scrie foița și darurile cele mai nainte de nuntă, așijderea și podoabe ce i-am dat ei a dooa zi după nuntă, carele sint iată ce și iată ce.

A dooa, să plătească datorile ce sintu datoru (cutăruia și cutăruia cu zapise ori fără zapise).

A treia, să mi să facă pogrebania și pomenirile cele obicinuite pînă la plinirea unui anu, așijderea și milele și sārindările ce lasu să se dea deplin.

Iară după acēstia, fiii și moștenitorii miei cei adevărați (cutare, cutare și cutare), să înpartă toată averia mea între dinșii frățēște și cu pace: însă (cutare) să-și ia partea lui iată ce și iată ce; și (cutarele) iată ce și iată ce; și (cutarele) iată ce și iată ce.

Încă ertu pe credinciosu robul meu (cutarele) dinu robie și pe credincioasa roaba mea (cutarea).

Încă dāruescu (cutăruia) pentru mîntuirea sufletului meu iată ce.

Acestia voescu să facă acești moștenitori ai miei după moartea mea, precum cu dreptatea minții mele amu rînduit și limba mea au grăit și mîna mea au scrisu innaintea acestor mărturii vrédnice de credință, carii s-au aflat de față (cutare, cutare, cutare, cutare, cutare, cutare, cutare).

Iară oricare dinu moștenitorii miei care amu zis mai susu au din judecători și dinu boiari, sau dinu cei bisericești, sau din cei lumești, ar vrea să întoarcă sau să strice această diată a mea, să aibă a da răspunsu și seama la înfricoșata zioa acéia a răsplătirii innaintea judecătorului celui dreptu și nefățarnicu, domnului nostru Is. Hs., Dumnezeuu celu adevărat. <et>t... mștă.

Eu (cutarele) cu a mea mină am iscălitu și am întărit aciastă a mea diată și cu a mea pécete am pecetluit innaintea acestoru mărturii vrédnice de credință, carii sint iscăliți mai josu.

Eu (cutarele) precumu au zisu cela ce au făcutu aciastă diată cu gura lui și precumu au scrisu innaintea mea, așa mărturisescu innaintea lui Dumnezeu și innaintea oameniloru, și puui și pecétia mea.

Intr-acestu chip să iscălească și celialalte mărturii pină în șapte.

*

Mijlocirile cu care pot să rămie foițele zéstreloru temeínice și nestrămutate

Intii. Să se cérce cu mare socotință fetele ce voru să se înpreune cu nunta, pentru ca să nu fie între dinșii rudenie au despre partea trupească au despre partea duhovnicească și să fie priimitu voința a amândoruru obrazelor, după cumu poruncéște pravila. Și tocmelele ce să voru face despre amîndoao părțile să fie temeínice și cu dreptate, pentru ca să nu urméze pe urmă despărțeală. Și să fie precul satului înpreună cu trei mărturii iscăliți în foae, pentru mai multă întărire a adevărului.

A doao. Veri ce lucru să vor îndura părinții să dea fetei lor, au scule de argint, au de aur, au arămuri, au haine, au dobitoace, au verice altu asemenea acestora, să se puie prețul a fiește căruia ce plătește și la sfârșitul foii să se pue suma baniloru și cite lucruri sintu să se scrie în foiță, au să fie toate deplinu, au să nu să scrie, pentru ca să nu să întample pre urmă gilcevi și bănueli.

A treia. De se va întâmpla moarte muerii și copii nu va avea, să n-aibă volnicie bărbatul să cheltuiască la moartea ei mai multu decitu a treia parte din zéstrele ei; iară celialalte doao părți să stea deplinu pentru ca să ie ia rudenie ei, după cum o pohtéște dreptatea, de vréme ce elu după porunca pravilei altă parte n-are să ia zestrele muerii sale fără numai așternutul.

Izvodul foiței zestriloru

☩ Fie doamne mila ta spre noi după cumu nădăjduimu spre tine.

Făcutu-se-au aciastă foiță de zéstrele ce s-au dat fiicei noastre (cutăriia) precumu scrie în josu anume, să fie intru cea mai de pe urmă înștiințare și incredințare la cei ce s-aru cuveni, întărită cu iscălitura noastră, și cu a mărturiiloru ce s-au întâmplat la această tocmeală.

Leat

mștă.

†
†

Iară cine dinu preoți nu va face acésté ce însămnăm aici (atita pentru diată cătu și pentru foița zéstreloru cu frica lui Dumnezeu, cu dragoste și cu minte deșteptată, îl lăsămu în judecata lui Dumnezeu, că noi ne-amu făcutu datorria; și de să va înțelege caré cumuva pe urmă că s-au lenevit la lucrulu lui Dumnezeu,

sau au făcutu cu ficleșugu vreuna dinutrăcestia, să va pedepsi foarte tare de arhieru său.

Vă poruncim și aciasta, ca de acumu innainte acéste trei lucruri ce vă însemnămu aici, să puneți nevointă să le zăticniți.

Întii. Ațelu obiciaiu rău ce au unii de tragu fetele oameniloru de fug cu dinsele fără de știrea părințiloru, unile cu voia loru, altele fără voia loru, apoi pe urmă punu mijlocitori de-i iartă părinții, pe unii ca aceia să nu-i cununați, nici la béserică să-i priimiți și să aibă voe protopopul să globească pe fată cu bani 200, iaru pre fecioru să-lu globească vorniceii cu bani 400; și pînă nu va mărge la arhieru lui să ciară ertăciune și să-i facă răvaș de cununie să nu fie priimitu.

A doao. De va vrea vreunu rumînu să ia vreo țigancă, sau țiganulu să ia rumîncă, nici de cumu să nu-i cununați pentru căci dau scandală la norodu și aductu la mijlocu multe gîlcevi și mai virtosu că rămîne neamulu celu slobodu suptu robie.

A treia. Rumânulu neertatu de stăpînu său nu să poate nici că unul mijlocu să se preoțească, iaru de-l va erta cu carte, să se preoțească și după preoție cîți copii va face să nu mai fie volnic nimeni să-i rumînească, că sînt slobози.

Sud.. Popa...

ot... Hramul Băséricii...

UNDE A ÎNVĂȚAT ANTIM IVIREANUL MEȘTEȘUGUL DE „TYPARNIC“

Două secole și jumătate de la moartea marelui arhiereu martir, Antim Ivireanul, vor fi desigur un nou prilej pentru cercetătorii vieții sale, atât de bogată în suferințe, de a aduce mai multă lumină cu privire la anii tinereții lui, despre care nu se știe nimic.

De unde a venit și cine a fost Antim, tânărul Andrei, înainte de a se călugări, sînt capitole nedeslușite din viața lui, cu întrebări la care s-au străduit și își mai dau osteneală să răspundă biografii lui.

Dar tot atât de nedescifrată e problema unde și prin ce împrejurări a devenit Antim cunosător al «slăvitului meșteșug al tiparului»? Cercetătorii istoriografi au ajuns în această privință la concluzii negative, lăsînd să planeze enigmaticul: «deocamdată problema locului unde Antim a învățat meșteșugul tipografic rămîne încă deschisă»¹.

Înainte de a se ajunge la această concluzie s-au emis o serie de ipoteze. Cea mai acreditată este aceea că Antim a fost un rob, ajuns în această stare la Istanbul, în nu se știe ce împrejurări. Acolo robul Andrei ar fi fost răscumpărat de Patriarhia ecumenică «unde a tipărit cărți și prin muncă a ajuns la oarecare stare materială». Ipoteza nu poate fi acceptată căci în acei ani la Istanbul nu era tipografie și nici nu se putea ca un fost rob să tipărească cărți în plin islamism, acolo unde tiparul era considerat încă o «vrăjitorie a necredincioșilor» și netolerată ca atare. (Și pare curios, cum Andrei ca *mirean* ar fi avut îndeletniciri tipograficești *în mediul monahal* de pe lângă Patriarhie, unde ar fi făcut și avere?). S-a mai susținut că Andrei ar fi fost adus în țară ca mirean, ca apoi să fie călugărit și în scurt timp să vedem pe Andrei-Antim semnînd tipărituri ca ieromonah. Și în fine, că «încît privește locul unde a deprins Antim arta tipografică, *această artă îi era streină* (s.n.) și că la București și-a făcut ucenicia pe lângă fostul episcop al Hușilor: Mitrofan, care conducea tipografia dom-

1. Pr. Nicolae Șerbănescu, *Antim Ivireanul tipograf, o bine documentată scriere monografică* cu privire la activitatea marelui arhiereu ca editor, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXIV (1956), nr. 8—9, p. 690.

nească, iar nu la Buzău, și cu atât mai puțin în afara țării»². După alte ipoteze se susține contrariul, exprimându-se părerea «mai aproape de adevăr, după care Antim a început să lucreze într-o tipografie din afară de hotarele țării noastre. Unde? Nu se poate ști din lipsă de izvoare»³. S-au mai exprimat supoziții că Antim ar fi învățat meșteșugul la Moscova, Kiev, sau la Ieniev, ba chiar la Veneția.

După cum vedem ipotezele sînt numeroase. Din toate acestea, credem că unul din autorii biografiei lui Antim ca tipograf, pr. Niculae Șerbănescu, a intuit «mai aproape de adevăr», cînd a susținut ipoteza că Antim s-a inițiat în tainele «artei secrete» a tiparului în anii tinereții în afară de granițele noastre. Subscriem și noi la această supoziție care are — după cum vom vedea — toate premisele de a-i găsi cuvenita confirmare, fixîndu-i locul, data și împrejurările în care s-au petrecut lucrurile.

Să vedem deci pe ce fir al unei surse documentare putem merge pentru a întări probatoriu susținerea ce o facem.

Să analizăm circumstanțele în care a ajuns Antim în țara noastră. Înainte de toate ne întrebăm pentru care rațiune s-ar fi decis domnitorul Constantin Brîncoveanu să aducă de la Istanbul pe robul său pe abia dezrobitorul ivirean, tînărul mirean Andrei? Ca pe un «învățat poliglot» cum susțin unii? Se crede că Antim cunoștea mai multe limbi: «se cade să spunem — afirmă biograful citat⁴ — că el, în afară de limba maternă, cea georgiană, a învățat, nu se poate spune unde și cu ce prilej, limba turcească și arabă. Mai apoi el deprinde atât limba grecească clasică, cît și cea greacă populară, iar la noi limba românească și chiar cea slavonă». Dar din poliglotia lui Antim nu putem reține ca fapt cert în momentul aducerii de la Constantinopol, decît că ar fi învățat turceasca și greaca (nu se poate spune unde, și cît a învățat), căci slavona a învățat-o la noi, iar araba îi era și i-a rămas cu totul necunoscută. În această privință însuși mărturia lui Antim ne lămurește. Căci în însemnarea din Ceaslovul greco-arăbesc, tipărit la 1702, la București, Antim e clar și categoric: «să-mi iertați toate greșelile și nepotrivirile, pe care le voi fi făcut, fiindcă *limba arăbească mi-e străină*». Ar rămîne deci numai cunoștințele sale în limba greacă. Pentru aceasta ar fi fost adus de la Constantinopol? Oare la curtea lui Brîncoveanu nu erau atîția învățați, cu studii universitare, cunoscători erudiți ai elenismului? N-ar fi decît să cităm pe George Maiota, grec. cu studii făcute la Roma și Veneția «al limbii elinești și latinești vestit dascăl», mentorul beizadelelor brîncovenesti, sau pe Sevastos T. Kimenitul, directorul școlii grecești din Constantinopol, tot un grec învățat, cu studii universitare făcute în Italia, pe care Brîncoveanu l-a adus și l-a pus la conducerea «Academiei de la Sft. Sava» și mulți alții. Mai trebuia «poliglotia» robului Andrei din Caucaz, care nu cunoștea nici slovenia, care, oricum, nu dispăruse din slujbele bisericești și nici din diplomația oficială

2. G. Ștrempele, *Predicile* (lui Antim Ivireanul) Buc., 1962. Prefața, p. 9. Aceiași părere a avut-o și N. Iorga rezumîndu-se a accepta această ipoteză, argumentînd că «nu vedem unde aiurea ar fi avut să deprindă (meșteșugul). *Ist. lit. rom.*, II, p. 465.

3. Pr. N. Șerbănescu, *op. cit.*, p. 694.

4. Pr. N. Șerbănescu în *op. cit.* referîndu-se la mai mulți autori.

a cancelariei «blagocestivului» voievod. Nu, de tânărul Andrei nu avea nevoie Brîncoveanu ca «învățat pologlot», ci ca *meșter al tiparului*, ca unul care își stabilise faima de iscusit în ale «slăvitului meșteșug». Tiparnița domnească era tocmai în criză de conducător. Lipsea un specialist, un «tehnician» cum s-ar spune, căci Mitrofan, «typarnic»-ul cu experiență și stăpîn pe dexteritățile complexe ale meșteșugului, se desparte acum de tiparniță. Apreciat fiind de Brîncoveanu la a cărui curte era «oaspe prețuit», Mitrofan va urca acum treptele episcopiei de Buzău, lăsînd locul gol în tiparnița domnească de la București. Pentru a umple acest adînc resimțit gol, a fost adus Andrei cel din Iviria, dar nu pentru a face ucenicie, ci ca tipograf format, ca specialist diriguitor și însuflețitor al teascurilor.

Dar unde și-a cîștigat Antim aceste însușiri este întrebarea-cheie?

El era tipograf de-acasă, din Iviria. A învățat meșteșugul în tiparnița domnitorilor din Iviria (Georgia, sau Gruzia), așezată la Tiflis (Tbilisi), capitala acestui regat. Acolo s-a perfecționat, acolo și-a cîștigat reputația de «iscusit typarnic» ca realizator de frumoase cărți bisericești. De acolo a fost adus la Constantinopol de către Patriarhia ecumenică, căci aci se plănuia mai de mult timp înființarea unei tiparnițe bisericești, atît de necesară Ortodoxiei din orientul apropiat. Plănuirea n-a putut ajunge la realizare, opunîndu-se desigur coranul și padișahul, pázitorul purității acestuia.

Se va face însă justa observație, că Antim nu va fi avut posibilitatea de a învăța și de a conduce treburile unei tipografii care este cunoscută ca funcționînd abia din 1709 și anume din momentul în care un ucenic al lui, Mihai Istvanovici, trimis la Tiflis, scoate acolo întîia carte din tiparnița organizată de el. Dar la stadiul actual al cercetărilor în legătură cu data înființării tiparniței din Tbilisi, această presupunere cade, deoarece din cunoașterea noilor documentări ieșite la iveală și prezentate amplu într-un studiu al nostru cu referire la începuturile tiparului în Georgia (Iviria), rezultă că în această țară se practicase meșteșugul tiparului de carte (bisericească) cu mult înainte de 1709⁵.

Țările din orientul caucazian, Armenia și Georgia, ambele cnezate, locuite de popoare ce și-au creat valori materiale și spirituale apreciabile, în năzuința lor spre un nivel cultural și în nevoia de carte bisericească, erau pe la sfîrșitul veacului al XVII-lea în căutare de mijloace de tipărire. În aceea vreme orașul Amsterdam era o Mecă a tiparului, depășind faima ce-o avea Lipsca al vestit centru al poligrafiei. În Țările de Jos, tiparul se exercita liber, iar viața spirituală a orașelor universitare ca Leyda, Utrecht și mai ales Amsterdam, facilitează dezvoltarea acestui emporiu tipografic. Oficini tipografice cu caracter de imprimerii mari, edituri cu faimă și de proporții ca aceea a Elzevirilor sau a fraților Blaeu, implicînd prezența a unor talentați gravori și fabricanți de matrițe, constructori de prese de tipar, furnizori de hîrtie, cerneluri și alte materiale tipografice, atrag aci cumpărători din toate țările unde se introduseseră, sau era pe cale de a se

5. V. Molin, *Contribuțiuni noi la istoricul relațiilor culturale cu Orientul ortodox (1709—1712)*. Un ipodiakon ungrovlah, Mihail, fiul lui Ștefan, meșter de tipar în țări streine. «Biserica Ortodoxă Română», LXXIX (1961), nr. 3—4.

azeza arta tiparului⁶. Gravorii excelează în a realiza ponoane pentru caracterele de litere ale unor alfabetes socotite «erotice», ca ebraica, araba, etc. Un vestit gravor și realizator de ponoane era acolo prin anii 1680—90 un tînăr ardelean, Nicolae Chiș de Tótfalu, cunoscut ca Tótfalusi⁷, care plecînd din Cluj, în dorința de a tipări la Amsterdam o bibliie reformată, se aciuște pe lîngă celebra întreprindere grafică Blaeu, specializată în fonderia de litere și tiparul de hărți. Tótfalusi, cu însușiri de artist și cu tenacitatea de a deveni specialist, realizează în deceniul cit a stat la Amsterdam⁸ între altele, matrițarea a unor alfabetes reconstituite pentru uzul tiparului după manuscrise vechi. Era o ispravă de artist și tehnician talentat, dată fiind dificultatea de a armoniza și de a turna în plumb extravaganțele de ordin grafic, tipice pentru arta caligrafică din vechile manuscrise miniaturate. Acest deosebit de dotat meșter Tótfalusi a izbutit ca să furnizeze pentru tiparul din Armenia și Georgia, întiile caractere de litere după alfabetul lor, cunoscut ca fiind cu totul abătut de la cel latin, chirilic sau grec.

Condițiile în care s-a negociat și s-a realizat comanda de litere pentru Armenia nu sînt cunoscute. Certitudinea faptului istoric o avem însă din cartea scrisă «prodomo» de Tótfalusi la Cluj în 1698, în care își arată meritele profesionale, amintind că a dotat Armenia cu întiul ei alfabet tipărit. În ce privește însă Georgia (Iviria) avem dovezi mai precise și mai amănunțite, din care se pot reține condițiile în care s-a ajuns la turnarea în aliaj a întiului alfabet gruzin, opera lui Tótfalusi la Amsterdam⁹.

Astfel știm că Arcil, principe gruzin (imereth), care era numit «poetul poporului său»¹⁰, dornic de a aduce lumina tiparului în Iviria și poate, de a-și vedea operele tipărite, se adresează Amsterdamului, unde știa că

6. Sînt cunoscute relațiile lui Petru cel Mare cu Amsterdamul din perioada cînd marele țar s-a ocupat de promovarea tiparului pentru carte, ca manual de învățatură. Numeroși tipografi «privileghiați» din Olanda tipăresc zeci de cărți de instruire, iar la realizarea reformei alfabetului chirilic, devenit rusesc («civil» sau «laic»), contribuția turnătorului de litere olandez August Demé este esențială, prin realizarea matrițelor numite «de Amsterdam» (1706).

7. Kis Miklós s-a născut la 1650 în comuna Măgheruș de prin părțile Sătmarului și a murit la 1702, la Cluj. Supranumele de Tótfalusi și l-a luat după numirea în limba maghiară a comunii natale: Alsómisz-Tótfalu. A urmat studiile la Baia Mare, apoi la colegiul reformat din Aiud, pregătindu-se pentru cariera de preot-predicator reformat. La stăruința profesorului Papai Pariz Ferenc, pleacă în Olanda, unde va învăța tehnica gravurii de ponoane pentru baterea în matrițe.

8. Tótfalusi, după ce se perfecționase la întreprinderea Blaeu își instalează un atelier propriu la Amsterdam, de unde desfășoară o intensă activitate, cu relații în Anglia, Italia, Transilvania, Armenia, etc. reușind să adune o avere considerabilă. Se înapoiază în Ardeal, după moartea principelui Apafi, protectorul său, unde este victima unei cabale a unor predicatori pe o temă în legătură cu interpretarea Bibliiei. Rămîne ca un vestit gravor de litere cu faimă mondială, ca apreciat filolog maghiar și polemist religios.

9. Pentru amănunte și documentare, vezi V. Molin lucrare citată (*Contribuțiuni noi...*). De asemenea și studiul despre începuturile tiparului din Georgia apărut (în limba gruzină) în «Sovetskoe icsusstvo», TBILISI, 1965, nr. 9 p. 50.

10. Arcil, rege al Georgiei (1684—1690) domnește după Alexandru al IV-lea și este urmat de George al IV-lea. Vahtang al VI-lea este «nepotul vestitului rege Arcil», după cum se arată în Evanghelia de la Tbilisi, în textul de încheiere al cărții.

armenii vecini au reușit să găsească slovele de tipar al scrierii lor. Neavînd vre-o indicație precisă, își îndreaptă cererea către primarul orașului, nobilul și literatul Nicolaas Witsen, întiiul cetățean al marelui oraș și port Amsterdam¹¹. Witsen face legătura cu faimoasa casă Blaeu, care la rîndul ei avea raporturi de afaceri cu Tótfalusi, fostul ucenic al acestei întreprinderi, singurul capabil să se descurce în gravarea complicată a alfabetului georgian. Ca documentare Tótfalusi primise de la Arcil, manuscrise vechi, cu scrierea gruzină. Un amănunt istoric este faptul, că după cît se știe, Tótfalusi, a sistematizat scrierea, a adaptat-o, cu modificările necesare, pentru a se permite trăsăturilor grafice încadrarea în spațiul limitat al unei litere mobile, rezultînd astfel «alte litere, mai îmbogățite» după cum se exprimă realizatorul. Pentru opera reușită a lui Tótfalusi imerethul Arcil dă expresie mulțumirilor sale printr-o scrisoare de recunoștință adresată primarului-mijlocitor. În felul acesta s-a făcut dovada de necontestat a locului, a timpului și a împrejurărilor în care s-a realizat întiiul caracter de literă pentru tiparul gruzin. Concretizînd, înseamnă că după 1684, la Tiflis sub regele Arcil, a existat o tipografie, utilată la Amsterdam și care a funcționat desigur pînă în 1690, anul înlăturării, și că deci există toate premisele istorice care să ateste locul unde Antim s-a putut forma ca meșter tipograf¹².

Pentru plecarea lui Antim din țara Iviriei, se pot susține două supoziții. Fie că el a plecat, încetîndu-i rosturile, odată cu înlăturarea de la domnie a lui Arcil și desigur încetarea de a mai funcționa a tiparniței, operă personală a lui Arcil, fie că Antim a fost adus, sau trimis la Patriarhia din Constantinopol, cu scopul arătat, de unde va fi fost dibuit de Brîncoveanu.

Antim, cu toată dăruirea față de țara lui adoptivă, nu a uitat nici-o clipă pămîntul Iviriei, în amintirea căreia și-a luat și numele de «Ivireanul». Și cu deosebire n-a uitat că în cetatea de scaun a Vahtangilor din inima Caucazilor, există o mînaștire pe malul rîului Kura, unde cu mulți ani în urmă, el începuse să pătrundă în tainele «slăvitului meșteșug» al tiparului, culegînd din slove noi-nouțe aduse de la Amsterdam, cartea cu Psalmii lui David. În această tiparniță, a începuturilor lui Antim, litera a început să oxideze, iar presa era desigur pe calea de a putrezi. Antim, acum cu experiența de a fi organizat, sau de a fi condus cu prodigioase

11. Nicolaas Cornelisz Witsen (n. 1641, m. 1717), repurtat cercetător geograf, jurist, etnograf și om politic, diplomat cu strînse legături cu Rusia (În casa primarului Witsen a locuit în 1698 țarul Petru cel Mare, în timpul călătoriei sale la Amsterdam). A făcut intense cercetări de geograf și filolog prin ținuturile Rusiei, cînd se crede că a cunoscut și pe Arcil, regele Georgiei.

12. Despre activitatea tiparniței lui Arcil, nu sînt documente. Că a funcționat cu mult înainte de reorganizarea din 1709 sub Mihai Istvanovici, ne atestă o mențiune din clasică lucrare a istoriografului german Fr. Faullmann (*Illustrierte Geschichte d. Buchdruckerkunst* Wien 1888), care confirmă că caracterele de litere georgiene au fost lucrate de Tótfalusi («în secolul al XVII-lea»), iar George Ionescu, meșter tipograf, afirmă: «o carte de Psalmi, tipărită la 1701, în limba georgiană la Tiflis» ne denotă că arta tiparului exista prin aceste ținuturi chiar prin secolul al XVII-lea. (*Călăuza tipografului*, Buc., 1906, p. 71).

rezultate nu mai puțin de patru tiparnițe din Țara Românească (București — Snagov — Rîmnic — Tîrgoviște), ar fi dorit din tot sufletul lui din care n-a dispărut imaginea nostalgică a tineretelor sale de sîrguitor la teascurile lui Arcil, să poată contribui la reanimarea acestor teascuri, vizînd pentru ele o renaștere slăvită. Pentru realizarea acestui gînd, în Iviria erau condiții favorabile. La Tiflis domnea acum regele Vahtang, cel de al VI-lea din neamul lor, numit «legiuitorul» și cu însușiri de literat. Acesta primi bucuros sugestia lui Antim de a-i trimite la Tiflis o echipă de specialiști, capabilă de a pune pe roate, reorganizînd vechea tiparniță. În 1708, pleacă această echipă, condusă fiind de Mihai Iștvanovici, ucenicul cel mai iubit și se pare cel mai priceput a lui Antim¹³.

În unele expuneri istoriografice s-au făcut mențiuni din care ar rezulta că tiparnița de la Tiflis ar fi fost înzestrată în țară la noi de către Antim și trimisă în Iviria ca o donație a lui Constantin Brîncoveanu. Am arătat netemeinicia acestei supoziții, pe care Vahtang presupusul beneficiar al donației nu o confirmă¹⁴. Căci Vahtang spune textual și fără posibilitate de o altă interpretare: «...am adus *un tipograf* din Țara Românească și *am așezat* o tipografie, drept preț al mîntuirii sufletelor regilor suspomeniți» (între care figurează și Arcil). (Citat după *Evanghelia* tipărită la 1709 de Istvanovici la Tiflis). Iar în altă carte (*Liturghierul* din 1710) Vahtang este tot atît de clar: «...am chemat din Valahia *un tipograf* și am *întocmit* o tipografie».

Antim, trimițînd pe ipodiaconul Mihai la Tiflis, înlesnind reînființarea tiparniței, n-a încetat să se intereseze de activitatea și rodul acesteia. El își arată mulțumirea, văzînd prima carte tipărită acolo (*Evanghelia* din 1709), în care sînt multe dovezi grafice care atestă sorginta Amsterdam-ului și va primi cu bucurie vestea că discipolul său, Mihai, a plecat de la Tiflis la Amsterdam (1712), cu scopul de a se perfecționa și a achiziționa un nou material de literă, de data aceasta grecească, urmărindu-i drumurile din care însă nu s-a mai întors¹⁵.

Prin contribuția ce-o aducem aci bazată pe izvoare noi de documentare, credem că unul din capitolele rămase nedeslușite din viața lui Antim Ivireanul, va intra în lumina veridicului istoric.

VIRGIL MOLIN

•

13. Referitor la Mihai Iștvanovici, vezi amănunte la V. Molin, *art. cit.*

14. Cu privire la presupusa donație, vezi *ibidem*.

15. Despre călătoria fără întoarcere a lui Mihai la Amsterdam, s-au arătat amănunte și documentare în V. Molin, *art. cit.*

DOCUMENTARE

CEA MAI VECHIE BISERICĂ DIN BUCUREȘTI: BISERICA DOAMNEI MARIA

Cercetătorii care au studiat istoria orașului București și a monumentelor sale istorice au ajuns la concluzia că cea mai veche biserică din oraș este biserica fostă a Curții Vechi cu hramul Buna Vestire, așezată pe actuala stradă 30 Decembrie¹. Ea a fost construită de către domnitorul Mircea Ciobanul (1545—1554, 1557—1559) în complexul Curții Domnești, refăcută din temelie de acest domnitor². Săpăturile arheologice efectuate au descoperit temeliele vechii așezări domnești datînd din veacul al XV-lea, peste care Mircea Ciobanul a înălțat clădirea cea nouă³. Nu se poate afirma cu siguranță dacă pe locul bisericii actuale Buna Vestire a existat înainte un edificiu bisericesc mai vechi. Rămîne ca noi dovezi istorice sau arheologice să lămurească pe deplin această chestiune.

*

În partea de est a Curții Domnești, în afara zidurilor, pe locul actualei Piețe de Flori se găsește o cruce amintind de o biserică numită după hramul ei, Sfîntul Anton, construită în anul 1735 și arsă definitiv în marele foc din anul 1847 care a mistuit o bună parte din oraș. Pe locul ei a existat însă cu mult înainte o altă construcție religioasă, numită biserica doamnei Maria și a doamnei Stana, despre care ni s-au păstrat din fericire unele date.

1. N. Stoicescu *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, Editura Academiei, 1961, p. 195; vezi și săpăturile arheologice la Dinu V. Rosetti *Curtea Veche* în vol. *Bucureștii de odinioară în lumina cercetărilor arheologice*, Ed. Științifică, București, 1959, p. 147—165.

2. Desigur și de către Pătrașcu cel Bun și în a doua domnie a lui Mircea după arderea orașului de către tătari. Vezi *Istoria orașului București*, vol. I, editat de Muzeul de Istorie a Orașului București, București, 1965, p. 98.

3. Dinu Rosetti, *op. cit.*, p. 147, 150, 154—155. Mircea Ciobanul este îngropat chiar în această biserică la 21 septembrie 1559. (*Letopisețul Cantacuzinesc*, editat de C. Grecescu și Dan Simonescu, Editura Academiei, 1960, p. 50).

Prima mențiune despre această biserică datează din 20 august 1629. La această dată, domnitorul Alexandru Iliș întărește preoților de la biserica Buna Vestire din Curtea Domnească stăpînirea asupra locului unde fusese mai înainte biserica doamnei Maria:

«Ca să fie sfinții biserici domniei mele din orașul ce s-au scris mai sus, locul bisericii doamnei Mariei cu tot locul împrejur, cît s-ar alege, și cu loc de prăvăliu despre uliță, în lung și în lat. Inșă să se știe din locul Neagului, nepotul popii Bratului, pînă la pod la răspîntii, drept Stancului logofătul. Pentru că acel loc de biserică al doamnei Mariei și cu locul de prăvălii au fost loc domnesc. Apoi de cînd Sinan Pașa, iar biserica doamnei Mariei ea s-au stricat și au rămas pustie, numai pămîntul¹.

Un alt document, de la domnitorul Leon Vodă, din 1630 ianuarie 13 este mai explicit în ceea ce privește soarta bisericii doamnei Maria. După ce expune evenimentele din 1595 (arderea, distrugerea), el spune:

«Pentru că acest loc al bisericii doamnei Mariei și cu locul de prăvălie el au fost loc domnesc, apoi acea biserică a doamnei Mariei s-au stricat pînă la temelie și au rămas numai pămîntul pustiu și deșert»⁵.

Din aceste documente reies în mod sigur cîteva date: lîngă Curtea Domnească, în josul ei, a existat o biserică numită a doamnei Maria, desigur după numele fondatoarei. În timpul incendiului orașului din anul 1595, biserica a fost stricată «pînă la temelie». Locul pe care se afla ea fiind pustiu, s-au construit o serie de prăvăli, deși era loc domnesc. În 1629, Alexandru Iliș voevod dăruiește bisericii Curții Domnești aceste prăvălii și locul pe care se aflau ele. Dania este întărită apoi în 1630 de către Radu Leon, care va face și unele reparații Curții Domnești⁶. Un alt act deosebit de important, din 11 iunie 1634⁷, de la Matei Basarab, adaugă precizări în legătură cu refacerile pe care le-a suferit biserica doamnei Maria în cursul secolului al XVI-lea. Iată pasajul respectiv:

«Ca să fie sfinții biserici a domniei mele care iaste în orașul cel mai sus scris [București], locul bisericii doamnei Stanei jata răposatului Io Mircea voevod, care au fost jupîneasa lui Ivan Noroci biv vel logofăt, și a domnei Mariei, cu toate locurile ceale după împrejur oricite să vor alege, și cu loc de prăvălie de la uliță în lung și în lat. Inșă să se știe din locul Neagului nepotul popei Bratului pînă la podul răspîntiei în dreptul Stancului logofăt și pînă la zidătura Curții. Pentru [că] acest loc de biserică al doamnei Stanei și al Mariei și cu locul de prăvălie au fost loc domnesc, apci în zilele lui Sinan pașii pre acea biserică a doamnei Stanei și a Mariei o au stricat pînă în temelie și au rămas numai pămînt pustiu și tot așa au rămas și au stătut locul acela pustiu de atuncea pînă în zilele lui Alexandru voevod

4. Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, ms. 403, f. 17v—18; la N. Iorga *Studii și documente*, vol. VII, p. 155—156; publicat în extenso de N. Iorga *Istoria Bucureștilor*, București, 1939, p. 341; George Potra *Documente privitoare la istoria orașului București*, 1594—1821, Editura Academiei, 1961, p. 87—88. Menționat la N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 204 nota 1.

5. Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, ms. 403, f. 25—26; publicat de G. Potra, *op. cit.*, p. 88—89.

6. Vezi un act din 28 februarie 1630 prin care domnitorul acordă scutiri de dări meșterilor domnești din satul Luciani care lucrau la Curtea Domnească din București, Arh. St. Buc., *Mitropolia Țării Românești*, XXXVII/5; copie în ms. 127, f. 8—8v.

7. Publicat de G. Potra, *op. cit.*, p. 92.

Iliș, într-o două domnie a lui în pământul acesta. Deci atunci domnia sa Alexandru Iliș voevod, cel mai sus zis, au fost socotit cu toți cinstiții boierii domniei sale cum că această mai sus zisă biserică domnească din curtea aceasta a orașului acestuia alt câștig și venit de nicăierea nu are. Drept aceia au dat și au miluit pre sfânta biserică cea domnească cu locul acesta ce s-au zis mai sus ce au fost al bisericii doamnei Stanei și a Mariei și au dăruit și au închinat ca să fie aceea biserică metoh bisericii domnești din Curte cu tot locul de prăvălii după împrejur, pe cum scrie mai sus»⁸.

În sfârșit, un alt act de la Matei Basarab din 20 mai 1640 arată că în această biserică a fost îngropat un oarecare Stan, unchiul lui Costea gramaticul, care a dat și o prăvălie bisericii pentru a fi îngropat în ea, toate acestea înainte de anul 1595⁹.

Recapitulând cele de mai sus, avem următoarele știri precise: o doamnă Maria clădește o biserică lângă zidul Curții Domnești, înainte de jumătatea secolului al XVI-lea. Această biserică este refăcută de fiica lui Mircea Ciobanul, Stana, numită în acte «doamnă», deși nașterea nu-i dădea dreptul decât la titlul de «domniță», iar căsătoria cu logofătul Ioan Norocea cu atât mai puțin. În incendiul Bucureștiului din 1595, produs de armata turcă condusă de Sinan pașa, arde și biserica și este distrusă, rămânând locul «pustiu». Mai târziu acest loc și prăvăliile construite în urmă acolo sînt dăruite ca sursă de venituri bisericii Buna Vestire din Curtea Domnească, desigur prea săracă pentru o biserică domnească din capitala Țării Românești, situație la care ajunge Bucureștiul după 1625¹⁰.

Pentru stabilirea chiar aproximativă a datei sau epocii în care a fost construită vechea biserică, se impune precizarea persoanei care a clădit-o, cea soție de voevod, *doamna Maria*, menționată constant înaintea doamnei Stana drept ctitoră, indicîndu-se astfel o anterioritate pe care nu e nevoie să o mai dovedim¹¹. Pînă acuma s-au emis în această privință două ipoteze. Prima aparține lui George D. Florescu și indică drept ctitoră pe o presupusă primă soție a lui Mircea Ciobanul¹². Trebuie însă să observăm că Mircea Ciobanul se căsătorește la 1546, deci la scurt timp de la suirea pe scaun, cu doamna Chiajna, fiica lui Petru Rareș, primind cadouri de nuntă de la sibieni în luna iunie a acestui an¹³, iar o altă căsătorie a sa nu se dovedește prin nimic. Chiar dacă Mircea ar fi fost căsătorit înainte de a fi domn, soția de care el s-ar fi despărțit nu ar fi avut dreptul să fie numită «Doamnă», titlu rezervat doar soțiilor de domnitori.

O altă ipoteză a fost emisă de către Nicolae Stoicescu și identifică pe ctitora bisericii ca fiind doamna Maria, soția lui Basarab cel Tânăr zis și Țepeluș, domn al Țării Românești între 1477—1482. Această afirmație o

8. Este evidentă inadvertența din act și stilul neclar care ar lăsa să se creadă că la această dată mai exista o biserică a doamnei Maria, deși mai sus se specifică clar că este vorba numai de locul pe care fusese clădită și de proprietățile ei.

9. Publicat de N. Iorga, *Istoria Bucureștilor*, p. 344, nr. XII.

10. Vezi *Istoricul bisericii Batiște din București*, în «Glasul Bisericii», XXIII (1964), nr. 9—10 p. 827—828.

11. Nici-o doamnă a țării după Chiajna soția lui Mircea Ciobanul nu mai poartă numele de Maria pînă la Matei Basarab.

12. În *Din vechiul București*, București, 1935, p. 51, nota 246.

13. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. II, partea 1-a, București, 1937, p. 206.

vom discuta mai amănunțit. Trebuie să spunem însă de la început că studierea problemei care ne interesează — stabilirea persoanei ctitorei și epoca sau data aproximativă la care și-a clădit biserica —, este mult ușurată de valorificarea rezultatelor săpăturilor arheologice efectuate pe locul Curții domnești. Astfel, săpîndu-se la temeliiile vechii biserici a doamnei Maria s-a descoperit o ulcică de pămînt conținînd tămîie și praf de cărbune, datînd din *prima jumătate a secolului al XVI-lea*. Aceste ulcele sau candelile se puneau la temelia bisericilor nou-construite în trecut. Iată textul raportului de săpături: «Sub temeliiile sînului dinspre nord s-a găsit o ulcică de pămînt, datînd din prima jumătate a veacului al XVI-lea, care conținea cenușă, cărbune și mai degaja un slab miros de tămîie; fusese folosită, după un vechi ritual uzitat la edificarea bisericilor, drept cățuie. Biserica din veacul al XVI-lea a fost clădită pe un teren locuit mai înainte, în veacurile IV, IX—XI și XV, cum ne arată gropile bordeielor și fragmentele ceramice găsite. Într-un mormînt din veacul al XVI-lea s-a găsit un pieptene de os»¹⁴.

Textul raportului este foarte precis și nu mai lasă nici o umbră de îndoială: prima biserică a fost clădită în prima jumătate a secolului al XVI-lea de către ctitora principală, doamna Maria. Refacerea dedusă din menționarea numelui Stanei, fiica lui Mircea Ciobanul ca a doua ctitoră, nu a atins temeliiile vechii biserici. De altfel această refacere datează din deceniul al 7-lea al veacului al XVI-lea, după cum vom dovedi mai jos.

Revenind la identificarea ctitorei, a doamnei Maria, vom arăta de ce ea nu poate fi doamna Maria, ca soție a lui Basarab cel Tânăr zis Țepeluș, domn al Țării Românești între 1477—1482. De la început se impune observația de ansamblu că studierea evenimentelor politice din timpul acestei domnii nu indică nici un moment favorabil unei activități interne de acest gen. Venit domn cu ajutorul lui Ștefan cel Mare în luna noiembrie 1477, el este nevoit să se închine turcilor încă de la începutul anului următor, pentru a-și putea menține tronul atît de șubred. Instabilitatea continuă a mării boierimi, expansiunea turcească, îl duc într-o dependență și mai mare față de aceștia, astfel că el trebuie să participe în 1479 la incursiunea din Ardeal a lui Skender Beg, care se termină catastrofal la Cîmpul Pînei la 13 octombrie. În timpul lipsei domnitorului un pretendent, Basarab Laiotă, zis și Basarab cel Bătrîn, îi răpește întreaga vistierie¹⁵ și familia, adică soția, deci doamna Maria, mama și bunica, pe care le pune sub paza brașovenilor, aflați în conflict cu Țepeluș. După terminarea campaniei, Țepeluș scrie brașovenilor o serie de scrisori, cerîndu-le să-i elibereze familia. Într-una, datată începutul lui 1480 el scrie următoarele județului Brașovului: «Și să știți: nici măcar doi bani roșii nu voi da ca să-mi răscumpăr femeea de la creștini; a fost ea în mîinile păgînilor și mi-au trimis-o cu cinste, și acum s-o cumpăr?»¹⁶. Încă de la 24 februarie

14. Dinu V. Rosetti, *op. cit.*, p. 155. Și fotografia ulcicăi la anexe.

15. Scrisoarea lui Țepeluș către brașoveni la Ioan Bogdan, *Documente și regeste privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Ungaria în secolele XV și XVI*, București, 1902, p. 91—92.

16. I. Bogdan, *op. cit.*, p. 98; Gr. G. Tocilescu, *534 documente istorice slavo-ro-*

1480 regele Matei Corvin scria brașovenilor s-o ție la dinșii pe bunica și soția lui Țepeluș cu cinste, dar să nu le dea drumul¹⁷. Ni s-au păstrat și scrisorile unor boieri ai domnului către doamna Maria aflată încă la Brașov; astfel este scrisoarea lui Cazan vistierul și Staico comisul, databilă înainte de 18 ianuarie 1480¹⁸ și cea, importantă prin datare, a lui Vintilă logofătul Florescu, scrisă după 7 noembrie 1480¹⁹. Din toate aceste scrisori se vede că doamna Maria era încă la Brașov, fiind eliberată la sfârșitul anului 1480 sau poate la începutul lui 1481. Este importantă și scrisoarea citată a domnitorului din care reiese că soția sa a fost prizonieră și la turci, poate ca ostatecă. În orice caz, viața acestei femei, așa cum reiese din actele menționate, a fost un șir greu de prizonierate. Cum ar fi putut ea să clădească o biserică în București, când cea mai mare parte din domnia soțului ei și-a petrecut-o la turci și în Ardeal? În vara anului 1481, la 4 iulie, Țepeluș este învins la Rîmnic de către Ștefan cel Mare și pierde domnia, fiind ucis la începutul anului 1482 în Oltenia²⁰. De altfel din această domnie nu ni s-a păstrat nici un monument²¹. Bisericile erau construite de regulă în timpul verii, construcția celor mai mari durând uneori pînă toamna. Și se mai pune o întrebare: de ce ar fi clădit doamna Maria a lui Țepeluș această biserică în afara zidului Curții Domnești, când ar fi fost normal ca paraclisul să-l aibă cît mai aproape de apartamente, cum va face în secolul al XVII-lea soția lui Grigore Ghica?²². Căci biserica doamnei Maria a fost construită în afara zidului Curții Domnești, pe un teren locuit în cursul secolului al XV-lea²³. Pentru toate aceste motive sîntem de părere că nu putem considera pe doamna Maria, soția lui Basarab cel Tinăr drept ctitoră a bisericii de lângă Curtea Domnească din București.

*

măne, București, 1931, p. 120—122; o scrisoare către mama sa — Bogdan p. 101—102, Tocilescu, *op. cit.*, p. 122—123. 17. Ioan Bogdan, *op. cit.*, p. 102.

18. Cazan este vistier între 1478 aprilie 3 — 1480 ianuarie 18 (Cf. *Lista dregătorilor din sfatul domnesc al Țării Românești în secolele XV--XVII* în «Studii și materiale de istorie medie», IV, Ed. Academiei, 1960, p. 572). Scrisoare publicată de Ioan Bogdan, *op. cit.*, p. 214, nr. 205; și la N. Iorga, *Scrisori de boieri*, Vălenii de Munte, 1912, p. 6—7 nr. V.

19. Vintilă este logofăt între 1480 noembrie 7 — 1481 august 16 (*Lista...* p. 569). Scrisoarea la Ioan Bogdan *op. cit.*, p. 216. Comentariu la George D. Florescu, *Divanetele domnești din Țara Românească*, vol. I «Alte șolii ale lui Țepeluș la soția sa între 1479—1480 la Ioan Bogdan p. 246 nr. IX, X, XII; Tocilescu *op. cit.*, p. 123—124.

20. Cronica moldo-polonă la P. P. Panaitescu, *Cronicile slavo-române din secolele XV—XVI*, Editura Academiei, 1959, p. 34; *Istoria României*, vol. II, Editura Academiei, 1961, p. 527; doamna Maria devine soția lui Vlad Călugărul (P. P. Panaitescu p. 214).

21. O scrisoare a lui Țepeluș către brașoveni cerînd doi zidari la Ioan Bogdan, *op. cit.*, p. 104. Nu se știe dacă au venit. 22. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 197—198.

23. Vezi Dinu V. Rosetti, *op. cit.*, p. 155.

Încercînd o identificare a ctitoriei bisericii ne-am gîndit la aceeași doamnă Maria, ca soție a lui Vlad Călugărul (1482-1495), călugărită mai tîrziu sub numele de Eupraxia monahia.²⁴ Puternica înclinare religioasă a lui Vlad Călugărul, ce purtase numele de Pahomie monahul, s-a dovedit prin înălțarea a două minăstiri, Glavaciocul și schitul Babele, afară de bogatele danii acordate minăstirilor din țară și de la Muntele Athos. El a avut, dintr-o primă căsătorie cu sora pîrcălabului de Poenari, călugărită sub numele de Samonida, pe Radu cel Mare, domnul țării între 1495 și 1504. Din a doua căsătorie a avut pe Vlad voevod cel Tînăr, numit și Vlăduță, care a domnit între 1510—1512, singurul fiu cunoscut al doamnei Maria Vlăduță este născut în 1494—1495, deoarece piatra de mormînt de la minăstirea Dealu spune că a luat domnia pe cînd avea 16 ani.

După moartea lui Vlad Călugărul, cu care se căsătorise cel puțin în 1490, doamna Maria rămîne la Curtea Domnească pe lîngă fiul ei vitreg Radu cel Mare. Faptul că nu este menționată în nici-un document și nici în viața Sfîntului Nifon, care relatează chestiuni familiale ale lui Radu (căsătoria sorei sale Caplea cu Bogdan vornicul), arată că ea trăia mai retrasă în situația de mamă vitregă tînără a unor fii destul de bătrîni. Se adăuga și despărțirea lui Vlad Călugărul de prima sa soție, care se călugărește²⁵, căsătoria la bătrînețe cu o soție tînără, ceea ce a dus, desigur, la raporturi destul de reci între mama vitregă și fiii săi.

După scurta domnie a lui Mihnea cel Rău (1508—1510), doamna Maria își vede fiul, pe Vlăduță, domn, cu ajutorul puternicilor boieri Craiovești. După un timp însă, aceștia intră în conflict cu tînărul domn, desigur pe chestia nerespectării integrale a tratatului dintre ei, și apelează la sprijinul pașei Mehmet. Pașa, aliat cu boierii, îl învinge pe Vlăduț într-o luptă lîngă București, la Văcărești. Cronica lui Radu Popescu este cel mai complet izvor în această problemă: «Dentr-aceasta viind scandela între dînșii, s-au sculat acei boiari și s-au dus la pașa de s-au jăluit de Vlad vodă. Pașa au venit cu oaste; Vlad vodă încă s-au gătit de război și s-au bătut la Văcărești, den jos de București, și bătîndu-l, l-au prins viu și i-au tăiat pașa capul, supt un păr în București. Trupul lui l-au dus la minăstirea frățîne-său, la Deal, de l-au îngropat lîngă frate-său Radul voda, domnind ani 2. Și în locul lui au pus pă Neagoe, vătaful de vînători, carele al doilea Băsărabă să numeaște.»²⁶ Letopisețul Cantacuzinesc este mai concis: «...însuși pașa cu mîna lui i-au tăiat capul în București, supt un păr».²⁷ Pe piatra de mormînt a lui Vlăduț se scrie doar atît despre moarte:

24. Așa o numește un act din 1520 de la Neagoe Basarab (*D.I.R.*, seria B, veac XVI, vol. I, p. 157—158).

25. Vezi pomelnicul minăstirii Govora la Aurelian Sacerdoțeanu «*Pomelnici Minăstirii Govora*» în «*Mitropolia Olteniei*», XII (1961), nr. 10—12, p. 799, 813.

26. Radu Popescu, ed. C. Grecescu, Editura Academiei, 1963, p. 29.

27. Ediția cit., p. 22.

«Și a venit domn Io Basarab voevod și fiind luptă au tăiat capul lui Io Vlad voevod în cetatea București». ²⁸

Toate aceste izvoare, deși diferă în ceea ce privește persoana omorîtorului lui Vlăduță (fie Mehmet pașa cum păstrează cronicile românești ce compilează Viața Sf. Nifon, adăugînd elementul pitoresc al uciderii sub un păr, fie Neagoe însuși, cum reiese din inscripția pusă chiar de el), au puncte comune: o luptă, lângă București, la Văcărești, apoi uciderea lui Vlăduță în București, urmare a unei intrări triumfale a pașei în oraș. Elementul interesant este locul omorîrii, sub un pom. Ne putem întreba unde s-au dus, imediat după luptă, pașa și boierii învingători. Intrînd în oraș, primul lor drum era la Curtea Domnească, a cărei ocupare însemna încununarea victoriei. Pedepsirea domnului hiclean era un act ce trebuia făcut public, pentru înspăimîntarea aliaților domnului și impresionarea poporului. De aceea credem că el s-a făcut în centrul locuit al orașului, care era chiar regiunea Curții Domnești. Punînd în legătură această ipoteză cu amplasarea bisericii doamnei Maria chiar lângă zidul Curții Domnești, lucru nenatural pentru o capelă de rugăciune, credem că relația dintre ele nu este întîmplătoare. *Biserica doamnei Maria a fost clădită chiar pe locul unde a fost ucis Vlad cel Tânăr, pe locul părului care creștea acolo.* Această ipoteză vine în consonanță cu spusele Letopisețului Cantacuzinesc și ale celorlalte izvoare privind domnia lui Neagoe Basarab care menționează înclinarea religioasă a domnitorului. Iată o versiune scurtă a Letopisețului Cantacuzinesc cum narează evenimentele imediat următoare morții lui Vlăduță: «După aceia tare s-au căit Băsărabă vodă pentru moarte lui Vlăduță Vodă și au chemat patriarși și vlădici și episcopi și egumeni și tot cinul preuțăsc și călugăresc și au venit toți în cetatea Tîrgoviștii, în sfînta mitropolie, de au făcut rugăciuni și slujbe dumnezăești și au dat multă milostenii la mulți oameni; făcut-au mănăstiri și biserici multe aicea în țară și la Sfîntagora...» ²⁹. Iată dar că un izvor intern consideră că toate fundațiile religioase ale lui Neagoe Basarab au fost o încercare de ispășire a crimei comise. În acest context de evenimente trebuie pusă construirea bisericii doamnei Maria, mama lui Vlad cel Tânăr, pe locul unde fusese ucis fiul ei, pentru a-i cinsti amintirea. Anul aproximativ al construirii poate fi considerat 1512—1513. Mai tîrziu, călugărită, bătrîna doamnă va face danii la mînăstiri, cum este cea din 1520 către Mînăstirea Snagov ³⁰ după care dată nu o mai întîlnim în documente.

28. Inscriptia publicată de Al. Lapedatu, *Vlad Vodă Călugărul. 1482—1495*, București, 1903, p. 63; Stoica Nicolaescu, *Documente slavo-române cu privire la relațiile Țării Românești și Moldovei cu Ardealul în sec. XV și XVI*, București, 1905, p. 326, nr. II; și N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, vol. I, București, 1905, p. 99.

29. *Letopisețul Cantacuzinesc*, p. 23, varianta r. 1.

30. Vezi nota 24.

Domnitorul Mircea Ciobanul a reconstruit Curtea domnească din București, desigur după distrugerea ei de către hoardele de tătari în anul 1554³¹. De numele fiicei sale Stana este legată refacerea bisericii construită în 1512—1513 de către doamna Maria soția lui Vlad Călugărul. Problema datării acestei refaceri nu este încă rezolvată, deoarece nici nu s-a încercat pînă acum.

Se știe că Mircea Ciobanul s-a căsătorit cu Chiajna, fiica lui Petru Rareș în vara anului 1546, cînd la 23 iunie sibienii îi trimiteau daruri de nuntă³². Primul lor copil pare a fi fost Petru cel Tînăr, care în anul 1559 avea doar 12 ani, deci era născut în 1547—1548. O altă fiică a fost căsătorită în anul 1562 cu Radu Socol, fiul vornicului Socol³³. Considerînd că ea avea minimum 12 ani, se născuse prin anul 1550. Tot în acest an 1562 Despot Vodă, domnitorul Moldovei cere mîna altei fete a Chiajnei, deci și aceasta trecuse de 12 ani. Tot în jurul anilor 1550—1551 trebuie pusă și nașterea Stanei, care se va căsători cu Ivan Noroceea din Pitești. În actul de întărire al daniilor către biserica Curții Domnești din 11 iunie 1634 de la Matei Basarab, doamna Stana este menționată ca soție a lui Ivan Noroceea logofăt. Această mențiune indică, în mod indirect, că Stana era cunoscută ca ctitoră *după* căsătoria ei cu Ivan Noroceea. De altfel această căsătorie, vom vedea, s-a făcut cînd Stana avea o vîrstă foarte fragedă.

Ivan Noroceea apare în divanul domnesc la 26 iunie 1558 ca logofăt³⁴. La 11 iulie 1559 pe cînd se afla în solie la Sibiu, este numit în socotelile orașului «familiaris Myrche Wayda» — «din casa lui Mircea Vodă³⁵. Această numire nu arată o înrudire cu domnitorul, ci numai încrederea de care se bucura logofătul din Pitești. În timpul domniei lui Petru cel Tînăr (1559—1568), fiul lui Mircea Ciobanul, Ivan Noroceea este la început postelnic, între anii 1561—1563 (de fapt pînă la 8 ianuarie 1564)³⁶. De la 31 martie 1564 el înaintează brusc la rangul de logofăt mare, în care se va menține pînă în anul 1568. Această favoare pe care i-o face domnitorul, sau mai degrabă apriga doamnă Chiajna, noi o punem în legătură cu căsătoria dintre Stana, sora domnului, și Ivan Noroceea. Numai astfel se poate explica rapida favoare la care ajunge Noroceea, după ce timp de trei ani avusese modestul rang de postelnic. După mazilirea lui Petru cel Tînăr, Ivan Noroceea și desigur și soția sa, fug în Ardeal, pentru a scăpa de prigoana lui Alexandru al II-lea. Va mai reveni pentru scurt timp în domnia lui Mihnea Turcitul (1577—1583), pentru a pleca apoi în Ardeal,

31. *Istoria Bucureștilor*, p. 98.

32. C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II—1, p. 206.

33. *Ibidem*, p. 207.

34. *D.I.R.*, veac XVI, vol. III, p. 85—86, apud Georgeta Totoiu, *Rolul logofătului Ioan Noroceea în viața politică a țărilor române în a doua jumătate a secolului al XVI-lea*, în «Studii», XVI, 1963, nr. 2, p. 414.

35. *Ibidem*, p. 414; Hurmuzaki, XI, p. 871.

36. *Lista...*, p. 581; Georgeta Totoiu, *op. cit.*, p. 415.

unde avea moșii. Moare între 3 februarie 1597 și 14 aprilie 1600.³⁷ Am înfățișat aici acest scurt tablou al vieții lui Ivan Noroceea deoarece soția sa l-a urmat în peregrinările lui.

De aceea ea a putut să reconstruiască biserica ce i-a purtat numele numai după 1564, an al căsătoriei și deci al unei relative maturități, și pînă în 1568, cînd părăsește Țara Românească pentru a merge în Ardeal. Credem că nu trebuie luată în considerație scurta ședere din timpul domniei lui Mihnea Turcitul. Biserica pe care ea o reface era probabil arsă după cucerirea și prădarea orașului de către tătari în 1554, însă temeliile de piatră au rămas intacte, dovadă fiind ulcica pusă cu ocazia sfințirii din 1512—1513. Biserica refăcută de doamna Stana a mai dăinuit pînă la 1595, cînd distrugerea orașului de către turcii lui Sinan pașa a cuprins și biserica doamnei Maria.

MATEI CAZACU

37. Georgeta Totoiu, *loc. cit.*

ALTE BISERICI VECHI DIN ORAȘUL BUZĂU¹

DATE NOI DESPRE BISERICA GÎRLAȘI

Gîrlașii: periferia nord-estică a orașului Buzău, cu zidurile înnegrite ale unei autentice așezări feudale — Casa Hrisoscoleilor — pe un dîmb ce pare ieșit din meandrele râului dominînd întreaga luncă, cu grădini bogate în culturi de roșii, cu pămînt argilos bun pentru cărămidă și cu o populație, la origină, destul de eterogenă (români, sîrbi, bulgari și țigani) în locuințe mizere, aplecate pe o coastă, a intrat de curînd în perioada unei continue primeniri în care vechea înfățișare se schimbă din ce în ce, căpătînd, în afara importanței sale legumicole, și o oarecare pondere industrială.

De pe dîmb, înspre nord și nord-est, privirea se îndreaptă nestînjănită deasupra albiei prunduite pînă peste cealaltă margine a râului unde malul se ridică mai mult, adăpostînd, între cutele sale forfecate, vechi așezări omenești: *Gura Cîlnăului*², *Buzăiani*³, *Focșenei*⁴, *Mălureni*⁵, pînă în jos spre podul drumului de fier.

Un avantaj hotărîtor l-a constituit pentru Gîrlași așezarea sa străbătută de gîrla morilor și apropierea de apa Buzăului, de unde numărul mare al morilor de apă ca și proveniența toponimicului: numele, arătînd origina locală a oamenilor care trăiau din grădinărit sau morărit pe lângă gîrle — *gîrlași* —, a denumit apoi așezarea.

Ținînd seamă de altitudinea ridicată față de nivelul apei și de fertilitatea sporită a solului de luncă ușor irigabil, satul de pe aceste locuri, ca

1. Primul articol intitulat *Biserici vechi din orașul Buzău*, în care autorul tratează istoricul bisericilor Neguțători, Banu și Sf. Îngeri, a apărut în «Glasul Bisericii», XXIV (1965), nr. 1—2, p. 72—111.

2. Apare sub forma Călnău, sat, în 1585 (*Doc. priv. Ist. Rom., B., sec. XVI*, vol. V, p. 208 și VI, p. 48).

3. Menționat prima dată în documentul din 23 august 1645 (Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, CXXVII, doc. 13); azi, Băjani.

4. Apare sub forma Focșani, în doc. din 25 nov. 1576 (*Doc. priv. la istoria Rom., B., sec. XVI*, vol. IV, p. 244); azi *Focșenei*.

5. Menționat în doc. din 28 sept. 1597 (*Ibidem*, vol. VI, p. 292).

toate celelalte din zonă, trebuie să fie foarte vechi, venind din îndepărtatul ev mediu; în documentele buzoiene apare însă abia în secolul al XVII-lea, dar într-o formă evoluată față de celelalte, cu diferențieri de avere și chiar de cultură.

La 23 august 1645, Matei Basarab confirmă satelor Buzăieni și Focșenei de sub malul opus, și moșnenilor acelor sate, arătați nominal, stăpînirea asupra moșiei ce le venea «...de la moșii și strămoșii lor de demult, de la începutul Țării», moșie care se întindea «...din drumul herului⁶ pînă la muchea Gîrlașilor despre tîrg, și din jos (adică spre sud) merge pe muchea heleșteiului⁷ pînă din jos unde se hotărăște cu moșia tîrgului Buzăului», ce le fusese cutropită de Dragomir Sorescu-Nebunelu împreună cu Miha Greco ginerele-său din Vernești și Gherghie din Potoceni.⁸

Documentul din care am extras datele de mai sus, și pe care-l avem numai în copie, înfățișează modul oneros în care boierii Sorești, greci de neam, profitînd de «risipirea pe într-alte țări de multe nevoi și greutăți» a megieșilor din Focșenei și Buzăieni, sub Leon Vodă (1629—1632), după ce le cutropesc ocinile, ridică și mori pe gîrla lor; dar, în urma unei cercetări la fața locului, Matei Basarab redă moșnenilor pămîntul cu morile respective.

Actul aruncă lumini interesante asupra hotarelor stăpînite de buzăieni și focșeneni dincoace de apă, precum și asupra structurii lor sociale: ambele erau sate libere, moșnenești, avînd un foarte redus volum demografic.⁹

În ce privește existența satului Gîrlași ne este confirmată de un zapis din 20 mai 1662, privitor la vînzarea unor ocine, scris de «popa Gavril ot Gîrlași»¹⁰; același mai scrie un alt act în 1667 (f.l.), în care «Paraschiva iuzbaș ot Gîrlași» figurează cu o ocină în Mălureni¹¹, unde preotul Gavriil însuși cumpără, la 20 ianuarie 1668, ocină, de la Moise, fiul neguțătorului Tudor din Buzău¹². Feciorii preotului Gavril: Tatomir, Vasile și Dumitrașcu o vor vinde la 27 decembrie 1699 jupînului Hrizea din Buzău¹³. Primul dintre ei, Tatomir, om cu bună știință de carte, scrie zapisul. Între martori: Tănase cupețul, *popa Ghînea*, *diaconul Necula*, probabil toți din Gîrlași¹⁴; la data aceea preotul Gavril nu mai

6. Prezența în acest document din secolul al XVII-lea a toponimicului *Drumul herului* (pe valea Cîlnăului, în sus, spre Bisoca) ne-ar putea da o indicație în legătură cu proveniența minereului de fier redus la Buzău, unde, în aceeași vreme, documentele atestă existența unor specialiști în prelucrarea metalului: *căldărari*, *chivărari* (*Doc. priv. Ist. României, B., sec. XVII*, vol. II, p. 54 și vol. III, p. 417, respectiv Arh. St. București, Ep. Buzău, XXXI, doc. 6 și 41).

7. Din vechime și pînă tîrziu încoace, în spațiul dintre actuala stradă Dorobanți și terasamentul drumului de fier se aflau cîteva heleștee, alimentate din apa riului, în care se creșteau mari cantități de pește (Arh. St. Buc., Ep. Buzău, LXXXI, doc. 5).

8. Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, CXXVI, doc. 13.

9. În pricina din vremea lui Matei Basarab sînt implicați 5 moșneni din Focșenei și numai 2 din Buzăieni (*op. cit.*).

10. Arh. St. Buc., *M-rea Banu*, II, doc. 5 și ms. 186, p. 74.

11. *Ibidem*, doc. 4.

12. Arh. St. Buc., *M-rea Banu*, II, doc. 6: ms. 186, p. 74.

13. *Ibidem*, doc. 9.

14. *Ibidem*.

trăia¹⁵. Un alt zapis de vânzare, din 14 noiembrie 1687, este scris de *Dumitru diacon ot Gîrlași*¹⁶.

Toate acestea arată limpede strînsele relații dintre satele moșnenești situate lângă oraș, de o parte și de alta a râului Buzău, la un nivel mai ridicat plasîndu-se, în secolul al XVII-lea, Gîrlașii cu biserică, preoți, diaconi și alți oameni cunoscători de slovă românească.

Menționăm însă cum, prin cumpărări, proprietăți moșnenești de dincolo de rîu se concentrează către sfîrșitul secolului al XVII-lea în mîinile jupînului Hrizea, băcan din Buzău¹⁷, care, la 31 ianuarie 1712, afierosește acolo, Mînăstirii Banu 277 sînjeni achiziționați de la diferiți moșneni din Gîrlași, Focșenei și Mălureni¹⁸.

Este de presupus că o cale identică au străbătut și ocinile de dincoace de rîu, din Gîrlași, pe care, în prima jumătate a secolului următor, al XVIII-lea, le găsim grupate în moșia *Gîrlași* (cca 200 ha)¹⁹.

Nu cunoaștem bine cum s-au petrecut lucrurile aci, în realitate, dar știm precis că, începînd din secolul al XVII-lea, satele moșnenești din jurul orașului Buzău sînt asaltate în mod sistematic de boierimea în creștere²⁰ căutînd să se apropie de orașul care le oferea dregătorii în administrație, grade în oastea feudală sau titluri de oarecare boierie. Mijloacele folosite erau cumpărătoria sau acapararea prin silnicie — ambele transformînd populația agricolă liberă în oameni dependenți. Unii dintre aceștia își găsesc adăpost în tîrgul din apropiere unde era nevoie de brațele lor de muncă, în timp ce feudaful își valorifică pămîntul folosind robi pe care-i cumpără de aiurea, ori îl dă în condiții de dijmă coloniștilor sîrbi și bulgari tot mai numeroși în zonă, sau altora pe baza unor anumite învoieli.

*

Actuala clădire a bisericii Gîrlași a fost construită în anul 1780, de către medelnicerul Mihai Mîncu și soția sa Maria (născută Mănăilă). Potrivit pisaniei, ctitorii înzestrează biserica... «cu două roate de moară și cu o moșie ce sînt cumpărate de dumnealor»²¹. Tot atunci noua fundație fu

15. Ultima știre despre el o avem din 4 iulie 1672, cînd redactează și scrie zapisul prin care Ștefan croitorul, feciorul lui Costandin diaconul de la Episcopie, vinde lui Costandin «vătăf ot episcopie» grădină cu vie în tîrgul Buzău (Arh. St. Buc., *Ep. Buzău*, ms. 171, f. 522).

16. Arh. St. Buc., *M-rea Banu*, ms. 196, f. 121.

17. La 2 sept. 1670, Radu și femeia lui, Nedelca, din Gîrlași vînd lui Hrizea 39 stj. de moșie la Buzăieni (Ibid., ms. 186, f. 74); la 16 nov. 1684, Stan, fratele lui Ion din Gîrlași, vinde lui Iane, băcan din Buzău, 33 stj. la Buzăieni «din hotarul Soreștilor pînă în gîrla domnească». Martori: Oprea, Staicu, Sima, Beci, Stroe, Ivan — toți din Gîrlași (Ibid. II, doc. 8). La 29 aprilie 1704, jupîn Hrizea mai stăpînea împreună cu alții un vad cu 2 roate de moară în Gîrlași (Arh. Șt. Buc., *Ep. Buzău*, X, doc. 68).

18. Arh. St. Buc., *M-rea Banu*, II, doc. 19.

19. Basil Iorgulescu, *Dicționar geografic, statistic, economic și istoric al județului Buzău*, București, 1892, p. 246.

20. Cităm: Mănăilii în Mărăcineni (Cronica lui Radu Grecianu, ed. Cronicarii munteni, vol. II, p. 260); Const. Caloian la Broșteni (vezi, mai departe, *Biserica Broșteni*).

21. Pisania.

închinată schitului de călugări *Poiana Mărului*²² din munții Rîmnicului-Sărat.

După cum se vede, pisanian nu dă numele moșiei, iar diata ctitorului în care se lărgea simțitor baza materială a bisericii, s-a pierdut²³. Citind însă cu atenție datele cuprinse în Testamentul Minculesei, din 21 aprilie 1792, când redistribuie rămasurile sale și ale soțului decedat, se poate preciza că moșia, despre care însăși pisanian informează că provenea din *cumpărături*, este Gîrლაში.

Așadar, Mihai Mincu, boiernaș de pe valea Slănicului²⁴, achiziționează, pe la jumătatea secolului al XVIII-lea, de la moșnenii din Gîrლაში, copleșiți de nevoi, ocinile lor fără vecini, formînd aci, în apropierea tîrgului, o seniorie feudală: Gîrლაში, în lăuntru căreia construiește o mînăstire, un fel de paraclis, conceput inițial ca o așezare monahală.

Este sigur că primii slujitori au fost călugări trimiși de la Poiana Mărului, al cărei stareț în funcțiune, Matei²⁵ ieromonah rus, figurează în pisanian din 1780. De asemenea, prezența la Gîrლაში a părintelui Protasie, călugăr după nume, notat prin 1805 în două rînduri pe filele unui Penticostar²⁶, dovedește aceasta.

Deocamdată, nu putem preciza data de cînd mînăstirea zidită de Mincu a fost transformată în biserică de mir, dar este foarte probabil că schimbarea să fi avut loc înainte de a se încheia secolul al XVIII-lea, întrucît, o însemnare, datînd din 22 mai 1802, semnaleză prezența acolo a dascălului *Nicolae*²⁷. Introducerea registrelor de stare civilă, în 1832, găsește aci ca preot pe Ion sin Nicolae²⁸.

*

În legătură cu reînzestrarea bisericii Gîrლაში de către Maria Minculeasa trebuie rectificate afirmațiile recent exprimate, aruncînd îndoieli asupra intențiilor Minculesei, generoasă donatoare²⁹, deoarece, diata ei, analizată atent, reflectă cu prisosință grija pe care a avut-o față de cele două așezăminte — biserica și spitalul — printre ctitorii cărora trebuie să i se recunoască ei primul loc.

22. Actul închinării n-a avut urmări de lungă durată, deoarece nici o știre de mai tîrziu nu confirmă relații de vreun fel oarecare între cele două așezăminte religioase. 23. Arh. St. Buc., *Mitropolia Țării Românești*, ms. 143, f. 117.

24. La 31 octombrie 1777, Grigorie, egumenul mînăstirii Vintilă Vodă de pe Slănic, cere ca hotarnic, între alții, și pe medelnicerul Mincu «boier din partea locului care știe hotarele moșiei» (Arh. St. Buc., Ep. Buzău, XXXVII, doc. 41). Fiul lui Mihai și al Despinei, prezenți în pomelnicul din pisanian bisericii Gîrლაში, polcovnicul Mincu apare prima oară în documentul de la 20 noiembrie 1766 ca boier hotarnic într-un litigiu dintre mînăstirea Berca și Episcopia de Buzău (*Ibidem*, XXII, doc. 40).

25. Preot G. Cocora și H. Constantinescu, *Poiana Mărului*, în «Glasul Bisericii», XXIII, (1965), nr. 5—6, p. 480.

26. Ed. Rîmnic, 1785, în biblioteca bisericii Broșteni.

27. Vezi *Minetul* pe septembrie, ed. Rîmnic, 1780, p. 159, în bibl. bisericii Broșteni.

28. Arh. St. Buzău, *Primăria*, Registrele stării civile — 1832 — bis. Gîrლაში.

29. Pr. Antofie Radu, *Istoricul bisericii Gîrლაში din Buzău*, în «Glasul Bisericii», XXIV, (1965), 9—10, p. 828—829.

Pentru aceasta, nu este nevoie să facem eforturile de a rezuma aci conținutul prea dezvoltat al testamentului său, ci numai să reținem din cuprins două elemente: a) testatoarea însăși, după ce enumără ceea ce soțul dăruise bisericii (moșia Gîrlași cu moara și prăvăliile din oraș) declară: ...«dar eu, socotind ca să ne fie pomenirea vecinică și neștrămutată, am mai prisosit peste cele mai sus afierosite, după cum se vede»³⁰.

Într-adevăr, după ce arată, în continuare, bunurile ce revin spitalului, Minculeasa notează într-un subcapitol pe care-l intitulează: *Cele ce las pentru căutarea sufletului meu*, adică bisericii: 600 stj. din moșia Ulmi, 19 pog. vie în dealul Moceștilor și «moșia (Gîrlași) — în afară de partea lăsată spitalului —, pînă în malul gîrlii cei nouă despre casă, cu casele stricate cum sînt, și cu moara de lîngă case ce încă pînă acum nu este făcută, iar lungindu-mi Dumnezeu zilele am gîndu atît casele a le drege cît și moara a o face».³¹

După cum se vede, nu poate exista nici o îndoială că jumătate din moșia Gîrlași inclusiv conacul, împreună cu moara de lîngă conac rămîn bisericii și nu vom mai insista asupra acestei chestiuni.

Trecem acum la o altă categorie de informațiuni cuprinse în testament. Unele privesc tendința laudabilă a donatoarei de a menționa separat drepturile fiecărei fundații — biserică și spital — în cuprinsul unor proprietăți funciare aflate încă în indiviziune, dînd a înțelege că mijloacele de întreținere au fost asigurate fiecăreia³². Însă, faptul că amîndouă vor avea o singură administrație, abuzurile nu vor putea fi evitate, și întrevăzînd această eventualitate, după ce obține confirmarea autorităților ecleziastice, Minculeasa capătă și întărirea domnească, iar ca să aibă deplină certitudine că dispozițiile testamentare se vor îndeplini conform voinței sale, instituie prin același testament o epitropie compusă din nepotul său Grigore Hrisoscolev și o față bisericească — episcopul³³ — ca persoană de cea mai mare încredere.

Se știe însă că fundațiile de la Gîrlași au fost întreținute mulțumitor pînă în anul 1805, cînd nepotul epitrop, căruia fondatoarea îi arătase o mare încredere, moare³⁴. După care dată, lipsa de interes a episcopilor și lăcomia nestăvilită a urmașilor, trăind din exploatare și huzur, ruinează ambele așezăminte.³⁵

În testament se dau vești și despre ceea ce pînă acuma era denumită, în chip eronat, *Casa Mincu*³⁶. La 21 aprilie 1792, cînd Minculeasa scrie testamentul, conacul de la Gîrlași consta din niște «case stricate», deci nu exista clădirea în stil neoclasic, din ziduri groase, cu două paliere, care,

30. Originalul acestui prețios document nu-l mai avem. În schimb, ne-a rămas o copie în transcrierea din august 1792, cu prilejul confirmării diatei de către Mitropolit și alți arhieri streini, aflători atunci în București (Arh. st. Buc., *Mitropolia*, ms. 143, f. 117—118).

31. Arh. St. Buc., ms. 143, f. 118—118v.

32. *Ibidem*, f. 119.

33. *Ibidem*, f. 119 v.

34. Ștefan Grecianu, *Genealogii*, București.

35. Vezi, Radu Antofie, *Spitalul Gîrlași*, în «Studii și articole de istorie», I, București, 1956, p. 225—244.

36. *Charta județului Buzău* întocmită de B. Iorgulescu și litografiată în 1890, la imprimeria Erhard Trèves — Paris.

prin proporțiile ruinelor cuprinse într-o incintă prevăzută cu contraforti și ocnițe de apărare, arată și astăzi ca o veche așezare feudală.

Rămîne să deslușim într-un alt articol proveniența acestui edificiu, construit de acei care au stăpînit fără nici un drept timp îndelungat o periferie mai îndepărtată a orașului Buzău.

*

Trebuie să rectificăm de asemenea și afirmațiile nedocumentate ale lui B. Iorgulescu, conform cărora biserica Gîrlași ar fi fost arsă în timpul războiului ruso-turc dintre 1806—1812, pîngărită de turcii veniți în 1821 să suprimе mișcarea revoluționară de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu, și transformată în grajd de aceeași, cu ocazia războiului din 1853 «...de cînd a rămas părăsită»³⁷, deoarece fac încă școală la Buzău³⁸.

Situată la marginea unei enorii locuită de oameni cu fețele istovite de munca manuală la cărămidării, despuiată ca și spitalul de bunurile sale, biserica Gîrlași, rămasă singură, izolată de oraș, se recunoaște, în genere, că a dus după 1821 o existență precară. dar și-a oferit, fără întrerupere, serviciile religioase unei așezări omenеști destul de sordide. Materialele documentare ce nu pot fi puse la îndoială arată limpede că a funcționat continuu ca biserică de mir pînă prin 1880³⁹.

Perioada cea mai grea din trecutul acestei biserici este cuprinsă între anii 1880—1935, în care, dincolo de unele încercări timide ale enoriașilor⁴⁰, nimeni nu s-a apropiat de ea. Abia în 1933, prin stăruințele prof. Const. Dumitrescu s-a organizat în mod concret un comitet de reconstrucție cu participarea activă a unor credincioși (preoți, profesori, ofițeri) capabili de simțiri mai alese. Au trebuit biruite numeroase dificultăți, în deosebi strîngerea fondurilor⁴¹, dar în ceea ce privește lucrările de renovare propriu-zise, dirijate de reprezentanți ai Comisiei Monumentelor Istorice, au fost realizate la un nivel deasupra oricărei critici.

Ceea ce, pe bună dreptate, supără în acțiunea oamenilor din 1935 este graba cu care s-a acceptat înlocuirea hramului vechi — Dumineca tuturor sfinților —, prin : «Sfinții împărați Constantin și Elena», deoarece,

37. *Dicționarul...*, p. 246.

38. Cf. Pr. Radu Antofi, *op. cit.*, p. 830. Și acceptarea *ad litteram* a relatarii dascălului Nicolae despre ravagiile *catastrofale* ale cutremurului din octombrie 1802 la Buzău este exagerată. În primul rînd, pentru că e desmințită de alte relatări contemporane (vezi Arh. St. Buc., M-rea Banu, XLIII, doc. 140); al doilea contraargument ar fi chiar spusele preotului Antofie cînd recunoaște în același articol că «biserica păstrează pînă astăzi zidurile» și alte elemente din construcția inițială (*Op. cit.*, p. 836).

39. Arh. St. Buzău, *Primăria*, Registrele stării civile ale bisericii Gîrlași, de la 1832 incl. încoace. Vezi și raportul pr. At. Covăceanu, din 10 mai 1880, prin care aduce la cunoștința episcopiei că biserica Gîrlași, devenind improprie serviciului, enoriașii au fost atașați bisericii Sf. Nicolae-Sîrbi Doc. 1/1882, f. 238).

40. *Ibidem*, f. 240.

41. Relatarea solemnității sfințirii, desfășurată la Gîrlași în ziua de 17 nov. 1935, în ziarul «Universul» (f. dată) — (Arh. St. Buzău, mapa P. *Opreșcu*, hîrtii nenumerotate).

faptul în sine umbrește în ochii posterității amintirea animatorului care, împreună cu comitetul, au dus lucrarea constând din subzidiri, închiderea fisurilor zidăriei exteriorului, reconstruirea integrală a turlei-clopotniță de pe pronaos, acoperișul, tencuieli, profile etc., la bun sfârșit.

*

Pisania, inscripțiile și însemnările de pe cărțile vechi nu le mai reproducem întrucît pot fi găsite ușor în articolul preotului Antofie. Corectăm numai transcrierea rîndului din urmă al Pisaniei în: «...fiind stareț Matei ieromonahu rusu»; ultimul cuvînt, designînd origina etnică⁴², nu poate fi luat, în nici un caz, drept nume propriu. Adăugăm, de asemenea, că *Mănăilă* și *Mira*, din pomelnicul care continuă pisania, sînt bunicii, după tată, ai Minculesei.⁴³

BISERICA BROȘTENI

Cronologic, mahalaua Broșteni, situată între Gîrлаși și țîrg, e mult mai nouă, și nu este lipsit de interes să se arate că bisericuța, construită în 1709 ca schit de călugări, dincolo de iaz, pe un mic ostrov ceva mai ridicat decît terenurile din jur băltind de apă și de broaște, a creiat, devenind biserică de mir, cătunul din jurul său, și nu invers. Un amănunt topografic: cartierul Broșteni de mai tîrziu se va răsfirea la sud-vest de biserică într-un spațiu străbătut încă de mica gîrlă, fostă a morilor, și de principala stradă economică, numită în vechime *Drumul Brăilei*, apoi *Calea Brăilei*, *calea Dobrogei* și astăzi *str. C. Dobrogeanu-Gherea*. Dincolo de biserică, spre nord și spre est, se întindea altădată lunca goală a rîului Buzău, plină de sălcii și arini, redată apoi, în întregime, legumiculturii.

Toponimicul, nu prea răspîndit, vine de la *broască*, *broscoi*, plus sufixul *ean*, despre care se știe că, avînd o funcție locală, ne-a dat pe *broștean*, *broșteni* — locuitorii unei regiuni bogată în broaște⁴⁴, ceea ce, în cazul de față, după cum s-a văzut, este valabil numai în parte.

Schitul, de mici dimensiuni, avînd hramul *Adormirea Maicii Domnului*, a fost construit de Caloian⁴⁵, personaj cunoscut la Buzău în preajma

42. Prezența călugărilor ruși la Poiana Mărului, cărora li se atribuie, pe bună dreptate, întemeierea schitului, este arhi cunoscută (vezi Pr. H. Constantinescu și G. Cocora, *op. cit.*, p. 473). Eronată este și lectura lui N. Iorga, care a citit Matei eromonah, Ursu. Vezi *Inscripții din Bisericile Române*, București, 1907, f. II, p. 361.

43. Vezi I. Ionașcu, *V. Caloianu de la Stîlpu (Buzău)*, extras, Buzău, 1937, p. 4, nota 17.

44. Iorgu Iordan, *Toponimie românească*, București, 1963, p. 61.

45. Fiul lui Rizu, la 3 ianuarie 1685, cînd dă în primire lui Zupa, fiul lui Iani, rămasurile acestuia, este arătat ca «ginerele căpitanului Stoian» (Arh. St. Buc., *M-rea Banu*, XI,III, doc. 3), deci cumnat cu Mănăilă, dregător și om de încredere al lui Const. Brîncoveanu în aceste părți răsăritene ale Țării. Făcea negustorie; la 8 ianuarie 1689, iscălește ca martor un zapis de vînzare, alături de Mănăilă căpitanul, și «Caloian cupețul» (Arh. St. Buc., *Ep. Buzău*, ms. 172, p. 441 v). N-a avut copii, doar doi nepoți Elefterie și Mavrudi, acesta din urmă nepot de văr, deci origina greacă a lui Caloian este mai presus de orice îndoială (vezi-i și diata redactată în l. greacă la 28 decembrie 1715 Arh. St. Buc., *M-rea Banu*, XXXVIII, doc. 1). Legăturile de rudenie creiate prin căsătorie și averea pe care o acumulasă îi netezesc calea spre

anului 1700, prin dregătoria de căpitan ocupată în aparatul de stat, și a fost închinat apoi Mînăstirii Dusico din Tricala Rumeliei. În testamentul, întocmit sub formă de diată, la 28 decembrie 1715, ctitorul însuși declară că bani nu a adunat fiindcă «a zidit și înzestrat biserica cu moșii, a trimis 100 taleri la Dusico», adăugă apoi banii sau animalele lăsate nepoților, în timp ce peste viile de la Mircești-Buzău, Cîndești-R. Sărat și casele de la Broșteni cu toată zestrea lor rămîne stăpîină soția sa Maria ⁴⁶.

Căpitanul Caloian s-a stabilit la Broșteni, lingă orașul Buzău, probabil după ce trecuse din negoț în administrație. Poate chiar funcția de căpitan al orașului, în care-l aflăm prima oară, în septembrie 1699 ⁴⁷, să-i fi înlesnit acapararea unor întinse suprafețe de teren din moșia tirgului într-o zonă atît de fertilă, unde a plantat livezi, a construit case și, urmărind anumite socoteli, a zidit mînăstioara despre care e vorba în aceste pagini.

Data exactă a zidirii — 1709 — se cunoaște dintr-o catagrafie a Broștenilor, întocmită la 10 august 1825, cînd pisania, pe care astăzi n-o mai avem, exista încă ⁴⁸.

Faptul că din cuprinsul diatei lui Caloian lipsește numele moșiilor pe care el pretinde că le-a cumpărat pentru chiverniseala părinților ⁴⁹, în timp ce, cînd e vorba de soție și nepoți nu-i scapă să noteze cu grijă cele mai mici și neînsemnate lucruri (lînguri, tingiri, stupi, oi, vaci etc.), trezește unele nedumeriri în ceea ce privește intențiile urmărite de el ridicînd mica ctitorie căreia îi datora, înainte de toate, asigurarea existenței.

Potrivit știrilor de care dispunem, cunoaștem suprafețele achiziționate de Caloian în părțile Buzăului și soarta pe care au avut-o fiecare din ele.

căpitania orașului și spre afaceri nu tocmai oneste. În aprilie 1710, «Calonian carele fusese căpitan la Buzău, conduce un convoi de 500 salahori, 80 zidari și 100 care la cetatea Orului, unde se afla, în același timp, și Mănilă, ajuns mare șetrar (*Cronica lui R. Grecianu*, în *Cronicarii muntenii*, II, p. 173). Ultimul zapis cunoscut în care se vorbește despre căpitanul Caloian, ca fiind în viață, este din 12 sept. 1716 (Arh. St. Buc., *Ep. Buzău*, ms. 171, f. 180—181 v). La 1 mai 1717, cînd Ion Mavrocordat poruncește orașenilor să dea pace egumenului Iosif «de la biserica lui Caloian» acesta nu mai trăia» (Arh. St. Buc., *M-rea Banu*, XXXVIII, doc. 4). Alte amănunte despre căpitanul Caloian la I. Ionașcu, *Un școlar al Seminarului Chesarie acum o sută de ani*: V. Caloian, Extras din «Muguri», 1936, nr. 7—10, Buzău, 1937, p. 6. Însă, unele ca acelea despre copiii lui Caloian sau despre relațiile lui cu Brîncoveanu, după cum se va vedea mai departe, sînt ercate.

46. Arh. St. Buc., *M-rea Banu*, XXXVIII, doc. 1.

47. Citat ca atare într-un document prin care Constantin Brîncoveanu împaternicește șase boieri (Avram căpitanul și Sima pîrcălabul ot Mărăcineni, Necula, Grumezea ot Sorești, Ursul ceașul ot Scurtești, Necula Bradona ot Buzău și Stanciu Cîrlova ot Vernești) să hotărînicească moșia Zăvoiu a lui Nan pîrcălabu, împresurată de episcopul Mitrofan megieș «făr de nici o treabă și făr de judecată» (Arh. St. Buc., *Ep. Buzău*, XXII, doc. 25).

48. Arh. St. Buc., *M-rea Banu*, XXXVIII, doc. 24.

49. Vezi diata.

Primele moșii (Beleți⁵⁰ și Meteleu⁵¹ — cca. 1000 stj.), le cumpără într-o regiune de câmp, mult la sud de oraș, probabil din cîștigurile de negustor pe cînd era tînăr. Amîndouă aceste moșii ajung, nu știm în ce împrejurări, în mîinile cumnatului său, clucerul Mănăilă⁵².

Peste 20 de ani, în 1706, în perioada în care ocupa mînoasa dregătorie de căpitan al Buzăului, cumpără tot în câmp, de la mai mulți moșteni din Jiliștea de lîngă Albești —, 510 stînjeni⁵³. Tot în 1706, cumpărăse 700 pogoane de la moșnenii din Picleni⁵⁴, spre munte, alături de care își adaugă în 1707 — copărtaș cu Ianache Pleșcoianu, o altă moșie moșnenească în Policiori⁵⁵, ocolind în cite trele cazuri drepturile de preemțiune ale celorlalți moșneni.

La scurt timp însă, după de Caloian împreună cu 12 boieri hotarnici își delimitează cumpărăturile de la Picleni și Policiori în ziua de 3 iunie 1707⁵⁶ și cele de la Jiliștea la 10 iunie același an⁵⁷, destrămînd obștiile moșnenești, țaranii devălmași, avînd și pe Mihalcea Stolnicul Cîndescu intrat în sînul comunității lor, se prevalează de vechile lor drepturi și se opun cu dîrzenie înstrăinării pămînturilor. Plîngerea lor ajunge la domnie și Constantin Brîncoveanu poruncește, la 3 ianuarie 1708, lui Caloian să primească banii înapoi, lăsînd ocinile țaranilor în pace, de nu «omul domnesc îl va duce, fără voia lui, la domnie unde nici o cinste nu-i va fi»⁵⁸. Dar, Caloian, pentru care afacerile tulburi deveniseră o trebuință, nu se supune poruncii, și pricina ajunge înaintea divanului.

Într-un document din 28 nov. 1708, după ce i se impută că nici la Tîrgoviște, în zilele judecății, «umblînd după trebile sale», nu lichidase pricina cu țaranii, domnul îi poruncește cu mare asprime să restituie ocinile țaranilor, somîndu-l cu tărie «într-alt chip să nu facă»⁵⁹.

În afară de faptul că tranzacțiile mai sus menționate conturează structura umană descumpănită a lui Caloian, ceea ce ar motiva în deajuns succinta lor relatare, rămîn însă prețioase și datele implicate ilustrînd rezistența puternică a țărănimii din aceste părți împotriva încercărilor meșteșugite ale oamenilor străini de a le acapara pămîntul.

Pe de altă parte, condițiile în care Caloian încheie aceste tranzacții fac dovada că el, achiziționînd proprietăți distanțate enorm, n-a urmărit formarea unui domeniu feudal propriu-zis, și nici n-a avut intenția de a

50. La 7 aprilie 1685, călugărul Groșanu și cu nepoții săi vînd lui Caloian moșie în Beleți, alături de Meteleu (Arh. St. Buc., ms. 132, p. 217); la 25 nov. 1685, feciorii căpitanului Popescu din Buzău îi vînd tot acolo alți 500 stînjeni (*Ibidem*, f. 217—217 v).

51. La 11 august 1686, aceiași vînd «lui Caloian, ginerele lui Stoian mare căpitan de Buzău», 430 stj. moșie la Meteleu (*Ibidem*, f. 217 v).

52. La 18 sept. 1721, Mănăilă fost mare clucer vinde Mitropoliei din București moșiile Beleți și Meteleu pentru a împlini «o sumă foarte mare de bani», nerută de nepoții lui Caloian, veniți de la Tarișrad în acest scop «cu ferman împărătesc și cu un turc mare», argumentînd că banii îi rămăsese de la unchiul lor (*Ibidem*, f. 221—221 v).

53. Arh. St. Buc., *M-rea Banu*, ms. 196, f. 123—125.

54. *Ibidem*, V, doc. 6. 55. *Ibidem*, ms. 196, f. 101.

56. *Ibidem*, *Episcopia Buzău*, XIII, doc. 21.

57. *Ibidem*, *M-rea Banu*, f. 86—87. 58. *Ibidem*, *Ep. Buzău*, XIII, doc. 22.

59. *Ibidem*, doc. 23.

le dării unor așezăminte religioase sau de binefacere. Lucrînd numai în propriul său profit, el pare mai de grabă hotărît să le neguțătorească.

Singurii lui beneficiari au rămas, într-o oarecare măsură, numai călugării greci de la Mînăstirea Banu cărora le-a afierosit mai multe pogoane cu vie la Mircești⁶⁰ (îngă Lipia), pe Valea Nenciului-Buzău⁶¹ și la «Cetățile» în dealul Cîndeștilor⁶² din R. Sărat, ca să-l treacă printr-o ctitorii minăstirii⁶³.

Prin urmare, pe baza documentației cită s-a putut găsi, nici una din moșiile cumpărate de Caloian nu se arată a fi fost destinată ctitoriei sale de la Broșteni⁶⁴, așa cum el ne lasă să credem din cuprinsul diatei, iar pretinsul catastif, la care face aluzie în aceeași diată⁶⁵, avem toate motivele să credem c-a existat numai în propria sa închipuire.

Rezultatul analizei de mai sus ne obligă să ne întrebăm care au fost atunci intențiile lui Caloian construind în 1709, cînd avea la dispoziție însemnate resurse materiale scoase din exploatare, o minăstioară de mici dimensiuni, la Broșteni?

Cu privire la această problemă se pot face multe ipoteze, cea mai apropiată de adevăr pare a fi însă următoarea:⁶⁶ De-a lungul unei întinse activități, izbește la Caloian setea lui neostoită de îmbogățire care l-a împins uneori la acțiuni ce i-au atras serioase adversități locale și chiar mai îndepărtate. Cea mai scandaloasă n-a fost acapararea cu de la sine putere a Broștenilor, ci afacerea heleșteelor ale cărei începuturi trebuie puse, de asemenea, în vremea în care el ocupase dregătoria de căpitan al Buzăului.

Împreună cu Dumitrașcu Bagdat căpitan și cu paharnicul Ștefan «fără știrea și întrebăciunea domniei ci numai așa în obrăznicia lor» își făcuseră pe moșia tîrgului două heleștee, unul din jos de tîrg și altul din sus (al lui Caloian, azi cartierul Zăgănescu cca 30 ha) fără vreo cheltuială, ci mai mult cu călărașii și cu alți tîrgoveți de la Buzău⁶⁷.

Plîngerile orășenilor împotriva modului abuziv în care Caloian și ceilalți se înstăpîniseră peste aceste heleștee, alimentate din apa rîului și producătoare de venituri, determină pe Constantin Brîncoveanu să le confişce și, ca să nu se ruineze, la 5 aprilie 1711, le dăruiește episcopiei de Buzău însă numai «cît ajunge apa, iar în moșia tîrgului să n-aibă treabă»⁶⁸.

Cele de mai sus conțin destule date cu privire la acțiunile criticabile ale lui Caloian la Buzău. Silit să găsească o ieșire din atmosfera apăsătoare ce-și creiase aci, să-și refacă prestigiul și să potolească dușmăniile

60. Arh. St. Buc., *M-rea Banu*, XLIII, doc. 140. f. 3 v.

61. *Ibidem*.

62. *Ibidem*. 63. *Ibidem*.

64. Știrea conținută într-un perilipsis de acte și ctitori ai m-ri Banu (*Ibidem*, f. 3).

65. Cum că moșia Jiliștea ar fi fost închinată de Caloian ctitoriei lui Andronic nu se verifică, deoarece cuprinsul hotărniciei acestei moșii, de la 19.VI.1707, din care se pretinde c-a fost luată nu spune nimic în această privință (*Ibidem*, ms. 186, f. 65 v — 66).

66. *Ibidem*, XXXVIII, doc. 1.

67. Arh. St. Buc., *Episc. Buzău*, doc. 5. 68. *Ibidem*.

ce se ridicau să-l înfrunte, să-și cîştige oarecare influență asupra orașenilor gata să-i conteste drepturile ce-și arogase, în detrimentul lor, asupra Broștenilor, a ridicat în 1709 minăstioara.

Acțiunea lui săvîrșită însă fără încuviințarea prealabilă a episcopului locului sau a mitropolitului — condiție impusă de normele canonice⁶⁹ —, a fost ținută cîțva timp în umbră. Abia în 1715, după dispariția lui Constantin Brîncoveanu, își face diata în care pomenește vag despre moșii cumpărate pentru întreținerea călugărilor schitului pe care-l închină tot atunci la Dusico, în timp ce Hrisant patriarhul Ierusalimului, se grăbește să-i dea, măcar *pro forma*, confirmarea sa.

Venirea Mavrocordaților, greci de origină, în fruntea Țării Românești, a simplificat doar în aparență lucrurile: la 15 iulie 1716, cînd Caloian trăia încă, se pare c-ar fi obținut de la Nicolae Mavrocordat scutirea fundației sale de orice sarcini fiscale⁷⁰, scutire la care se referă toate cărțile de mili obținute de Dusico pentru Broșteni de-a lungul secolului al XVIII-lea⁷¹. Rămîneau însă orașenii a căror împotrivire se deslănțuie îndată ce Caloian încetează din viață⁷². În mai 1717, Iosif, egumenul schitului, ajunge la domnie unde se jeluie contra tîrgoveților accentuînd că nici nu i se mai achită «chiria locurilor». Ion Mavrocordat, adresîndu-se lui Costandin căpitan de la Buzău, tuturor orașenilor și slujitorilor din oraș, prin porunca din 1 mai 1717, le reproșează «multele supărări ce fac bisericii lui Caloian» și, motivînd că «biserica e săracă» cere tuturor «să n-o mai bîntuiască»⁷³.

Porunca domnească nu descurajează tîrgoveții, lupta lor durează timp îndelungat, continuînd să cultive acele terenuri, să dea drumul vitelor să pască fără să consimtă a da chirie sau dijmă. Foarte semnificativă, din acest punct de vedere, se înfățișează *Cartea* de cercetarea făcută de Petre Vernescu biv vel logofăt, la 2 septembrie 1816, în pricina în care erau implicați cu mult înainte cultivatorii de legume, pentru «dijma din grădini» ce li se pretindea în folosul bisericii Broșteni, ale cărei venituri continuau să le adune călugării greci de la Banu spre a le trimite la Dusico⁷⁴.

Refuzul grădinarilor bulgari și al altor orașeni este categoric deoarece se sprijină pe o stare de fapt potrivit căreia atît «biserica Broșteni cît și grădinile lor sînt, după cum declară toți «pe moșia domnească a orașului și niciodată dijmă n-au dat».

69. Caracterul obligatoriu al aprobării episcopale este prevăzut în canonul 4 al Sinodului al IV-lea ecumenic și în canonul 17 al Sinodului al VII-lea ecumenic (N. Mîlaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, Arad, 1931, vol. I, part. II-a, p. 194, respectiv p. 522).

70. La drept vorbind, cartea de mili atribuită lui Nicolae Mavrocordat nu există decît sub forma unui regist foarte sumar într-o condică veche de documentele M-rii Banu (Arh. St., Buc., ms. 186, f. 117).

71. V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, vol. II, București, 1892, p. 51; vol. IV, București, 1893, p. 146 și 608—609.

72. Moartea lui Caloian a avut loc între 12 sept. 1716 — 1 mai 1717 (vezi mai sus, p. I, nota 2).

73. Arh. St. Buc., *M-rea Banu*, XXXVIII, doc. 4.

74. *Ibidem*, doc. 19.

În cursul cercetării s-au adus acte cu declarații anterioare favorabile bisericii, dar toți le neagă de data aceasta, se iau apoi și numeroase de poziții, se face apel la obiceiul pământului, dar egumenul de la Banu nu poate dovedi prin nimic drepturile de stăpînire ale lui Caloian asupra pămînturilor din jurul bisericii.

Ceea ce impresionează în cursul acestei laborioase anchete sînt confruntările atîtor oameni, aparținînd unor categorii sociale cu interese deosebite (slugi, grădinari, negustori, paznici, meșteșugari, preoți, boier-nași), rrealizînd, spontan, o apărare activă în sprijinul drepturilor orașului peste pămînturile în care Caloian se înstăpînise prin silnicie. Încît, în ciuda încercărilor limitate, desigur, pe care le fac domnii fanarioți din secolul al XVIII-lea de a consolida prin porunci sau cărți de mili drepturile ctitoriei lui Caloian asupra domeniului din jurul bisericii Broșteni, orașenii fără să fie nevoiți a recurge la violențe, izbutesc să readucă, treptat, în proprietatea lor bunul obștesc ce li se rășluisese. Se pare că biserica Broșteni și-a menținut în jurul său, fără vreo dificultate, o suprafață de cca 15 pogoane pentru grădinărit, care-i aducea, prin 1873, un venit anual de 376 lei⁷⁵.

Pe de altă parte, examinată cu atenție, cartea de cercetare din septembrie 1816, dă la iveală și alte informații utile despre casele și namestiile ridicate de Caloian acolo și despre livezile plantate «de el ca un boier ce era». Din același text reținem îndeosebi declarațiile stolnicului Nicolae Vergu⁷⁶ cum că suprafața cuprinsă de Caloian la Broșteni «ajungea, după spusele Mariei Minculeasa, pînă în hotarul Gîrlaşilor», că polcovnicul Manolache Tăut⁷⁷ și Alexandri⁷⁸ căpitanul, cumnații lui Vergu, la adăpostul unor relații de rudenie mai îndepărtate cu Caloian, își construiseră case acolo încercînd «să strîngă un sătucean la Broșteni». În fine, textul cu pricina conține cîteva nume de slujitori ai bisericii Broșteni: preotul Mihai Bojorodici⁷⁹, urmat de fiul său Stan.

Prin urmare, e limpede: căpitanul Caloian, folosind dregătoria pe care o deținea, își creiase fără nici un drept, aici în apropierea orașului, la Broșteni, o adevărată seniorie feudală. Cînd își dă seama că ar putea pierde în condițiile în care pierduse heleșteul, ca să-și fundamenteze dreptul de stăpînire, să evite sarcinile fiscale ca să poată dispune de veniturile integrale ale Broștenilor, construiește acolo o mînăstioară pe care o închină la Dusico.

Înjghebarea lui Caloian de la Broșteni, realizată în aceste condiții, nu putea să dureze: locuitorii orașului care fac grădinărit iau cu sila terenuri în stăpînire la Broșteni, refuzînd să dea, după cum s-a văzut — chirie sau dijmă. Unii dintre ei — noii veniți — încep să-și construiască

75. Arh. St., Buzău. *Primăria*, dos. 1/30/1874, f. 68.

76. Despre Vergii de la Buzău, vezi Dimitrie Gh. Ionescu, *Casa Vergu-Mă-năilă din orașul Buzău*, în «Revista Muzeelor», II, 1966, nr. 5, sub tipar.

77. Tatăl serdarului Grigore Tăut și al Măriuței, căsătorită în ianuarie 1804 cu Ștefan Mehtupciu — boiernași de Buzău. Vezi Arh. St. Buc., Ep. Buzău, XXV, doc. 38 și I. Ionașcu, *Schitul Grăjdana (Buzău)*, Buzău, 1936, p. XL, XI, II, 100, 112.

78. Nu mai apare în documentele epocii.

79. Numele indică origine ucrainiană.

case în acele părți, fără nici o aprobare, ca pe moșia slobodă a orașului. În timp ce schitul, fără nici o independență patrimonială operativă, stînd mai mult închis⁸⁰, începe să se transforme cu gospodăria sa cu tot într-un fel de metoc al mînăstirii Banu care avea atribuții de supraveghere și control și asupra altor mînăstiri din Țara Românească închinete la Dusico⁸¹.

Astfel, suprafețele productive de la Broșteni se îngustează mereu în timp ce egumenii Banului caută să obțină pentru Dusico venituri mai sigure, realizabile măcar în propria economie a schitului protejată de milele domnești — ultima a lui Ion Caragea, din 10 mai 1813⁸² —, toate reproducînd aidoma cuprinsul celei din 22 mai 1719, în care se preciza: «fiind biserică săracă și neavînd nici un venit», stupii și rămătorii i se scutesc «de dijmărit, vinul de vinărici, oile de oierit, să țină 16 liude ca păstori și argați, însă oameni străini, ertați de toate dajdiile și orînduielele ce vor ieși din țară»⁸³.

O cartografie din 10 august 1852, încă o înfățișează ca metoc al mînăstirii Banu, adăugînd în același timp și detalii despre starea precară în care se afla schitul Broșteni: «învelit cu olane vechi și sparte, printre care curge apa, zidurile crăpate în multe locuri de cutremur⁸⁴, clopotniță nu are, fără numai un clopoțel de mijloc pă doi stîlpi». Urmează apoi lista obiectelor de cult și a cîtorva cărți de slujbă. Dintr-o însemnare datînd din 26 aprilie 1824, aflată pe un penticostar al bisericii, tipărit la București, în 1782, cunoaștem slujitorii de pe atunci ai acestui așezămînt religios: popa Ion și Ienco smeritul dascăl»⁸⁵.

Începutul secolului al XIX-lea, plin de frămîntări sociale, politice și naționale dezlănțuite tumultos, datorită participării tuturor categoriilor sociale, împotriva celor interesați în menținerea relațiilor feudale, zdruncină puternic privilegiile *Locurilor de jos* asupra bunurilor Bisericii noastre. Chiar dacă grecii s-au reîntors în 1827 după înlăturarea lor în 1822, din toate funcțiile ecleziastice și conducerile mînăstirilor închinete, evenimentele se orientează pe un alt făgaș. Fapt cert este că, după 1827, cînd egumenii greci revin la Banu, nu se vor mai amesteca în tre-

80. De-a lungul întregului secol al XVIII-lea, se întîlnesc la Broșteni doar egumenul Iosif, în mai 1717 (Arh. St. Buc., *M-rea Banu*, XXXVIII, doc. 4; lui îi urmează Serafim care la 14 mai 1718 cumpără două pogoane cu vie în dealul Cîndeștilor din R. Sărat (*Ibidem* ms. 196, f. 266 v—267). Șirul egumenilor se oprește aci; numai către sfîrșitul secolului apare preotul Mihai Bogorodici, urmat de fiul său preotul Stan (*Ibidem*, XXXVIII, doc. 19).

81. De pildă, Mînăstirea Ciolan-Buzău, vezi I. Ionașcu, *Știri nouă asupra M-rii Ciolanu*, Buzău, 1936, p. 7, 20 și 21.

82. Arh. St. Buc., *M-rea Banu*, XXXVIII, doc. 11.

83. *Ibidem*, ms. 186, f. 117; alta a lui Ion Mavrocordat din 12 mai 1717 (*Ibidem*, f. 112). a lui N. Mavrocordat din 22.V.1719 (*Ibidem*, XXXVIII, doc. 5), a divanului Țării Românești, din 10 mai 1772 (*Ibidem*, doc. 6), a lui Al. Ipsilanti, din 14 martie 1775 (*Ibidem*, doc. 7), a lui Al. Moruzi, din 29 aprilie 1794 (*Ibidem*, XLII, doc. 9) și a lui Const. Al. Ipsilanti din 23 iunie 1803 (*Ibidem*, XXXVIII, doc. 10).

84. *Ibidem*, XXXVIII, doc. 24.

85. În biblioteca bisericii Broșteni.

burile bisericii Broșteni, transformată între timp în biserică de mir pentru cartierul din jur în plină creștere demografică⁸⁶.

Din registrele stării civile, introduse, după cum se știe, pe la bisericile din orașe în 1832, aflăm că la Broșteni funcționa încă preotul Ion⁸⁷, înfilit aci din 1824. După el, un șir neîntrerupt de preoți capabili și plini de rîvnă, stimulînd enoriașii la o participare rodnică în jurul bisericii, aduc, treptat, clădirea în situația înfloritoare în care se găsește astăzi.

Fig. 1. Biserica Broșteni, așa cum fusese construită de Caloian (reconstituire)

Renovări, adăugiri și reparații. — Biserica Broșteni, așa cum o vedem astăzi, reprezintă rezultatul renovărilor și adăugirilor suferite ulterior, timp de două secole și jumătate, care i-au alterat în așa măsură plastica inițială încît cu greu ne putem închipui înfățișarea sa exterioară de altădată.

Regretabilă dintre toate intervențiile a fost integrarea vechiului pridvor cu atîtea elemente arhitecturale specifice epocii brîncovenesti, în care

⁸⁶. Ca unitate de sine stătătoare, parohia Broșteni apare cu o foarte redusă mișcare a populației, numai în registrele stării civile din 1832 încoace; administrativ, continuă să fie inclusă în mahalaua Greci. Vezi Catagrafia orașului Buzău din 1838 (Arh. St. Buc.).

⁸⁷. Arh. St. Buzău, *Primăria*, Registrele stării civile — parohia Broșteni, 1832.

schitul însuși fusese construit, în corpul clădirii. Dar, faptul că în umplutură s-au mai păstrat stâlpii laterali, ne îngăduie să-i descifrăm măcar parțial formele sale originale nu lipsite de valoare.

De pildă, vechiul pridvor era deschis și mărginit de o suită scundă formată din 3+2 arcade în plin centru, sprijinite de stâlpi octogonali din cărămidă, avînd drept capiteli niște simple abacuri patrulatere. Doi dintre stâlpi erau liberi, ceilalți acolați în zidăria colțurilor și a pereților laterali.

Fig. 2. — Biserica Broșteni, așa cum arată astăzi

Nu știm astăzi dacă pridvorul bisericii lui Caloian avea o boltă cilindrică transversală pe axul longitudinal al bisericii, dar toate celelalte elemente ale pridvorului bisericii de la Gîrlași, construită în 1780, nu sînt decît o reeditare a celor de la Broșteni.

Astfel, alungindu-se pronaosul cu 3,5 m. spre vest, biserica a cîștigat spațiu, dar adăugindu-se în 1914, numai din motive practice, un pridvor complet închis, fațada vestică și-a pierdut estetica. În 1896 i s-a refăcut turla de pe pronaos, iar în 1939—1940, odată cu înlocuirea tîmplei de zid prin alta de lemn, lianți puternici din fier leagă zidurile în interior la nivelul încăperii boltilor, mărindu-i astfel capacitatea de rezistență față de mișcările seismice frecvente în regiune.

Clopotnița cu parterul în întregime din piatră cioplită, cu primul etaj din cărămidă și al doilea din scindură, imitând pe cea de la biserica Neguțatori, fără să-i egaleze însă proporțiile, a fost construită în 1914.

Menționînd aceste lucrări de consolidare și întărire, adăugăm că toate au fost posibile datorită în mare parte rîvnei neostoite a preotului Constantin Angelescu, care a păstorit aci 42 de ani, fără întrerupere între 1903—1945.

*

Spre deosebire de celelalte două mari complexe mînăstirești din oraș (Banu și Episcopia), datorate secolelor precedente, schitul Broșteni de

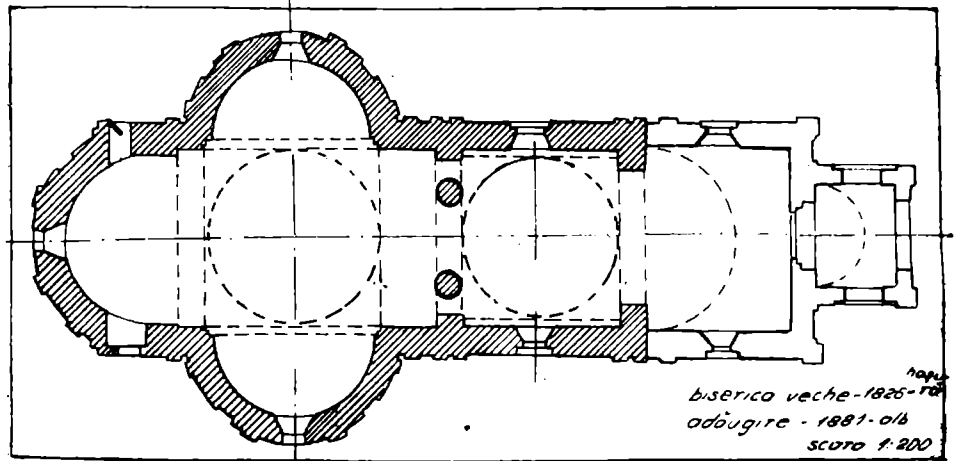

Fig. 3. — Planul bisericii Broșteni

dimensiuni reduse (interior: 16,2×7,5), înconjurat de cîteva chilii, a fost construit, după cum s-a arătat, la începutul secolului al XVIII-lea, în plină epocă brîncovenească.

Planul bisericii e al unui trilob puțin alungit, cu pridvor, pronaos, naos și o turlă de secțiune octogonală pe naos. Construcția din cărămidă pe un soclu înălțat din piatră fățuită cu trei abside circulare în interior și poligonale în afară, inegale ca volum, a rezolvat cu mijloace simple problema turlei Pantocratorului sprijinind-o direct, prin intermediul pandantivilor, pe arcele de cap ale absidelor laterale, pe arcu alipit absidei altarului și dubloul bolții pronaosului ce se deschide în sens longitudinal spre naos, sprijinit la rîndul său pe zidurile laterale portante.

O a doua turlă, de pe pronaos este redusă la o calotă semisferică sprijinită pe niște pandantivi triunghiulari și arce semicirculare, și pe zidurile laterale portante, mai îngroșate la cele 4 colțuri. Decorația exteriorului este foarte simplă: cornișa de sub streșină din profile trase la șablon, briul semicircular, de asemenea tot din șablon, îi împarte fațadele în două registre inegale, și panourile poligonale ale absidelor. Ceea ce reține

atenția este piatra frumos fățuită a soclului, și ancadramentele tot din piatră a două mici ferestre, datorate strădaniei unui priceput meșter local, ridicat din popor, care și-a săpat numele pe una din ele.

În concluzie, clădirea bisericii Broșteni a rămas și acum destul de modestă ca dimensiuni, dar nu se poate tăgădui că, fără integrarea vechiului pridvor, ar fi apărut mult mai trăgătoare datorită formelor sale inițiale și echilibrării diferitelor părți care o compun.

Odoare, *inscripții, cărți vechi de ritual*. — a) Biserica Broșteni posedă o icoană veche a Maicii Domnului, îmbrăcată în argint, (80X40 cm), avînd jos, de o parte și de alta, următoarea însemnare: «La 1818 s-au îmbrăcat în argint. Vasilie ierei⁸⁸, 1796, aprilie 10»; două candelے vechi de argint frumos cizelate. Pe una se află gravate cuvintele: «Anton Popovici, 1813; iar pe cealaltă: Iani Anastasie, maior D. Papazul, anul 1859». În pronaos se află un policandru vechi, din alamă, cu 12 lumini, amintit în catagrafia din 1825⁸⁹, iar în naos, altul mai mare, donat bisericii în 1810.

b) Vechea pisanie din 1709 nu mai există, iar pe cea din 1951, reprodusînd erorile lui B. Iorgulescu despre începuturile acestei biserici⁹⁰, n-o mai transcriem.

Pe un chenar de piatră cu săpături geometrice, destinată a fi ramă de fereastră, acum prinsă în soclul absidei altarului, spre est, meșterul pietrar din 1709 și-a lăsat numele, dăltuind cuvintele: «Să se scie precum că a lucrat Albu».

c) Catagrafia din 1825 înregistrează doar 7 cărți de ritual, între ele se afla și un *Minei de obște, peste tot anul*; în prezent biserica posedă: 1) Triodul, Rîmnic 1761; 2) Penticostarul, București 1780; avînd însemnarea pe f. 48 r: ...«Să se știe cînd s-au făcut răzmiriță cu volintirii, la anul de la Hristos 1821, luna lui martie 9»: «Ienco, smeritul dascăl»; 3) *Molitvenic*, 1782, dăruit bisericii la 25 martie 1864 de preotul Vasile Bașturea; 4) *Ceaslov bogat*, f. foaia de titlu, pare însă a fi din 1833, după stampilele din interior; 5) *Cazanii*, Buzău. 1834; 6) *Octoihul*, Neamț, 1835.

Se găsește încă aci întreaga colecție a Mineiilor tipărite la Neamț, între 1830—1832, în condiții tehnice cu totul deosebite.

BISERICA SFÎNTUL NICOLAE-SÎRBU

Elemente numeroase de origină sud-dunăreană se întîlnesc la Buzău încă de la începutul secolului al XVI-lea. Din registrele vicesimale ale Brașovului pentru anul 1503, între negustorii buzoieni interesați în schimbul de mărfuri cu cetatea de sub poalele Timpei, ies la iveală unii purtînd nume bulgărești sau sîrbești: Costafan, Ganosdan, Ivan, Nénciu, Sîrbu, Stoian. Vancea⁹¹.

⁸⁸. Ar putea fi al doilea fecior al preotului Mihai Bogorodici, amintiți în Cartea de cercetare, din 2 sept. 1816 (Arh. St. Buc., M-rea Banu. XXXVIII, doc. 19).

⁸⁹. *Ibidem*, doc. 24.

⁹⁰. Vezi *Dicționarul...*, p. 66 (sub voce).

⁹¹. *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, vol. I—III, Brașov, 1886—1896, Indicii.

Un sat denumit *Sîrbi* apare însă lingă oraş numai în documentele de la începutul secolului al XVII-lea: localizarea toponimicului fiind dedusă din cuprinsul actului de la 26 mai 1613, prin care Radu Mihneavoevod întăreşte mai multora stăpînirea asupra unor ocine situate în jurul oraşului; printre martori figurează Crăciun sin Radu «din Sîrbi».⁹²

Ca un exemplu al atracţiei exercitată de malul stîng al Dunării pentru cei din sud, apăsaţi de stăpînirea otomană, avem diata lui Stoica sîrbu din Buzău, datată 17 oct. 1684, prin care lasă soţiei sale Chirana tot ceea ce agonisise, adăugînd: «...să se ştie că eu am fost om strein, şi cînd am venit în Ţara Românească, de la tată-meu n-am luat nemica, ci am venit numai cu băţul...»⁹³.

Atmosfera de relativă libertate de noi, avantajele oferite de conducerea de la Bucureşti precum şi de oraşele noastre în plină dezvoltare după 1829 — data păcii de la Adrianopol —, şi interesate în a atrage cît mai multă forţă de muncă din ţările vecine în vederea extinderii suprafeţelor irigate în cîmpia Dunării, au determinat pe mulţi băjenari să se oprească nu prea departe de tărîmurile natale⁹⁴.

În ce priveşte oraşul Buzău, cercetări recente dovedesc, între altele, că grupul cel mai numeros de colonişti bulgari s-a aşezat aci între anii 1815—1838⁹⁵, şi sîntem îndreptăţiţi să presupunem că actualul cartier numit *Sîrbăria*, din partea de răsărit a oraşului, continuă într-o formă evoluată, desigur, satul Sîrbi, semnalat în această zonă de documentele secolului al XVII-lea menţionate mai înainte.

După datele catagrafiei din 1838, coloniştii bulgari, stabiliţi în oraş, lingă oraş şi-n împrejurimi, se repartizau, profesional, astfel: grădinari — 200, meşteşugari — 21, lucrători — 20, negustori — 21, arendaşi — 3, muncitori 10, — plugari — 14 şi fără o profesie sigură — 38; iar faţă de fisc, situaţia lor era următoarea: 94 patentari, 121 birnici, 104 scutiţi (nedajnici, voluntiri, văduve, slugi etc.).

92. *Doc. priv. la ist. României, B., sec. XVII*, vol. II, p. 198; Vezi şi documentul din 2 iulie 1624 (*Ibidem*, vol. IV, p. 439). Extinderea etnicului *Sîrbi* asupra bulgarilor aşezaţi la nordul Dunării este explicată de specialişti astfel: a) pînă tîrziu încoace, românii au cunoscut mult mai bine în Peninsula Balcanică pe sîrbi decît pe bulgari; b) Slavii balcanici emigraţi la noi au fost în mare parte originari din Macedonia, unde bulgarii se numeau ei înşişi *sîrbi*; c) vechea limbă românească, denumind *schei* pe vecinii de la Sud, termenul bulgar este intrat de curînd în uzul limbii noastre. Discuţia şi întreaga bibliografie la Iorgu Iordan, *Toponimie românească*, Bucureşti, 1963, p. 262—266.

93. Actul e scris de popa Vasile, martori: popa Scridon, Muşat i Andrei slugile lui, Iuzbaş Dumitraşcu, Nicoară, Micul, Călin, Iancu, Creţea, Răzmiriţă, Aslan, Iane frate-său, Ion Cună (Arh. St. Buc., *Min. Banu*, IV, doc. 11).

94. Dimitrie Gh. Ionescu, *Aşezarea coloniştilor bulgari în oraşul Buzău şi în împrejurimi, între 1792—1838, în «Romano-slavica»*, XI, 1965, p. 137—154.

95. Dionisie Fotino *Ἱστορία τῆς κλατ ἀρκίας* vol. III, Viena, 1819, p. 201, folosind Catagrafia din 1815, înregistrează în judeţul Buzău 24 capi de familie.

În catagrafia din aprilie 1838, numărul coloniştilor bulgari stabiliţi la Buzău, se ridică la 320 capi de familie, insumînd 1.266 suflete, repartizaţi astfel: Oraşul Buzău — 275, Simileasca — 10, Cîndeşti — 8, Merei şi Aliceni cite 3, în alte 17 sate cite 1—2. Vezi şi D. Gh. Ionescu, *op. cit.*, p. 148.

După cum se vede, cu toate că marea majoritate a coloniștilor se ocupau cu grădinăritul, din punct de vedere social, grupul nu era deloc omogen, deoarece diferitele poziții ocupate de coloniști în procesul de producție determinase în rîndurile lor importante diferențieri. Aceasta, cu atît mai mult cu cît, teritorial vorbind, meșteșugarii, negustorii, arendașii, lucrătorii se așezaseră de la bun început nu în *Sîrbărie*, ci în oraș, adică printre românii de breaslă, fapt plin de consecințe în ceea ce privește asimilarea lor în masa localnicilor.

Acolo, în mijlocul *Sîrbăriei*, situată în partea de răsărit a orașului, coloniștii bulgari au construit în anul 1826, cu propriile lor mijloace, biserica cu hramul *Sfîntul Nicolae*. Inițiatorii, menționați în pisanie, au fost: Petre ereul, Bonciu, Delu, Ralea și Zutu.

Din lipsa datelor, ne este foarte greu astăzi să cunoaștem exact valoarea numerică a grupului de coloniști bulgari, angajați în ridicarea unei construcții de dimensiuni puțin obișnuite pentru vremea aceea într-un tîrg ca Buzăul, ruinat periodic de războaie ori bîntuit de ciumă și de mișcările seismice.

Dacă catagrafia din 1815, folosită de Dionisie Fotino, înregistrează 24 «familii bulgare» la Buzău, în cei 10 ani care au urmat pînă în 1826 nu era de așteptat salturi brusce, știut fiind că pentru Buzău cel puțin, anii cei mai proprii emigrației din sud au fost anii războaielor dintre ruși și turci: 1828—1829⁹⁶.

Dintr-o altă catagrafie, întocmită aci în aprilie 1829, cuprinzînd nominal, pe mahalale, locuitorii fugiți din oraș în perioada războiului 1828—1829, se constată că din cele 200 de familii băjenite, circa 30 erau, după nume, de origină bulgară⁹⁷. Dacă la aceasta mai adăugăm circa 10—20 de familii rămase în oraș, obținem un număr (50) valabil și pentru 1826, întrucît grupează o forță activă în măsură să ducă la bun sfîrșit lucrarea de mare răspundere ce-și asumaseră.

Credem, de asemenea, că-n afară de aceste elemente, în convingerea ce-i însufleștește, esențiale au fost hotărîrea de a rămîne aci și adîncă lor religiozitate — singurele simțăminte în măsură să le fundamenteze și să le întrețină avîntul constructiv. Nu se poate trece cu vederea nici rolul aceluia pe care actele îl numesc *Petre ereul*, refugiat și el, dar luînd inițiativa, a știut să grupeze în jurul lui energiile celorlalți asigurîndu-le afirmarea.

Din rîndurile de mai jos se va vedea că, biserica le-a insuflat coloniștilor un interes crescînd pe fie ce zi pentru lucrurile noastre.

De pildă, se știe precis că primul slujitor al bisericii a fost *Petre ereul*⁹⁸, venit de peste Dunăre, odată cu grupurile de emigranți; acestuia i s-au adăugat în anii următori, pe măsură ce enoria creștea numeric,

96. Vezi D. Gh. Ionescu, *op. cit.*, p. 143.

97. Arh. St. Buc., *Administrative vechi*, doc. 210/1829, f. 150—159.

98. Vezi mai jos pisania bisericii și pomelnicul ctitorilor. În 1832, *Petre ereul* nu mai trăia: între cei 4 slujitori, 2 preoți și 2 diaconi —, cîți număra biserica în acel an, locul său este ocupat de fiul său Gheorghe (Arh. St. Buzău, *Primăria*, Registrele stării civile, parohia Sfîntul Nicolae, 1832).

și alții: preot Ivan sin Gheorghe⁹⁹ suditu și preot Gheorghe sin popa Petre sîrbu, veniți de asemenea din sud. Toți acești preoți săvîrșesc însă slujbele religioase în limba română. Prezența vechilor cărți de ritual în arhiva bisericii (Apostolul, București, 1784, Ceaslovul mare, București,

Fig. 4. — Biserica Sfîntul Nicolae-Sirbi din Buzău

1801, colecția Mineiilor de la Neamț, 1830—1832 etc.)¹⁰⁰ avînd numeroase însemnări în chirilică datorate preoților din anii 1827—1829—1832, precum și lipsa totală a oricăror cărți de slujbă în limba bulgară, justifică afirmația de mai sus.

Pe de altă parte, din datele pe care le avem la îndemînă, sîntem încredințați că dintre dascălii care învățau copiii, pe la bisericile din oraș,

99. *Ibidem.*

100. Arhiva bisericii.

să scrie și să citească în limba română după cărțile de ritual, unul, paracliser, pomenit într-un raport din 1840, al lui Dionisie Romano — directorul Școlii Naționale înființată aci în 1832 —, preda, cel puțin din 1838 încoace, în chiliile de la Sfântul Nicolae¹⁰¹.

În 1840, fiind inspectat de către Dionisie Romano, paracliserul de la Sfântul Nicolae e găsit purtând biciul pe spate și învățînd copiii în vîrstă de 5—6 ani slujba bisericească fără a folosi metoda «nou». Astfel, în ciuda cererii coloniștilor de a-l menține motivînd că școala le era foarte aproape, Eforia acceptă propunerile îndreptățite ale vajnicului director Dionisie Romano de a se grupa școlarii de la Sfântul Nicolae cu cei de la Gîrлаși într-o cameră «cuprinzătoare», oferită la spital de Mihai Rahtivanu, epistatul Gîrлаșilor, sub conducerea unui dascăl «pregătit, cu școală, plătit ca învățătorii de pe la sate»¹⁰².

Gîrлаșii nu erau departe, și-n lipsa condițiilor corespunzătoare de la Sfântul Nicolae, coloniștii acceptă soluția deoarece convenea necesităților de învățatură în limba română: în 1844, școala de la Gîrлаși avea 80 elevi¹⁰³.

De altfel, trebuie să arătăm că la Buzău, coloniștii bulgari au găsit școli de un nivel destul de ridicat pentru vremea aceea. De pildă, printre cei 97 elevi ai Școlii Naționale, adunați în anul școlar 1837/38 din întregul județ, 16 sînt, neîndoielnic, după nume, de origină bulgară¹⁰⁴; iar în prima serie de elevi care frecventau în 1837/38 cursurile Seminarului teologic din localitate, măcar doi provin din rîndurile lor¹⁰⁵.

Faptele de mai sus scot în evidență repeziciunea cu care coloniștii bulgari, sosiți la Buzău în partea finală a perioadei de trecere la capitalism, cînd interesul pentru cultură crește pretutindeni, s-au încadrat în atmosfera culturală a orașului — vechi centru episcopal — cu puternice tradiții în această privință. Școala și biserica n-au putut face însă totul: însușirea limbii române de către masa coloniștilor s-a făcut treptat, pe măsură ce, în procesul muncii, creștea interesul lor pentru felul nostru de viață, integrîndu-se tot mai mult relațiilor economice și sociale locale. Fenomenul a fost mult înlesnit și de diferențierile de clasă care se produc în rîndurile coloniștilor, drept rezultat al poziției pe care o ocupă fiecare în procesul de producție. Neconstituind o masă omogenă din acest punct de vedere, cei mai înstăriți dintre coloniști (comercianți, meșteșugari, arendași) se alătură dintru început românilor¹⁰⁶.

Din cercetările noastre particulare și din informațiile cerute recent de la unii și de la alții dintre ei, nonagenari acum¹⁰⁷, am aflat că grupul continuă să practice unele manifestări specifice. De exemplu, rolul preotului în aplanarea eventualelor neînțelegeri dintre membrii aceleași fa-

101. Arh. St. Buc., *Min. Instrucțiunii*, dos. 3391/1840, f. 64.

102. *Ibidem*, f. 33 și 65.

103. Arh. St. Buc., *Min. Instr.*, dos. 1785/1844, f. 18.

104. Arh. St. Buzău, *Ocîrmuirea*, doc. 2975, f. 169—169 v, 192.

105. Arh. St. Buc., *Catagrafia orașului Buzău din 1838*, f.

106. Cîteva exemple concrete de conflicte care adîncesc diferențierile sociale în masa coloniștilor la D. Gh. Ionescu, *op. cit.*, p. 152.

107. *Vsăpțiu Ștefan și Neagu Ion*.

milii, sau respectarea unor vechi reguli în investmîntare, impunînd vechiul port, la bărbați: căciula rotundă cu streășină, minteanul roșu, găitănăt, pantaloni foarte largi, avînd în partea de sus o sută unu de crețuri — poturi — și cismele cu crețuri, cu două saiele, crestate în părți; femeile: riza sau iia ușor înflorată peste care se îmbracă ilicul, din țesătură de lînă vopsită în roșu, apoi rochia în pliuri lungi cu foarte multe crețuri, ajungînd pînă la călcîie, iar mijlocul încins cu un cordon ce se încheia cu două paftale aurite.

Timp îndelungat, locul de întîlnire al comunității era *hora* din răspîntie — gaida —, organizată afară, sub cerul liber, lîngă biserică, în după amiaza fiecărei sărbători, și care, vara, dura pînă seara tîrziu. Jocul preferat era *hoisa*, dansată după tobă, cimpoi, cobză și nai într-un

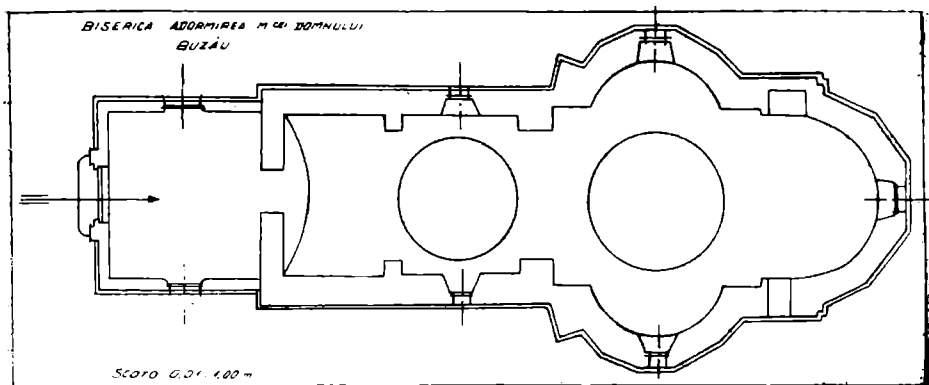

Fig. 5. — Planul bisericii Sfîntul Nicolae-Sirbi din Buzău

ritm trepidant, tinerii ținîndu-se de cingătoare. În celelalte jocuri, dansate cu mai puțină vigoare, basmalele fetelor constituiau elementul de legătură. Numai în postul Paștelui, jocurile se executau în ritmul cîntecului jucătorilor însăși. Oricum, muzica, dansurile și costumele într-o cromatică vie, atrăgeau spectatori chiar din localități îndepărtate orașului.

De la început, prietenii și rudele se întîlneau la pomeni, cumetrii și cununii, mult amplificate față de ale noastre, dar paralel cu acestea, coloniștii bulgari aveau și o altă petrecere numai a lor — *curbanul* —, organizată cu un anumit ritual de bolnavul însănătoșit, cînd se servea la masă pîine, bobic, (ghiudem din carne de vacă și porc, puternic condimentat cu foarte mult ardei iute), o întregă oaie fiartă și vin din belșug, petrecere prelungită, cu participarea preotului, pînă noaptea tîrziu.

Toate aceste manifestări, la care s-ar mai putea adăuga confecționarea unor obiecte folosite în transport: hamut-ul în care trăgea calul, crivaciul sau cercul în potcoavă de deasupra hulubelor etc., ținînd mai mult de permanentizarea unor tradiții folclorice, au dispărut treptat în

contact cu civilizația românească, originală și interesantă, în măsură să asimileze oricând pe cei ce au pătruns în interiorul ei ¹⁰⁸.

Meșterii care au ridicat biserica Sfintul Nicolae-Sîrbi din orașul Buzău, ținînd seamă de lipsurile vremii în care au construit, dar și de necesitatea de a obține cît mai mult spațiu, folosesc materialele de construcție de proveniență locală (var, cărămidă, nisip) și imprimă ansamblului o structură mai simplă vizibilă chiar și-n calitatea execuției.

Planul e trilobat, turla naosului, redusă la o boltă semisferică se sprijină direct, prin intermediul a patru pandantivi, pe arcele de cap-semicirculare ale absidelor laterale, pe arcul boltii semicilindrice a pronaosului și pe arcul alipit absidei altarului. Turla de pe naos, de asemenea, redusă inițial la o boltă semisferică, e sprijinită pe arce semicirculare ce cad pe patru stâlpi angajați în zidurile laterale; tîmpla era de zid: biserica n-avea pridvor și nici clopotniță.

Naosul, format din trei abside circulare și aproape egale ca volum, e despărțit de pronaos printr-o ordonanță din trei arcade circulare sprijinite în plin cîntu pe două coloane cilindrice, simple, fără baze și capiteluri, și pe stîlpii angajați în zidurile laterale.

Singurul element de decor în interior e o cornișă puternic profilată, din șablon, ce încununează de jur împrejur partea superioară a zidurilor la nivelul încăperii boltilor. Soclul e din cărămidă.

Nu știm cum arăta fațada vestică, dar în rest clădirea se înfățișa cum o descriem mai sus, și așa a rămas pînă în 1881, cu toate că, în acest interval, comparată cu celelalte biserici din oraș, deținea întîietatea în numărul preoților deservenți (4), al enoriașilor și al mișcării populației (botezuri cununii, înmormîntări).

Reparații, renovări și adăogiri. — Lucrări de oarecare importanță s-au realizat numai între anii 1881—1906, începîndu-se cu reparația învelișului și renovarea picturii ¹⁰⁹, pentru care au angajat pe D. Teodorescu, unul dintre bunii zugravi pregătiți la școala de pictură a cunoscutului Nic. Teodorescu pitarul.

Ceea ce i-a preocupat însă în chip deosebit atunci a fost problema clopotniței ¹¹⁰, și pentru că pronaosul devenise neîncăpător, au adoptat o soluție socotită *practică*, în sensul că reducea substanțial cheltuielile: unificarea clopotniței cu pronaosul bisericii a cărei veche fațadă vestică a fost suprimată. Adaosul, construit pe un soclu de piatră, mărește spațiul împingînd pronaosul în parterul clopotniței, dar poziția clopotului în turla din lemn ancorată în zidăria integrată bisericii se dovedește a nu fi fost tot atît de *practică* deoarece vibrațiile ce se transmit zidurilor laterale impun continuu măsuri de întărire și consolidare.

108. Administrația districtului Buzău cere Ministerului de Interne, la 18 martie 1857, să aprobe înscrierea coloniștilor bulgari, statorniciți pe moșia slobodă a orașului, plătind impozite și încheind acte de comerț, pe listele electorale în vederea alegerilor pentru Divanurile Ad-hoc (Doc. priv. Unirea Principatelor, I, p. 333).

109. Arhiva bisericii, dos. 2/1/1868—1890, f. 211.

110. *Ibidem*.

În fine, ca să se obțină spațiu în înălțime, mai multă lumină și o ventilație corespunzătoare, au înălțat în 1890 turla Pantocratorului¹¹¹, depășind 5 m. în diametru, au înlocuit catapeteazma din zid prin alta din lemn ușor ornamentat și au adăugat actualul pridvor închis în 1898¹¹², precum și cafasalul pentru cor în 1906.

Incît, așa cum se înfățișează astăzi, avînd fațada vestică terminată sus printr-un fronton neoclasic, sub care se află un șir de ocnițe, apoi dedesubt briul în formă de sprinceană ușor profilată din șablon și patru pilăștri canelați, verticali, cu paramentul fațadelor ușor decorat tot în stil neoclasic, cu fațada pridvorului imitînd, la o scară redusă, pe a bisericii, clădirea, privită dinspre vest, a căpătat o oarecare monumentalitate. Numai turla de pe naos, greșit dimensionată în raport cu restul, privită lateral, lasă impresia că nu e bine armonizată în lărgime și înălțime cu ansamblul.

Pisania din 1826 n-o mai avem, aceea care se vede, încastrată deasupra soclului din zidul pridvorului (1,80×0,38), scrisă în piatră, din majuscule săpate de 4 cm. înălțime, pe 7 rînduri. datează din 1881 și reproduce în mare parte pe cea veche :

[ACEASTĂ BISERICĂ, ZIDITĂ ÎN ANUL 1826], ÎN ONOARE[A] SANT[ULUI] IERARH NICOLAE, S-A FĂCUT CU BINE-CUVÎNTAREA IUBITORULUI DE D[UMNE]ZEU EPISCOP D. D. CHESARIE PRIN ZELUL ȘL CHELTUIALA D[UMNEA]LOR: PETRE EREU. BONCIU, DEIU, RALEA, ZUTU ȘI ALTOR CONTIMPORANI MAHALAGII, FIIND DOMN GH[EORGHE] D. GHICA VOEVOD. IAR LA AINUL' 1881, ÎN ZILELE MAJESTĂȚII SALE CAROL I. REGELE ROMÂNIEI, ȘI A PREA SĂNȚIEI SALE EPISCOP DE BUZEU D. D. INOCHENTIE S-A MAI MĂRIT PRIN ADAUSUL DIN FAȚA DEASUPRA CĂRUIA S-A FĂ[CUT CLOPOTNIȚA].¹¹³

*Odoare, cărți vechi de ritual.*¹¹⁴ Cea mai veche carte aflată în arhiva bisericii este un *Triodion*, București, 1768, avînd lipsă foaia de titlu. Pe f. 116 v. își însemnează data căsătoriei (10 ianuarie 1809) logofătul Paraschiva sin popa Stan, iar pe f. 292 r. altcineva notează la 31 mai 1807.

111. Arh. bisericii Sfintul Nicolae-Sîrbi, dos. 2/1/1868—1890, f. 282.

112. *Ibidem*, f. 211.

113. Datorită neatentei meșterului zidar, începutul primului rînd ca și sfîșitul celui din urmă au fost acoperite cu ciment. Astfel a pierit data zidirii. Întregirea noastră se sprijină pe însemnări contemporane de cărți de ritual. Vezi, Dimitrie Gh. Ionescu, *Biserici vechi din orașul Buzău*, în «Glasul Bisericii», XXIV, (1965), 1—2, p. 81; Arh. bisericii Sfintul Nicolae-Sîrbi, dos. 2/1/1868—1890, f. 282; B. Iorgulescu, *op. cit.*, p. 119. Textul pisaniei împreună cu rozetele de la colțurile de sus din dreapta și stînga par să fi fost cuprinse într-un chenar simplu, invizibil acum.

114. Biserica posedă o icoană (1,15×0,78) a fraților Metodiu și Ciril, apostolii slavilor; pictată de Teodorescu D., în mai 1871, probabil după o altă mai veche, avînd inscripțiile în limba bulgară. Pe aceeași icoană, jos în stînga, sînt prezentați într-un medalion Metodiu și Ciril predicînd poporului bulgar Evanghelia; în dreapta —, scena botezului regelui Boris (864). De asemenea, afară, lîngă zidul dinspre sud al bisericii se află o *cruce a ctitorilor*, pe care se citește: Aici odihnesc robii lui Dumnezeu: Bonciu, Tana, Ivan, Ecaterina, Antonie, Ivan — 1849, sept. 12.

prezența lui Const. Ipsilanti, păzit de trupele rusești, în București. De asemenea, *Apostolul*, Buc. 1784, cumpărat de popa Dobre din Caracal, în 1785, pentru 4 taleri, după cum atestă log. Dragfi, a fost dăruit bisericii de Despina, văduva lui Ioniță Rîmniceanu potrivit relatării preotului At. Covăceanu, din 11.X.1884. Pe *Octoihul mic*, Buc. 1818, viitorul preot Gheorghe sin popa Petre sirbu semnează, la 19 iulie 1827, câteva reflecții pline de amărăciune. Același, în 1832, când tatăl său, Petre ereul, nu mai trăia, continuă însemnări asemănătoare prin *Mineele* colecției de la Neamț (1830—1832) aflate în întregime aci. *Sfînta și Dumnezeiasca Evanghelie*, Buda, 1812, este legată în metal, împreună cu *Evanghelia* greacă tipărită la Veneția în 1719, la N. Glykis. *Sfintele și Dumnezeieștile liturghii* în edițiile Sibiu 1831 și Buzău 1835. Pe coperta acesteia din urmă, preotul Ilie Jugureanu ține să nu se uite că în zilele de 5—8 septembrie 1893, se desfășoară la Buzău lucrările celui de-al 14-lea Congres al studenților din România, cu participarea a peste 700 tineri.

BISERICA DISPĂRUTĂ

În cunoscutul său Dicționar geografic, statistic și istoric al județului Buzău, publicat de Societatea geografică română în 1892, profesorul Basil Iorgulescu, prezentînd așezămintele religioase ale orașului Buzău, semnalează existența unei alte biserici vechi, situate, spune el: «...pe locul unde se află farmacia Weber și prăvăliile Georgescu»,¹¹⁵ adică la jumătatea distanței dintre bisericile Neguțători și Sf. Ingeri, astăzi Bd. Republicii (Magazinul cu obiecte electrotehnice), foarte aproape de piața Palatului Comunal, centrul civic al orașului actual.

Această biserică, al cărei hram ne-a rămas necunoscut, fusese zidită, adaogă Iorgulescu, de Constandin Căpitanul, fugit de peste Olt și stabilit vremelnic în Buzău; dar, completează: «...în 1806, cînd Buzăul fu ars de turci, biserica a căzut în ruine. După 1830, odată cu refacerea orașului Buzău, a dispărut orice urmă despre existența ei».¹¹⁶

Afirmațiile lui B. I., nedocumentate ca de obicei, n-au trezit nici un interes istoricilor serioși care s-au ocupat, fie și numai în treacăt cu istoria acestui oraș vechi de peste 600 de ani.

Cercetări recente în legătură cu evoluția și urbanistica acestui oraș de margine, scoțînd la iveală cîteva acte inedite din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, aruncînd lumini noi asupra locurilor și oamenilor de atunci, ne dau prilejul să arătăm că, într-adevăr, biserica despre care pomeneste Iorgulescu a existat pe locul specificat de el.

Încă din anul 1731, Hagî Costandin căpitan de Slatina «fiind mai ani și căpitan de Buzău», se jăluie lui Constantin Mavrocordat că, lipsind din

115. *Dicționarul...*, p. 119.

116. În 1729, Hagî Costandin, în calitate de vel căpitan la Slatina, dă o carte de judecată prin care lămurește cumpărăturile unui Pîrvu i Mihai cu alți părtași și nepoți ai lor. (Regestul documentului la I. Ionașcu, *Chîpuri și Documente din Oltenia*, Craiova, 1934, p. 83).

oraș. «unii și alții dintre buzăieni s-au ridicat să-i cutropească niște case» zicînd că n-au fost făcute cu cheltuiala lui». ¹¹⁷

În primăvara anului 1732, domnul cere episcopului de Buzău să cerceteze, folosind «mărturiile boiernașilor din oraș», pricina. ¹¹⁸ Cum era de așteptat, rezultatul e favorabil omului stăpînirii și, la 3 martie 1732, domnul întărește lui Hagi Costandin stăpînirea asupra casei, deoarece se arătase că fusese construită «cu a lui cheltuială». ¹¹⁹

Timp de peste trei decenii actele nu ne mai spun nimic despre această afacere. Pe de altă parte, se pare că pe Hagi Costandin nu-l lega nimic altceva de orașul Buzău decît proprietatea pe care reușise să și-o *agonisească* aci în anii căpitaniei.

Este sigur însă că actul de întărire din 3 martie 1732 n-a izbutit să-i consolideze dreptul de stăpînire, contestat de orașenii din Buzău, și, după toate probabilitățile, el fiind departe, își dă seama că nu va putea menține proprietatea casei împotriva voinței obștii țirgoveților, încît se hotărăște să afierosească «casa și cu locul ei» acum, Episcopiei ¹²⁰ — în măsură să se descurce mai ușor.

Dar, în ciuda acestor presupuneri, opoziția orașenilor nu numai că nu încetează, ci se ascute tot mai mult: la 2 iulie 1764, episcopia se jăluie la rîndul său domnului, că «țirgoveții s-au tot întins făcîndu-și case pe acel loc ce au fost cuprînsul curții lui Hagi Costandin și se pun în pricină, nevoind să dea chiria locului». ¹²¹

Cercetarea, întreprinsă în mai 1765 la fața locului, identifică pe suprafața curții în litigiu: 2 brutării, 2 cîrciuni, 2 prăvălii, o băcănie, o rachierie, o povarnă de rachiu, 7 case de locuit și o biserică ¹²², vădîndu-se, după cum se vede că, în realitate, la data aceea nu mai era vorba de o *curte*, ci de un întreg cartier grupat în jurul unui edificiu religios.

Întrebarea pe care ne-o punem acum este dacă, biserica menționată în textul ieșit recent la iveală poate fi identificată cu aceea despre care pomenește B. Iorgulescu ?

Mai înainte însă de a trece la examinarea materialului documentar, cred că este necesar să formulăm în chip sumar unele premize principale: oricît de reduse sînt, deocamdată, cunoștințele noastre cu privire la evoluția teritorială a orașului Buzău pînă pe la jumătatea secolului al XVIII-lea, se poate, totuși, preciza că în spre vest, adică în direcția marcată de biserica Sfinții Îngeri, fundată în 1619, există încă destul spațiu disponibil. ¹²³ Mai mult, într-o vreme în care ritmul de dezvoltare a orașului Buzău era mai pronunțat decît în perioadele anterioare începutului destră-

117. Arh. St. Buc., *Episcop. Buzău*, LXXXI doc. 4, Căpitania acestuia la Buzău ar fi putut avea loc măcar în 1717, cînd Ion Mavrocordat se adresează: ...«slugii domniei mele Costandin căpitan de la Buzău, orașenilor, slujitorilor și acolo. (Ibidem, *M-rea Banu*, XXXVIII, doc 4, din 1 mai 1717).

118. Arh. St. Buc., *M-rea Banu*, XXXVIII, doc. 4. 119. *Ibidem*.

120. *Ibidem*, doc. 9. 121. *Ibidem*. 122. *Ibidem*, doc. 12.

123. Tradiția ajunsă pînă la noi afirmă că biserica Sfinții Îngeri a fost cunoscută pînă tirziu încoace sub numele «biserica din pădure» (vezi Dim. Gh. Ionescu, *op. cit.*, p. 105.

mării feudalismului, valoarea economică a acestui spațiu, pentru viitor, nu putea scăpa căpitanului Hagi Costandin dornic de înavuțire.

Avem însă și texte contemporane în măsură să confirme că în acest sector dinspre vest, propus de noi aprioric, se înstăpînise fostul căpitan de Buzău Hagi Costandin.

La 8 mai 1765, Teodorache biv vel comis și ispravnic de Buzău, însărcinat de domnie să cerceteze plîngerea episcopiei, hotărnicind în scris limitele curții lui Hagi Costandin, dă o serie de indicații și date topografice care îndreptățesc localizarea propusă. Curtea lui Hagi C., spune el, se întindea «...din temelia ușii bisericii, merge prin casa paharnicului Grigorie și coprinde casa prin două pre den jos, și merge pînă în grădina lui Filip, apucă de acolo spre miază-zi și coprinde locul prăvăliilor și iese de se hotărește cu cîrciuma vistierului Vergu, coprinde brutăria vist. Vergu, și de acolo apucă drumul și trece ulița curmeziș și (o) ia printre ulicioară, printre brutăria lui Carpuș și merge pînă în temelia ușii bisericii care au fost coprinsă în curtea lui Hagi Costandin». ¹²⁴

Acest pasaj, reprodus mai sus, prezintă o dublă importanță: ne ajută să verificăm afirmațiile lui B. Iorgulescu, neluate în considerare pînă acum, și constituie, totodată, cea mai veche relatare documentară, cunoscută pînă astăzi, cu privire la înfățișarea unei părți din suprafața construită a orașului Buzău, din al cărui trecut îndepărtat nu ni s-a păstrat nici un document cartografic.

Detaliile planimetrice cuprinse în text, transpuse pe calc în raport de Ulița tîrgului și de așezarea bisericii, așa cum a fost localizată de B. Iorgulescu, ne dau următoarea schiță care, după cum ușor se poate observa, se suprapune în chip surprinzător pe cvartalul limitat astăzi de străzile Republicii, Tunel, Independenței și Piața Daciei, încît, putem găsi în această coincidență un argument puternic în favoarea tezei pe care încercăm a o dovedi.

În același text, mai sînt incluse și alte informații care sprijină această identificare. Hotărnicia ispravnicului Teodorache afirmă, între altele, că spre miază zi, curtea lui Hagi Costandin, se învecina cu o cîrciumă a vist. Vergu, ceea ce este în concordanță cu actul din 1884, prin care urmași mai îndepărtați ai aceluia Vergu, vroind să iasă din indiviziune, scot la licitație cca. 500 m² teren situat în colțul str. Păcii cu T. Vladimirescu ¹²⁵, adică acolo unde, potrivit textului, se află cîrciuma Vergului.

124. Arh. St. Buc., *Episc. Buzău*, LXXXI, doc. 13. Se citează oameni bătrîni, nestrămutați din oraș, arătînd hotarele: Dobrin Lipianu i Filip i Mănăilă i Gheorghe; semnează: Dobrin Lipianu, Gheorghe ot M-rea Banu, Macarie monah, Stoian Cojocar, popa Cîrstea ot M-rea Banu, Balotă fost copil în casă la Hagi Costandin și Ștefan monah (*Ibidem*, doc. 12). Vezi și actul din 21 iunie 1777, prin care I. Al. Ipsilanti întărește episcopiei de Buzău stăpînirea asupra terenului dăruit de Hagi Costandin (*Ibidem*, doc. 22).

125. *Afiptul Tribunalului Buzău* Nr. 5923, în «Monitorul oficial», nr. 61, din 1 martie 1885. În 1884, actuala str. T. Vladimirescu se numea Independenței, iar str. Independenței de acum purta numele Carol I-ii (vezi *Planul orașului Buzău din 1881*, de B. Iorgulescu).

Drept rezultat al celor de mai sus se poate scoate acum constatarea că B. Iorgulescu a știut, totuși, ceva cu privire la trecutul îndepărtat al dispărutei bisericuțe din centrul orașului Buzău despre care el, cel dintâi relatează. Aceasta se întâmplă ori de câte ori acest meritos culegător, de acum aproape un secol, al materialului istoric, statistic și geografic din regiune,

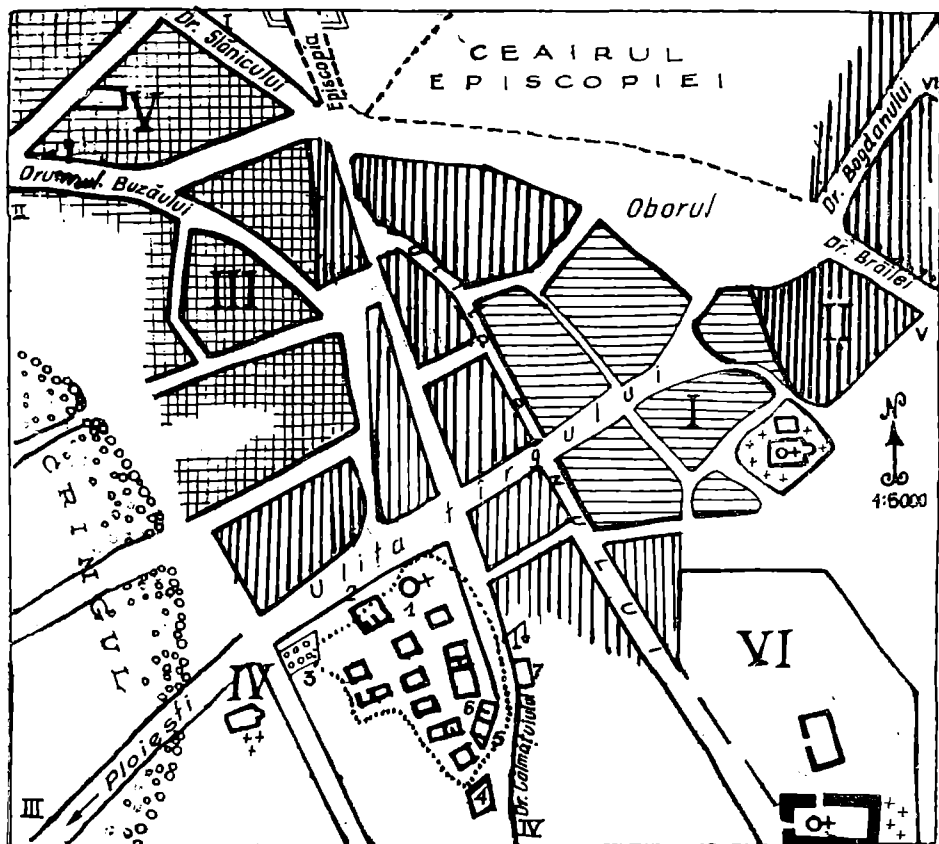

Fig. 6. — Schema planului orașului Buzău în prima jumătate a secolului al XVIII-lea: I, vechea vatră cu biserica Greci; II, Tîrgul de jos; III, Mahalaua Episcopiei; IV, Biserica Sfinții Îngeri; V, Tipografia; VI, Mănăstirea Banu; 1, Biserica dispărută; 2, Casa pah. Grigorie; 3, grădina lui Filip; 4—5, Cîrciuma, respectiv brutăria vist. Vergu; 6, brutăria bisericii Greci; 7, brutăria lui Carpuz; ... = curtea lui Hagi Costandin (prelucrare)

caută să redea tradiția care, în cazul de față, putea fi destul de vie la Buzău prin 1868, cînd autorul dicționarului citat se stabilește aici: astfel, localizarea lui trebuie acceptată ca bună.

Cînd însă B. Iorgulescu trece la precizarea unor date istorice, neștiind cum să folosească însemnările și documentele pe care le-a avut, totuși, la

îndemînă, afirmațiile lui își pierd, deseori, orice calitate. De astădată, relațiile, conform cărora Constantin căpitanul (alias Hagi Const. căpitanul). «fugit de peste Olt» se stabilise vremelnice în Buzău unde a zidit bisericuța azi dispărută, nu sînt destul de clare în ceea ce privește numele și activitatea presupusului ctitor.

Despre Constandin căpitanul, căruia B. Iorgulescu îi atribuie zidirea bisericii dispărute nu avem prea multe știri, dar cite sînt îndreptățesc afirmația că este una și aceeași persoană cu acel care va semna mai tîrziu, în 1729: Hagi Constandin vel căpitan de Slatina¹²⁶ și despre care, un act din 1732 spune «fost mai ani căpitan de Buzău».¹²⁷

Era de fel din părțile Oltului și e puțin probabil să fi avut o origină sud-dunăreană cum ar indica întregirea tardivă a numelui de botez cu *Hagi*, întregire care s-ar datora mai curînd unei călătorii făcute, între timp, spre Locurile de jos.¹²⁸

Se știe că în 1717 ocupa dregătoria de căpitan al Buzăului, unde se căsătorise cu fiica logofătului Ioniță din Odobeni (=Sătuc, raionul Buzău): la 21 mai același an, vinde Ștefului armaș 200 stînjeni moșie primită de zeste la Ungurei (Unguriu).¹²⁹ și apoi, timp de 10 ani documentele nu-l mai amintesc.

La 10 septembrie 1727 se afla în Slatina de unde somează printr-o scrisoare, semnată «*manu propria*» H. Kostandin căpitan, pe un oarecare Drăghici să-și ia banii înapoi și să predea Ștefului șetrar acum moșia (Ungurei)¹³⁰. Știm că menține căpitănia Oltului și în anii 1729, 1731, cînd revendică dreptul de stăpînire asupra caselor de la Buzău, contestat de orașeni.¹³¹

Am văzut mai înainte cum în anii în care a deținut căpitănia Buzăului, terenul viran dintre tîrg și biserica Sf. Îngeri, situat pe ulița dinspre pădure (devenită apoi ulița principală a tîrgului) nu-l lasă indiferent. Împrejuindu-l în cea mai mare parte, și-a construit casa, apoi bisericuța pe care actele din 1765 o arată a fi fost «așezată în curtea lui Hagi Costandin căpitanu».¹³²

Că ctitorul bisericeuței dispărute se pribegise în părțile Buzăului venind dinspre Olt, constrîns de împrejurări politice, cum spune B. I., nu ni se pare imposibil, cu atît mai mult cu cît această știre nu mai putea fi luată de Iorgulescu din tradiție; cercetările de pînă acum n-o confirmă însă.

126. Regestul documentului la I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 83.

127. Arh. St. Buc., *Episc. Buzău*, LXXXI, doc. 4.

128. Și totuși, G. Poboran, în *Istorie a orașului Slatina*, notează existența acolo, în jurul anului 1800, a citorva familii purtînd numele: Nic. Hagi Periețeanu, Nic. Hagi Pop, Hagi Enuș etc., (*op. cit.*, II, Slatina, 1908, p. 79, 493—494).

129. *Ibidem*, VII, doc. 30; *ibidem*, M-rea Banu, XXXVIII, doc. 4.

130. *Ibidem*, LXXII, doc. 29.

131. *Ibidem*, LXXXI, doc. 4.

132. *Ibidem*, doc. 13.

Oricum, datele de mai sus ne pun în față un caz, în mare parte, asemănător Broștenilor: construcția lui Hagi Costandin, de o factură destul de modestă, a fost ridicată tot din necesitatea de a-și întări dreptul de proprietate asupra unei suprafețe susceptibilă a fi contestată și încălcată de orașeni. Astfel, ambele cazuri zugrăvesc un aspect inedit al procesului de acaparare a terenurilor urbane de către dregătorii secolelor 17 și 18 în scopul creării unor noi surse de venituri prin închiriere sau vânzare de locuri pentru case, prăvălii, brutării, pivnițe, rachierii etc.

Hagi Costandin, ctitorul bisericii dispărute, nefiind un om cu prea multă avere, construcția lui religioasă, destul de modestă ca dimensiuni și materialele întrebuințate, chemată să deservescă nevoile religioase ale unui mic număr de enoriași, nu ni s-a păstrat nici măcar sub forma unor ruine, poate și din cauză că era situată prea aproape de bisericile Neguțători și Sf. Îngeri. Neajunsurile cărora nu le-a putut face față au venit însă, după cum remarcă și B. Iorgulescu, în anii grei ai războiului ruso-turc (1806—1812), când orașul, părăsit de proprii ei locuitori, a rămas de izbeliște în fața oștilor streine.

Prof. DIMITRIE GH. IONESCU

SGRAFITE ÎN BISERICA CURȚII DOMNEȘTI DIN TIRGOVIȘTE

Dacă începuturile Tîrgoviștei ca așezare sătească și apoi ca tîrg medieval continuă să fie destul de puțin cunoscute,¹ istoria Curții Domnești se conturează an de an, tot mai temeinic. Un număr apreciabil de studii și note, publicate începînd din secolul trecut și pînă în zilele noastre, dezbate numeroase probleme legate de zbugiumata existență a curții voievodale. Ridicată la sfîrșitul veacului al XIV-lea pe unul din platourile ce străjuiesc malul drept al largii lunci a Ialomiței, Curtea Domnească de la Tîrgoviște a primit — așa cum se știe — ample lucrări de construcție în decursul secolelor XVI—XVIII. Dacă asupra lucrărilor atribuite lui Vlad Țepeș din a doua jumătate a veacului al XV-lea, cercetările sînt în faza inițială², în ceea ce privește edificiile ridicate de Petru Cercel, în scurta sa perioadă de domnie din anii 1583—1585, concluziile sînt unanime³. Refacerea și lărgirea palatului voievodal, construirea unei noi biserici mult mai spațioase și mai fastuoase decît cea zidită în timpul lui Mircea cel Bătrîn, fac din voievodul Petru Cercel cel de al doilea mare ctitor al Curții Domnești din Tîrgoviște. Dar evenimentele din toamna anului 1595 lasă grele urme și asupra complexului voievodal. Deși Mihai Viteazul este nevoit să părăsească Bucureștiul și el transformat ulterior în cenușă de către armatele otomane și să-și stabilească reședința în orașul de pe Ialomița, Curtea nu reușește să revină la amploarea ce o avusese numai cu două decenii în urmă. Cel care va da Tîrgoviștei o nouă etapă de înflorire va fi fostul agă din Brîncoveni, Matei Basarab devenit domn în anul 1632 după o insistență luptă îm-

1. N. Constantinescu — *Contribuții arheologice asupra Curții Domnești din Tîrgoviște (sec. XIV—XVII)*, în «S.C.I.V.», XV (1964) n. 2 p. 225.

2. *Ibidem*.

3. N. Iorga — *Inscripții din bisericile românești* Fos. I, Buc., 1905, p. 102—103. V. Drăghiceanu, *Monumentele istorice din jud. Dîmbovița*, București, 1912, p. 25. Șt. Pascu, *Petru Cercel și Țara Românească la sfîrșitul sec. al XVI-lea*, Cluj, 1944, p. 43. Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale în Țările Române* I. Buc., 1959, p. 207. Gr. Ioanescu, *Istoria arhitecturii în România I*, București, 1963, p. 394.

potriva lui Radu Leon. Curtea din Tîrgoviște va găzdui pe voievod aproape în permanență. Palatul a fost reparat, aducîndu-i-se noi adausuri, marea biserică, ce avea să adăpostească rămășițele pămîntești voievodale⁴ a fost îngrijită în așa fel încît Paul de Alepp o găsește la 1654 «magnifică»⁵. Șase ani mai tîrziu, Curtea avea să fie dărîmată de Gh. Ghica la ordinul Porții Otomane. La sfîrșitul veacului al XVII-lea, după o perioadă de abandonare a reședinței tîrgoviștene în favoarea aceleia din București, în jurul edificiilor domnești aflate în ruină, se ridică noi schele. Constantin Brîncoveanu pregătindu-și reședința sa de voievod⁶ făcu reparații și adăugă alte construcții la complexul voievodal din Tîrgoviște. O echipă de pictori care împodobiseră impunătoarea ctitorie brîncovenească de la Horezu fu adusă la Tîrgoviște pentru a repicta interiorul bisericii domnești⁷. Domnia lui Constantin Brîncoveanu reprezintă o ultimă etapă de înflorire a Curții voievodale din Tîr-

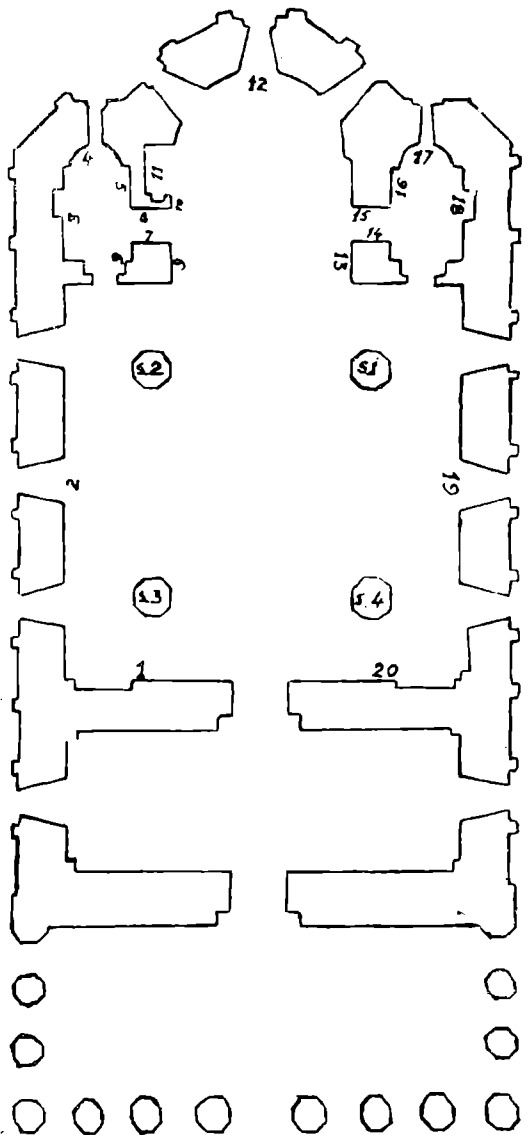

Fig. 1. — Planul bisericii Curții Domnești din Tîrgoviște

4. V. Drăghiceanu, *Morminte domnești Matei Basarab, Doamna Elena și fiul lor Mateiaș*, în «Bul. Com. Mon. Ist.» VIII (1915) fasc. 32, p. 170—175.

5. B. Petriceicu Hașdeu, *Arhiva istorică a României*, Tom. 1/2, București, 1865, p. 89. *Călătorii patriarhului Macarie de Antiohia în Țările Române, 1653—1658*, București, 1900, p. 82—83.

6. N. Iorga, *Documente privitoare la Constantin Vodă Brîncoveanu*, București, 1901, p. VII.

7. Teodora Voinescu, *Școala de pictură de la Horezi în «Omagiul lui George Oprescu»*, p. 574.

goviște. Urmează o perioadă lungă de repetate incendii, distrugerii, surpări, care afectează palatul rămas în continuă ruină și biserica pe care cițiva voievozi încearcă, prin reparații limitate, s-o mențină în funcțiune. În 1734, Grigore III Ghica o învește dar peste trei ani, un incendiu îi aduce grele prejudicii, adincite de cutremurul din 1738. Grigore Ghica o repara iar în 1748 dar, în 1795 era în paragină, fapt care îl determină pe M. Suțu să se îngrijească de noi reparații. Se aprinde însă în 1803 și rămîne cițava vreme pustie⁸. Către jumătatea secolului al XIX-lea, George Bibescu o restaurează odată cu Turnul Chindiei din imediata vecinătate⁹. Dar la începutul secolului nostru, starea bisericii domnești era din nou alarmantă. Comisia Monumentelor istorice își propunea să întreprindă «cu timpul și cu concursul prețios al Ministerului o serie întreagă de lucrări, în scop de a aduce la cuviincioasă stare fosta reședință a voievozilor din glorioasa capitală a țării»¹⁰. Programate pentru anul 1907, lucrările au început în 1908 și s-au eșalonat pînă în 1910 afectînd doar acoperișul, zidările și cornișele bisericii¹¹. În anul 1961, Direcția Monumentelor istorice, a deschis la Tîrgoviște un important șantier de restaurare a vestigiilor Curții voievodale. Lucrările conduse în mod științific de arh. I. Balș și Cristian Moiescu nu numai că au scos la iveală noi elemente privind soclul bisericii, parametrul, tîmplele laterale, turlele și acoperișul¹², dar au trecut la restaurarea întregului complex arhitectural. La biserica domnească, măsurile luate au fost concepute în spiritul respectării formelor autentice ale monumentului. Pe parcursul lucrării s-au impus o serie de rezolvări și în legătură cu conservarea și valorificarea picturii interioare¹³, în zonele unde se impunea introducerea unor elemente de rezistență a fost necesară extragerea picturii și apoi repunerea acesteia, metodă nou întrebuintată¹⁴. Cu această ocazie și datorită îndepărtării picturilor din secolul al XIX-lea, de slabă factură artistică, pe zidurile bisericii domnești au fost scoase la iveală o serie de inscripții care constituie de fapt obiectul acestui studiu.

*

Biserica Curții voievodale din Tîrgoviște nu este unicul caz de edificiu religios pe pereții căruia au fost depuse în decursul secolelor însemnări obținute prin zgîrierea pereților. Ba dimpotrivă, din acest punct

8. V. Drăghiceanu, *Monumentele istorice din jud. Dimbovița*, p. 26. 1907, p. 14., Dr. Mircea B. Ionescu, *Tîrgoviște*, Oradea, 1929, p. 29—31, Smara. *Schițe din Tîrgoviște*, București, 1899, p. 20.

9. V. Drăghiceanu, *Monumentele istorice din jud. Dimbovița*, p. 26.

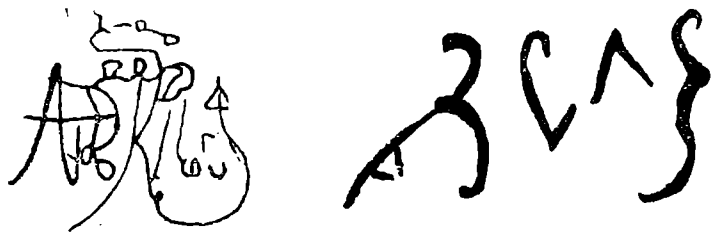
10. «Bul. Com. Mon. Ist.», I (1908), n. 4, p. 174.

11. *Ibidem*, IV (1911) p. 40—44.

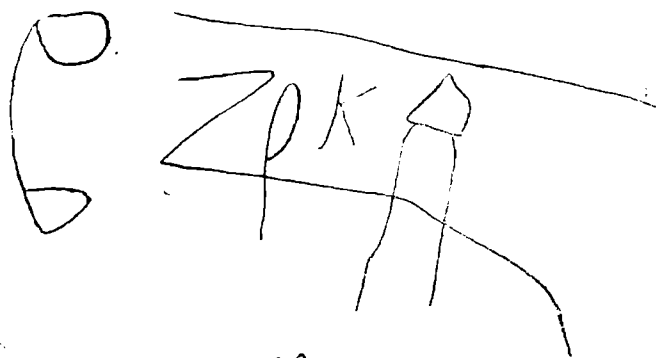
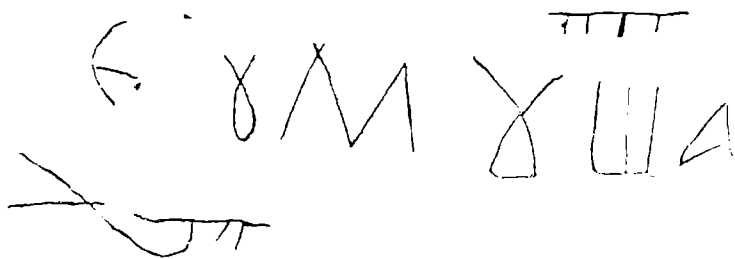
12. Arh. R. Mănciulescu, *Date noi referitoare la aspectul inițial al Bisericii Domnești din Tîrgoviște în urma lucrărilor de restaurare (1961—1962)* în «Sesiunea Științifică a D.M.I.», 1963, p. 34—39.

13. Grigore Ionescu, *Restaurarea monumentelor de arhitectură în România în anii puterii populare*, în «Monumente istorice. Studii și lucrări de restaurare», D.M.I. 1965, p. 18.

14. «Arhitectura Republicii Populare Române», nr. 5/1962, p. 47. Aplicarea acestei metode o datorăm arh. C. Moraru din cadrul D.M.I.

ПАЪ ДІА ОМ О ЛѢ З СОА

Р
 ПЪМТ ЕМО: А V O O A

Fig. 2. — Sgrafite din interiorul bisericii Curții Domnești din Tîrgoviște

de vedere am putea spune că ea nu face excepție de la situația aproape unanim întâlnită la vechile biserici românești. În perioada de funcționare și în deosebi în momentele de dezafectare, aceste edificii, în care adesea se păstrau adevărate opere de artă plastică românească, primeau însemnări de la diverse persoane mirene sau laice. Aceste intervenții au adus adesea avarii minunatele fresce de la Humor¹⁵, Moldovița¹⁶, Hîrlău¹⁷, Tîrgoviște și multe altele, dar au păstrat pösterității date adesea neconsemnate în nici un alt izvor istoric. Din nefericire studiarea acestui gen de izvoare a cărei importanță depășește uneori cadrul local sau preocuparea personală a autorului lor, este destul de restrînsă în țara noastră. Descifrarea acestor însemnări în conținutul cărora apar nume de persoane și date ar facilita în mod enorm datarea unor monumente asupra cărora mai dăinuie îndoiala. Exemplul grupului de biserici de la Tîrgșor este suficient de edificator în acest sens.¹⁸

Sgrafitele bisericii domnești de la Tîrgoviște au atras atenția pentru prima dată lui N. Iorga, care a publicat cîteva dintre ele laolaltă cu alte însemnări aflate pe unele cărți vechi. Pereții nefiind suficient de curățați, sau marele istoric acordînd atenție numai evenimentelor politice, fac să vadă lumina tiparului, la începutul secolului nostru, numai cinci din aceste inscripții dintre care trei sînt referitoare la mazilirea lui Constantin Ipsilanti în 1806, uciderea lui Constantin Hangerliu în 1799 și vizita lui Nicolae Mavrogheni la Tîrgoviște¹⁹. Marea majoritate a sgrafitelor de pe pereții bisericii a rămas complet necunoscută pînă în 1963—1964 cînd lucrările de restaurare aveau să le scoată la iveală. În afara timpului semnalată și de N. Iorga ca păstrînd astfel de însemnări, zonele cele mai frecvent solicitate în acest sens sînt pereții din proscomidiar, absida altarului, vespîntarul precum și cei patru stîlpi din naos. Pe pereții laterali ai naosului însemnările sînt foarte rare, la fel și în pronaos. Însemnări cu totul moderne și lipsite de importanță se păstrează și în cafas. Încă de la primul contact sgrafitele Bisericii domnești din Tîrgoviște prezintă izbitoare similitudini cu notările marginale depuse pe manuscrisele vechi. Citindu-le ai impresia că suprafețe întregi din interiorul edificiului se transformă în file de carte pe care sînt așternute, de data aceasta zgîriindu-se tencuiala zidurilor, numeroase probleme care au preocupat persoane, sau grupuri sociale în diferite timpuri. Unele sînt simple însemnări de nume adesea cu funcția pe care o deține autorul, în altele se consemnează momente de bucurie sau de durere, date privind calamități și reparații ale bisericii, evenimente politice, ș. a. Numeroase sînt cele însemnări privind clerul care a slujit acest locaș.

15. Petre Comarnescu, *Indreptar artistic al monumentelor din nordul Moldovei*, p. 328, fig. 69. 16. *Ibidem*, p. 271, fig. 46.

17. I. Minea, *În legătură cu grafițele de la biserica Sf. Gheorghe din Hîrlău*, B.C.I., XIX, (1926).

18. Arheologii Gh. Diaconu și N. Constantinescu sub îndrumarea cărora se desfășoară importante cercetări în vatra fostului tîrg au atras atenția asupra sgrafitelor de pe pereții bisericilor de la Tîrgșor.

19. N. Iorga, *Inscripții II*, București, 1908, p. 367—370.

Scopul în care au fost făcute aceste însemnări este dorința de a se consemna și transmite posterității numele realizatorilor lor, unele momente mai însemnate din viața acestora, a bisericii sau a țării. De aceea multe din sgrafite încep cu invariabilul «Să se știe...» Din acest punct de vedere cele cca. 200 de însemnări citite de noi (numărul lor este însă mult mai mare, multe găsindu-se sub stratul de pictură din secolul al XVIII-lea aduce unele precizări de seamă contribuind la cunoașterea edificiului, a celor ce au slujit aici etc.

Vom trece la prezentarea acestor sgrafite în ordinea citirii lor de către noi în vara anului 1964, menționând totodată stratul de pictură brîncovenească sau cel inferior acestuia.

Pentru precizarea locului unde se găsește inscripția vom nota înaintea fiecărui grup cifra corespunzătoare zonelor trecute în planul anexat: Astfel:

1—2 însemnări indescifrabile;

3) strat inferior: 7145 o 21 [1636 o<ctombrie> 21] / Iorga / Dîma;
— strat brîncovenesc: *Fîind diac... eu Radu / Gheorghe / Zaharia / Ștefan grămaticul / teu Dumîtru / † Negoîță / Constantin / Șerban grămaticul... bisearici...;*

4) — strat inferior: *Dobre / Pavel / Popa Radu vt<orii> / monahi / Pătru, Pătru;*

— Strat brîncovenesc: 1776 sept. 2. *St<e>f<a>n / «Să se știe cîndu m-amu însuratu eu Drujin Spîrea (?)... popei Gheorghie ...în... dopu... 1760» / la leatu 1822 / ...grămătic /*

5) — strat inferior: *...ritia / Nedelcu / ...Marta / Petru / Radu / Veliko / Iona/Radu / † Eu Mușat v<ă>l<eat> 7124 (1615—1616) / † Eu Dumîtru † Preda / Stan, Stanciul, Dobre, Radu.*

— strat brîncovenesc: *pop<a> Constantin 17... / pop<a> Constantin dom<nesc> / Popa Oancea / popu Gheorghie / 1770 martie au răposat soția mea Opra / Fu ciună 1772; 1772; 1772; / Preda / Dîma ot Bul.. / Zamfir grăm<ătic> 1817 / Cîrstea ierodiacon pomostu/ ...în leat 7219 (1710—1711),*

6) — strat inferior: *Dumîtru;*

— strat brîncovenesc: *Ghiță Apostolescu (sec. XIX) / Gheorghie ierei 1770 martie 7;*

7) — strat brîncovenesc: *S-au făcut Stan diacon 1771 ap<rilie> 24 / Constantin / Ap<rilie> 28, 7310 (1802) kînd s-au aprins biserică l<e>at 1828 novre<mvrie> / ...să se știe cînd m-am făcut preot Ioan erei 1839 ghenarie 10 psaltisu de muzichia cea noao și la leat 1846 oct<ombrie> 6 mi s-au dat și cin de ierom. umon. mie preotului Ioan cel sus scris de părintele Neofit mitropolitul cîndu am slujit liturghia în ...domnești din Tîrgoviște / Neagoe ierei d... 7261 (1752—1753) / Gheorghie ierei zet Neagoe ierei 1770 / Să știe cîndu au venit pop<a> Mihaiu 1834 30 ghenarie;*

8) — strat brîncovenesc: *Să știe când s-au făcut Ion diacon 1888 no-emvrie 2 1789 iulie 14. au venit 10 Nicolai Petru Mavrogheni vvod. la Tîrgoviște* ²⁰.

9) — strat brîncovenesc: *la l<ea>t 1844 aug<us>t 21, au venit Gheorghe Bibescu vov. aici în biserica domnească și l-au întimpinat cu Evanghelie pop<a> Ioan Dionisie, cu popa Man... psaltisu...²¹ | Т С А О Р (Tudor) nume scris cu vopsea albă;*

10) strat brîncovenesc: *1845 iunie 22 au murit fiu mia Teofila la 4 ceasuri din noapte,*

11) — strat brîncovenesc: *Dragomir, Sinca, Radu 1760 10 Matei / Ion Necula / Adam / Diac Dima 1774 / 1760 cf. z. / Ghiorghie ierei 1770 / Oancea ierei 7292 (1783—1784) / Leat 1828 m-am făcutu preotu pop<a> Toma / ierei Cosma / Grăjdan / Neofit monah / Dima diaconu / Iosivul diaconu din Dumbravă;*

12) — strat brîncovenesc: *Bănică / Pop<a> Pană cînd au răp<osat> mart<ie> 8, 1783 / ;*

13) — strat brîncovenesc: *La leat 1841 dechembrie 10 m-au făcut preot și la leatu 1846 octomvrie 6 mi s-a dat cin de ierom. nimom de părintele Neofit mitropolitu; sub acesta cu aceleași caractere: Preotul domnescu ot Tîrgoviște Grigore Greceanu / Voico / Stoica... 7230 (1721—1722) / popa Radul 1813 mai 11 / Dumătru, martie 15... / Zamfir / Gheorghe 1765,*

14) — strat brîncovenesc: *Au murit Cosma dic<hemvrie> 23:1792 / Ghiorghie log<ofăt>... / Scrisam eu Nedelcu log<o>f<ăt> domnesc / Nica Căntărețul leat 7221 (1712—1713) / Dumitru Căntărețul / Lupu / Constantin grămatic domnesc / Să știe cându au murit logofātu in postu ...tru 20 zile l<ea>t 7234 (1725—1726 / 7230 (1721—1722) / Dima la l<ea>t 4 31908 (1772) / leat 7219 (1710—1711) / Dumătru.*

15) — strat brîncovenesc: *Eu robul lui Dumnezeu Grigorie Grecean Ceopăceanu (?);*

16) — strat inferior: *Gherghel/ diferite semne;*

— strat brîncovenesc: *Vasile logofătul;*

17) — strat inferior: *„Ехатъ 4 scr“ (în anul 1695);*

— strat brîncovenesc: *Necula leat 7207 (1698—1699) / Preda... l<ea>t 7209 (1700—1701) / Be>r. l<ea>t 7213 (1704—1705) / Matei l<ea>t 7260 (1751—1752) / Tudor / Hiera / Gheorghie / Dragomir;*

18) — strat inferior: *Crăstea grămătic domne<sc> / Mihail / Părvu grămăticul domnescul / Radu / zis grămătic... / Mihai / Diferite semne, un cal în galop ș.a. (fig. 3).*

— strat brîncovenesc: *Apostolu / Ghierghe / Ani l<ea>t 7220 (1711—1712);*

20. Inscricție publicată și de N. Iorga, *Inscricții II*, p. 369; a se citi *iulie* și nu «iunie».

21. A se citi *21 august* și nu «23 august», ca la V. Drăghiceanu, *Monumentele istorice din județul Dimbovița*, București, 1912, p. 25.

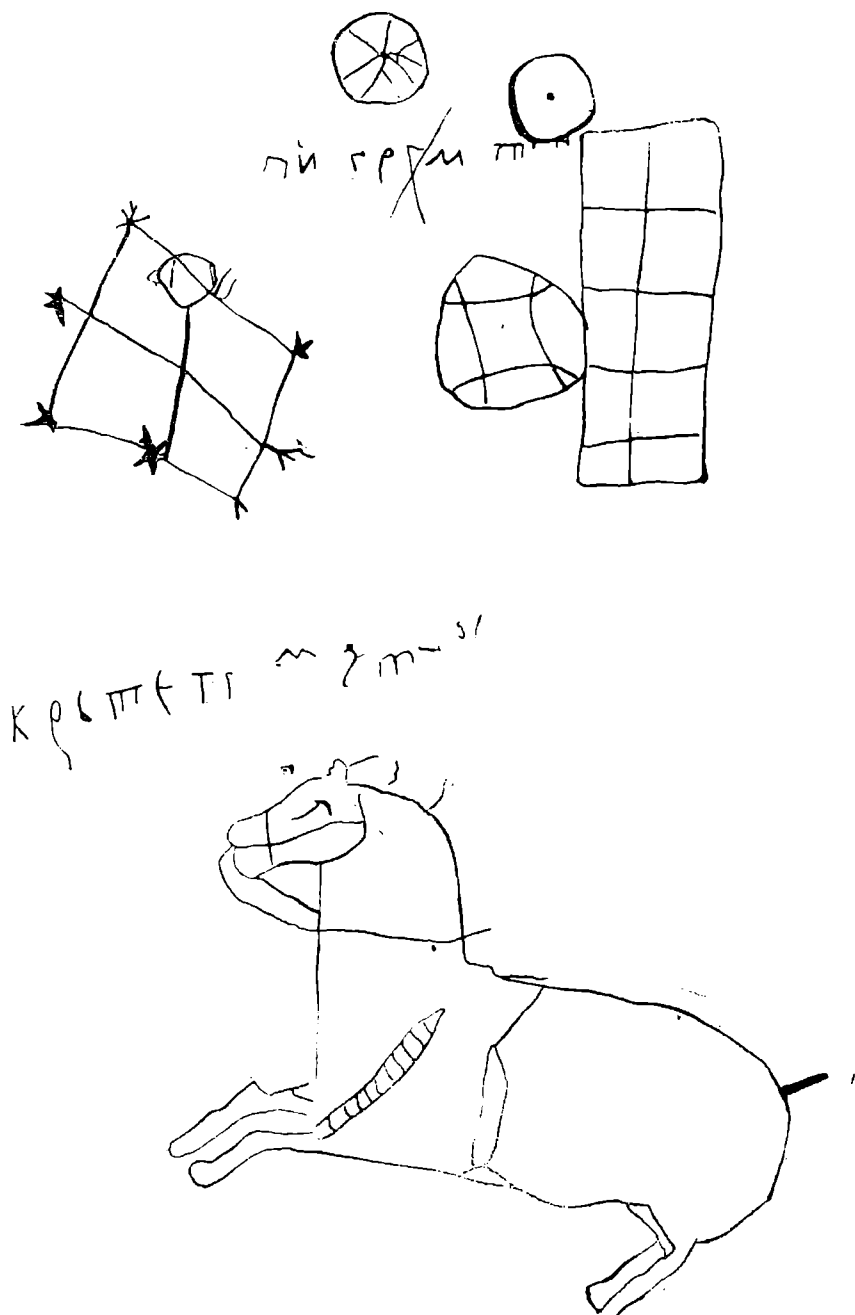

Fig. 3. — Sgrăfite și desene din interiorul bisericii Curții Domnești din Tîrgoviște

Stîlpul I — 1760 mart<ie> 30 popa Oancea domnesc/ Negoită dascălu
Pană diaconu leat 7284 (1775—1776)/ Andrei logofăt/ Manul grămăticul/
Adam ot fatu/ Manul grămăticul de la besearca dom<nească>/ Dumit-
trache 1772 l<ea>t 7236 (1727—1728)/ Lupu/ incripție slavonă;

Stîlpul II — 1844 Io:n Mihalache de.../ Să se știe cînd am scris eu
Andronache liat 7249 (1740—1741)/ Să știe cîndu s-a făcutu.../ Ștefan/
Pană diaconu/ Cînd m-am făcut diacon; ghe<narie> 2 1768 și preot pop.
G<heorghe> 1770/ Să știe și am scris Radu. Să știe Radu grăm<aticu>
1760 Kl/ Aprilie 28 1785 au început la dresul bisericii de pah<arnicul>
Golescu/ Cîndu m-am făcutu diacon ghe<narie> 12. 1768 iar preot pop
Ghiorghie mart<ie> 7 1770 † КЛО ХВБ ПРИМЪТЕ ИСТОЧНИКА БѢМОТНА
ГОВЪНШЕНТЕ мѢ S-a dres turla a doua iulie 7 1796 Dumitrache zg;

Stîlpul III — ...1781... monah/ ...1760.../ Părvu/ Toma coj<ocar>/
Gheorghe irei 1796/ Teodoru 1798/ Oană l<o>g<o>f<ăt> 1791 iunie
29 / Toma popu 1800 / Oană l<o>g<o>f<ăt> 1774 / Noiembrie 15
179<?>1 au murit preotul pop<a> Ștefan.

Stîlpul IV — Ion l<o>g<o>f<ăt> ot Mainești sud Romanați 1787
Baiko 7250 (1741—1742)/ Manta postelnicul 1788 iul<ie> 4/ Constantin
logofăt 1770/ Stana/ Maria/ Ionită logofăt/ Mica log<ofăt> de dealul
Barbatu (?)/ Oană logofăt/ Constantin logof<ă>tot Buz<ău> 1776/ Șer-
ban log<ofăt> 1801/ Radu comis 1740/ Gheorghe log<ofăt> 1774/ Nico-
lai l<o>g<o>f<ăt>/ Radul l<o>g<o>f<ăt>/ Robul Toma ad baș
1780/ Ștefan log<ofăt>de la.../ Nan log<ofăt> 1822/ Stroel 7246/
(1737—1738) Ștefan/ ...pop mănăstirea Dealului l<ea>t 7219 (1710—1711)/
Negoită... 1788/ Gheorghe log<o>f<ă>t za divan/ +To<ma> 1787
Matei ceaușul 7240 (1731—1732) Mihai log<o>f<ă>t șiin Soare/ ...Manu
clici<ar>ot Koț<o>feni l<eat> 7249 (1740—1741);

În pronaos: Șendrea... 1794 / Pană diacon... / 1785 ap<rilie> 4 Sindril
(?) za Golescu/ Alte iscălituri din 1839; 1867 ș.a.

Cum este și firesc cele mai multe însemnări pe care le cunoaștem
acum datează din secolul al XVIII-lea și ele au fost așternute pe stratul
de pictură al meșterilor lui Constantin Brîncoveanu²². Sgrafitele ante-
rioare acestui secol au putut fi citite numai pe porțiunile în care pictura
brîncovenească a trebuit extrasă sau fusese deja căzută în decursul anilor.

Un prim grup de știri care se detașează din aceste noi izvoare se
referă la istoria edificiului domnesc. Apare consemnată începerea lucră-
rilor de reparații (făcute de Mihail Suțu²³) la 28 aprilie 1785, dregerea
turlei a doua la 7 iulie 1796, aprinderea bisericii la 28 aprilie 1802. Este
consemnată de asemeni vizita domnitorului George Bibescu la Tîrgoviște
în ziua de 21 august 1844 care a atras atenția acestuia asupra necesității
reparațiilor de la complexul voievodal. Însemnările dau indicii de seamă

22. Biserica Curții Domnești din Tîrgoviște a fost pictată de Constantin Brîncoveanu între anii 1695 și 1698. D. Greceanu, *Viața lui Constantin Brîncoveanu*, București, 1906, p. 88.

23. O inscripție din pridvorul bisericii menționează faptul că reparațiile începute la acea dată s-au terminat la 1 august 1785. Arh. Stat. Buc., *Achiz. noi.*, CLXIX, I ss 730 f. 43—44.

în problema etapelor de zugrăvire a bisericii. O inscripție menționează lapidar grava epidemie de ciumă din anul 1772, care se pare că a făcut numeroase victime și în rîndurile locuitorilor țîrgovișteni.

Cele mai multe însemnări se referă la preoții care au slujit sau au primit hirotonisirea în acest edificiu. Pe stratul anterior sfîrșitului de veac XVII apare consemnat «popa Radu» iar pe pictura brîncovenească preoții Neagoe (1753) și ginerele lui, Gheorghie ierei făcut diacon la 12 ianuarie 1768 și preot la 7 martie 1770. Iscălitura acestuia apare în 5 însemnări din 1770 și într-una din 1796²⁴. Preotul Oancea «al bisericii domnești» este prezent în 4 sgrafite, începînd cu 30 martie 1760 pînă în 1784. Un preot Toma se iscălește în 1787 și 1800, iar un altul cu același nume ține să lase posterității data hirotonisirii sale: 1828. Lista preoților care au slujit acest lăcaș se completează cu pop<a> Constantin, pop<a>, Pană, decedat la 8 martie 1783, pop<a> Ștefan (1791) popa Radul (1813) pop<a> Mihai (1834) preotul Ioan (1839, 1846), preotul domnescu al Țîrgoviștei Grigorie Greceanu (1841, 1846).

Dintre diaconi apar menționați Stan (1771), Pană în 3 locuri (1776), Ion (sec. XIX) ș.a. Printre grămăticii domnești anteriori lucrărilor de zugrăvire brîncovenească sînt semnalăți Crăstea și Pîrvu iar dintre cei din secolele XVIII—XIX Radu (1760) Ștefan, Constantin, Zamfir (1817) și grămăticii bisericii Manu și Șerban. Un număr de 20 sgrafite aparțin unor logofeți, majoritatea localnici. Printre celelalte dregătorii de curte apare un comis, un postelnic, un ceauș, un clucer.

Însemnările depuse pe pereții bisericii domnești reprezintă valoroase izvoare de informare asupra vieții edificiului religios, a Curții domnești și a orașului Țîrgoviște. Ele completează datele păstrate în pisaniile ctitoriei voievodale sau în hrisoavele vremii emanate din cancelaria acestei reședințe.

IOANA CRISTACHE-PANAIT
PANAIT I. PANAIT

24. Popa Gheorghe cumpără la 1777 și o Sfîntă Evanghelică pentru această biserică. N. Iorga, *Inscripții* II, p. 367, 370.

E V O C Ă R I

ARHIMANDRITUL IULIUS SCRIBAN ȘI PROF. I. POPESCU-PASAREA

În ziua de 16 iunie a.c. elevii fostului seminar Central din București, care au terminat școala în 1910; s-au reîntîlnit la Institutul teologic din str. Sfînta Ecaterina, la 50 de ani după despărțire.

Pe orice drum au apucat în viață, n-au uitat de anii trăiți împreună și școala unde au fost ca frații, și mai ales de viața frumoasă și bine îndrumată de conducătorii lor.

Sărbătorirea acestei zile, ne-a fost cinstită de participarea fostului nostru dirijor, Prof. I. Chirescu, artist al poporului, de Prof. academician Victor Vilcovici, singurul dintre profesori care mai trăiește, de P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, P. C. Pr. Consilier Stan Dimancea, de reprezentanții Institutului teologic și de alți prieteni care au venit cu plăcere să ia parte la reîntîlnirea absolvenților școlii noastre, acum septuagenari.

Ca să rețrăim mai intens anii de atunci, în programul obișnuit la asemenea întîlniri, am pus și ceva cu totul deosebit, anume: evocarea personalităților reprezentative, după care am mers călăuziți toată viața, oricare ne-a fost cîmpul de activitate. Am ales pe directorul seminarului, arhimandritul Iulius Scriban și pe profesorul de muzică bisericească, I. Popescu-Pasărea.

Preotul Victor N. Popescu din București, Despre arhimandritul Iulius Scriban, a rostit următoarele:

«Arhimandritul Iulius Scriban cobora dintr-o familie de cărturari, cunoscută la începutul secolului al XIX-lea în toată Moldova, venind din Ardeal și stabilindu-se la Burdujeni, prin preotul Ion Artimescu. Între strămoșii săi, au fost numai cărturari de seamă care au strălucit în viața culturală și națională a Moldovei. Majoritate au îmbrățișat științele umaniste. Mai toți au avut înclinări spre cunoașterea limbilor străine. Firul preoției nu s-a întrerupt de la Preotul Ioan Artimescu pînă la Iulius Scri-

ban. Arhieriei Neofit și Filaret Scriban au fost unchii săi după tată, în apropierea cărora a trăit, după ce părinții săi s-au stabilit la Iași.

Acești doi ierarhi și alți membri ai familiei Scriban au lat parte la două mari idei, care frământau pe intelectualii moldoveni: ridicarea culturală a poporului și înfăptuirea Unirii. Profesiunea de predilecție a Scribanilor a fost profesoratul, tipărirea de cărți didactice și pentru popor. În care scop și-au strâns bogate și frumoase biblioteci.

Am dat aceste prea restrinse date despre familia Scribanilor, ca să găsim multă asemănare cu însușirile și activitatea directorului nostru.

Arhimandritul Iulius Scriban s-a născut la Galați, la 31 mai 1878, ca fiu a lui Romulus Scriban, profesor cu studii făcute în Italia, unde fusese trimis de Mihail Kogălniceanu.

După terminarea seminarului din Iași, a făcut serviciul militar, apoi s-a înscris la Facultatea de teologie din București, pe care a terminat-o la 15 noiembrie 1903, primind calificativul de «Foarte bine» pentru lucrarea: *Scepticismul în materie de religie*. În noaptea de 7 spre 8 august 1904 a primit rasa monahală. La o săptămână, a fost făcut diacon la Mănăstirea Văratec. După 10 zile, ieromonah și numit superiorul capelei Mihail Sturza din Baden-Baden (Bavaria), unde a stat de la 15 septembrie 1904 pînă la 1 aprilie 1909, cînd a venit director al Seminarului Central din București.

În acest timp, a urmat cursurile Facultăților de teologie catolică și protestantă din Strasbourg, a stabilit legături de prietenie cu clerici din Franța și Germania, și-a adunat o vastă bibliotecă cu care a venit în țară. S-a informat despre toate problemele teologice contemporane.

Ca director al Seminarului Central din București, a stat pînă la 1 februarie 1919, iar ca profesor a continuat să rămînă pînă la 1 octombrie 1928, cînd a trecut în învățămîntul universitar, unde a rămas pînă la 1 octombrie 1943.

Și-a dezvoltat activitatea în multe alte direcții, luînd parte activă la orice problemă contemporană care interesa Biserica, clerul și viața morală a poporului.

Arhimandritul Iulius Scriban, ca director al nostru, a știut să trezească în noi dorul de cît mai multă cultură, plăcerea de a cunoaște o limbă străină, bucuria și mîndria de a scrie și de a-ți vedea tipărite gîndurile tale, demnitatea personală, prin demnitatea pe care el însuși o respecta în fiecare dintre noi.

Pe lîngă activitatea de director, el a desfășurat o activitate cu mult mai vastă, luînd parte activă la viața culturală, națională și mai ales bisericască-religioasă a poporului nostru, pe o perioadă de aproape a jumătate de veac, avînd două arme, pe care le-a mînuit cu măiestrie: scrisul și cuvîntul.

Știam că directorul nostru este în luptă cu încercările de infiltrație ale romano-catolicismului în țara noastră. Ducea luptă înflăcărată pentru păstrarea unei limbi românești cît mai curate, fiind împotriva frazelor stîlcite și a cuvintelor neînțelese. Iubea tineretul, pe care-l dorea sănătos

trupește și sufletește, iar elevii săi erau cei mai apropiați tineri, de a căror sănătate se îngrijea ca un părinte.

Prin toată această luptă și muncă și-a creat admiratori în toată țara. Dar tot atît de mulți vrăjmași s-au ridicat împotriva lui, căutînd să-l lovească și să-l doboare. Nu s-a dat învins niciodată, nici atunci cînd vrăjmașia oamenilor l-a înlănțuit și obosit.

Pe plan internațional, a fost la noi precursorul a două mari idei, care astăzi sînt așa de actuale și anume: ecumenismul și lupta pentru pace între popoare prin Biserică. Din legăturile pe care le avea cu personalități din străinătate, făcea prietenii bune pentru Biserica Ortodoxă Română. Era invitat la toate congresele internaționale ale Bisericilor creștine din Apus, mergînd după anul 1920 la Lausanne, Geneva, Stokholm, Glasgow și Atena. În 1937, l-am însoțit la Oxford, în Anglia.

Din această laborioasă activitate, dusă cu o pasiune înflăcărată pentru adevăr, au apărut peste 30 de lucrări și mai multe mii de articole, răspîndite în toate revistele și presa contemporană. Rămîne ca o datorie a generațiilor viitoare să fie adunate aceste opere cu proporții grandioase.

Marii săi dușmani, care l-au lovit în viață, a fost îndeosebi Vaticanul, pentru că se ridicase împotriva ofensivii romano-catolice sprijinită de cercurile palatului regal, și, mai ales, însuși palatul regal, pentru că lovise cu curaj unele moravuri ale curții.

Dar, oamenii pot fi înfrinți în viața lor. Ideile drepte și frumoase pe care ei le asvîrl, nu pot fi îngropate pentru totdeauna, ci stau numai însă-mîntate ca să rodească la timp. Sîntem încredințați că din opera și activitatea arhimandritului Scriban are ce să răsară. Deocamdată, noi îi aducem prinos de recunoștință pentru ceea ce a făcut să rodească în sufletele noastre.

Pentru aceasta am socotit ca o datorie să mergem astăzi la mormîntul lui, să ne rugăm la locașul de veci, unde se odihnește din ziua de 4 ianuarie 1949 și să evocăm în aceste scurte cuvinte figura lui care a avut atîta influență asupra noastră».

Despre profesorul *I. Popescu-Pasărea*, Preotul *Alexandru Ponova* din comuna Hîrsești Eparhia Argeș, a spus următoarele:

«Îmi revine sarcina să vorbesc despre neuitatul nostru profesor de muzică psaltică, Ioan Popescu-Pasărea, de care ne leagă multe amintiri frumoase și spre care ne îndreptăm acum gîndurile cu multă recunoștință, întrucît a fost nu numai un profesor, dar și o personalitate de seamă pentru muzica psaltică bisericească.

Fiu de preot, născut în anul 1871 în satul Pasărea, el găsește în casa părintelui Zaharia, tatăl său, o atmosferă muzicală ce avea să influențeze și darul său înăscut și să hotărască în cele din urmă dragostea lui pentru muzică.

Înzestrat cu acest simț muzical, după absolvirea cursului primar se înscrie la seminarul Nifon din București unde, din cultura teologică pe care și-o însușește, muzica psaltică îi place atît de mult, încît îl de-

termină să se specializeze în această direcție. L-au ajutat foarte mult și veneratul său profesor, Protopsaltul Ștefănaș Popescu.

Studii de muzică liniară face la Conservatorul de Muzică din București, unde se înscrie în 1893 cu profesorul de principii și solfegii George Brătianu și cu Eduard Wachmann, profesor de armonie și contrapunct. Pe lângă Conservator, studiază dreptul și literele, dobândind în felul acesta cunoștințe multilaterale și temeinice.

De bună seamă că titlurile academice obținute după o pregătire temeinică îmbinate cu talentul oratoric de care dispunea, ar fi putut să-i aducă lui Ioan Popescu-Pasărea o situație cu mult superioară din punct de vedere material.

Profesorul I. Popescu-Pasărea a avut pentru această largă înțelegere a muzicii bisericești o idee de mare om predestinat unei chemări. El n-a fost un profesor sau un cântăreț obișnuit, ci un misionar, un om de ideal și acțiune, care n-a predat ci a predicat muzica bisericească, a propovăduit-o, a cultivat-o și a răspîndit-o cu dragoste și căldură, cinstind-o cu exemplul său și ridicînd-o pe primul plan al intereselor seminariilor în pregătirea preoților.

A profesat foarte puțin avocatura, în care s-a afirmat ca apologet al dreptății, pentru care el nu primea nici o plată, socotind că ea trebuie să se dea în mod gratuit celui ce i se cuvine.

? În 1903, profesorul său de psaltichie îi încredințează spre suplinire catedră de la seminarul Nifon. După moartea acestuia, devine profesor titular, funcționînd totodată ca profesor și la seminarul Central. Odată cu catedra de muzică psaltică, i s-a încredințat și soarta cîntării psaltice.

În 1908 îl găsim și cîntăreț la Biserica Calinderu dirijînd corul acelei biserici, unde se cînta numai muzică bisericească psaltică.

Așa cum l-am cunoscut noi, a fost un dascăl model care a dovedit că valoarea profesorului ridică prestigiul obiectului pe care îl predă.

Nu putem vorbi pe de-a întregul și cît merită despre opera sa. Putem spune numai că ea este vastă, alcătuită dintr-un șir întreg de tipărituri, retipărituri și codificări de cîntări psaltice, în care el continuă marea linie melodică tradițională a lui Macarie, Anton Pan și Ștefan Popescu cîntări în care a rămas contribuția lui ca unificator și armonizator a toate elementele de cîntare bisericească existente în Biserica Română, pentru a se putea ajunge la formarea unui singur gen de cîntare bisericească, specific românească. N-a lăsat nimic la o parte din ceea ce va trebui să aibă preotul sau cîntărețul de strună, pentru executarea unei muzici frumoase în biserică.

Adevărul său merit îl constituie această acțiune de uniformizare a cîntării psaltice tradițională care trebuia făcută pe baza muzicii noastre bisericești, adusă la noi prin mijlocirea și influența Bizanțului, paralel cu organizarea treptată a bisericii românești, stilizată conform gustului și talentului artistic specific credincioșilor noștri. Pentru aceasta el curăță cîntarea de reminiscențele greoaie și complicate de proveniență orientală și remediază denaturările pe care ea le-a suferit în unele părți ale Bi-

sericii noastre, care constau în forme melodice cu totul străine de spiritul religios și ortodox.

Mulțumită lui sintem păstrătorii tezaurului muzical al creștinătății răsăritene. În oricare din compozițiile sale se poate urmări transpunerea, alegerea cadențelor, modulațiilor și curățirea melodiilor de tot ce nu mai poate fi încadrat în cîntecul vioi al vremii. Școala sa se deosebea de a predecesorilor săi. Ea urma tactul îndoit, adică măsura $2/4$ din muzica occidentală, creația lui Ștefan Popescu, profesorul său.

Unul din marile merite ale sale în acest domeniu, este acela de a fi simplificat cîntările marilor săi înaintași, făcîndu-se accesibile celor mai puțin talentați și cu mai puțină pregătire muzicală.

Înțelegînd cel dintîi importanța muzicii bisericești, s-a gîndit că nu poate fi valorificată decît de o clasă de cîntăreți bine înzestrați, și bine pregătiți și organizați în breaslă, care să-și înțeleagă menirea și să fie conștientă de drepturile și îndatoririle ei. În acest scop, și-a făcut un punct de onoare și totodată un ideal al vieții sale din Asociația Generală a Cîntăreților Bisericești, pe care a dezvoltat-o și al cărei conducător a fost pînă a închis ochii.

Activitatea lui I. Popescu-Pasărea se întinde pe toate meleagurile țării, creînd în fiecare centrul județean cite o asemenea organizație muzicală. În acest scop a înființat revista Cultura pentru susținerea intereselor profesionale și materiale ale cîntăreților bisericești. Crează un adevărat val de învățare a muzicii bisericești, culminînd cu înființarea Academiei de Muzică Bisericească din București în anul 1928. Ieșit la pensie, el a rămas profesorul de o viață întregă legat cu gîndul, cu dragostea și cu interesul de școală, prezent la orice chemare ca la o datorie, păs-trînd foștilor săi elevi afecțiune părintească, făcînd din ridicarea și bucuria lor o bucurie pentru sine însuși și ajutînd pe unii în rosturile vieții lor.

Sintem mindri că am avut un asemenea profesor și am dorit ca în această zi să trăim în apropierea lui sufletească evocîndu-i personalitatea».

Toți, profund mulțumiți de această zi, ne-am despărțit, după ce am mulțumit lui Dumnezeu că ne-a învrednicit să ajungem la această vîrstă și că ne-a luminat și sprijinit pe drumuri cinstite în viață.

Am îndreptat gîndurile noastre de recunoștință către Prea Fericitul Patriarh Justinian, care ne-a binecuvîntat și ne-a dat posibilitatea să ne stringem încă o dată, laolaltă, și să mai trăim împreună, măcar o zi, după 50 de ani de la despărțire.

Ne-am bucurat că poporul nostru trăiește acum o viață nouă de realizări mărețe, într-o țară bogată și îndrumată de conducători plini de patriotism.

Am mulțumit conducerii Institutului teologic că ne-au găzduit cu atîta bunăvoință, și ne-am îmbrățișat, la despărțire cu rugăciunea ca Dumnezeu să ne dea sfîrșit fără de suferință.

PR. VICTOR N. POPESCU

GEORGE COȘBUC

— O sută de ani de la naștere * —

«Ca un bolid peste scăpărările lui Vasile Alecsandri și flăcările lui Eminescu» și într-o «epocă a unui parnasianism franțuzesc exclusivist și dominat, într-un exces de pauză, de poetul Alexandru Macedonski», apăsarea pe firmamentul național, acum un veac. George Coșbuc¹, cîntăreț al poporului și al pămîntului românesc.

La venirea sa în capitala României, în 1889, George Coșbuc aducea cu sine, în atmosfera posteminesciană dominată de «desperări de porunceală și dureri închipuite», robustețea țărănească și «antidotul cîmpenesc împotriva versificărilor plîngărețe: poezia horelor și nunțiilor nă-săudene, a obiceiurilor pitorești, a luptei pentru libertate națională, a revoltei împotriva nedreptății — o poezie plină de vigoare, fremătînd de optimism»².

* Centenarul Coșbuc a prilejuit o serie de studii și articole, dintre care menționăm: Dumitru Micu, *George Coșbuc*, Ed. Tineretului, 1966 (Micromonografie); Tudor Arghezi, *Coșbuc* (tabletă), în «Gazeta literară», an. XIII, nr. 37, 15 sept. 1966, p. 1; Vladimir Streinu, *Coșbuc și istoria lirismului românesc*, în «Gazeta literară», nr. cit., p. 1 și 7; Vezi și celelalte articole consacrate lui Coșbuc din același număr al «Gazetei literare»; George Ivașcu, *Coșbuc*, în «Contemporanul», nr. 37, 16 sept. 1966, p. 1; George Munteanu, *George Coșbuc și condiția poeziei*, în «Contemporanul», nr. cit.; Constantin Crișan și Victor Crăciun, *George Coșbuc — preludii la universalitate*, în «Contemporanul», nr. cit.; Prof. univ. dr. Constantin Ciopraga, *George Coșbuc, oglindă a vieții poporului*, în «Scinteia», an. XXXVI, nr. 7102, 15 sept. 1966, p. 4; Șerban Cioculescu, *Artistul*, în «Scinteia», nr. cit.; Grigore Hagiu, *Coșbuc și tînăra generație poetică*, în «Scinteia», nr. cit.; Vasile Netea, *George Coșbuc, rapsod al istoriei poporului*, în «Argeș», an. I, nr. 4, sept. 1966, p. 10; G. F. Tepelea, *Inceputurile...*, în «Argeș», nr. cit.; Al. Piru, *Poezia lui George Coșbuc*, în «Viața românească», an. XIX, nr. 9, sept. 1966, p. 60—67; Octav Șuluțiu, *Fragmente dintr-o monografie George Coșbuc*, în «Viața românească», nr. cit., p. 68—73; Vasile Netea, *Din relațiile lui George Coșbuc cu Titu Maiorescu*, în «Viața românească», nr. cit., p. 74—78; Vezi și celelalte articole închinat lui Coșbuc, din «Viața românească» nr. cit.

Am folosit cele mai multe dintre acestea, chiar dacă uneori nu sînt citate expres.

1. Tudor Arghezi, *art. cit.*, p. 1.

2. Dumitru Micu, *op. cit.*, p. 7.

Poetul se naște în familia preotului Sebastian Coșbuc, într-un sat de grăniceri, anume Hordou, din fostul județ Năsăud (azi regiunea Cluj), în anul 1866. Luna și ziua nașterii sînt controversate. Pînă deunăzi se știa că George Coșbuc a venit pe lume la 8 septembrie, dată rectificată de Gavril Scridon, care, într-un articol din «Gazeta literară» (nr. 31 din 4 aug. 1956) și în volumul *Pagini despre Coșbuc* (1957), susține că poetul s-a născut la 3 octombrie stil nou, respectiv 20 septembrie stil vechi. Fire blajină și stăpînită, preotul Sebastian, tatăl său, «ar fi fost un om instruit, eunoscător al limbii germane, inițiat în latină, pasionat cititor de calendare și «foi» sătești, străduindu-se la un moment dat să-și procure o anume carte scrisă de un italian, Dante, «în care se vorbea de Iad, Purgatoriu și Rai». Doamna preoteasă, Maria Coșbuc, «fiica preotului Luca Avacum din Telciu, avea darul de a povesti frumos, știa multe basme și, cînd era cazul, improviza cu ușurință strigături. Tatăl îl îmboldi spre studiul livresc, iar mama îi trezi interesul pentru creația poetică populară. Spre aceasta, mai avu ca primi dascăli pe Ion Goriță, un țaran corpulent și jovial, care i-a povestit, între altele, snoava cu filozofii și plugarul, transpusă de poet mai tîrziu în versuri, și pe Tănăsucă Mocodean, un biet om sfrijit, «supt la față ca o prună uscată», bun povestitor și el și cîntăreț la biserică, care a trezit de timpuriu muza satirică a poetului.

După clasele primare, făcute la Salva și Telciu, studiile liceale de la Năsăud au trezit interesul lui Coșbuc pentru clasicii greci și latini, pentru Heine, Lenau, Chamisso, Bürger, Rückert, pentru Petöfi și pentru alți poeți revoluționari de valoare mondială. La gazda sa, Teodor Rotari, un învățător cu o bogată bibliotecă, în care tînărul Coșbuc putea găsi autori români de pe toate meleagurile noastre și autori străini, în biblioteca liceului ori în altă parte, Coșbuc făcu cunoștință și cu culegerile de folclor întocmite de Damaschin Bojincă, Nicolae Pauletti, Eftimie Murgu, Vasile Alecsandri, Atanasie Marienescu, Miron Pompiliu.

Talentul său poetic, sprijinit de o lectură întinsă și foarte variată, începe să se manifeste cu toată puterea încă din anii liceului. Solicitat de muze, elevul Coșbuc se trezea, «și de zece ori pe noapte», aprindea lumînarea așezată de cu seară lîngă pat și «înnegrea nenumărate hîrtii». «Uimitoarea ușurință a versificării avea să-i fie poetului, în anii maturității, un auxiliar prețios într-o muncă incununată de atîtea izbînzi, dar, în același timp, avea să-l ducă la confecționarea de numeroase compuneri facile, a căror prezență în volume formează un împovărător balast»³.

Cursurile universitare, atîtea cîte a putut audia, îi lărgesc orizontul cultural și literar artistic. Poetul năsăudean continuă să citească din marea lirică universală (pe Goethe și pe Shiller i-a parcurs integral), fiind cucerit în același timp de trecutul eroic al poporului român și manifestînd un interes cu totul deosebit pentru folclorul acestuia.

Mobilizat și stimulat indirect și direct de profesorii săi, îndeosebi de Grigore Silași, admirator fanatic al creației populare, precum și din

3. Dumitru Micu, *op. cit.*, p. 10.

proprie inițiativă și dragoste pentru neamul românesc și creația lui spirituală, George Coșbuc începu, entuziast, să îmbrace în versuri basmele și anecdotele auzite fie la Hordou, Telciu și Năsăud, fie în satele și pe la stânele pe care le cutreera vara, în vacanță, ca să adune producțiuni populare. Trimise la «Tribuna» din Sibiu, poeziile tînărului ce semna «C. Boșcu» produc o impresie extraordinară asupra membrilor redacției și a lui Ioan Slavici însuși, redactorul responsabil al revistei.

La această publicație, poetul va colabora susținut, vreme de mai mulți ani: «De la 1884—1890 — scrie Coșbuc, în postfața la *Fire de tort* 1896, — am publicat neîntrerupt versuri în «Tribuna»; aceștia au fost anii cei mai roditori ai vieții mele». Anii 1887—1889 înscriu perioada cea mai fecundă a activității sale creatoare, poate și pentru faptul că nicăieri poetul nu s-a simțit vreodată mai în largul lui, după îndepărtarea de plaiurile năsăudene, decît la «Tribuna» și, în genere, la Sibiu. Din tot ce se discuta în cercul literar al «Tribunei», pe G. Coșbuc îl atrăgeau, după mărturiile lui Ion Slavici, mai mult chestiunile de tehnică literară. În afara redacției acesteia, atenția lui Coșbuc era solicitată de țărani din împrejurimile Sibiului care-i evocau, prin simpla lor prezență, meleagurile natale și oamenii de pe Someș. Tinerii și tinerele țărâni exercitau o mare putere de atracție asupra poetului, inspirîndu-i și populîndu-i paginile sibiene.

În postfața volumului *Fire de tort* 1896, George Coșbuc își exprima regretul de a nu-și fi putut realiza proiectul din primii ani ai activității sale creatoare, de a scrie o epopee a vieții poporului român, a datinilor și a obiceiurilor sale străvechi, «cu subiecte luate din poveștile poporului». Pe aceasta o concepea în spiritul «realismului popular», cu care tribuniștii încercau să înnoiască literatura ardeleană, izbăvind-o de romantismul anemiât al celor de la «Familia». Fragmente rezistente din această încercare îndrăzneată sînt marile și cunoscutele sale balade *Nunta Zamfîrei* și *Moartea lui Fulger*, care evocă poetic obiceiurile românilor la nuntă și înmormîntare, cele două momente importante din viața omului.

Adevăratul Coșbuc începe să se definească din 1889 cu poemul *Nunta Zamfîrei* care atrage atenția lui Titu Maiorescu și, firește, o dată cu apariția volumului *Balade și idile* în 1893⁴. Anul 1889 mai înregistrează și alte capodopere: *Numai una!*, *Fata morarului*.

Cu *Nunta Zamfîrei* (1889) și *Moartea lui Fulger* (1893), G. Coșbuc, izbutind să stăpînească materialele folclorice împrumutate, trecîndu-le prin filtrul unui ideal estetic bine conturat, propriu personalității sale, răzbate în rîndul marilor poeți. În cele două poeme de iubire și de moarte, sinteze de istorie, de filozofie și ethos popular, se manifestă strălucit rapsodul. Sinteză ingenioasă este și *Doina*. «În toate se simte, ca un sim-

4. Al. Piru, *art. cit.*, p. 60.

bure de foc, comunicarea intimă cu poporul; tablourile din cîteştrele vorbesc inimii și minții, nu ca 'priveliști efemere peste care suflă uitarea, ci ca esențe ale veacurilor. Proiectate ca fragmente de epopee națională, *Nunta Zamferei* și *Moartea lui Fulger* sînt coloanele unui splendid edificiu neterminat. În cuprinsul lor, narațiunea de nuanță epică atinge virtuozitatea; în *Doina*, tratarea simfonică duce la efecte de alt gen; frumusețea stă în sugerarea unor sentimente grave, în crearea unei dispoziții sufletești»⁵. Valoarea artistică a celor două capodopere, *Nunta Zamferei* și *Moartea lui Fulger*, constă nu în imaginile și metaforele ce le cuprind, foarte valoroase de altfel și acestea prin extraordinara lor plasticitate și densitate, ci în arhitectonica lor armonioasă; ceremonialul nunții țărănești și înmormîntarea sînt proiectate pe un fond de basm, ținînd însă tot timpul contactul cu realitatea românească.

Din tablourile și ecourile *Doinei* se cerne mîhnirea unui neam întreg, ce zăcea sub apăsare. Dar *Doina*, o copilă prezentă pretutindeni unde se găsește un suflet chinuit sau cuprins de simțăminte nemaiîncercate, e și plîns, și iubire, și revoltă, și speranță, demonstrînd rezistența în furtuni a românului. Ea a mîngiat «în nevoi» și a dat impuls bărbăției, fiind o martoră care a văzut multe. Tonul ei este grav, dar nu trist; însă cîntarea ei exprimă hotărîrea de a înfrunta furtunile vieții sociale.

Dintr-o perspectivă proprie, G. Coșbuc urmărește marile evenimente ale universului țărănesc: viața, munca, dragostea, credința lui strămoșească, moartea. Reprezentarea organică și integrală a acestui univers «este evidentă, confirmînd împlinirea proiectatei epopei dintr-o perspectivă a vieții trăite. — singura în stare să dea cîmp liber latențelor inovatoare ale poetului, ferindu-l de epigonismul tradiționaliștilor de orice fel»⁶.

În calitatea sa de cîntăreț al universului țărănesc, Coșbuc e înainte de toate un poet al dragostei, ca și Eminescu, realizîndu-se în anumite privințe, însă, la antipodul acestuia. Dragostei, Coșbuc îi consacră cea mai întinsă parte a operei sale. Supusă acelorasi determinări ca și viața sub toate aspectele ei, iubirea trăită de tinerii și tinerele care populează lumea *Baladelor* și *idilelor*, a *Firelor de tort*, se distinge printr-o intensitate și prospețime particulară.

Lirica erotică coșbuciană surprinde «gama toată a iubirii, de la prima trezire de-abia simțită a dorului zglobiu, (...) de la glumele nevinovate ale copiilor care nu știu încă bine ce-i dragostea, pînă la pasiunea adîncă (...). Și această bogată gamă a iubirii e redată cu atîta seriozitate, claritate, relief, putere și adevăr, (...) țesînd un mare roman de la țară» (C. Dobrogeanu-Gherea, *Poetul țărănimii*). Iubirea, în concepția lui Coș-

5. Prof. univ. dr. Constantin Ciopraga, *art. cit.*, p. 4, col. 1.

6. George Munteanu, *art. cit.*, p. 3, col. 2.

buc, constituie «începutul unui proces cu finalitate practică, socială, ducând în mod necesar la întemeierea unei familii, de aceea frivolitatea apare ca o degradare a funcției, fiind supusă sancțiunii. Fiindcă s-a lăsat amăgită, *fata morarului* se va arunca în rîu, lingă «plopilor rari», unde «apele sună» (Const. Ciopraga, *art. cit.*).

Coșbuc surprinde profundul uman cu razele lui de lumină și cu umbrele-i inerente. «Întreaga lui operă poetică, în esența ei, este, după remarca foarte justă a lui D. Micu, o expresie a sufletului robust. Oricare ar fi sentimentele ce răscolesc o poezie sau alta, ele vădesc forță, sănătate interioară. Personajele în care poetul își obiectivează sensibilitatea întrupează vitalitatea poporului, trăind orice emoție, indiferent de caracterul ei, cu o intensitate de care sînt capabili numai oamenii puternici. De la această regulă nu fac excepție nici nefericitele eroine din *Cîntecul fusului* și *Fata morarului*, jalea și deznădejdea lor se manifestă masiv, asemenea declanșării stihilor» (*op. cit.*, p. 75—76).

Mînia care fierbe în poeziile de revoltă socială, solidarizînd masele oprimite împotriva exploataților, își trage seva din inepuizabilele resurse vitale ale poporului nostru. Viața însăși, în concepția poporului transfigurată artistic de Coșbuc, este o luptă, purtată de cei viteji: «*Zici fum? O, nu-i adevărat. / Război e, de viteji purtat! / Viața-i datorie grea*» (*Moartea lui Fulger*), «pe seama tuturor» (*Lupta vieții*), deci o luptă pentru binele colectivității. Vitalismul coșbucian nu este străin însă de conceptul creștin al vieții de apoi. Oșteanul îi spune Doamnei îndurerate de moartea fiului său: «*El nu e mort! Trăiește-n veci, / E numai dus*» (*Moartea lui Fulger*). Departe de a fi o consolare, concepția nemuririi este, pentru G. Coșbuc, un argument pentru susținerea unei atitudini vitaliste. Dacă moartea nu există, atunci, zice poetul, singura rațiune este viața. Pentru poet, *a fi* este sinonim cu *a face*⁷: «*Că-ntreagă lume este plină / De-același gînd, din cer adus: / În fapta noastră ni e soarta! / Și viața este tot, nu moartea*» (*La Paști*).

Omul nu trebuie să abandoneze niciodată lupta pentru o viață mai bună, chiar dacă aceasta îi cere supremul sacrificiu: «*E tragedie înălțătoare / Cînd, biruiți, oștenii mor, / Dar sînt eroi de epopee / Cînd brațul lî-e biruitor / ...Oricare ar fi sfîrșitul luptei, / Să stai luptînd, căci ești dator*» (*Lupta vieții*). Este ceva spartan în conduita personajelor coșbuciene. «Cînd e vorba însă de apărut o cauză comună, acești oameni senini și viguroși se prefac în «barbări» și vorbele lor șuieră, ca la suflarea vîntului chipurile de balaur ce serveau drept steaguri vechilor daci» (D. Micu, *op. cit.*, p. 76).

Din profetic și amenințător, cum este în *Pentru libertate*, cîntecul coșbucian devine chemare directă la răscoală, în *In opresores* și, mai cu seamă, în celebrul poem agitatoric *Noi vrem pămînt*, menit să mobilizeze conștiințele maselor în lupta pentru libertate și dreptate socială.

7. Octav Șuluțiu, *art. cit.*, p. 69.

Cîntăreț al pămîntului românesc, al munților săi legendari, Ceahlăul, Retezatul, Caraimanul, al apelor sale spumegînde, Dunărea, Oltul, Prahova, Cerna, Bistrița, Prutul, G. Coșbuc este și cîntărețul talentat și entuziast al luptelor românilor pentru apărarea acestui pămînt, pentru libertatea și independența lor pe acesta.

Coșbuc îmbrățișează întreaga istorie a poporului român, începînd cu epoca daco-romană, pentru a evoca cu patos luptele Basarabilor și ale Mușatinilor, Posada și Călugărenii, fapte de vitejie ale lui Ștefan cel Mare, răscoala lui Tudor Vladimirescu, Grivița, Plevna și Smîrdan, mișcarea memorandistă din 1894, și încheind cu emoționanta poemă din 1914 *Morți, pentru cine?*, dedicată ardelenilor mobilizați sub steagul Austro-Ungariei, și cu *Vulturul* din 1918, poezie publicată cu cîteva luni înaintea morții sale din 9 mai 1918. În *Fragment epic*, Coșbuc aruncă o privire de ansamblu asupra tuturor voievozilor care au slujit neamul românesc, agonisindu-i o meritată glorie cu faptele lor eroice⁸.

Poporului însuși — depozitar al tuturor virtuților strămoșești — îi dedică poeziile cu caracter de manifest patriotic: *Cîntec*, *Scut și armă*, *Graiul neamului*, *Spadă și credință*, *Sus inima*, — ca un îndemn la apărarea ființei etnice și a limbii, la un viitor strălucit, social și național.

Cu toate inegalitățile ei artistice, poezia lui George Coșbuc se înscrie în sfera creației naționale reprezentative. Ea este expresia luminoasă a permanențelor spirituale românești. Aceasta, pentru că poetul, după propria lui mărturisire, și în creația lui s-a identificat total cu poporul român, căruia i-a cîntat «bucuria și amarul» și pe care l-a impus ca realitate istorică și socială în centrul preocupărilor artistice: *Sînt suflet în sufletul neamului meu / Și-i cînt bucuria și amarul — / În ranele tale durutul sînt eu, / ...Sînt inimă în inima neamului meu / Și-i cînt și iubirea și ura / Tu — focul, dar vîntul ce-aprinde sînt eu. / Voința ni-e una, că-i una mereu / În toate-ale noastre, măsura. / (Poetul).*

«Coșbuc a privit și a înțeles viața poporului de pe propriile lui poziții de aspirație permanentă spre libertate și dreptate socială și a oglindit-o în toată complexitatea ei» («Argeș», an. I, nr. 4, sept. 1966, p. 10, col. 1).

George Coșbuc își are universul său poetic și tehnica sa. El este un poet liric obiectiv și un neîntrecut creator de forme metrice și de ritmuri pentru a crea muzicalității fără precedent, în literatura noastră, de o factură absolut personală. Poetul reușește să adapteze perfect ritmul vorbirii, ritmului sufletesc, ca accentul frazei să coincidă exact cu acel al cugătării și emoției, modelînd versul după inflexiunile sentimentului. Coșbuc ne tâlmăcește un registru bogat și variat de stări psihice. Artistul a fost și un profund cunoscător al limbii române și a creat «o limbă nouă» literară, cum remarcă Tudor Arghezi (în *art. cit.*).

8. Vasile Netea, *George Coșbuc, rapsod al istoriei poporului...*, p. 10.

Originalitatea sa ca poet, și-o datorește George Coșbuc, într-o mare măsură, materialului de inspirație și tablourilor de viață pe care el le-a creat. Aceasta i-a fost recunoscută, de altfel, chiar de Titu Maiorescu, îndată după apariția în «Tribuna», la 12/29 mai 1889, a poemului *Nunta Zamferei*, exprimându-și părerea că ar fi mai bine dacă poetul s-ar stabili în capitala României; și apoi, în mod expres, în ședința intimă a «Junimii» din seara zilei de 23 decembrie 1889, când poetul își inaugura activitatea sa literară bucureșteană, cu lectura unora din poeziile sale. Criticul nota, atunci, în *Insemnările zilnice*: «Poeziile lui Coșbuc au dovedit «originalitate și talent». Pe parcurs, atitudinea lui Maiorescu față de poet devine din ce în ce mai rezervată⁹.

Poezia lui Coșbuc trăiește adânc în sufletul nostru. Entuziasmul cu care ea este primită și gustată de întregul popor românesc este supremul omagiu de dragoste și recunoștință pe care acesta îl aduce poetului său astăzi.

Prof. DUMITRU GH. RADU

9. Vasile Netea, *Din relațiile lui George Coșbuc cu Titu Maiorescu...*, p. 75 și 76.

COȘBUC

*Acest fermecător ecou
Al cîntecului tău cel nou
În suflet ni s-a risipit
Și inimile ne-a-ndulcît
De cînd cu dînsul ai venit
De la Hordou.*

*Din multele simțiri ce-i strîns
Într-însul e și nișel plîns
De bucurie și de dor,
Cum se-mpletesc ele-n popor
Și ard în pieptul tuturor
Ca jar nestîns.*

*În versu-ți e și vesel joc
Și dragoste cu mare foc,
Și munca ne-o sporești în cînt,
Și vrei, din leagăn la mormînt,
Ca nici un jelet pe pămînt,
Să n-aibă loc.*

*Iubirea ta de oameni mici,
Cu suflete de mari voinici,
De pe meleaguri fărănești,
Te-a îndemnat să le doinești,
În sfera dulcilor povești
Vrînd să-i ridici.*

Și de-i bătea vre-un greu necaz
Le înfloreai în vers de haz;
Cu dînșii de te mîniai
Puneai revoltă în viul grai
Și-n cei mișei îl azvirleai
De la obraz.

Coșbuc, tu ești al nostru tot,
Cum zici tu: suflet cot la cot
Cu-al Neamului tău românesc.
Și-acum, cînd te sărbătoresc
Românii toți, eu te slăvesc
Așa cum pot.

MARIN I. PREDESCU

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

ARHIEPISCOPIA BUCUREȘTILOR

SLUJBE FESTIVE ÎN AMINTIREA MITROPOLITULUI ANTIM IVIREANUL

În ședința sa din 18 decembrie 1966, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, ținând seama că în anul 1966 se vor împlini 250 ani de la moartea lui Antim Ivireanul, mitropolit al Țării Românești între anii 1708—1716, a hotărît ca — la timpul potrivit — această comemorare să se facă într-un cadru festiv în toate centrele unde marele ierarh cărturar și-a desfășurat multilaterală sa activitate. Necunoscîndu-se însă data exactă a morții sale, s-a căzut de acord ca slujbele de pomenire festivă să aibă loc în ziua de duminică 4 septembrie 1966.

În această zi, după ce în prealabil s-au făcut pregătiri speciale în acest sens, la Snagov, în biserica mînăstirii de pe ostrovul din mijlocul lacului, la Tîrgoviște, în catedrala orașului de pe locul fostei biserici mitropolitane, și la Rîmnicu-Vilcii, în catedrala episcopală, s-au oficiat slujbe de pomenire, — urmînd ca festivitatea de încheiere a acestei comemorări să aibă loc în ziua de 16 octombrie 1966, la Mînăstirea Antim din capitală, ctitoria marelui mitropolit.

Dăm în rîndurile ce urmează cîteva relatări despre modul cum s-a făcut comemorarea lui Antim Ivireanul la Mînăstirea Snagov și la Tîrgoviște.

LA MÎNĂSTIREA ȘNAGOV

Mînăstirea Snagov este primul loc unde, după aducerea sa în Țara Românească de către voevodul Constantin Brîncoveanu, Antim Ivireanul a desfășurat, între 1694—1704, cît a stărețit aici, o rodnică activitate tipografică, scoțînd de sub teascurile tiparniței înființate de el mai multe cărți.

Festivitatea de comemorare a «ieromonahului Antim», aci, la Mînăstirea Snagov, a fost precedată de unele pregătiri, între care și organizarea:

în incinta bisericii minăstirii a unui colț muzeistic, în care au fost expuse reproduceri în fotocopii de pe cele 16 cărți scoase de el de sub teascurile tiparniței de aici.

Seara, în ajunul zilei de 4 septembrie, data stabilită pentru slujbele de pomenire s-a oficiat slujba vecerniei și a privegherii în biserică minăstirii. A doua zi dimineața, o dimineață senină de început de septembrie, caldă, plină de lumină, cu miros de toamnă proaspătă, la Mînăstirea Snagov au venit pentru pomenirea festivă: P. S. Episcop Dr. Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, P. C. Arhim. Benedict Ghiuș, slujitor la catedrala patriarhală, împreună cu doi diaconi.

În tinda bisericii, oaspeții au fost întâmpinați, potrivit datinei. După rugăciunile și celelalte rînduiri tipiconale premergătoare, s-a oficiat slujba sfintei liturghii în sobor, din care au făcut parte: P. S. Episcop Visarion, P. C. Pr. Consilier Stan Dimancea, P. C. Arhim. Benedict Ghiuș, P. C. Pr. N. Dumitrescu, protopopul raionului Răcari, P. C. Ierom. Sarapavon, starețul minăstirii, și CC. Diaconi Const. Diaconescu și Cornel Codrea. Răspunsurile stranei au fost cîntate de un grup de maici de la Mînăstirile Țigănești și Ghighiu.

După sfînta liturghie, P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul a rostit următorul cuvînt omagial:

Iubiți creștini,

Ne aflăm aici pentru a împlini înalta delegație a Prea Fericitului Patriarh Justinian, cu privire la festivitățile prilejuite de comemorarea a 250 de ani de la moartea martirică a marelui mitropolit al Țării Românești, Antim Ivireanul, care a fost și stareț la această sfîntă minăstire timp de 10 ani.

Este bine să știți că, tot pentru a comemora personalitatea marelui apostol și mucenic al dreptei credințe, a lui Antim Ivireanul, se găsește astăzi la Țirgoviște, fosta capitală a Țării Românești — și pe atunci și reședință a Sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei — Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, care în fruntea unui mare sobor de slujitori cinstește și acolo memoria evlaviosului ierarh, a iscusitului dascăl, a talentatului meșter de litere, a luminatului reprezentant al culturii românești din secolul al XVIII-lea.

Iar la catedrala Sfintei Episcopii a Rîmnîcului și Argeșului Prea Sfințitul Episcop Iosif al Rîmnîcului și Argeșului săvîrșește, unit în rugăciune cu noi și cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, amintirea vrednicului de pomenire Antim mitropolitul.

Care este explicația că tocmai astăzi, 4 septembrie 1966, la Țirgoviște, Rîmnîc și Snagov se săvîrșește pioasa comemorare a mitropolitului Antim?

Fîndcă pe cuprînsul vechii Țării Românești, în Muntenia, se întinde sfînta mitropolie a Ungrovlahiei, iar mitropolitul Antim Ivireanul, ca titular al acestei mitropolii, a activat mai intens în aceste trei centre: Snagov, Rîmnîc și Țirgoviște, desigur afară de București, «renumitul oraș al Ungro-

Valahiei» — cum îi spunea însuși Antim, unde comemorarea se va face cu solemnitate deosebită, puțin mai târziu, în cadrul unei sesiuni festive a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Pe de altă parte, chiar azi, 4 septembrie 1966, se împlinește un sfert de mileniu de la feroasa asasinare a marelui ierarh de către asupritorii de atunci ai poporului nostru: turcii și fanarioții, — ucidere despre care istorograful contemporan Anton del Chiaro scria că «a produs în întreaga Valahie o fărâ de seamă îngrozire».

Cadrul istoric al pilduitoarei vieți a mitropolitului Antim se situează pe «cea mai înaltă culme a culturii vechi românești», — epoca lui Constantin Brîncoveanu. Învățații noștri, teologi și istorici, sînt unanim de acord asupra rolului de seamă al mitropolitului Antim în dezvoltarea culturii religioase și profane a secolului al XVIII-lea.

În primul rînd, în ce privește aspectul religios-moral, lucrarea mitropolitului Antim prezintă o importanță deosebită, căci scrierile lui, dar mai cu seamă Didahiile sau predicile, alcătuite cu măiestrie și scrise cu propria sa mîină, cuprind o biciuire a păcatelor și viciilor oamenilor vremii. Acestea sînt valoroase și sub raportul oratoriei sacre, fiindcă în ele Antim mitropolitul nă se dezvoltă și ca un bun mînuitor al stilului oratoric-bisericesc.

În al doilea rînd, pentru istoria literaturii române vechi, opera mitropolitului Antim reprezintă un moment important prin valoarea ei literară și istoric-socială. Pe de o parte, fiindcă a contribuit la formarea limbii române literare și la răspîndirea folosirii ei în Biserică și în scrieri, iar pe de altă parte fiindcă prin dezvoltarea diferitelor aspecte ale vremii, ea constituie un prețios izvor de informare socială, iar prin critica societății de atunci, ne sînt oglindite în mod artistic și cu talent, toate frământările epocii contemporane.

În sinul acestui neam și identificîndu-se total cu el, Antim mitropolitul a desfășurat truda cărturărească ca puțin alții din acea vremea.

Cronica timpului spune despre el că era prînceput întru toate, «întru toate priceputul Antim...», om muncitor, mult talentat și plin de bunătăți sufletești. Și, în adevăr, așa era. Cunoștea, pe lîngă meșteșugul de tipograf și editor, și următoarele îndeletniciri: desenul, broderia, gravura, caligrafia, xilografia, miniatura și sculptura, fiind și un bun cunoscător al artei armenesti și georgiene.

Iată cum arăta un succint portret sufletesc al mitropolitului nostru, după zugrăveala de la sfînta Mînăstire Govora, unde este înfățișat ca ctitor, în picioare, puțin în profil spre dreapta. Ca înfățișare, apare înalt, slab, cu fața trasă, barba albă, părul lung, răspîndit pe umeri și spate, chip de adevărat ascet. Profilul lui moral ni-l putem imagina din ochii lui vii, scînteietori, din privirea lui ageră și pătrunzătoare. Ca trăsături sufletești deosebite, se împune în primul rînd firea lui meditativă, gînditoare, dar faptele lui dovedesc un caracter complex, bogat înzestrat de Dumnezeu.

Cum spuneam, mitropolitul Antim a fost un bun scriitor și un cald cuvîntător și fiindcă și-a iubit mult patria și poporul, nutrînd cele mai înaintate idealuri patriotice de independență și pace și năzuind mereu că-

tre eliberarea de sub jugul turcesc, cu care niciodată nu s-a putut împăca, — fapt ce i-a adus și tragica moarte — el a folosit amvonul și ca tribună de luptă socială. Sub forme mai ocolite sau mai deschise, face aluzii la «lupii cei văzuți și nevăzuți», la suferințele îndurate de țara sa «de la cei ce stăpinesc pământul acesta».

«În Țara Românească — spune un cercetător — cinstea de a fi înțeles și de a fi sprijinit năzuințele maselor spre independență îi revine lui Antim Ivireanul».

Pentru atitudinea lui demnă de mare patriot, cum și de ierarh luminat și pentru asprele și curajoasele sale critici la adresa asupritorilor, el a fost batjocorit în public și chinuit, iar la 4 septembrie 1716 a fost ucis de către turci și complicii lor, în drumul spre Mănăstirea de pe muntele Sinai, unde fusese osîndit să-și petreacă restul vieții.

Valoroase sînt și predicile lui în care pune accent puternice de vestejire la adresa boierimii și a moravurilor ei.

Pe lângă nerespectarea îndatoririlor creștinești, mitropolitul Antim înfierează și bîciuieste luxul fără rușine a celor avuți, patîma femeilor pentru podoabe și sulimeneală, disprețul pentru muncă, vrajba dintre oameni, precum și sistemul de exploatare și de asuprire folosite de boieri.

Predicile sale conțin în același timp o adevărată galerie de tipuri, iar prezentarea lor este făcută cu mult umor și uneori cu sarcasm, realizînd adevărate portrete morale.

Dar mitropolitul Antim, pe lângă că a fost un luptător pentru o viață bună a poporului, el a fost și un aprig luptător și apărător al dreptei credințe strămoșești creștină ortodoxă, atît din Țara Românească, cît și din Transilvania, unde uniația începuse să cîștige teren.

În sfîrșit, mitropolitul Antim a fost și un generos ctitor de sfinte locașuri.

Dar, iubiți, creștini, în timpul scurt ce-l avem la dispoziție, nu ne putem ocupa de toate aspectele vieții mitropolitului Antim, de aceea, ne vom strădui să cunoaștem acum pe scurt și realizările lui la această sfîntă mînăstire.

În anul 1694, ieromonahul tipograf Antim este numit stareș aici, la Snagov, și stă în această ascultare zece ani, pînă în 1704. În acest interval, ieromonahul Antim înființează o tipografie, din teascurile căreia a scos 14 cărți.

Apoi, ca stareș, s-a ocupat cu pricepere de conducerea obștei monahale și de problemele gospodărești ale mînăstirii. Și în această calitate, luminatul cărturar și evlaviosul călugăr culege ca o harnică albină tot ceea ce este de folos pentru mîntea sa dornică de noi și noi cunoștințe, iar ca păstor și duhovnic, activează cu devotament în slujba sufletelor.

Să urmăm și noi mai ales această frumoasă însușire sufletească a mitropolitului Antim: hărnicia, căci ea ne aduce o nespusă mulțumire sufletească și mîntuirea sufletului nostru.

Ca încheiere, voi aminti frumoasele cuvinte ale eruditului scriitor Al. Odobescu despre mitropolitul Antim: «De câte ori va voi cineva să deschidă cartea amintirilor literare ale nației române, numele lui Antim tipograful se va prezenta cu onoare printre cele dintii. Istoria propășirii noastre naționale îl va aminti în veci cu laude și îi va acorda în tot timpul glorioasele prerogative ce se dau acelora care știu a se pune în capul luminării unui popor».

Toate acestea, iubiți creștini, fac ca mitropolitul Antim să se găsească prezent cu sufletul întreg aici între noi, la Snagov, la Tîrgoviște, Rîmnic și București, în tot pămîntul românesc și în orice se simte sau dăinuiește duhul și amintirea lui, în tot ceea ce a putut rămîne de la el: în cărți, în predici, în cîntorii, în opere de artă, în fapte bune și pe deasupra în venerația și admirația noastră evlavioasă. De aceea, acum, la trecerea a două veacuri și jumătate de la moartea sa martirică, «pentru nedreptatea ce i s-a făcut, pentru durerea ce i s-a adus, voind să-și facă datoria față de turma sa, pentru frumusețea gîndurilor și a vieții lui, pentru virtuțile și darurile lui, pentru truda și rîvna lui toată, cade-se ca noi toți să aducem vrednicului mitropolit Antim Ivireanul» cea pînă la pămînt plecată închinăciune, căci minunat este Dumnezeu între sfinții Săi, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh. Amin!

Solemnitatea de pomenire s-a încheiat cu oficierea slujbei parastasului, după care, în curtea mînăstirii, sub un umbrar, a avut loc o agapă la care au participat, în afară de persoanele oficiale, și cîțiva invitați. În timpul agapei au rostit scurte cuvîntări legate de evenimentul comemorat: P. C. Protoiereu N. Dumitrescu și P. C. Pr. Consilier Stan Dimancea.

Evocînd figura mitropolitului Antim Ivireanul și vorbind despre rezultatele strălucite obținute de el la Snagov, P. C. Pr. Consilier Stan Dimancea, într-o splendidă alocuție, a ținut să sublinieze că acestea se datorează nu numai iscusinței, talentului și hărniciei lui Antim, ci și sprijinului dat de însuși Constantin Brîncoveanu, domnitorul Țării Românești, ctitorul unei noi epoci în istoria culturii românești — epoca brîncovenească.

Încheindu-și alocuția, P. C. Sa a toastat pentru Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și pentru conducerea Departamentului Cultelor, și a mulțumit, tuturor ostenitorilor pentru organizarea și reușita festivității de comemorare.

LA TÎRGOVIȘTE

La Tîrgoviște, fosta cetate de scaun domnesc și mitropolitan, locul unde au văzut lumina cele dintii cărți tipărite pe pămînt românesc, locul unde Antim Ivireanul, dînd iarăși impuls minunatului meșteșug al slovelor, a înființat tiparniță nouă și a scos de sub teascurile ei mai multe cărți. Comemorarea a 250 ani de la tragicul sfîrșit al acestuia s-a făcut cu deosebită solemnitate, în prezența însăși a Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian.

Ca și la Snagov, și aici, seara, în ajunul zilei de pomenire, în biserica Mitropolia, catedrala orașului, a fost oficiată slujba vecerniei cu priveghere, iar a doua zi slujba sfintei liturghii și a parastasului.

Așteptat cu multă căldură și dragoste de către preoții și credincioșii din oraș, Prea Fericirea Sa și-a făcut apariția însoțit de o suită de distinși slujitori bisericești și colaboratori ai Prea Fericirii Sale, printre care: P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, P. C. Arhim. Justinian Dalea, marele eclesiarh al catedralei patriarhale.

A fost de față și reprezentantul Departamentului Cultelor.

Întâmpinat de preoții din oraș și de credincioși, în acordurile Imnului patriarhal și în dangătul clopotelor, ale căror ecouri se pierdeau departe în limpezimile însoțite ale frumoasei dimineți de început de toamnă, Înălții oaspeți își fac intrarea în catedrală.

După rugăciunile și rînduielele tipiconale premergătoare, se oficiază slujba sfintei liturghii. Din sobor fac parte: Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, P. C. Vicar Alexandru Ionescu, P. C. Arhim. Justinian Dalea, P. C. Pr. Gh. Tache, protoiereul raionului Tîrgoviște, P. C. Pr. Corvin Parnia, parohul bisericii-catedrale «Mitropolia», C. Arhid. Evghenie Dascălu și C. Diac. Petre Zamfira, de la Catedrala Patriarhală. Răspunsurile au fost cîntate de credincioșii din biserică.

După sfînta liturghie s-a oficiat slujba parastasului, în cadrul căreia Prea Fericitul Patriarh Justinian a rostit următorul cuvînt de evocare:

*Prea cucernici părinți,
Iubiți credincioși,*

Astăzi, în a patra zi a lunii septembrie, la Minăstirea Snagov din apropierea Bucureștiului, la biserica episcopală din Rîmnicu-Vîlcii și aici, în fosta biserică mitropolitană a Ungrovlahiei, clericii și credincioșii sfîntei noastre Biserici strămoșești prăznuiesc amintirea marelui și înțeleptului mitropolit cărturar și tipograf Antîm Ivireanul, de la a cărui moarte mucenicească s-au scurs pe albia vremii 250 de ani.

În toate aceste pomenite locuri, cinstite odinioară prin viață curată și prin lucrări de valoare nepieritoare de către cel ce a fost, rînd pe rînd, egumen la Snagov, episcop la Rîmnic și mitropolit al Ungrovlahiei la Tîrgoviște, sufletele credincioșilor ortodocși se închină cu evlavie la amintirea marelui ierarh, — dîrz apărător al legii noastre creștinești, născut în Iviria, dar identificîndu-se pînă la moarte cu năzuințele spre libertate și independență ale mult încercatului nostru neam românesc.

Aflîndu-ne la Tîrgoviște, vorbirea Noastră despre viața și faptele Ivireanului nu va îmbrățișa tot ceea ce se știe astăzi în legătură cu el, ci mai mult ceea ce se știe că a făcut el mai mult aici, în orașul acesta, rămas încă, pe vremea lui, o bună parte din an, reședință mitropolitană, alături de București. Să ne aplecăm deci asupra documentelor și să ascultăm istorisirea lor.

Ivirean sau georgian de obîrșie — fiul unei neam ce are aceeași rădăcină cu neamul românilor — tracii — Antîm a fost adus în Țara Româ-

nească de la Constantinopol — unde ducea viață de rob din fragedă tinerețe — de către voievodul Constantin Brîncoveanu. Strămutarea lui de la Constantinopol la București s-a petrecut între anii 1689—1691, în acest din urmă an făcîndu-se întîia oară pomenire despre numele lui în documentele vremii. Inzestrat de Dumnezeu cu alese și frumoase daruri, mai presus de toate cu o minte sprintenă și iscoditoare, Antim deprinde ușor graiul neamului nostru și se integrează comunității noastre naționale ca unul dintre cei mai buni jii ai săi. Cînd Constantin Brîncoveanu l-a adus la București, știa despre el că este priceput în meșteșugul tiparului, că este un desenator de talent și un caligraf neîntrecut și s-a gîndit că omul care aduna în sine atîtea daruri i-ar putea fi de folos în opera de înălțare culturală a neamului și de întărire a credinței ortodoxe pe calea cărții tipărite, la care rîvnea ca om de carte și voievod pravoslavnic. Nu s-a gîndit însă niciodată ca «Ivireanul» acesta să manifeste față de patria sa adoptivă și față de năzuințele unui popor dornic de neatîrnare atîta suflet și atîta iubire, încît să nu-și cruțe pentru aceasta nici viața.

Activitatea lui s-a desfășurat la tipografia Mitropoliei din București, la Snagov, unde a înființat alta, la Rîmnicu-Vîlcii, unde a fost trei ani episcop (1705—1708) și a înființat de asemenea tipografie, și nu puțin aici, la Tîrgoviște, care împărțea încă cu Bucureștii cîntea de a fi capitală a Țării Românești și unde domnul Constantin Brîncoveanu avea a doua reședință a sa.

Timp de cel puțin cinci ani din cei aproape nouă ani de păstorie și de activitate a lui Antim ca mitropolit al Țării Românești (1708—1716), el a fost strîns legat de acest vechi, glorios și vestit oraș domnesc.

Grija lui cea dintîi a fost și aici tiparul. Tîrgoviștea avusese bună tipografie cu mult înainte, pe vremea domnitorului Radu Paisie (1535—1545) și apoi a lui Matei Basarab (1632—1654). Mitropolitul Antim înființează aici tipografie nouă și scoate din teaururile ei, între anii 1709—1715, un număr însemnat de cărți de mare și diferit folos. În frunte stă o mare carte grecească de 1500 pagini, intitulată Carte de peste tot anul, cuprinzînd fără lipsă tot serviciu! Lisericeș (1709). În anul următor, apare, tot în limba greacă, Panoplia dogmatică a împăratului Alexie Comnen. operă însemnată a unui monah și teolog Eftimie Zigaben, care a avut cîntea să fie reprodusă în marea colecție patristică de la Paris, Migne, cu mențiunea: «Editio Tergobystensîs», adică ediția de Tîrgoviște.

Cartea Învățătură bisericească la ceale mai trebuincioase și mai de folos pentru învățătura preoților (1710), care s-a dat în dar preoților, a fost scoasă în limba română, pentru ridicarea nivelului scăzut al cunoștințelor preoțimii și ca îndrumător în activitatea ei în popor. În același scop de instruire a clerului, a tipărit apoi Antim, tot în limba română, Capete de poruncă la toată ceata bisericească pentru ca să păzească fiececările din preoți și din diaconi deplin și cu cinste datorია hotarului său (1714).

Psaltirea (1710), Octoihul (1712), Catavasierul (1715), Rugăciuni de toate zilele săptămîinii (1712), s-au tipărit atunci pentru prima dată în românește, iar altele a doua oară (Molitvenicul, 1713). S-au tipărit — cum

zice de obicei mitropolitul Antim — în «Sfinta» sau «Prea Sfinta Mitropolie în Tîrgoviște».

Antim a tipărit aici și cărți în două și trei limbi: un *Catavasier* (1713), un *Ceaslov* (1714). În limba greacă a tipărit o Carte cuprinzînd slujba sfintei Ecaterina și Proschinitarul Sfîntului Munte Sinai (1710), cartea *Patriarhului Hrysant al Ierusalimului*: Despre oficiile, clericii și dregătoriiile Sfintei Biserici a lui Hristos și însemnarea lor (1715), precum și Maxime ale unor filosofi vechi (1713).

În total, sînt cunoscute, dintre tipăriturile de la Tîrgoviște, 19 cărți, — număr important pentru vremea aceea, dat fiind volumul și limba străină a unora din cărți.

Prin șederea și prin activitatea lui pastorală, liturgică, omiletică și tipografică la Tîrgoviște, mitropolitul Antim Ivîreanul a sfințit în Țara Românească — pe lângă București, Snagov și Rimnicu-Vilcăi — și acest oraș în care era mitropolie și reședință domnească.

Aici a ținut Antim unele din frumoasele lui Didahii, aici au venit și au colaborat ca traducători sau tipărînd cărți cu cheltuiala lor unii greci. Prin prezența și munca lui, Antim Ivîreanul, și-au legat mai mult numele de acest oraș domnitorii Constantin Brîncoveanu și Ștefan Cantacuzino, precum și acei oameni însemnați ale căror opere s-au tipărit aici. Unele din cărțile tipărite la Tîrgoviște sub Antim au fost retipărite și la Veneția.

Tîrgoviștea datorează pentru toate acestea un deosebit tribut de recunoștință și de pioasă pomenire marelui ierarh și păstor, marelui traducător și tipăritor de cărți, marelui predicator.

Un tribut general îi datorează lui Antim Ivîreanul întreg neamul nostru. Născut în altă țară, s-a identificat cu poporul nostru și s-a străduiut mult pentru a-i sluji, a-l lumina, a-l ridica, a-l îndrepta și a murit pentru libertatea lui, adăogînd la jertfa și mucenicia voevodului cărturar Constantin Brîncoveanu, jertfa și mucenicia sa de mitropolit al Țării Românești.

Însemnătatea lui Antim Ivîreanul este de aceea mare pentru noi românii. El a iubit mult poporul nostru și a adus o mare contribuție la sporul vieții lui bisericești, culturale, literare, artistice, morale, sociale și naționale.

Antim Ivîreanul este unul din promotorii culturii noastre prin darurile lui de scriitor, de vorbitor, de talentat tipograf, caligraf, pictor, sculptor, de făuritor și ocrotitor al limbii române literare.

Unul din marile merite ale lui Antim Ivîreanul este prețuirea, dragostea și grija lui pentru limba noastră. Într-o vreme cînd limba și cartea greacă aveau încă privilegiul prestigiului lor de limbă culturală, științifică, literară, Antim Ivîreanul a tradus, a tipărit, a recomandat și a înlesnit folosirea limbii române, ca fiind deopotrivă proprie să exprime cultură, cunoștințe și sentimente. El a întărit încrederea cititorilor români în limba lor proprie și a contribuit la naționalizarea serviciului divin.

Din unele cărți traduse pentru uzul cultului, el a făcut și cărți de citit «în casele credincioșilor». *Ceaslovul*, *Catavasierul*, *Octoihul* au devenit astfel cărți de învățat cititul și scrisul în limba română.

Antim a dat limbii române nu numai material și impuls, ci și o formă frumoasă, naturală, accesibilă. Limba cărților lui a ajuns model.

Antim Ivireanul a fost și un mare ctitor și filantrop. El a fost totodată un apărător al Ortodoxiei și de aceea și un apărător al românilor ortodocși din Transilvania. Și a fost, repetăm, un luptător idealist pentru libertatea neamului, pentru care a trăit ca un părinte, s-a ostenit ca un apostol și a murit ca un martir.

Antim Ivireanul a fost în adevăr un părinte, un apostol și un martir în slujirea sa, deopotrivă devotat Bisericii și poporului. El a luptat cu putere și cu curaj pentru drepturile poporului, criticând moravurile și păcatele boierimii lacome, asupritoare, fărnice și imorale.

Scrisul și vorbirea lui sînt și din acest punct de vedere un document istoric însemnat al vremii.

Avem cu toții bucuria deosebită că meritele și însemnătatea tuturor celor care în trecut — domni, ierarhi, luptători, oameni de bine — au făcut la vremea lor ceva de seamă, de folos și de cinste pentru neamul nostru, sînt apreciate și amintite de către conducătorii țării, ca și de oamenii de cultură. De acest drept se bucură cu prisosință și Mitropolitul Antim Ivireanul.

Interesul pentru cunoașterea și prețuirea lui se oglindește în cărți și în reviste scrise în timpul nostru. Un calendar civil pe anul în curs apreciază elogios și just opera marelui ierarh, adăogînd la alte bune păreri că «opera lui Antim Ivireanul rămîne în istoria literaturii noastre vechi ca un monument important, prin critica socială pe care o cuprinde și prin oglindirea artistică a frămîntărilor epocii».

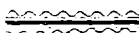
Aprecînd întreaga activitate și toate meritele lui Antim Ivireanul, datori îi sîntem și noi cu această pomenire ce facem azi aici. Altele, în alte locuri ale viețuirii lui în țara noastră, se vor face de asemenea.

Fie și comemorarea aceasta de la Tîrgoviște un moment și o mărturie de venerație, de dragoste și de recunoștință, ce închinăm cu pietate și cu respect amintirii unui mare ierarh care a făcut Bisericii și neamului nostru și mult bine și mare cinste. Veșnică să-i fie pomenirea. Amin!

După terminarea solemnității de comemorare, Prea Fericirea Sa împreună cu însoțitorii oficiali au plecat spre Mînăstirea Dealu din apropierea orașului, unde, de asemenea, s-a oficiat un parastas pentru mitropolitul Antim Ivireanul, după care s-a servit o masă clericilor pensionari care gîzduiesc la Casa de odihnă de aci.

Către seară, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a plecat spre Curtea de Argeș, pentru a lua parte a doua zi la deschiderea festivă a cursurilor de îndrumare misionară și socială a preoților, seria 50, unde, de asemenea, avea să evoce, în prezența slujitorilor sfintelor altare veniți la cursuri din toate eparhiile din cuprinsul Patriarhiei Române, figura marelui ierarh cărturar care a fost Antim Ivireanul.

CRONICAR

COMEMORAREA LUI ANTIM IVIREANUL

După ce în ziua de 4 septembrie 1966, la Mînăstirea Snagov, la Tirgoviște, în biserica Mitropolia și la Rîmnicu-Vîlcii, în catedrala episcopală s-au oficiat slujbe festive pentru comemorarea a 250 ani de la moartea martirică a lui Antim Ivireanul, mitropolitul Țării Românești, — duminică, 16 octombrie 1966, la Mînăstirea Antim și la Institutul teologic din București a avut loc festivitatea de încheiere a acestei comemorări. Festivitatea s-a desfășurat într-un cadru plin de solemnitate, în prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și a unor distinse personalități culturale reprezentînd diferite înalte instituții de cultură din patria noastră, invitați ca oaspeți de onoare.

În dimineața acestei zile, în biserica mare a mînăstirii ctitorită de mitropolitul Antim, în ultimii ani ai păstoririi sale, înainte de începerea slujbei sfîntei liturghii, a fost oficiată slujba de pînnoire a sfîntului locaș, ca umare a terminării principalelor lucrări de restaurare menite a reda înfățișarea inițială, în interior și exterior, a bisericii și a unora din clădirile complexului mînăstiresc.

Resfințirea — citirea rugăciunilor speciale, ocolirea, ungerea cu sfîntul mir, stropirea cu apă sfințită, pe dinafară și pe dinăuntru, a celor patru laturi ale sfîntului locaș, potrivit rînduieiilor tradiționale — a fost făcută de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, împreună cu un sobor de preoți și diaconi.

Slujba sfîntei liturghii a fost oficiată de: I. P. S. Justin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, P. S. Teoctist, episcopul Aradului, P. S. Antim Tirgovișteanul, vicar patriarhal, împreună cu PP. CC. Arhim. Justinian Florea, Justinian Dalea, Benedict Ghiuș, ajutați de diaconii catedralei patriarhale.

Răspunsurile stranei au fost cîntate de un grup de studenți teologi.

În cadrul predicii, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a rostit un mișcător cuvînt omagial, în care a evocat viața și activitatea marelui mitropolit, scoțînd în evidență spiritul de totală dăruire și contopire a acestui «străin de neam» cu cele mai înalte năzuințe religioase, culturale și naționale ale Bisericii și poporului român*.

În același timp, și în paraclisul din curtea mînăstirii a fost oficiată o slujbă de pomenire de un sobor de preoți și diaconi, în frunte cu P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal.

În continuarea sfîntei liturghii, s-a oficiat slujba parastasului, după care, în sala de ședințe din Palatul Sinodal, în prezența membrilor Sfîntului Sinod și a distinșilor invitați, a avut loc ședința festivă comemorativă. Cu acest prilej, I. P. S. Firmilian, mitropolitul Olteniei, a înfățișat, într-o splendidă alocuție, personalitatea și activitatea marelui ierarh cărturar și mucenic Antim Ivireanul.

* Cuvîntarea aceasta, ca de altfel întreaga desfășurare a festivității, s-a publicat în cadrul unui amplu reportaj în revista «Biserica Ortodoxă Română», nr. 9—10/1966

După aceea, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian împreună cu membrii Sfântului Sinod și cu ceilalți oaspeți au vizitat biblioteca sinodală, paraclisul și chiliile renovate ale minăstirii.

A urmat apoi o agapă festivă la palatul patriarhal.

În după-amiaza aceleiași zile, la orele 18. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian împreună cu membrii Sfântului Sinod și cu ceilalți oaspeți au participat la un concert religios închinat comemorării lui Antim Ivireanul, susținut, în aula Institutului teologic, de corul studenților teologi, dirijat de Dl. profesor Nicolae Lungu, și de Corala Preoților din Capitală sub conducerea P. C. Pr. I. Runcu.

În cadrul concertului, P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul a evocat viața și activitatea vestitului cărturar și arhipăstor din veacurile trecute.

Festivitatea a luat sfârșit la orele 20, cînd înalții oaspeți au părăsit sala de serbare, în acordurile Imnului patriarhal.

REDAȚIA

CONFERINȚELE DE ORIENTARE A CLERULUI DIN LUNA SEPTEMBRIE 1966

Între 15—22 septembrie 1966, la toate protopopiatele din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor s-au desfășurat lucrările celei de a treia conferințe de orientare a clerului din acest an.

Cu prezidarea lor au fost delegați:

P. S. Episcop Dr. Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, la protopopiatul Ploiești-oraș (joi 22 septembrie);

P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicar mitropolitan, la protopopiatele: Titu (joi 15 septembrie), Circ. II Capitală (marți 20 septembrie), Fetești (miercuri 21 septembrie), Videle (joi 22 septembrie);

P. C. Pr. Stan C. Dimancea, consilier administrativ mitropolitan, la protopopiatul Plbiești-raion (joi 22 septembrie);

P. C. Preot Petre F. Alexandru, consilier administrativ mitropolitan, la protopopiatele: Alexandria (joi 15 septembrie), Teleajen (miercuri 21 septembrie);

P. C. Pr. Leonida Mateescu, consilier administrativ mitropolitan, la protopopiatele: Cimpina (joi 15 septembrie), Oltenița (marți 20 septembrie);

P. C. Pr. Ioan Popa, consilier administrativ mitropolitan, la protopopiatele: Răcari (joi 15 septembrie), Giurgiu (miercuri 21 septembrie);

P. C. Pr. *Mihail Marinescu*, consilier administrativ mitropolitan, la protopopiatele: Lehliu (joi 15 septembrie), Roşiorii de Vede (miercuri 21 septembrie);

P. C. Pr. *Nicolae V. Diaconu*, consilier administrativ mitropolitan, la protopopiatele: Muscel (joi 15 septembrie), Urziceni (marţi 20 septembrie);

P. C. Pr. *Ioan Gagi*, directorul Administraţiei Patriarhale, la protopopiatul Circ. I Capitală (joi 22 septembrie);

P. C. Pr. *Vasile Ştefan*, consilier patriarhal, la protopopiatul Găeşti (marţi 20 septembrie);

P. C. Pr. *Dumitru Fecioru*, consilier patriarhal, la protopopiatele Tîrgovişte (marţi 20 septembrie), Slobozia (joi 22 septembrie);

P. C. Pr. *Al. I. Ciurea*, profesor la Institutul teologic, la protopopiatele: Călăraşi (marţi 20 septembrie); Circ. III Capitală, (joi 22 septembrie).

După protocolul de primire a oaspeţilor — scurte cuvîntări de salut adresate de PP. CC. Protoierei PP. CC. Preşedinţi, — la fiecare protopopiat s-a oficiat, în sobor, slujba Te-Deumului. Răspunsurile stranei au fost cîntate omofon de preoţii prezenţi.

După îndeplinirea acestor preliminarii, s-a trecut la lucrările propriu-zise ale conferinţei potrivit punctelor înscrise în ordinea de zi.

S-au constituit birourile de lucru, formate din delegaţii Prea Fericitului Patriarh Justinian, ca preşedinţi protoierei şi unul sau doi preoţi ca membri, aceştia din urmă cu atribuţii de secretari.

*

S-au susţinut apoi referatele, avînd ca temă *Mitropolitul Antim Ivireanul — omul şi opera*, subiect prilejuit de împlinirea în luna septembrie a. c. a 250 de ani de la moartea tragică a vestitului ierarh-cărturar al Bisericii Ortodoxe Române.

Alegerea acestui subiect pentru actuala conferinţă este pusă în legătură cu hotărîrile luate de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, ca în septembrie şi octombrie a. c., în localităţile unde Antim Ivireanul şi-a desfăşurat activitatea sa — la Snagov, la Tîrgovişte, la Rîmniceu-Vîlcii şi la Bucureşti —, să se facă slujbe festive de pomenire, cu evocarea vieţii marelui slujitor bisericesc. Deci tema acestei conferinţe are un caracter festiv. Studiarea şi elaborarea ei este omagiul de recunoştinţă din partea tuturor preoţilor Bisericii noastre Ortodoxe, adus, pe această cale, memoriei marelui ierarh-mucenic şi cărturar al Bisericii Ortodoxe Române.

Elaborarea referatelor s-a făcut potrivit indicaţiilor bibliografice şi de plan trimise fiecărui protopopiat de către Centrul Eparhial.

După cum se constată din procesele verbale ale conferinţelor, cum şi din referatele întocmite de către preşedinţi şi depuse la Sectorul Cultural, tema conferinţei a stîrnit viu interes în rîndurile preoţimii. Atît referenţii principali cit şi coreferenţii, precum şi ceilalţi preoţi au studiat-o cu atenţie, căutînd să reţină cit mai multe date despre personalitatea şi activitatea mitropolitului Antim Ivireanul, iar referatele întocmite

și susținute de preoți au întrunit aprecieri meritorii, multe din ele situându-se la nivelul celor mai pretențioase exigențe.

În tratarea temei referenții principale au urmărit cronologic viața și activitatea mitropolitului Antim Ivireanul, stăruind îndeosebi asupra timpurilor scoase de el sau sub directa lui îndrumare și purtare de grijă, din cele cinci tipografii câte funcționau în vremea aceea în Țara Românească, și asupra uimitoarei sale măestrii artistice multilaterale: de arhitect, de gravor, de miniaturist, de brodeur, care adăugate la marelui său talent oratoric, dau imaginea unei personalități complexe de superioară valoare intelectuală-artistică, cu care se mindrește Biserica și cultura noastră națională. S-a reliefat, de asemenea, aportul adus de Antim Ivireanul la lupta de emancipare de sub stăpânirea străină din acea vreme și pentru o politică filo-creștină, ortodoxă îndeosebi.

În lumina acestor considerente, remarcăm în mod deosebit referatele susținute de Diac. Gheorghe Dincă — parohia Sfinta Treime (Prot. Circ. I Capitală), Pr. Gheorghe Popescu — parohia Borcea II (Protoieria Fetești), Pr. Grigore Teianu — parohia Ștefăneștii de Sus (Protoieria Circ. II Capitală și Pr. Florea Laudă — parohia Poenarii-Rali (Prot. Ploiești-raion).

La discuții pe marginea referatelor, au luat parte un foarte mare număr de preoți, care au ridicat probleme, au făcut completări, au dat sugestii și au formulat propuneri, în scopul unei cât mai complete cunoașteri și aprecieri a personalității marelui ierarh.

Unele precizări și conturarea definitivă a personalității și importanței activității mitropolitului Antim Ivireanul, văzute prin prisma actualității, au fost făcute de PP. CC. Părinți președinți ai conferințelor.

După susținerea referatelor, au fost prezentate de către preoți rapoarte privind activitatea pastoral-misionară și obștească desfășurată în parohiile lor, în intervalul dintre conferința de orientare din luna mai^a c. și actuala conferință. Din ele se constată că preoții și-au dat concursul la pregătirea diferitelor manifestări cultural-artistice, la acțiunea de bună gospodărire și înfrumusețare a satelor, la strânsul la timp al recoltei... Fapte care dovedesc că preoții din Eparhia noastră, ca dealtfel și cei din celelalte eparhii, sînt conștienți și convinși de îndatoririle ce le revin ca slujitori ai Bisericii Ortodoxe Române și ca cetățeni loiali ai Patriei noastre, — îndeplinirea, pretutindeni și oricînd, cu sîrguință a acestor îndatoriri, constituind o trainică operă de apostolat creștin.

*

În încheierea conferinței, delegații Centrului eparhial și ai Departamentului Cultelor, exprimîndu-și încă o dată mulțumirea pentru modul cum s-au desfășurat lucrările, au felicitat pe PP. CC. Protoierei și Preoți, urîndu-le noi succese în munca lor pastorală și obștească.

REDACȚIA

DESCHIDEREA CURSURILOR ANULUI ȘCOLAR 1966-1967 LA INSTITUTUL ȘI SEMINARUL TEOLOGIC DIN BUCUREȘTI

Deschiderea cursurilor pentru anul școlar 1966—1967 la instituțiile de învățămînt teologic din București — Institutul teologic de grad universitar și Seminarul teologic — a avut loc sîmbătă 1 octombrie 1966 într-o atmosferă sărbătorească tradițională.

Festivitatea a fost onorată prin prezența Prea Sfințitului Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, reprezentînd pe Prea Fericitul Patriarh Justinian, plecat în Republica Socialistă Sovietică Armenia, pentru a întoarce vizita făcută în țara noastră de Întîistătătorul Bisericii Armene, Patriarhul suprem și Catolicos Vasken I.

Au participat, de asemenea, P. C. Pr. Stan Dimancea, consilier cultural la Arhiepiscopia Bucureștilor, conducătorii, profesorii și personalul administrativ al Institutului și Seminarului, studenții și elevii, precum și părinți și rude ai acestora.

Între orele 7,30 și 10,25 s-au săvîrșit în biserică-paraclis Sfînta Ecaterina utrenia, liturghia, Te-Deum-ul și Sfințirea cea mică a apei de către un sobor de preoți profesori ai celor două școli, după care a urmat stropirea cu aghiazmă a tuturor încăperilor localului.

Participanții au trecut apoi în sala de festivități a Institutului, unde, începînd de la orele 10,30, a avut loc festivitatea de începere a cursurilor noului an școlar.

Serbarea a fost deschisă prin cuvîntările rostite de Dl. Prof. Nicolae Chițescu, prorectorul Institutului teologic, și P. C. Pr. Dumitru Popescu, directorul Seminarului, care au subliniat menirea învățămîntului teologic și necesitatea aprofundării studiilor de către studenți și elevi, insistînd totodată asupra atmosferei de înaltă duhovnicie în care trebuie să conviețuiască viitorii slujitori în via Domnului.

După ce corurile de studenți și elevi au intonat imne religioase, a luat cuvîntul P. C. Diac. Prof. Nicolae Balca, care a ținut prelegerea despre «Sufletul creștin».

S-a făcut apoi evidențierea celor mai buni studenți din cursul anului școlar 1965—1966 și s-au împărțit premiile respective, fiind înmînate de către P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul.

Programul s-a încheiat cu expresiva cîntare ortodoxă «Cu adevărat mare este taina creștinătății», după care a luat cuvîntul P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul.

Aducînd salutul și binecuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, animatorul și purtătorul de grijă al învățămîntului nostru teologic, P. S. Sa și-a exprimat deosebita bucurie că a avut prilejul de a lua parte la deschiderea festivă a cursurilor celor două școli, și a felicitat pe toți, — profesori, studenți și elevi, — pentru dragostea lor față de școală și față de Biserică.

P. S. Sa a mărturisit că, participînd la această festivitate școlară, a rețrăit sentimentul anilor de școală ai P. S. Sale, dar, spre deosebire de vremurile acelea, școala teologică de astăzi se caracterizează prin grija

deosebită a Bisericii față de ea, față de elevi și studenți. Astăzi, cei care se găsesc pe băncile școlilor teologice nu mai au grijile materiale ale elevilor și studenților din trecut, lor rămânându-le numai grija pentru învățătură, pentru formarea personalității. Elevii și studenții au datoria să-și însușească o bogată comoară de învățătură teologică și generală și să-și împodobească sufletul cu virtuți alese, urmînd pilda și învățăturile sfinților Părinți și marilor dascăli ai Bisericii, cum sînt — de pildă — patronii școlii noastre, sfinții Vasile cel Mare, Grigorie Teologul și Ioan Gură de Aur, mai ales în ceea ce privește iubirea de oameni, de aproapele, de adevăr și dreptate.

Ascultînd și urmînd învățăturile și îndemnurile pe care le primesc în școală, elevii și studenții își vor face datoria față de ei înșiși, își vor forma o personalitate și-și vor arăta astfel recunoștința față de grija și dragostea pe care le-o arată Conducătorul Bisericii noastre, Prea Fericitul Patriarh Justinian.

Felicitînd încă o dată pe cei care s-au străduit cu rodnicie în **ogorul școlilor teologice**, P. S. Episcop vicar a adus mulțumiri Departamentului Cultelor pentru sprijinul pe care l-a acordat și îl acordă învățămîntului teologic.

Arhid. AL. MUNTEANU

BISERICA DIN POIANA DE JOS

Satul Poiana de Jos, raionul Răcari, a luat ființă prin secolul al XVIII-lea, pe moșia fostei Mînăstiri Găiseni.

I s-a zis Poiana de Jos, pentru că în părțile acestea erau păduri mari — renumitul codru al Vlăsiei, iar primii locuitori și-au avut așezările într-o poiană lungă în cuprinsul acestei păduri, în partea dreaptă a râului Sabar.

Biserica veche a satului, ridicată și pictată în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, se năruise și de aceea, încă din anul 1935, enoriașii respectivi s-au hotărît să ridice o altă biserică mai încăpătoare.

Și, într-adevăr, la stăruința vrednicului lor păstor, Preotul Chiriac Niculescu, au reușit să-și făurească o biserică mare, cu trei turle, cu pridvor brîncovenesc, cu clopotniță din metal, cu împrejmuire nouă; în ultimii ani, au reușit s-o împodobească și cu o pictură frescă, în stil bizantin.

După ce au înzestrat-o cu cele necesare, enoriașii au solicitat tîrnosirea acestei sfinte biserici și Prea Fericitul Patriarh le-a aprobat ce-

rerea, dînd delegație pentru aceasta P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal.

În ziua de 22 mai, și această cerere a enoriașilor a fost satisfăcută.

Tîrnosirea s-a oficiat de către P. S. Episcop Antim, înconjurat de un sobor alcătuit din preoții: Alexandru Ionescu, vicar al Sfintei Arhiepiscopii, Stan Dimancea, consilier al Sfintei Arhiepiscopii, N. Dumitrescu, protoiereu al raionului Răcari, Alexandru Săvulescu, Sfîntul Spiridon-Nou — București, Alexandru Vasilescu și Ion Gobjilă — Poiana de Sus, Popescu Marian-Cămărași, Emil Popescu-Brezoaiele, Ion Tătulescu-Cocani, Petre Oprescu-Drăgăneasa și arhidiaconii Evghenie Dascălu și Costel Dumitrescu de la catedrala patriarhală.

În această zi, după slujba utreniei și sfințirea apei, a urmat ocolirea după rînduală a sfintei biserici, s-a citit documentul care a fost zidit în piciorul sfintei mese, a urmat spălarea și ungerea cu Sfîntul și Marele Mir al sfintei mese, sfințirea catapetesmei și a celorlalte icoane și sărutarea sfintei mese de către toți credincioșii prezenți.

S-a oficiat după aceea sfînta liturghie, răspunsurile fiind date de către cîntăreți și de către credincioși.

După oficierea sfintei liturghii, Pr. N. Dumitrescu, protoiereu al raionului Răcari, a rostit o scurtă cuvîntare, salutînd prezența P. S. Episcop Antim la această deosebită sărbătoare a credincioșilor din Poiana de Jos.

Pr. Chiriac Nicolescu, parohul bisericii, a făcut o dare de seamă asupra lucrărilor, arătînd că cheltuielile pentru zidirea, pictarea, îngrădirea și împrejmuirea bisericii au fost susținute de enoriașii respectivi, fiind ajutați și de Sfînta Arhiepiscopie a Bucureștilor cu suma de 7.000 lei, pentru care a adus respectuoase mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian care a aprobat această donație.

În încheierea cuvîntării sale, preotul paroh și-a exprimat adîncă sa recunoștință către organele locale ale puterii de stat pentru înțelegerea ce i s-a arătat și a mulțumit credincioșilor care l-au ajutat la zidirea și înfrumusețarea sfîntului locaș.

Dl. Stancu Popescu, consilier parohial, a exprimat, în numele credincioșilor, mulțumiri Prea Sfîntului Episcop Antim pentru faptul că a acceptat să officieze slujba de tîrnosire a bisericii lor, asigurîndu-l că enoriașii vor sprijini pe preotul lor pentru ca în această parohie să se cunoască viața creștină din faptele bune ale credincioșilor și că vor fi alături de preotul lor și în sprijinirea altor lucrări obștești și în apărarea cauzei păcii.

Pr. Vicar Alexandru Ionescu a adus la cunoștința enoriașilor că Pr. Chiriac Nicolescu a fost distins de către Prea Fericitul Patriarh Justinian cu cel mai înalt rang bisericesc, acela de iconom stavrofor, pentru care lucru feliicită călduros și pe preot și pe credincioșii respectivi pentru lucrarea frumoasă ce au săvîrșit.

Luînd cuvîntul P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul a transmis binecuvîntările Prea Fericitului Patriarh Justinian, Întîistătătorul sfintei noastre Biserici, care se bucură mult de faptul că credincioșii parohiei Po-

iana. împreună cu preotul lor, au realizat această frumoasă lucrare, ridicând din temelii și împodobind cu tot ce trebuie această «Casă a Domnului».

În continuare, P. S. Sa a felicitat pe credincioși și pe preotul lor, îndemnându-i ca și pe viitor să se îngrijească de buna ei stare și să strălucească mai ales prin fapte creștinești.

O astfel de faptă bună este ca ei să sprijine toate acțiunile obștești din comună, dar mai ales să iubească pacea, cheazăia vieții și a progresului omenirii.

În încheierea cuvântării P. S. Sa, a făgăduit că va informa pe Prea Fericitul Patriarh Justinian de cele constatate și invocă ajutorul Duhului Sfânt asupra credincioșilor parohiei Poiana de Jos.

A urmat hirotesia ca iconom stavrofor a Pr. Chiriac Nicolescu, după care s-a oficiat polihroniu pentru conducătorii țării noastre, pentru Prea Fericitul Patriarh Justinian, pentru slujitorii și enoriașii bisericii Poiana de Jos, cum și pentru toți cei ce au fost prezenți la această frumoasă sărbătoare.

S-a oficiat după aceea un parastas pentru preoții și ctitorii răposați ai bisericii și a urmat o agapă în casa parohială, cu care prilej au tostat: P. C. Protoiereu Dumitrescu-Răcari pentru P. S. Episcop Antim și pentru Conducerea Bisericii noastre, Pr. Alexandru Săvulescu, ca fiu al satului, pentru credincioșii bisericii Poiana de Jos, Pr. Oprescu pentru părintele protopop și conducerea protoieriei, Pr. Stan C. Dimancea, consilier al Sfintei Mitropolii, pentru P. S. Episcop Antim și pentru Prea Fericitul Patriarh Justinian, și P. S. Episcop Antim pentru Prea Fericitul Patriarh Justinian, pentru Conducerea Departamentului Cultelor și pentru Conducerea de stat a țării noastre.

Pr. Chiriac Nicolescu a mulțumit tuturor pentru contribuția ce fiecare a adus la împlinirea acestei frumoase sărbători.

ASISTENT

BISERICA DIN ȚIGĂNEȘTI-ARGEȘ

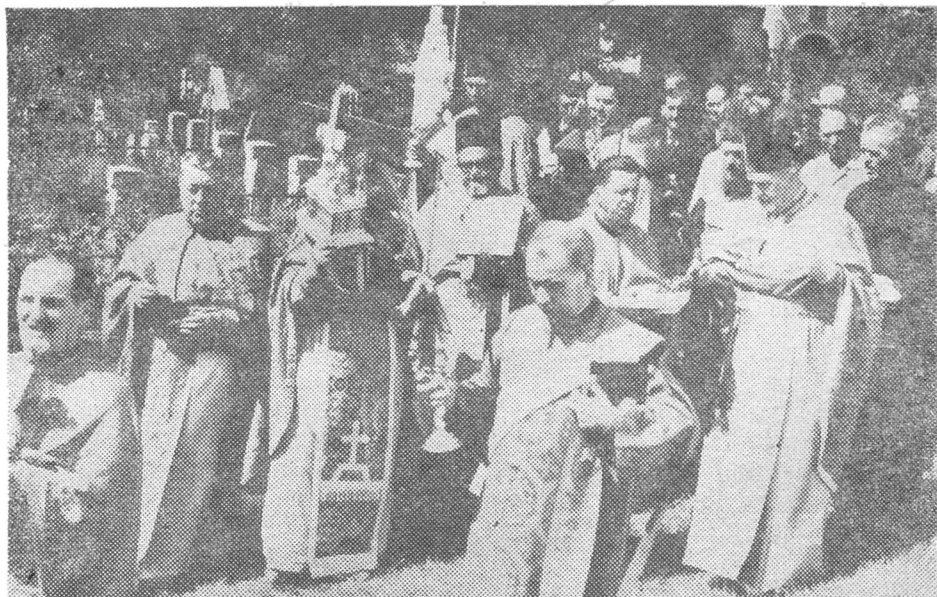
În comuna Priboieni, pe frumoasa vale a Cîrcinovului, se găsește un sat cu numele Țigănești, într-o poziție frumoasă, cu întinse lîvezi de pomi roditori, cu vii bogate în rod, cu păduri umbroase și izvoare răcoritoare.

Legenda spune că acest sat există de pe vremea lui Negru-Vodă, care ar fi dăruit moșia pe care se găsea satul generalului său, Țigănilă, — de unde și numele satului de Țigănești.

Într-un document din 1568 apare pentru prima dată numele acestui sat, cînd Alexandru Mircea Voievod a întărit lui Vlaicu Clucerul și surorii

lui Chera «satul Țigănești, bătrîna și dreaptă ocină», pentru care se judecaseră la divan cu Milea, Finta și Cîrstian, care susțineau că au și ei parte acolo din timpul lui Vlad Călugărul (1482—1495).

În decursul vremii, numele satului apare deseori în diferite documente domnești și mînăstirești, iar din citirea acestora se poate deduce starea materială a locuitorilor, cum și îndeletnicirile lor de viticultori și pomicultori, — îndeletniciri ce le au pînă astăzi, cu deosebirea că în prezent nu mai sînt clăcași, ci membri ai C.A.P.-ului și că veniturile lor din

Procesiunea în timpul slujbei de resfințire a bisericii Țigănești

prezent, ca și nivelul lor de trai au crescut enorm față de ceea ce a fost în trecut, — această bună stare oglindindu-se în casele noi, spațioase frumoase, mobilate cu gust, luminate electric și aproape toate înzestrate cu antene de radio și televizoare.

Despre existența vreunei biserici, care, desigur, n-a lipsit, — avînd în vedere și legăturile satului cu diverse mînăstiri — nu avem altă mărturie decît cea din catagrafia făcută la 1840, din porunca mitropolitului Neofit al Ungrovlahiei, — unde se spune: «Satul Țigănești moștenesc. Biserica cu leat 1782, noiembrie 8 și a fost clădită de preotul Costandin sin Dinu și surpîndu-se de cutremur, s-au preînnoit tot pe temelia aceea la leat 1840, iulie 14 și s-au săvîrșit cu ajutorul tuturor enoriașilor în zilele prea înălțatului domn Alexandru Ghica Voevod. Enoriași mai de frunte 16, începînd cu Nicolae sin Mușat Mazil și sfîrșind cu Vasile Du-

mitru boiernaș, de mijloc 122, văduve 20. Preot Stan duhovnicul» (Pr. Ioan Răuțescu, «Glasul Bisericii» an. XXIV, nr. 9—10, p. 894).

De la cele două biserici au rămas pînă astăzi și se păstrează în biblioteca parohială cărți vechi de cult, între care un *Penticostar* din 1743, *Octoih* din 1745, *Triod* din 1761.

De pe notele marginale ce se găsesc pe aceste cărți se poate întocmi șirul preoților slujitori. Astfel: pr. Costandin sin Dinu, 1782; pr. Costandin; pr. Dumitru; pr. Ioan, 1790; pr. Ioan Tunsescu sin popa Matei răspop. ot Țigănești 1804; pr. Ion sin Dumitrașcu 1808; pr. Stan 1843; pr. Radu 1868; pr. G. Dumitrescu 1894; pr. G. Tomescu 1922—1959 și pr. T. Iorgulescu actualul paroh transferat aici de la parohia Cotenești, raionul Muscel, la 15 octombrie 1946.

Actuala biserică — cea mai mare din raionul Găești, a fost construită între anii 1910—1920, din piatră de Albești și cărămidă, de către Moș Niță de la Șuici și a fost pictată de Gheorghe Popescu-Pitești, fiind tîrnosită la 5 septembrie 1920.

Din pricina vremii și mai ales în urma cutremurului din 1940, biserică avea nevoie de reparații serioase și enoriașii respectivi, la îndemnul vrednicului lor păstor, Pr. T. Iorgulescu, au făcut lucrarea aceasta de reparație, între anii 1959—1966. Astfel, au refăcut acoperișul și turla mare; au introdus lumină electrică; au făcut lucrări de reparații la temelia bisericii; au restaurat pictura; au înzestrat biserică cu multe icoane și veșminte bisericesti, — pentru toate astea cheltuindu-se peste 60.000 lei, dintre care 12.000 lei au fost dăruite de Sfînta Arhiepiscopie a Bucureștilor, din dispoziția Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Cînd lucrările de reparații s-au sfîrșit, enoriașii au solicitat și Prea Fericitul Patriarh Justinian a aprobat ca slujba de sfințire a acestui locaș să fie săvîrșită de P. S. Episcop Antim Țîrgovișteanul, vicar patriarhal.

Astfel, în ziua de 3 iulie 1966, P. S. Sa, înconjurat de un sobor de preoți, în frunte cu P.C. Pr. Alexandru Ionescu, vicar al Sfintei Arhiepiscopii, P.C. Pr. Mhail Marinescu, consilier la Sfînta Arhiepiscopie, P.C. Pr. N. Popescu, protoiereul raionului Găești, P. C. Pr. Ioan Gorgoi de la parohia Priboeni, Pr. I. Ionescu-Goleștii Badii, Pr. N. Cîrcumărescu-Vitchești, Pr. Aurel Ghiocel-Negrești, Pr. I. Radu-Furești, Pr. I. Stănescu-Topoloveni, Arhid. Iordan Niculescu și Diac. Petre Zamfira de la Catedrala patriarhală, a oficiat slujba de sfințire a bisericii.

După ungerea cu Sfîntul și Marele Mir și stropirea cu apă sfințită a bisericii, în exterior și interior și după citirea rugăciunilor privind lucrarea de sfințire, s-a dat citire următorului document care înserează evenimentul petrecut în viața parohiei Țigănești.

Iată cuprinsul acestui document:

«Cu vrerea Tatălui, cu lucrarea Fiului și cu săvîrșirea Sfîntului Duh s-a zidit această sfîntă biserică cu hramul Sf. Nicolae, din parohia Țigănești, comuna Priboeni, raionul Găești, din temelie, de preotul Cos-

tandin sin Dinu, in anul mîntuirii 1782, noiembrie 8 și surpîndu-se de cutremur, s-a preînnoit tot pe temelia aceea la 1840, iulie 14.

In 1910, iunie 10, s-a construit actuala biserică de proporții mari, pe același loc, temeliile vechii biserici rămîbind în interiorul bisericii noi. Avarîndu-se de la cutremurul din 1940, i s-au făcut reparații generale între anii 1964—1966, sub înalta arhipăstorie a Prea Fericitului Patriarh Justinian, s-a preînnoit întreaga biserică, s-a restaurat pictura, i s-a făcut instalație electrică și a fost dotată cu odoarele necesare.

Lucrările s-au efectuat din inițiativa Preotului paroh Teodor Iorgulescu, cu sprijinul Consiliului, Comitetului parohial, enoriașilor și cu ajutorul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor.

S-a resfințit la 3 iulie 1966, de către P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul cu sobor de preoți și diaconi, în frunte cu P. C. Preot Alexandru Ionescu, vicarul Sfintei Mitropolii, P. C. Preot Consilier Mihail Marinescu, și P. C. Protopop Nicolae Popescu al raionului Găești și alți cucernici preoți din comunele învecinate.

Au participa membrii Consiliului parohial, credincioșii din enorie și din parohiile vecine.

Binecuvîntează, Doamne, pe cei ce iubesc podoaba Casei Tale».

După ce a fost semnat acest document de către cei de față, s-a oficiat sfînta liturghie de către același sobor de preoți, răspunsurile fiind date de credincioși, sub conducerea d-lui Constantin Popescu, talentatul cîntăreț al parohiei Tîgănești.

Predica zilei a fost rostită de P. C. Pr. Alexandru Ionescu, care a făcut o paralelă între felul cum a fost întîmpinat Mîntuitorul Iisus Hristos de către gadareni și felul cum a fost întîmpinat de samarinenii cetății Sihar, în urma convorbirii Mîntuitorului cu femeia samarineancă la fîntina lui Iacob.

După rugăciunea amvonului, a avut loc hirotesia Pr. paroh T. Iorgulescu ca iconom stavrofor, înmînîndu-i-se insemnele acestui rang bisericesc.

După sfîrșitul sfintei liturghii, a luat cuvîntul P. C. Pr. Protopop Nicolae Popescu, care a făcut o scurtă dare de seamă asupra activității a preoților din raion, scoțînd în evidență activitatea frumoasă a Pr. Teodor Iorgulescu și a enoriașilor săi.

A luat cuvîntul apoi Pr. paroh Teodor Iorgulescu, care și-a manifestat mulțumirea sufletească pentru faptul că P. S. Episcop Antim a acceptat să facă slujba de sfințire a bisericii, acest eveniment deosebit din viața parohiei Tîgănești.

După ce face un istoric al bisericii, arătînd ce lucrări s-au efectuat, Pr. Iorgulescu arată că strădaniile nu ar fi izbîndit dacă nu ne-am fi bucurat de sprijinul material acordat parohiei de Prea Fericitul Patriarh Justinian, printr-o dotație de 12.000 lei, cum și pentru sprijinul moral, prin aprobarea ca slujba să fie oficiată de un Prea Sfințit Arhiereu.

A adus mulțumiri după aceea P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, pentru faptul că a venit să officieze slujba, preoților veniți de la Centrul Eparhial, părintelui protopop, preoților vecini, cum și consilierilor și enoriașilor săi, care l-au ajutat material și moral să înfăptuiască frumoasa lucrare de renovare a bisericii.

«O dată cu acestea — a continuat Pr. T. Iorgulescu — ne angajăm, Prea Sfințite Părinte Episcop, să muncim cu aceeași rivnă și pe mai departe, căutînd să formăm din enoriașii noștri creștini buni, cetățeni harnici ai patriei noastre, Republica Socialistă România, și dîrzi luptători pentru pace».

În numele enoriașilor a luat cuvîntul Dl. N. Popescu, epitropul casier al parohiei, care a manifestat dragostea, atașamentul și ascultarea ce o au față de preotul lor, aducînd mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru ajutorul acordat parohiei și P. S. Episcop Antim pentru slujba oficiată.

În încheierea cuvîntărilor, a luat cuvîntul P. S. Episcop Antim, care, mulțumind credincioșilor pentru dragostea cu care l-au întîmpinat, în frumoasele lor costume naționale și într-o ordine desăvîrșită, își exprimă mulțumirea sa sufletească pentru faptul că i s-a oferit prilejul să cunoască această parohie.

Împărtășind binecuvîntările Prea Fericitului Patriarh, felicită din toată inima pe credincioșii acestei parohii, în frunte cu preotul lor, pentru lucrarea ce au săvîrșit, restaurînd acest măreț locaș care este o cheazășie a urmării exemplului dat de strămoșii lor.

Făgăduiește că va informa pe Prea Fericitul Părinte Patriarh despre această lucrare a credincioșilor din parohia Țigănești și-i sfătuiește pe toții să fie mereu sprijinitori ai cauzei păcii și ai tuturor lucrărilor obștești ce se înfăptuiesc în această comună.

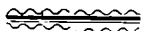
S-a oficiat după aceea polihroniu pentru conducătorii Republicii Socialiste România, pentru Prea Fericitul Patriarh Justinian, pentru P. S. Episcop Antim, pentru slujitori, enoriașii, epitropii, consilierii parohiali și pentru toți credincioșii care au participat la această slujbă.

A urmat după aceea serviciul parastasului pentru ctitorii și enoriașii răposați ai parohiei.

Apoi a avut loc tradiționala agapă, cu care prilej au toastat: P. C. Preot Alexandru Ionescu, P. C. Preot Mihail Marinescu, P. C. Protopop Nicolae Popescu și P. S. Episcop Antim.

Ziua aceasta a rămas întipărită în inimile celor ce au trăit-o ca o zi de mare sărbătoare a parohiei Țigănești.

ASISTENT

BISERICA DIN PAROHIA MISLEA, RAIONUL GĂEȘTI

În ziua de 17 iulie 1966, s-a sfințit biserica cu hramul «Marele Mucenic Gheorghe și Sfântul Ierarh Nicolae» din parohia Mislea, comuna Cobia de Sus, raionul Găești.

Slujba sfințirii a fost oficiată de către P. S. Episcop Dr. Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, însoțit de un sobor de preoți.

Simbătă seara, s-a oficiat vecernia și sfințirea artoselor.

Duminică dimineață, după slujba utreniei și sfințirea apei, s-a oficiat tîrnosirea prin înconjurarea sfântului locaș și prin stropirea cu apă sfințită și ungerea cu Sfântul și Marele Mir.

În biserică, s-a dat citire documentului care inserează acest moment important din viața parohiei Mislea, — document ce a fost zidit în piciorul sfintei mese, alături de sfintele moaște, după care a urmat spălarea și ungerea cu Sfântul și Marele Mir a prestolului, s-au citit rugăciunile de sfințire a icoanelor și a catapetesmei.

După sărutarea sfintei mese de către credincioșii prezenți, s-a oficiat sfînta liturghie de către P. S. Episcop Visarion, înconjurat de următorul sobor de preoți: Alexandru Ionescu, vicar al Sfintei Arhiepiscopii, Stan C. Dimancea și Petre Alexandru, consilieri ai Sfintei Arhiepiscopii, Nicolae Popescu, protoiereul raionului Găești, Marin C. Ioan-Frăsinei, Gheorghe Bădoi-Mînăstirea Cobia, Constantin Chiosea-Cobia, Ilie Petcu și Guja Pavel-Picior de munte, Liviu Ruse-Boțești, Florea Popescu Gura Foi, Ion Ceaușu-Produlești, și Mihai Aurelian-Mînăstioara, precum și diaconii: Petre Zamfira și Costel Dumitrescu de la catedrala patriarhală. Predica zilei a fost rostită de către Pr. Alexandru Ionescu, iar răspunsurile au fost date de către cîntăreți și credincioșii parohiei.

După oficierea sfintei liturghii, Pr. Nicolae Popescu, protoiereul raionului Găești, a salutat prezența P. S. Episcop Visarion, făcînd o succintă dare de seamă asupra activității preoților din raion și menționînd activitatea deosebită a preotului și credincioșilor din parohia Mislea.

A urmat la cuvînt Pr. Gheorghe Petcu, parohul bisericii, care a arătat că lucrarea aceasta s-a realizat din contribuția enoriașilor, dar mai ales cu sprijinul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, care, prin aprobarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, a donat aici suma de 120.000 lei, pentru care lucru, preotul a adus călduroase mulțumiri Prea Fericitului Patriarh, conducătorul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor.

În încheierea cuvîntării sale, a adus mulțumiri organelor locale ale puterii de stat pentru înțelegerea arătată, cum și credincioșilor pentru munca ce au depus în desăvîrșirea lucrărilor.

A luat cuvîntul după aceea Dl. Ilie Tătaru, epitropul bisericii, care a mulțumit P. S. Episcop Visarion pentru faptul că a binevoit să ia parte la sfințirea bisericii și făgăduiește că enoriașii respectivi se vor

strădui laolaltă cu preotul lor să sprijine și alte lucrări obștești, să ducă o viață creștinească și să iubească pacea.

Luînd cuvîntul, P. S. Episcop Visarion a scos în evidență importanța Sfintei Biserici în viața creștinilor, transmițînd binecuvîntările Prea Fericitului Patriarh Justinian credincioșilor și neobositului preot Gheorghe Petcu, cum și membrilor Consiliului și Epitropiei parohiale.

Îndemnîndu-i să trăiască o viață creștinească și să sprijine cu aceeași însuflețire și celelalte lucrări de folos obștesc din comună, în încheierea cuvîntării sale, P. S. Episcop Visarion făgăduiește că va informa pe Prea Fericitul Patriarh Justinian despre activitatea desfășurată la această parohie și invocă ajutorul lui Dumnezeu pentru sănătatea și prosperitatea credincioșilor acestei parohii.

A urmat după aceea hirotesia Pr. Gheorghe Petcu, parohul bisericii, căruia i s-a acordat rangul de iconom stavrofor și s-a oficiat polihroniu pentru conducerea de stat, pentru Prea Fericitul Patriarh Justinian, pentru slujitorii și credincioșii bisericii Mislea și pentru toți cei prezenți la această deosebită sărbătoare.

S-a făcut parastas pentru ctitorii răposați și a urmat masa comună în curtea bisericii.

În timpul mesei, au luat cuvîntul: Dl. Emil Bucescu, coleg de facultate cu preotul paroh, Pr. Ioan Marin-Frăsinei, care a vorbit despre ctitoriile minăstirești de pe valea Cobiei, Pr. Alexandru Ionescu, care a felicitat pe ostenitorii acestei biserici pentru realizarea lor, apoi a toastat pentru P. S. Episcop Visarion. P. S. Episcop-vicar a toastat pentru Prea Fericitul Patriarh Justinian și pentru Conducerea de stat a țării noastre.

P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, împreună cu însoțitorii, au făcut după aceea o vizită la casa parohială.

ASISTENT

MOMENT FESTIV

Duminică 9 octombrie a. c., orele 7 seara, în biserica Sfînta Ecaterina, paraclisul Institutului teologic din București, a avut loc cununia religioasă a domnului Mircea Panciuk, român din Canada, care studiază teologia la Institutul nostru, ca bursier al Patriarhiei Române, cu domnișcara Ileana Ani.

Slujba cununiei s-a desfășurat într-un cadru festiv, fiind oficiată de un sobor de distinși clerici, format din: P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, P. C. Pr. Ioan G. Coman, P. C. Pr. Ene Brașiște, profesori la Institutul teologic din București, P. C. Arhim. Nicolae Mladin, profesor la Institutul teologic din Sibiu, P. C. Pr. Al. Bejan din serviciul administrativ al Institutului teologic, C. Arhid. Al. Munteanu, secretarul șef al Institutului teologic și C. Diac. C. Dumitrescu slujitor la catedrala patriarhală.

Nuni au fost P. C. Diac. Prof. N. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic cu fiica P. C. Sale, D-na Silvia Rădulescu și Dl. Prof. Nicolae Chițescu cu doamna.

Răspunsurile la slujba cununiei, au fost cîntate de studenții anului IV sub conducerea D-lui asistent Constantin Drăgușin.

Printre participanții la acest moment festiv se aflau P.C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Mitropoliei din București, profesori de la Institutul și Seminarul teologic, părinții mirelui, rude din partea miresei, studenți elevi și alți invitați.

După oficierea cununiei, P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul a adresat mirilor un cald cuvînt părintesc, făcîndu-le urări de îndelungată conviețuire plină de afecțiune și respect reciproc, în spiritul învățaturii Sfintei Evanghelii, al cărei slujitor va deveni în curînd mirele. În încheiere, felicitînd pe cei uniți acum prin Taina Cununii, P. S. Sa le-a dăruit un frumos exemplar din Sfînta Scriptură.

După aceea, cei prezenți în biserică au felicitat cu căldură și bucurie pe tinerii căsătoriți și pe nunii lor.

ASISTENT

† PREOTUL ION RĂDOI

În seara zilei de 13 septembrie 1966 a încetat din viață preotul Ion Rădoi de la parohia Bughea de Jos, protopopiatul Muscel.

Născut la 26 ianuarie 1897, în comuna Voinești-Lerești, raionul Muscel, din părinți țărani, după terminarea școlii primare în satul natal și a cursurilor secundare la Seminarul Central, tînărul absolvent s-a înscris și a urmat cursurile Facultății de teologie din București, unde și-a luat licența în 1923; în același an a primit și hirotonia în preot.

Cîțiva ani preotul Ion Rădoi a funcționat și ca profesor suplinitor pentru limbile greacă și latină la seminarul teologic din Cîmpulung-Muscel.

Slujba înmormintării a avut loc în ziua de 17 septembrie a. c., și a fost oficiată de un sobor de 20 de preoți, în frunte cu P. C. Pr. Ion Becuț, protoiereul raionului Muscel. Unii dintre preoții din sobor erau foștii elevi ai celui decedat.

Despre viața și activitatea preotului Ion Rădoi au vorbit P. C. Pr. Mircea Dragomir de la parohia Negru Vodă din Cîmpulung și P. C. Protoiereu Ion Becuț, care au adresat binevenite cuvinte de mîngiere și încurajare, pentru pierderea suferită, familiei îndurerate și foștilor enoriași, pe care cel adormit în Domnul i-a păstorit timp de peste 40 de ani.

Sicriul cu corpul neînsuflețit al preotului Ion Rădoi a fost îngropat în cimitirul din curtea bisericii.

Facă-i Domnul parte de odihnă veșnică în pace împreună cu aleșii Săi!

ASISTENT

NOTE DE LECTOR, RECENZII

Cronici turcești privind țările române. Extrase, vol. I, sec. XV — mijlocul secolului al XVII-lea, lucrare întocmită de Mihail Guboglu și Mustafa Mehmet, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1966, 562 p.

Institutul de Istorie «N. Iorga», al Academiei Republicii Socialiste România și Institutul de Studii Sud-Est Europene au inițiat o nouă serie de publicații grupate sub titlul «Izvoare orientale privind istoria României», din care primul volum este consacrat cronicilor turcești din secolele al XV-lea al — XVII-lea.

Se cunoaște importanța deosebită ce o prezintă vechile cronicile turcești pentru cunoașterea multor aspecte din istoria Țărilor Române. Încă din 1928, Nicolae Iorga atrăgea atenția asupra necesității publicării cronicilor turcești, fie integrale, fie sub formă de excerpte ce se referă direct la români. S-au realizat și unele studii speciale și contribuții valoroase, ca cele ale lui N. Iorga, Franz Babinger, Mihail Guboglu. S-au publicat și unele izvoare, cum ar fi cel cuprinzând ceremonialul primirii domnilor români la Poartă (H. Siruni), sau cataloage de documente turcești (M. Guboglu). Lipsea însă o cercetare sistematică a izvoarelor narative turcești, încununată de publicarea fie și numai a pasajelor celor mai importante privind desfășurarea evenimentelor ce au avut legătură cu Țările Române. Din acest punct de vedere, volumul de față vine să umple un gol ce exista în istoriografia noastră. Volumul începe cu o introducere (p. 7—20), în care autorii fac un scurt excurs asupra apariției și dezvoltării istoriografiei otomane, apoi se dau indicații asupra normelor de editare și traducere. Urmează prezentarea izvoarelor propriuzise, pe autori, care este completată cu notițe dense despre viața și opera autorilor împreună cu o bibliografie consistentă.

Ca o privire de ansamblu asupra cronicilor turcești, observăm că ele au referiri aproape exclusive la evenimente militare, elementele economice și sociale aparând doar incidental.

Doar în cronica lui Mustafa Ali (1541—1599), intitulată *Küh-ül-Ahbar* (Esența informațiilor) găsim unele știri de natură demografică, care se referă la epoca sultanului Soliman Magnificul (1520—1566): «Pe timpul răposatului sultan Süleiman, în vilaietul numit Țara Românească trăiau 48.000 de familii, în Moldova trăiau în total 30.000 de familii. Pe vremea sultanului Murad al III-lea însă, când s-a apropiat anul Hegirei 1000 (1591—1592), în vilaietul Țării Românești erau 13.000 de familii și în țara Moldova 20.000 de familii, căci domni... ajungând să fie schimbați de cite două-trei ori pe an, au ruinat țările prin mită, iar agalele care mergeau pentru slujba (încăunării) nu se mulțumeau nici cu 40 sau 50 de poveri după cum nici ceaușii nu se mulțumeau cu zece poveri, iar capușii cu cite o povară. Din această pricină, lumea s-a revoltat tot mai mult» (p. 337).

Alte informații se dau în legătură cu diferitele jafuri făcute de armatele turcești, cînd se menționează oi, cai, aur, argint, stofe prețioase, bijuterii, etc. Turcii iau ca robi «cu înfățișare de îngeri» și «fete frumoase ca cele din Kașmir» (p. 77, 97) — cronică lui Tursun bei). În legătură cu jafurile turcești din Moldova în anul 1485, cronicarul Neșri menționează că nu s-au mai luat vite, deoarece erau prea ieftine (p. 133). Idris Bitlisi, un cronicar din secolul al XV-lea, spune că în Țara Românească și Moldova se găsește multă carne și grăsimi, căutate de turci (p. 153).

Din descrierea Sucevei, făcută de un cronicar din secolul al XVI-lea, Mustafa Ali, reținem că orașul era așezat între «vii și bostănării» (p. 353). Înfrîngerile repetate a doi pași turci în Țara Românească, în anii 1441—1442, sînt de pus în legătură cu petrecerile pe care aceștia le făceau cu chebab și vin în abundență de aici. După bătălia de la Războieni (1476), turcii capturează «herghelii întregi de cai și turme de oi» (Așik-pasa Zade, p. 97). Se menționează marile păduri — «marea de copaci» (Orudj bin Adil, p. 52).

Trecînd la analizarea evenimentelor politice care preocupă în cea mai mare măsură pe cronicarii turci, observăm că cel mai vechi menționînd țările noastre este expediția lui Umur bei din 1338, la gurile Dunării, povestită pe larg de Enveri în cronică sa *Düsturname* (p. 36—37). Turcii vin cu 300 de corăbii la Chilia, arzînd și incendiînd ținutul înconjurător, însă românii comunică între ei prin focuri, astfel că se poate aduna o oaste care este însă învinsă de turci. La plecare, după ce iau robi, aceștia din urmă dărîmă Chilia «și încă multe alte cetăți» (p. 37).

Alte știri mai precise se dau privind participarea românilor la bătălia de la Cosovo din 1389 (Halil, Sükrüllah, Enveri, Neșri — creștinii ar fi fost beți în ajunul bătăliei, Idris-Bitlisi. Sa' adeddin Mehmed Hodja Effendi, etc.); bătălia de la Rovine, dintre Mircea cel Bătrîn și Baiazid Fulgerul, este cauzată de jafuri ale lui Mircea la Karınovas; locul ei de desfășurare a fost «în apropiere de Argeș» (Ankîș) (Enveri, p. 399). Atît Enveri, cît și Orudj bin Adil, povestește o legendă curioasă despre aruncarea în Argeș a cadavrelor soldaților căzuți în luptă. La numărătoare, ar fi ieșit foarte mulți români, și puțini turci, — fapt ce l-ar fi decis pe Mircea să se retragă.

Este menționată participarea românilor și la bătălia de la Ankara, de către mai mulți cronicari (Enveri, Orudj bin Adil, Tevarih-i al-i Osman — cronică anonimă). Domnia lui Mircea cel Bătrîn este prezentată prin mai multe episoade — bătăliile de la Cosovo, Rovine, Ankara, sprijinul pe care domnul i-l dă sultanului Musa, căruia ar fi voit să-i dea o fiică de soție, apoi expediții turcești în 1415—1416 și trimiterea ca ostatic a lui Mihail, fiul marelui domn (amănunte interesante la Neșri, p. 115). Turcii repară cetățile Giurgiu, Isaccea, Ienisala și Turnu la 1416 (Neșri, Idris Bitlisi, etc.). Neșri este singurul cronicar care amintește de Dobrotici, numindu-l «Dobrudja — oglu Iuvaki» (p. 110).

Pe larg, sînt povestite luptele duse de Iancu de Hunedoara contra turcilor, între 1441—1456 și tribulațiile lui Vlad Dracul, în legătură cu care se indică fortăreața unde fuseseră închiși fiii acestuia — Egrigöz din vilaietul Ghermian (Așik-pasa Zade, p. 88).

Începînd cu domnia lui Vlad Țepeș, știrile iau forma narării unor evenimente trăite personal de cronicari. Dovadă bogăția descrierii luptelor din 1462 cu Vlad Țepeș la Enveri, Orudj bin Adil, Tursun bei în special, Așik pașa Zade, Neșri, Semseddin Ahmed ibn Kemal (și aici date bogate). Unele din ele (Orudj bin Adil) dau amănuntul excepțional că Țepeș a fost ucis de către Țepeluș Vodă (Basarab cel Tânăr) (p. 60).

Bătăliile lui Ștefan cel Mare de la Vaslui, din 1475 și Războieni, din 1476 ocupă un loc însemnat în cuprinsul cronicilor, fiind amintite de Orudj bin Adil (p. 61—62), Tursun-bei (p. 75), Așik-pașa Zade (p. 95—97), Neșri (p. 127—128), Tevarih-i al-i Osman (p.186—187), Semseddin Ahmed Ibn Kemal (p. 209—214), care

dă cifra armatei lui Ștefan la Războieni — 20.000 de oameni, Sa'adeddin Mehmed Hodja Effendi (p. 321—325 — cu multe amănunte), Kodja Husein (p. 457—460), etc.

Cronicarul Sa'adeddin Mehmed Hodja Effendi amintește de țărani ce-și apărau familiile și gospodăria — «Cei care au supraviețuit bătăliei (de la Războieni — n. n.), nerenunțând la luptă, în zelul lor de neștiutori, au mai depus eforturi pentru a veni în sprijinul familiilor lor» (p. 324).

Ocuparea Chilie și a Cetății Albe, încercările nereușite ale lui Ștefan cel Mare de a le recupera, precum și expediția lui Ali-bei, încheiată cu bătălia de la Scheia (1485), sînt pe larg povestite de cronicari ca Orudj bin Adil (p. 63), Tursun-bei (p. 75—79 — el numește Chilia «lăcățul celui ținut» — vorbește de negustorii ce veneau la Cetatea Albă și de un refugiu în Polonia al lui Ștefan în 1485), Așik-pașa Zade (p. 98—101 — amintește trădarea boierilor și fuga în Polonia a lui Ștefan), Neșri (p. 130—133), etc.

Caracterizarea pe care Așik-pașa Zade i-o face lui Ștefan cel Mare merită atenție:

«El îl călcase pe craiul unguresc,
Frînse și arcul lui Suleiman-bei,
Speriase și pe cel din Țara Românească
De multe ori și în țara acestuia.
De asemenea a stat față în față și cu sultanul Mehmed.
Oastea i-a fost nimicită, dar s-a luptat bine.
El și-a scăpat capul din mîinile dușmanului.
Acesta este necredinciosul care a înfrînt multe oști.
Era trufaș și nenorocit și plin de zel» (p. 102).

Neșri (p. 133—134), caracterizîndu-l cu aceleași cuvinte, îl numește pe Ștefan și «țăran» (horyat), făcînd poate aluzie la forțele pe care se sprijinea.

Un alt capitol important din cronicile turcești îl constituie expediția sultanului Soliman Magnificul din Moldova, în anul 1538, cînd este ocupată Suceava (vezi Muheiddin, continuare la Tevarih-i al-i Osman, p. 188—189, Nasuh Matracki, p. 221—232 — cu multe amănunte, Rusten pașa, p. 254—255, Mustafa Gelalzade, p. 261—272).

Mustafa Gelalzade ne dă știri deosebit de prețioase asupra compoziției tezaurului lui Petru Rareș, jefuit de turci: «berbeci de argint, carafe, ibrice, cușme, cu vîrfurile ascuțite, perle prețioase, giuvaiericale, vase prețioase de pus flori, cămăși pahare, săbii încrustate cu pietre prețioase, săbii germane, săbii foarte înguste și de mătase, cărți legate în argint și aur, Evangheliile, cruci, (sublinierea noastră) monede în mare cantitate, obiecte și mărfuri și de asemenea și obiecte de podoabă și lux, stoffe de mătase și multe alte lucruri care nu pot fi descrise de pana autorului» (p. 270). Mustafa Ali, alt cronicar, vorbește de «Evangheliile artistice legate, cruci aurite, etc.» (p. 354).

Vorbînd despre incendiul Iașului, Mustafa Gelalzade spune că: «acolo se găseau biserici, monumente și palatele lui Petru» (p. 268). Iar despre Cenad. «Acolo, multe biserici și clopotnițe cu tîrnuri desfătau vederea omului» (p. 273). În bisericile din Timișoara, ocupată de turci la 1552, existau «diferite lucruri artistice, frumoase ornate, precum și tot felul de cruci» (p. 274). După 1552, bisericile au fost transformate în geamii, iar clopotele aruncate (p. 276).

În sfîrșit, lupta eroică a lui Mihai Viteazul este reliefată în cronici ca cele ale lui Mustafa Selaniki (p. 368 și urm.), Mehmed bin Mehmed (p. 417 și urm.), Ibrahim Pecevi.

Mustafa Selaniki ne reproduce o convorbire deosebit de interesantă între Mihai Viteazul și împăratul Austriei:

«Atunci, el (împăratul — n. n.) s-a adresat și afurisitului de Mihai: «Spune și tu! Să vedem ce vei grăi, căci tu ești capul răscoalei. Te-ai născut în țara lor

(a turcilor). Erai tributarul lor. Nu ești ca cei din strămoșii tăi care s-au ridicat cu sabia. Din moși-strămoși ești raia, neam de raia. Ce ai făcut ca să ajungi bei? Explică-ne și fă-ne cunoscut toate acestea. Sahinșahul este puternic și are foarte multă oaste și bogății. A te opune lui și a te lupta cu el cere foarte multă putere, iar tu stai chiar înlăuntru țării sale. Atunci el (Mihai) a spus: «Aceste vorbe ale voastre se potrivesc cu vremea vechilor padișahi. Atunci o mie de neferi de-ai lor nimiceau zece mii de ostași. Acum, sub padișahlicul sultanului Murad oastea aceea și feudele și apanajele cetei de ostași și posturile lor și ținuturile lor sînt pe ducă. Ele au fost cumpărate și vindute din mînă în mînă. Nu a rămas cinste, onoare și respect. Se poate ca omul să dea pe un preț de nimic lucrurile și apanajele cumpărate? Se vede că nu! Acum apanajele oștii lui Osmanoglu, fie creștini, fie cei din ogeacul de ieniceri, precum și toți demnitarii împărăției, sînt aleși dintre străini și dintre raiale josnice Tirania dărilor puse asupra raialelor țării nu are hotar. Chiar și musulmanilor, bărbați și femei, au început să le pună pe an cite 500 de aspri ca dare. O stăpînire nu se ține cu tiranie... Știți că preia inaltul Dumnezeu a poruncit dreptate. Dacă, tocmai acum, cînd prilejul îngăduie, iar raialele ascultă de firmanul nostru în toate privințele, voi (austriecii) veți renunța la expediție și, nestrăduindu-vă pentru credința voastră, veți fugi de expediție și de luptă, atunci ei (turcii) cunoscîndu-ne, pot pune repede mîna pe noi. În timpul padișahilor care au fost pînă acum s-au schimbat oare banii și prețurile la ei?... Negoțul tîrgoveților era slab. Eu cunosc toată starea lor. Iată ce am avut de spus» (p. 394).

Mihai Vileazul ne apară ca un excelent cunoscător al situației interne și externe a imperiului otoman, atît militare, cît și economice. Tot Mustafa Selaniki îl numește pe Mihai «Kassab — oglan», adică *fiu de măcelar*, — fapt deosebit de important (p. 378). Se menționează sprijinitorii clerici ai lui Mihai, care sînt numiți de acesta «preoții mei renumiți» (p. 381).

Un alt cronicar, Ibrahim Pecevi, povestește extrem de pitorescuciderea creditorilor de către ostașii lui Mihai în 1593 (p.498). Găsim descrieri bune ale bătăliei de la Călugăreni și a evenimentelor următoare (Mustafa Selaniki, p. 371—372, Mehmed bin Mehmed, p. 418—423).

Frământările din timpul Movileștilor sînt menționate de Ibrahim Pecevi (p. 516—517).

O ultimă observație de ansamblu asupra acestor cronici se poate face din punct de vedere literar-artistic. În literatura turcă clasică au existat două tendințe fundamentale, care se regăsesc și aici. Una, savantă și greoaie, întrebuițează numeroase elemente arabe și persane, care dau o frază periodică, interminabilă și extrem de complexă. Elementele turcești sînt foarte reduse: sufixe gramaticale și verbe auxiliare. A doua tendință, care produce opere ce se adresează unor cercuri mai largi, întrebuițează un vocabular mai bine proporționat, precursor al turcei moderne. Stilul, metaforele și imaginile primei tendințe amintesc atît marile opere arabe și persane, cît și stilul istoriografic literar bizantin în forme retorice, dar și plin de poezie; celelalte opere, aparținînd tendinței a doua, au un stil simplu — vezi Tevarih-i al-i Osman; cronicile în limba persană au stilul cel mai ales și bogat.

Iată un pasaj din Idris Bitlisi, care scrie în limba persană: «(padișahul) trecînd ca zefirul dimineții, împreună cu animalele, peste apa aceea (Dunărea) ca o picătură din mare, au întins steagurile peste veșnica tiranie a acelor nenorociți din Țara Românească...» (p. 157). În alte opere se vorbește de cîmpuri de lalele roșii, însemnînd vărsări de sînge, etc. Creștinii au epitete constante de «afurisiți», «nenorociți», «drăcești», «josnici», «umili»; chiar și cînd se recunosc meritele lor de viteje, se subliniază mereu faptul că sînt «ghiauri».

În concluzie, culegerea de față prezintă o deosebită valoare pentru cunoașterea mai amănunțită a trecutului nostru de luptă. Bogăția descrierilor de bătălii, dar și detaliile de economie și cultură completează tabloul societății feudale ro-

mănești, care se profilează puternic în evenimentele menționate în cronici. Punctul de vedere opus intereselor țărilor românești ce reiese din aceste cronici, chiar și părtinirea vădită ce există la marea majoritate a autorilor, trecerea sub tăcere a unor evenimente nefavorabile turcilor, scad din valoarea pur științifică a operelor. Ele rămân însă expresia unei mentalități și a unei epoci și ne ajută să facem un important pas înainte în înțelegerea mai clară a evoluției istoriei noastre și a raporturilor cu imperiul otoman.

MATEI CAZACU

Virgil Căndea, Dinu C. Giurescu, Mircea Malița, *Pagini din trecutul diplomației românești*, București, 1966, 256 p.

Un tratat de istorie a diplomației românești încă nu a fost realizat. Datorită acestui fapt, apariția și interesul cărții de care ne ocupăm sînt justificate de la sine. Rod al unor preocupări mai vechi ale autorilor, concretizate în parte anterior, într-o suită de articole publicate în revista «Lumea». «Paginile din trecutul diplomației românești» jalonează în timp momentele, epocile și personalitățile care au ilustrat în mod deosebit relațiile externe ale țării noastre pînă la 1821.

Utilitatea patriotică și valoarea științifică a acestei lucrări sînt cu căldură subliniate în *Precuvîntarea* semnată de academicianul C. Daicoviciu (p. 4—7). D-se oprește cu insistență asupra unei trăsături care a dominat și caracterizat neîntre-rupț orientarea politică românească: «Îmbinînd forța armelor și a diplomației, reprezentanții poporului român n-au urmărit niciodată cîmpirea altora, ci, dimpotrivă, militînd pentru libertatea și egal îndreptățirea tuturor popoarelor, au slujit ideile înaintate ale propășirii pașnice în acest colț de lume europeană. Sesizînd cu pricepere această latură externă a politicii românești, ni se lămuresc și mai deplin atîtea aspecte din politica internă a conducătorilor Moldovei și Munteniei».

Cele cîteva pagini ale *Introducerii* (p. 8—13) înmănușchiază o serie de idei de bază care i-au călăuzit pe autori în interpretarea materialului faptic ce le-a stat la dispoziție. Una dintre aceste idei, deosebit de importantă, este cea privitoare la existența unei Școli românești diplomatice, cu o poziție singulară în contextul diverselor sisteme și curente europene. Ceea ce caracterizează această școală, este în primul rînd, vechimea.

Diplomația practică la noi are un trecut de peste două milenii. Este unul din motivele pentru care cel dintîi capitol al cărții de față este dedicat perioadei geto-dace.

Alt element definitoriu al diplomației românești a fost desigur faptul că a slujit apărării unor drepturi fundamentale ale poporului român, iar nu unor tendințe agresive. «Eu îmi apăr sărăcia și nevoile și neamul» — au putut spune, ca poetul, bătrînii noștri diplomați. În răstimpul de semi-dependență față de imperiul otoman, istoria relațiilor diplomatice ale Țărilor Române atesta o netăgăduită credință că raporturile cu turcii au doar un specific contractual, deosebindu-se sensibil de relațiile la care erau obligate raialele și sangeacurile (p. 11).

Fără îndoială, de-a lungul veacurilor, contactele cu școlile diplomatice mari au influențat sistemul și practicile diplomaților români, fără însă a modifica ideile pe care el le slujeau. Posibilitățile diplomaților români sînt pregnant relegate de poziția lor la curțile străine, de capacitatea de a trata de pe picior de egalitate cu diplomații străini.

Pe de altă parte, o precizare a autorilor fixează începuturile școlii diplomatice moderne românești în focul revoluției de la 1848. Bălcescu a fost unul dintre ctitori.

El este totodată și cel dintâi autor de biografii de diplomați români, oprindu-se primul asupra figurii proeminente a logofătului Tăutu.

Prezentul volum se încheie, din păcate, așa cum am mai spus, înaintea epocii atît de frămîntate și bogate în evenimente cu profundă rezonanță istorică a revoluției de la 1848. Ne alăturăm deci dorinței exprimate de academicianul C. Davcoviciu ca un nou volum să se alăture cît mai curînd celui apărut acum.

Primele patru capitole ale cărții (p. 14—87), redactate de Dinu C. Giurescu, privesc: *Relațiile geto-dacilor cu lumea greacă și romană; Relațiile externe ale Țării Românești sub Basarab I; Politică externă a Țării Românești sub Mircea cel Bătrîn și Așezămîntul acordat de Alexandru cel Bun la 1408.*

Însemnările istoricului Arian despre expediția lui Alexandru cel Mare peste Istru (335 î.d.Hr., ale lui Diodor din Sicilia în legătură cu conflictul dintre Dromichaite și Lisimah, regele Traciei (282 î.d. Hr.), sau — nu mai puțin — vestita inscripție a lui Acornion de la Dionysopolis (48 î. H.) — sînt tot atîtea mărturii despre constituirea și temeiurile gîndirii diplomatice a geto-dacilor. Poporul geto-dac a încheiat una din cele mai interesante culturi materiale și spirituale ale antichității în contact direct cu două civilizații fundamentale ale continentului nostru — lumea greacă și lumea romană. Raporturile cu grecii s-au echilibrat treptat — «fiecare parte și-a păstrat rînduieșile și întocmirea proprie, asigurîndu-și totodată schimb de valori și bunuri ce-i erau necesare» (p. 35). În schimb, cu romanii a fost dusă permanent lupta pentru libertate, terminată, — după cum bine se știe — cu înfrîngerea Daciei și includerea ei în teritoriul imperiului. Acest sfîrșit a avut drept urmare sinteza poporului român. După mai bine de un mileniu, statele feudale românești vor continua tradițiile diplomației regilor daci, păstrînd pace cu popoarele care ne-au respectat viața și munca și înfruntînd cu arma în mînă pe cei ce ne-au atacat.

În prima jumătate a secolului al XIV-lea, constituirea statului feudal Țara Românească a influențat puternic realitățile sud-est europene. Contactele cu regatul Ungariei — cel mai puternic dintre vecini — au avut în mod firesc un rol determinant pentru țara nou întemeiată.

Această situație este ilustrată cît se poate de evident de conflictul final din 1330. Solia trimisă de Basarab regelui Carol Robert este un model pentru diplomația românească. Refuzul feudalității maghiare de a accepta soluția propusă de domnul român a dus la înfrîngerea rușinoasă de la Posada.

Mircea cel Bătrîn, venit la tron în 1386, a întîlnit de la bun început formidabila putere a turcilor, care-și croia nencetat, peste orice opreliști, drumul către centrul Europei. În fața unei astfel de primejdii, care amenința însăși ființa poporului român, înțelepciunea de conducător a lui Mircea s-a vădit din plin prin aceea că, utilizînd toate mijloacele diplomatice și militare care i-au stat la îndemînă, a căutat atent soluțiile menite să apere independența românească. În 1389, în decembrie, la Radom, în Polonia, trimișii lui Mircea cel Bătrîn, asistați de reprezentantul lui Petru Mușat, încheiau un tratat cu regele polon, avînd drept scop înlăturarea unei eventuale intervenții a regatului Ungariei în Țara Românească. Ratificarea tratatului a avut loc în 1390. Această politică de echilibru între vecini îi asigură domnului muntean un loc de cinste între mințile cele mai luminate ale diplomației europene. La fel de importantă a fost intervenția lui Mircea cel Bătrîn în luptele pentru tron izbucnite după căderea lui Baiazid în bătălia de la Ankara, din 1402. Același țel — independența Țării Românești — motivează de la un capăt la celălalt această politică.

Reflexul diplomatic al politicii interne a lui Alexandru cel Bun a fost concretizat în așezămîntul încheiat în 6 octombrie 1408 cu sftnicii și cu orașenii din tîrgul Liovului. Acest tratat constituie un moment de seamă în istoria relațiilor externe ale Moldovei. Drumul continental care legă Marea Baltică de țarmul Mării Negre, întemeiat după marea navală a tătarilor (1241), asigura tranzitul

unor mărfuri venite prin Bizanț, tocmai din India și China. Această cale de tranzit, trecută pe teritoriul Moldovai, asigură prosperitatea economică a țării și, pe de altă parte, contribuia la realizarea idealului de independență politică a domnului moldovean.

Mircea Malița este autorul capitolului: *Dialogul diplomatic dintre Suceava și Veneția, în timpul lui Ștefan cel Mare*, — o succintă trecere în revistă a unor aspecte reprezentative ale politicii externe a lui Ștefan cel Mare.

Sub aceeași semnătură sînt evocate două figuri de diplomați, cu o puternică personalitate: *Banul Mihalcea la curtea lui Rudolf al II-lea și Nicolae Milescu* (p. 30—167).

În sfîrșit, tot Mircea Malița este autorul capitolului: *Congresul de la Viena și Țările Române*.

Alte probleme, de un deosebit interes, sînt tratate de Virgil Cîndea. D-sa este autorul contribuțiilor legate de primul monument al experienței diplomatice românești: *Invățăturile lui Neagoe Basarab*; de *Diplomația urmașilor lui Ștefan cel Mare*; *Diplomația românească sub Constantin Brîncoveanu*; *Dimitrie Cantemir și începuturile Chestiunii Orientale*; *Ienăchiță Văcărescu — diplomatul*, precum și *Aspectele diplomatice ale mișcării revoluționare din 1821*.

Volumul *Pagini din trecutul diplomației românești*, se înscrie între inițiativele deosebit de valoroase pe linia conturării unor aspecte nu îndeajuns de cunoscute din istoria milenară a poporului nostru.

ȘTEFAN ANDREESCU

Anca L i v e s c u, *Despre dicțiune*, București, Editura științifică, 1965, 128 p.

Revistele noastre bisericesti au acordat în anii din urmă o mare însemnătate atît teoriei recitativului liturgic, cit și altor elemente care evidențiază frumosul cotidian al cultului ortodox. Pe terenul acesta dintre liturgică și omiletică se situează și preocupările cărții de față, socotită de către artistul poporului Radu Beligan, care îi semnează prefața, «mai mult decît necesară».

Destinată în primul rînd oamenilor de teatru și mai ales artiștilor amatori, lucrarea nu uită pe ceilalți intelectuali: profesori, tehnicieni sau ingineri, activiști sociali. Utilitatea aceasta generală, pe lîngă utilitatea ei artistică specială, interesează și pe slujitorii altarelor, în spinoasa lor misiune pastorală și liturgică.

Din sumarul cărții, împărțit în 9 capitole, primele 2 se ocupă cu importanța vorbirii corecte și dau cteva cunoștințe fonetice și ortoepice introductive. O citire artistică simplă și atrăgătoare nu se poate dispensa de descrierea prealabilă a aparatului vorbirii și mai ales de cunoașterea precisă a regulilor ortoepice.

Respirația și punctuația despre care tratează capitolul 3 arată cit de important este în vorbire, ca și în canto, să știi cum trebuie și cînd trebuie să respiri. Sînt oameni care nu au un echilibru în respirație și care cred că citind un text pot respira oriunde. În realitate, este necesar a ne conduce după logica frazei. «Tehnica vorbirii ne învață să inspirăm totdeauna mai înainte de a folosi tot aerul din plămîni, atunci cînd sensul textului îngăduie o scurtă pauză». Prin exerciții fizice și prin studierea atentă a bucății de lectură, acest proces natural se poate educa, pentru a se putea utiliza întreaga capacitate toracică și pentru a antrena totodată diafragma.

O regulă de mare însemnătate practică este aceea că rostirea cuvintelor se face numai în momentul expirației.

Este de la sine înțeles că opririle ajută pe cititor să-și controleze vocea, să găsească intonația potrivită și să evidențieze ideea centrală a unui text. De aici, prin extensiune, importanța punctuației pentru sensul frazei. Dar pauza nu se face

totdeauna la virgulă, cum se obișnuiește în cele mai multe cazuri. Întrucât rolul gramatical al semnelor de punctuație nu se suprapune totdeauna cu necesitățile intonației, aceasta din urmă este îndreptățită a nu le respecta strict. Dincolo de punctuația scrisă, punctuația vorbită și cea subînțeleasă aduce în practică nuanțări de o deosebită finețe. Totul depinde de fantezia interpretului, de logica și de talentul său în sublinierea textului respectiv.

Într-un capitol aparte, autoarea insistă asupra rolului accentului în propoziție, pentru a completa cele spuse anterior asupra importanței lui în interiorul unui cuvânt. Cum se știe, nu toate cuvintele au aceeași importanță într-o propoziție. Faptul acesta servește actului vorbirii, unde există preocuparea de a atrage atenția asupra părților cu semnificație deosebită. În frază, de asemenea, întregul ei înțeles depinde de un cuvânt-cheie. Lectorul trebuie să-l descopere și, prin inflexiunile vocii și printr-o accentuare adecvată, să semnaleze ascultătorul. Ca și cum ar merge paralel cu legile perspectivei din pictură, accentul fixează cuvintele în diferite planuri, după cum îi dictează importanța ideilor.

Este necesar a nota că în melodie, accentele firești ale limbii române sînt uneori sacrificate în chip neîngăduit, deoarece autorii urmăresc exclusiv coroborarea ritmilor și în general frumusețea figurilor muzicale. Interpretii fără preocupări de dicțiune neglijează și ei accentul logic al cuvintelor din text. Din pricina rostirii lui greșite, deseori nu înțelegi decît linia melodică la executarea unei cîntări.

Pauzele, bine plasate, măresc claritatea textului, precizînd în cele mai multe cazuri și ceea ce este numai subînțeles într-o țesătură de idei. De aceea, vorbim nu numai de o pauză logică, plasată înaintea cuvintelor pe care voim a le sublinia, ci și una psihologică. Ultima, deși nu are o durată anumită, totuși poate spune multe lucruri fără a se rosti vreun cuvînt, în funcție de talentul interpretului.

Din capitolul «Recitarea și citirea versurilor», reținem observația: «De obicei, începătorii sau interpreții neavizați greșesc, fie printr-o rostire rațională, strîns legată de sensul frazei, dar lipsită de culoare, de viață, fie din dorința de a exterioriza prea mult sentimentele subliniind excesiv, apăsînd prea tare nuanțele și utilizînd rău vocea». Păcatul dramatizării nu poate pune stăpînire pe interpretul a cărui dicțiune are un debit liniștit, iar sentimentele decurg firesc din simpla relatare a faptelor, așa cum le-a scris autorul lor. Ca normă generală pentru citit, se ia faptul normal de vorbire, cu condiția ca exprimarea să fie corectă și frumoasă.

Aceeași caldă pledoarie pentru sobrietatea și simplitatea în lectură oare trebuie să se dea unui text, o regăsim și în cazul vorbitorului. El învață pe alții în numele său propriu. De aceea, calea cea mai sigură și mai directă de a mijloci idei și de a provoca sentimente durabile este acumulara de cunoștințe și simplitatea expunerii. (Sînt și cazuri cînd, sub imboldul sentimentelor puternice și al momentelor de avînt, oameni care nu au luat niciodată cuvîntul în public au izbutit a se înălța pînă la nivelul artei oratorice autentice).

Dicțiunea, gestul și fizionomia sînt mijloace de convingere care stau la îndemîna vorbitorului desăvîrșit, fie el simplu participant la discuțiile unei ședințe de producție, fie artist dramatic. Printre alte obiective, studiile de dicțiune din vremea noastră își propun a lupta împotriva emfazei, a trucerilor și a celorlalte efecte minore ale oratorilor din trecut, în favoarea mărturiei ideilor și faptelor înseși. Cine nu vrea să atragă atenția asupra persoanei sale, ci intenționează a comunica ascultătorilor un mesaj, are la îndemîna podoabele artei adevărate: sinceritatea sentimentelor, fermitatea convingerilor, elanul, înlănțuirea logică și ascendență a adevărurilor. O vorbire moderată și creștinească nu se împacă niciodată cu tonul nefiresc și cu declamația.

În privința gesturilor, se știe că acestea sînt de două feluri: imitative și afective. Din oricare categorie ar face parte, ele constituie un mijloc de subliniere, de completare și de continuare a unei idei. De aceea, gestul nu trebuie făcut niciodată mecanic și cu atît mai mult minimalizat sau exagerat. În atenția ofițanților care schițează doar sensul binecuvîntării și alte mișcări liturgice, transcriem părerea autoarei: «În general să se avite mișcărilor prea scurte și prea țepene; brațul să nu se miște din cot, ci din umăr, pentru ca mișcarea să fie rotundă; rareori —

și numai în anumite împrejurări — să se gesticuleze deodată cu amîndouă miinile; gestul să nu treacă mai sus de cap și să nu se coboare mai jos de mijloc, etc., etc.».

Cum se poate vedea din recenzia noastră și din însăși mărturia textului, autoarea a scris o carte de utilitate generală și imediată pentru artiștii amatori, de care pot beneficia și slujitorii altarelor. Ca rezultatul său să nu sufere de unilate-ralitate și subiectivism, ea a meditat îndelung și cu atenție la părerile confrăților de breaslă, din țară și de peste hotare. De mare ajutor i-au fost unele din ideile tatălui său, binecunoscutul profesor și om de teatru, Ion Livescu, precum și sistemul lui K. Stanislavski.

Rezultatul experienței și al studiului a fost expus în cartea aceasta cu sobrietate și modestia pe care însăși autoarea le-a recomandat cititorilor săi. Ceea ce mărește valoarea lucrării este faptul că, alături de principiile și exemplificările pozitive, se dau și îndrumări de remediere sistematică a defectelor care împiedică o dicțiune frumoasă.

Pe lângă desfășurarea de la simplu la compus a expunerii, fraza scurtă, lipsită de mlădieri inutile, ca și exemplele potrivit alese, adaogă noi merite la valoarea cercetării. Cît privește unele formulări lipsite de precizie, acestea se pare că se datoresc mai degrabă preocupării pentru prezentarea simplă, accesibilă oricui, decît incertitudinii.

Lectura directă a cărții va prilejui oricărui cititor nu numai cunoștințe utile, ci și satisfacții intelectuale autentice.

Pr. GHEORGHE I. DRAGULIN

Irving Stone, *Agonie și extaz*, traducere din limba engleză de Geo Dumitrescu și Liana Dobrescu, Editura pentru literatură universală, București, 1966, 808 p.

Scriitorul Irving Stone, ale cărui lucrări despre Van Gogh (*Bucuria vieții*), Toulouse-Lautrec și Lincoln au dat o nouă strălucire biografiei romanțate, prezintă în *Agonie și extaz* o vastă frescă a vieții artistice italiene din veacul al XVI-lea în centrul căreia evoluează figura de demiurg a lui Michelangelo (1475—1564). Mai mult, autorul împletește triada Rafael (p. 566—567), Leonardo da Vinci (1452—1519) p. 464 și Buonaroti în *Capela Sixtină*, una din minunile Evului Mediu.

Fără a intra în amănunte biografice, se știe că Michelangelo era un om cu alese calități sufletești, un credincios profund și un artist consacrat, un om cu adevărat, care înțelegea atît bucuriile cît și necazurile vieții. Își ajuta părinții și frații, negliindu-și sănătatea, pe el nu se menaja, pe săraci și neputincioși îi înțelegea. Nimeni altul în istoria artei n-a putut crea extazul credincioșilor și frica de păcat, ferirea de ispită și lucrarea virtuții ca el.

Atelierul său era sărăcăcios, dar stăpînirea de sine a lui era cel mai fin instrument de dăltuire, privirea sa crea adevărata frescă în semeni, purtarea lui era o arhitectură nobilă, trăsături care l-au făcut celebru și grație cărora înțelegem de ce oamenii timpului său nu l-au apreciat: pentru că-i depășea atît prin viața personală cît și prin geniul desăvîrșit care lucra în Michelangelo. Glasul lui era o liră orientală, ce încînta pe ascultători (p. 19—27). Era aspru în muștrări și nu putea să sufere camăta și umilința omului. Asculta pe «maestrii» săi cu admirație și-l impresionau scenele biblice, în special *Adorarea magilor*, neputînd înțelege cum acești filozofi și demnitari s-au închinat Pruncului într-o peșteră săracă! (p. 38—50). Ardea de nerăbdare să învețe tot despre acest minunat univers și despre centrul lui, care este omul. Era pătruns de dragostea de om și voia prin munca lui să-i adauge ceva nou. În inocența sa puerilă era frămîntat de marea prăpastie a morții și era captat în special de *Moartea Fecioarei* (p. 71).

Marea lui bucurie, la vârsta adolescenței, a fost vizitarea unor opere nemuritoare din piața San Marco, dar mai ales *Grădina de sculpturi*. Ca orice umanist, gândurile sale erau îndreptate spre antichitate, spre înțelegerea globală a omului (p. 78—120). Pentru acest fapt nu și-a clădit nici un cămin, deși ar fi putut. Își dădea seama că adevărata lui consoartă era însă arta, cu care într-adevăr s-a cununat.

Formarea sa umanistă a fost influențată de *Divina Comedie* a lui Dante, de *Decameronul* lui Boccaccio și de *poezia* lui Petrarca. Pentru a înțelege credința, răgazul de odihnă și de meditație a lui Michelangelo era folosit cu citirea Sfintei Scripturi, a Comentariilor la Sfânta Scriptură, ca și cu citirea lui Homer, Horațiu, Ovidiu, Virgiliu etc. A cunoscut personal pe reformatorul Ieronim Savonarola (1452—1498) și a detestat ororile de la curtea papilor familiei Borgia. A fost bun prieten cu starețul Bichiellini, de a cărui bibliotecă era entuziasmat. Într-adevăr Bichiellini era un călugăr luminat, care știa să împletească în mănunchi rațional dogmele divine, combătând bigotismul religios, fanatismul, misticismul bolnăvicios și toate practicile dăunătoare culturii și progresului uman, infierând inchiziția și pe slujitorii ei.

În legătură cu opera lui Boccaccio — pusă la index — Michelangelo spune «că Boccaccio nu a fost dușman al Bisericii. Dimpotrivă, el a iubit Biserica. A urit exagerările ei, la fel ca Sfântul Augustin...» sau: «am fi oare vrednici a ne teme de învățătură? Noi credem că mintea omenescă e una dintre cele mai mărețe creații ale lui Dumnezeu. Credem de asemenea, că arta e de natură divină, fiindcă reprezintă una dintre cele mai nobile năzuințe ale omului. După mine, nu există artă care se poate numi păgînă; există doar artă bună ori proastă...» (p. 217, 262).

Michelangelo avea deosebită admirație pentru «Savonarola ca prea devotat partizan al poporului» (p. 245), făcînd analogie între el și «Cel crucificat pentru întreaga omenire...» (p. 248). De aceea artistul respecta liniștea și odihna semenilor. În nopțile de veghe scria poezii, sonete, epigrame sau idile (p. 280—288).

Bucurie deosebită a avut artistul o dată cu venirea sa la Roma. Datorită faimei sale, el a reușit să intre în legătură cu nemuritora artă a orașului și în special cu arta Vaticanului. Aici florentinul a cunoscut însă și viața abjectă a unor papi și cardinali, cum și cucernicia unor oameni luminați, dar mai ales sufletul candid al poporului, care l-a înțeles. Invidioși pe faima sa, marele artist este ținut urzelilor de la curtea papală și a diferiților intriganți și înșelători. Michelangelo, matur, își duce totuși crucea apostolatului său pînă dincolo de granițele înțelegerii contemporanilor. Modestia sa era pentru unii înălțare, pentru alții piatră de scandal, iar umanul din el a reușit să depășească vremelnicul și să înlăture invidia, ura, patima. Era cel ce se confunda cu arta; nu-l interesau accidentii. Genunchii lui erau tociți de rugă și metanii, ochii împăienjeniți de citit. Luminarea pilpîindă era singura «vietate» lîngă Biblia pe care o contempla, cerînd ajutor Celui Prea Înalt pentru a reuși să redea simțurilor umane, inefabilul divin (p. 307—394).

Dragostea de muncă, iubirea față de om: *Cred că lui Dumnezeu îi place mai mult demnitatea decît slugărnicia* (p. 509) și aprecierea calităților lui au făcut din Michelangelo un profund psiholog. Să luăm de exemplu statuia *Sfîntului Pavel*: «Trăsăturile-i fine vădeau cetățenia romană și contactul cu cultura greacă al primului misionar creștin... *Sfîntul Petru* împrăștia o liniște trupească și sufletească și un aer meditativ...» (p. 409). *Eva* într-un aer de nesiguranță fără stăpînire de sine, *Adam* scrisbit de ceea ce a făcut..., *Moise* cu demnitate, grav, ca cel ce a putut primi *Legea*... (p. 487), *Hristos*, jertfit pentru toți... *David*, deși biblic, prin statuia lui Michelangelo a căutat să înfățișeze omul universal... *Sclavii*... *Pietă*... Michelangelo a reușit să dea — în special prin sculpturi, lupta omului cu natura și modelarea ei. «Considera sculptura independentă, neavînd nimic comun cu pictura. Ea trăiește prin propriile ei forțe. Omul primitiv a cioplit piatra cu mii de ani înainte de a începe să picteze pereții peșterilor. Sculptura este prima artă, arta de temelie» (p. 437).

Totuși și pictura a fost dusă la desăvârșire de Michelangelo prin Capela Sixtină, ultimul tribut al sufletului său în mînuirea penelului. Michelangelo credea în Dumnezeu. În clipele grele mărturisea: «Dumnezeu ne-a creat ca să nu ne părăsească». Iar acum artistul trebuia «să arate lumii cine este Dumnezeu, cum arată și ce simte, în ce om stă puterea lui Dumnezeu și harul lui divin...» Într-adevăr începînd cu *Creația* și pînă la *Judecata de apoi*, Michelangelo a reușit să extazieze pe orice privitor... (p. 495—593).

Pe măsură ce devine uriaș în toată activitatea sa, Michelangelo este tot mai îndurerat din cauza pierderii părinților, fraților. Cineva îi adusese vestea că Leonardo da Vinci murise în Franța, nedorit și nerespectat de concetățenii săi. Asistă acum la lupta între Martin Luther (1483—1546) și papalitate, o nouă fază a creștinismului apusean (p. 662). «Luther amenința puterea papală, strigînd sus și tare: «Credința creștină nu poate suferi alt cap al bisericii universale pe pămînt... în afară de Hristos».

Dar tot el se consolează cu gîndul că: «Oamenii mari și cinstiți capătă și mai mult curaj în luptă cu necazurile și greutățile, devin și mai puternici». Avea în conștiință cuvintele Mîntuitorului Hristos: «Aveți încredere în bunătatea lui Dumnezeu. Eu am trecut peste crucea mea. Am învins-o! Așa puteți face și voi cu a voastră. Vitregiile trec. Dragostea rămîne».

Intrigile înlătură pe Michelangelo din drepturile sale. Este disperat.

«— Care a fost, o Doamne, crima mea? De ce m-ai părăsit? Cum pot trece prin infernul lui Dante, dacă n-am murit încă?...» Începu să dăltuiască alegoriile pentru sacristie ca pe niște ființe care cunoscuseră tragedia vieții, suferința, zădărniciia lucrurilor. *Contadini* spunea: «Viața e făcută spre a fi trăită». *Granacci* spunea: «Viața e făcută pentru a fi gustată», El, *Michelangelo*, spunea: «Viața e făcută pentru muncă». *Aurora*, *Ziua*, *Amurgul* și *Noaptea* spuneau: «Viața e făcută pentru suferință» (p. 673). Se simțea ciudat de singur... Fusesse lipsit de mamă toată viața, și fără dragoste din partea tatălui, fără duioșie sau înțelegere... (p. 705—715).

Îndurerat de luptele religioase și politice din acea vreme, care luau amploare, Michelangelo regretă că Biserica-mamă nu a înțeles să se corijeze și să practice un creștinism curat, așa cum de fapt îl concepeu și îl practica Savonarola: «E mare păcat că vorbele lui n-au lovit și Roma. Am fi avut reformele dorite în sinul bisericii-mamă..., iar copiii celor vîrstnici nu s-ar fi pierdut în războaiele religioase din Germania și Olanda».

Indulgențele ajung culmea. Construirea bisericii Sfîntul Petru din Roma este în atenția creștinismului apusean. Michelangelo simțea chemarea veșniciei... (p. 736 sq.). Lucra la *Răstignirea Sfîntului Apostol Petru*, deși avea vîrsta peste 70 de ani... Vestea geniului său trecuse granițele Europei, însuși sultanul Turciei îl solicită pentru diferite lucrări, Milano, Florența, Franța îl chiamă, dar toate acestea rămîn fără răspuns (p. 783).

Ajuns la peste 88 de ani, Michelangelo simte sfîrșitul... Chiamă pe unul din ucenicii și prietenii săi, încredințîndu-i testamentul: *Imi încredințez sufletul lui Dumnezeu..., trupul pămîntului, iar averea mea, familiei Buonarroti...* (p. 805).

Se lăsa amurgul. Singur în odaie, începu să revadă imaginile tuturor operelor minunate pe care le crease. Le văzu, una cîte una, la fel de limpede ca în ziua cînd le făcuse; sculpturile, picturile și lucrările de arhitectură urmînd una după alta, la fel de repede ca anii vieții lui: *Madona cu scara* și *Bătălia centaurilor*, pe care le dăltuisese pentru Bertoldo și îl Magnifico, în timp ce grupul platonicienilor ridea de el pentru că le făcuse «pur grecești»; *Sfîntul Proclus* și *Sfîntul Petronius*, pe care-i sculptase pentru Aldovrandi, la Bologna; *Crucișul de lemn*, pentru starețul Bichellini și multe alte schițe sculpturi în lemn și piatră, etc., *Cupidon dormind* cu care încercase să-l păcălească pe negustorul din Roma; statuia lui *Bacchus*, pe care o cioplise în grădina lui Jacopo Galli; *Pietă*, pe care cardinalul Grosolaye di Dionigi i-o comandase pentru catedrala Sfîntul Petru; Uriașul *David*, pentru gonfalonierul Soderini și Florența; *Sfînta Familie*, pe care i-o smulsese, sîciindu-l, Agnolo Doni; cartonul

pentru Bătălia de la Cascina, numit *Scăldătorii*, pe care-l făcuse ca să se ia la întrecere cu al lui Leonardo da Vinci; *Madona cu Pruncul*, pentru negustorii din Bruges, lucrată în primul lui atelier propriu; portretul norocos din bronz al lui *Iulius al II-lea*; *Geneza* pictată pentru Iulius al II-lea pe bolta Capelei Sixtine; *Judecata de apoi*, pentru papa Paul al III-lea, ca să desăvârșească pictura Capelei; *Moise*, pentru cavoul lui Iulius; *cei patru uriași* neterminați de la Florența; *Aurora și Amurgul*, *Noaptea și Ziua*, pentru capela Medici; *Convertirea lui Pavel* și *Răstignirea lui Petru*, pentru capela Paulină; *Campidoglio*, *Porta Pia*, cele trei *Pietà*, sculptate numai pentru propria lui plăcere... și — imaginile ajunseră la capăt și se opriră în ochii minții — Catedrala Sfântul Petru...

«Simți cum sufletul îi părăsește trupul, înălțându-se spre cupolă, devenind parte din ea: parte din spațiu, din timp, din cer și din dumnezeire...».

Iată deci să cele zece cărți ale romanului, bazat pe o amplă documentație, îmbină caracterul științific-documentar cu o bogată ficțiune scriitoricească, constituind o lectură pe cât de instructivă, pe atât de atrăgătoare.

Fiecare slujitor al altarului, preot sau credincios, om de știință, artă sau cultură, găsește în această carte una din coardele sensibile ale sufletului său.

P. I. DAVID

«*Studii și cercetări de Istoria Artei*». *Seria Artă Plastică*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, tomul 13, 1/1966, 166 p.

Numărul 1 din anul 1966 al periodicului «*Studii și Cercetări de Istoria Artei*», seria «*Artă plastică*», apărut în Editura Academiei Republicii Socialiste România cuprinde unele articole consacrate unor monumente de artă medievală din care reținem:

1. Acad. Prof. George Oprescu, *Casa memorială și muzeul din Golești*, p. 5—13.
2. Vasile Drăguț, *Zugravul Mihu și epoca sa*, p. 39—47.
3. Dumitru Năstase, *Biserica Mănăstirii Tazlău și locul ei în evoluția stilului moldovenesc*, p. 109—118.
4. Elena Mateescu, *Dimitrie Serafim (1862—1931)* p. 124—132.

Prezentăm în cele ce urmează datele esențiale și concluziile autorilor așa cum se desprind din studiile citate.

Casa memorială și Muzeul din Golești. — La numai 10 km. de Pitești, în orașul Golești, vechea locuință a Goleștilor — una din reședințele acestei vechi și vestite familii, — a fost transformată și cinstită cu titlul de casă memorială.

Data zidirii casei se cunoaște cu exactitate, ea fiind gravată în piatră în cinci locuri pe pervazuri de ferestre, în pivniță¹, pe zid și la biserica din fața casei. În patru din aceste gravuri se află și numele închistat în piatră al meșterului care a săpat inscripțiile.

«Conacul este mult mai nou decât originea acestei celebre familii, celebră prin rolul ce a jucat în istoria noastră mai veche, prin faptele de arme ale unora din membrii ei, ca și prin slujbele de înalți dregători și sfătuitoari ai domnitorilor, și tot așa de celebră prin importanța ce au avut membrii ei tineri, către 1848, în acea epocă, în care se făurea crezul democratic al României, în ședințe și conversații care aveau loc aici» (p. 5).

În ceea ce privește istoricul familiei este amintit la finele secolului al XV-lea, Baldovin Pircălabul, venit din Oltenia și stabilit în aceste părți; iar în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, Ivașcu și clucerul Albu Golescu dregători de nădejde ai domnului Alexandru al III-lea Mîrcea, în războiul lui cu moldovenii. În acest război,

1. Cf. Fig. 9 „Inscripție la pivniță cu semnele meșterului Stoica și anul construcției (1640) (7148)” p. 12.

Albu și pierde viața (1573) iar în amintirea vitejiei sale, familia zidește biserica din Vieroși din apropierea de Golești. În nava bisericii se păstrează piatra de mormânt a lui Albu Goleșcu, a cărei inscripție se zice că a fost dictată chiar de voievod în semn de recunoștință pentru credincioșia arătată. Această piatră de mormânt se numără printre rarele sculpturi medievale de la noi, în care chipul omului apare reprezentat. Ideea va fi fost, probabil, tot a unui membru al familiei inspirată de imaginea în relief plat a măiestritei pietre a lui Radu de la Afumați, din biserica Mânăstirii Curtea de Argeș.

Actele de vitejie măresc prestigiul familiei și averea acesteia prin numeroasele danii în moșii ce primesc din partea domnului. Stângându-se partea bărbătească a familiei, întreaga avere este moștenită de o fată, Vișa, care se căsătorește cu Stroie Leordeanu — un mare boier tot din părțile locului. Stroie și Vișa sînt cei care au ridicat casa din Golești, — de aici încolo conacul familiei, — în 1640, în timpul lui Matei Basarab, al cărui nume apare pe un început de inscripție pus în peretele pivniții conacului, unde este consemnat și numele Maistorului Stoica, constructorul casei.

Casa lui Năsturel Herescu, cam din aceeași vreme, era mult mai încăpătoare, cu ornamente de piatră de la fațadă, în stilul Renașterii.

Casa Goleștilor², este mai simplă, însă solidă și prezintă un frumos pridvor deschis pe coloane de zid, spre nord-est. Se află ridicată pe niște arcuri imense și bolți de susținere ce constituiesc — arhitectural vorbind — partea ei cea mai interesantă.

În 1716, în urma unui asediu, Radu Goleșcu proprietarul Conacului primește din partea lui Mavrocordat o despăgubire de o mie de galbeni pentru a reface părțile incendiate. Dar evenimentele ce au urmat nu au mai permis o refacere decît între anii 1784 și 1807, care s-a făcut de către Radu Goleșcu, tatăl lui Dinicu și bunicul Goleștilor de la 1848. Tot acum a fost adăugat și un alt șir de camere la clădirea veche, cu o pivniță, boltită cilindric, și o sală spațioasă la etaj.

La finele secolului al XVIII-lea întreg ansamblul conacului este restaurat de Institutul național al cooperativilor care și-a avut sediul aici după primul război mondial.

În anul 1900 Casa Goleștilor era aproape în părăsire. A urmat restaurarea care «s-a făcut cu cea mai mare grijă și este — după aprecierea autorului — un model pentru cei ce ar dori să restaureze și alte case memoriale» (p. 8).

În interior impresia de ansamblu armonios este intactă. Aici atenția vizitatorului este reținută de portretul original al lui Carol Davila, executat de Eliescu, elevul lui Chladek.

La conacul Goleștilor a poposit trei zile Tudor Vladimirescu înainte de tragicul său sfîrșit, iar Nicolae își vizita aici prietenii ori de cîte ori se îndrepta la București spre casa Bălceștilor, ceva mai la nord de Golești, în fostul județ Vilcea.

În partea stîngă, cum privim din interiorul curții poarta principală, se află localul în care Dinicu Goleșcu în 1826, a instalat școala pentru copiii din sat, fiind «prima școală primară organizată după modelul apusean, din țara noastră».

La dreapta porții era «Casa săracilor»³, căreia, Banul Radu tatăl lui Dinicu lăsa prin testament venitul de la o vie, de la cinci mori pe Argeș și de la un pod.

«Aceste două așezăminte — notează autorul — fac mare cinste neamului Goleștilor, dragostei lor de cei mici și sărmani, patrimoniului lor luminat, prevăzător de viitor».

Așa cum este astăzi organizat muzeul, cele șase camere ce constituiau casa săracilor cuprind secția de etnografie a regiunii Argeș, iar cele douăsprezece camere, odinioară rezervate oaspeților, cuprind arta populară din aceeași regiune.

Semnificative sînt cuvintele acad. prof. George Oprescu: «N-am intenția să fac din acest articol un ghid al muzeului. Aș dori numai, să pot convinge mulțimi de oameni să-l viziteze, să-l vadă de aproape, să judece asupra a ceea ce au văzut, căci nu cunosc în țară muzeu mai logic prezentat, mai frumos aranjat care să ne

2. Cf. Fig. 1 „Conacul, vedere din față, așa cum era înainte de restaurare” și fig. 3 „Conacul, în starea lui de azi”.

3. Cf. Fig. 2 „Casa săracilor” azi muzeu etnografic.

dea asupra artei și etnografiei din regiunea Argeș idei mai juste, mai clare și mai sigure».

*Zugravul Mihu și epoca sa*⁴. — Autorul pleacă de la cunoscuta inscripție săpată în piatră și așezată deasupra ușii de intrare în biserica fostei mănăstiri din Ripa Rîmețului: «Dintii au fost zugrăvită această s(fin)ță biserică în zilele lui Matiaș crai vă leato 6895 (1387 — sic!); Log. Du»⁵ — pe baza cărei s-a presupus că sub zugrăvelile tirzii ale bisericii s-ar putea ascunde vechile zugrăveli din vremea lui Matei Corvin⁶. Raționamentul că cel ce a săpat inscripția citată a văzut o altă inscripție — poate cea originală —, determină pe autor să se deplaseze la monument în speranța de a găsi acea primă inscripție și de a cerceta totodată, pe baze noi, întreaga problematică de ordin artistic privind vechiul edificiu.

Situată într-un cadru natural de o sălbatică frumusețe, deși modestă și urîțită în urma unor neîndemnatice restaurări (1925—26), înfățișarea bisericii amintește pe aceea a numeroaselor ctitorii hunedorene ridicate de cnejii români în secolele al XIII-lea și al XV-lea. Față de bisericile hunedorene arhitectura acestui monument are o fază mai evoluată: sanctuarul este semicircular boltit în «cul-de-four», nava despărțită în două de un zid cu deschidere în arcadă; pronaosul este boltit în semicilindru dispus transversal, iar naosul prezintă boltirea în semicilindru axial. Turnul se înalță deasupra pronaosului.

Biserica fostei Mănăstiri Rîmeți a fost — după constatarea autorului — martorul unei faze evolute a arhitecturii românești din Transilvania, ilustrând efortul de desprindere din influențele arhitecturii gotice, căutarea unor soluții care să satisfacă cerințele specifice de cult.

Dar, părăsind această scurtă incursiune în domeniul arhitectonic al bisericii din Ripa Rîmețului, autorul revine la problema inscripției de la ușa de intrare — mai precis, la problema picturilor interioare evocate de aceasta.

De la început se evidențiază apartenența la mai multe epoci a fragmentelor de pictură interioară, ce se mai păstrează.

Altarul prezintă un ansamblu de pictură postbrincovenească datind din 1741⁷. În pomelnicele de la proscomidie autorul identifică pe Raniție, acel zugrav care în 1738 semna partea cea mai importantă a picturilor din paraclisul nordic al Bisericii Sfântul Nicolae din Scheii Brașovului.

Se mai pot vedea fragmente dintr-o pictură mai veche, cum sînt cele aflate pe întradosul arcului dintre pronaos și naos. În zona inferioară arcului sînt pictați doi ierarhi cu evanghelii în mîini; este vorba de Vasile cel Mare și probabil Atanasie cel Mare.

În pronaos, pictura se continuă și deasupra arcadei, dar este acoperită de pictura din 1809.

Un contrast izbitor se observă între picturile din pronaos și fragmentul de la proscomidie. Autorul precizează că este vorba de o trăsătură stilistică specifică picturilor gotice provinciale întîlnită în picturile românești transilvănene din a doua jumătate a secolului al XIV-lea și primele decenii ale secolului al XV-lea, asemeni celor din altarul bisericii din Strei, din Crișcior, și la cele din Leșnic.

Un alt element comun picturilor de la Strei, sesizat de autor — mai exact cu figurile apostolilor din sanctuar — este bifurcarea bărbii lui Hristos, element de altfel întîlnit frecvent în cea de a doua jumătate a secolului al XIV-lea.

Pictura veche din pronaosul bisericii din Rîmeți se înscrie integral din punct de vedere stilistic, tradiției bizantine, elementele gotice observîndu-se doar în motivul ornamental al chenarului. Autorul conchide că acestea se înscriu în familia vechilor

4. Materialul articolului de față a fost valorificat pentru prima oară în cadrul comunicării „Contribuții pentru cunoașterea picturii românești din Transilvania în secolul al XV-lea” în cadrul sesiunii științifice a Institutului de Istoria Artei al Academiei Republicii Socialiste România din februarie 1964.

5. Cf. N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XIII, București, 1906 p. 158. Inscriptia fotografiată a fost publicată de Șt. Mețes, *Minăstirile românești din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1936, p. 54.

6. V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, I, București, 1959, p. 761.

7. În altar spre exemplu, în zona mediană a zidului se află următoarea inscripție „Iulie 1741 ...s-a isprăvit altarul sub vlădica episcopului Făgărașului Inochentie de Sadu cu toată cheltuiala de la Pelaghia din

picturi de tradiție bizantină din țara noastră, datindu-le în cea de a doua jumătate a secolului al XV-lea, întrebându-se dacă nu cumva aceste picturi sînt cele la care se referă inscripția săpată în piatră de deasupra ușii de intrare și atribuite lui Matei Corvin.

Făcînd mai multe sondaje autorul a descoperit sub o icoană o inscripție pictată cu textul următor: ПИСАХ МНОГО ГРЕШНРАВЪ БЖИИ МНХВАЪ ЗВРГАУЩЪ БЪЛЮКРНШЦЪ ПО-ВРАЕНІЕМ АРХІЕПНСКОПОМ ГЕОРГІИНОМ ВЪ ДНЬ... КРАН ЛЕТО... МСЦЪ КІАІА В.

Ultimele rînduri din inscripție care cuprind data și numele craiului în timpul căruia a fost zugrăvită biserica sînt distruse în întregime. În schimb, autorul este de părere că aceste rînduri ar fi completate de inscripția săpată în piatră: «Dintii au fost zugrăvită această s(fin)tă biserică în zilele lui Matiaș Crai, vă leato 6895». Dar, vâleatul 6895 nu corespunde, domniei lui Matei Corvin. Autorul este de părere că cel ce a săpat inscripția a greșit cifra sutelor, adică, semnul u (ti)=900 a fost înlocuit cu semnul w [ot(ă)]=800, încît, întregită, inscripția are următorul conținut: «Am scris eu mult greșitul, robul lui Dumnezeu, Mihul zugrav din Crișul Alb, sub pătortrea arhiepiscopului Gheorghe, în zilele lui Matiaș Crai la anul 1486, luna iulie, 2 (?)».

Existența la 1486 a unui arhiepiscop Gheorghe în Transilvania și în special a unui zugrav Mihul de la Crișul Alb constituie, pentru istoria artei vechi românești o importanță deosebită, cunoscută fiind sărăcia datelor în legătură cu meșterii monumentelor din secolele al XIV-lea — al XV-lea.

Primul pictor român cunoscut rămîne Gavril Uric, vestitul miniaturist de la Mînaștirea Neamț⁸. Un alt zugrav care precede pe Gavril Uric este identificat în persoana meșterului care a executat picturile bisericești din Densuș — Ștefan (1443).

În Moldova lui Ștefan cel Mare alături de miniaturistii: Nicodim de la Putna, Teodor Mărișesc, Spiridon, se adaugă cel al lui Gavril ieromonahul, de curînd descoperit, autorul ansamblului de picturi din interiorul frumoasei ctitorii din Bălinești a logofătului Tăutu⁹. La toate aceste nume de artiști se mai adaugă cel al lui Mihul de la Crișul Alb a cărui prezență denotă că pe vremea lui Matei Corvin existau în Transilvania zugravi români de mare talent care semnav opere de calitate ca cele din pronaosul bisericii fostei Mînaștiri a Rîmeșului.

Deși stadiul actual al cercetărilor — după cum precizează însuși autorul — ne situează încă în domeniul ipotezelor, totuși, se amintește puternica asemănare ce există între picturile de la Rîmeș și cele din altarul bisericii din Zlatna¹⁰.

Zidită de jupînul Stanislav Hraboru, biserica din Zlatna păstrează pe peretele nordic două figuri de sfințe — între care Mariana, «de o aleasă calitate artistică este identică cu aceea a picturilor din pronaosul Rîmeșilor», încît «totul concură pentru a atribui cel puțin o parte dintre picturile de la Zlatna lui Mihul de la Crișul Alb, a cărui personalitate se conturează astfel și mai mult». Această constatare a autorului consonă cu concluziile prof. N. Vătășianu, care le-a studiat cu ocazia descoperirii lor, datindu-le în a doua jumătate a secolului al XV-lea, înscirîndu-se întru totul cu elementele noi pe care le aduce datele inscripției de la Rîmeș¹¹ (p. 44).

Bisericile din Crișior, Peșteaua, Leșnic și Ribifa — monumente de la începutul secolului al XV-lea — sînt normative pentru faza de trecere către o pictură orto-

Ponor, Ioan... din Remeș, fiind egumen Sofronie ermonah și ocirmuitor acestui altar Bologa Nicolae, iar zugrav Gheorghe din Făgăraș. Ion protopopol locului din Geomal, 1741" (Cf. Șt. Mețes, *op. cit.*, p. 56).

8. Sorin Ulea, *Gavril Uric, primul artist român cunoscut*, în „Studii și Cercetări de Istoria Artei”. *Seria Artă Plastică*, nr. 2 1964, p. 235—263.

9. În legătură cu această descoperire vezi documentată expunere: Sorin Ulea, *Gavril ieromonahul, autorul frescelor de la Bălinești*, studiu publicat în volumul, „Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare”, București, 1964, p. 419—461.

10. V. Brătulescu, *Biserică din Transilvania*, în „Bul. Com. Mon. Ist.”, XXX fasc. 91, 1937; V. Vătășianu, *Raport cu privire la arhitectura și pictura bisericii din Zlatna*, în „Anuarul Comisiei Monumentelor Istorice”, secția pentru transformări, 1932—1938, Cluj 1938; N. Iorga *Cronica*, în „Bul. Com. Mon. Ist.”, XXX fasc. 94, 1937, p. 189.

11. V. Vătășianu, *Istoria artei feudale din țările române*, București, 1959, p. 759—760.

doxă — stricto sensu — «care poate fi numită pe drept cuvânt prima sinteză într-un tot propriu artei românești» (p. 46).

Sub semnul schimbărilor artistice cu meșteri veniți de peste munte, zugravii transilvăneni au asimilat formele specifice picturii românești din Țara Românească și Moldova, încât, picturile bisericii de la Rîmeți — ușor provincializate, părăsind definitiv influențele romano-gotice — ilustrează «un al doilea moment de originală sinteză din istoria picturii vechi românești din Transilvania¹². În cadrul acestei sinteze, iconografia ortodoxă și mijloacele formale ale picturii paleologice se întâlnesc cu un mod de comunicare mai spontan, mai rustic, de o seducătoare sinceritate». Meritul revine cu prisosință autorului studiului pentru valoroasa descoperire a zugravului Mihul din Crișul Alb și pentru «neșteptata lumină» pe care acesta o aruncă asupra unei întregi epoci pe care o creiază și slujește cu pana măiestrită a penelului său.

Biserica Minăstirii Tazlău și locul ei în evoluția stilului moldovenesc. — Cătitorie a lui Ștefan cel Mare, biserica Minăstirii Tazlău, a fost construită între 4 iulie 1496 și 8 noiembrie 1497.

Recentele lucrări de restaurare, începute de Direcția monumentelor istorice, au dat parțial la iveală fragmente întinse din decorul original, ce împodobesc exteriorul edificiului care fuseseră acoperite de un strat tîrziu de tencuială.

Terminarea lucrărilor de restaurare — care prevăd pe lângă îndepărtarea tencuieiilor tîrzii, consolidarea întregii clădiri și înlocuirea actualului acoperiș uniform printr-unul multiplu, în forme înalte, caracteristice epocii de apogeu a arhitecturii moldovenesti — va reda, monumentului înfățișarea inițială¹³ (p. 110).

Perioada anilor 1496—1497 este etapa cea mai rodnică a întregii campanii constructive care a avut loc în Moldova în ultima parte a domniei lui Ștefan cel Mare între 1487 și 1504. Acestei perioade aparțin două biserici din 1496, Sfîntul Nicolae din Popăuți, în marginea Botoșanilor, Sfîntul Mihail la Părîul Alb — Războieni; o a treia, Înălțarea Domnului la Minăstirea Neamț în 1497 și o patra, începută în 1497 și terminată în anul următor, Sfîntul Ioan la Piatra la care se adaugă biserica Minăstirii Tazlău.

Datorită mării variații tipologice a acestor monumente autorul își propune să răspundă la următoarea întrebare: «Care este locul pe care-l ocupă în această evoluție biserica Minăstirii Tazlău și în ce raport stilistic se află ea față de celelalte biserici construite aproape simultan cu ea?»

Faptul că G. Balș n-o include în lucrarea sa clasică *Bisericile lui Ștefan cel Mare*, este că el a văzut în supralărgirea pronaosului un element care-i da prilejul «să definească o variantă orășenească a tricornului moldovenesc...». El a lăsat deci și biserica Minăstirii Tazlău — care n-are nici o legătură cu orașele — în afara clasificării sale, în care a socotit că trebuie să înregistreze numai monumentele tipice» (p. 113)¹⁴.

Dar, această omisiune a lui G. Balș, a făcut să se înrădăcească în istoriografia noastră de artă, — la care s-au adăugat și aprecierile întemeiate pe planul eronat... — acea părere că în timpul lui Ștefan cel Mare, supralărgirea pronaosului ar caracteriza cu *exclusivitate* următoarele biserici de tip tricorn zidite între anii 1490 și 1496 la orașe: Sfîntul Ioan din Vaslui (1490), Adormirea Maicii Domnului (Precista) din Bacău (1490 — 1 ianuarie 1491), Sfîntul Nicolae din Iași (1491—1492)¹⁵. Sfîntul Nicolae din Dorohoi (1496) și Sfîntul Nicolae — Popăuți din Botoșani (1496).

Biserica Minăstirii Tazlău se include grupului de biserici cu pronaosul supralărgit.

12. Acestui monument — precizează autorul — pare să-i fi aparținut și dispărutele picturi ale bisericii din Birsău — Hunedoara. Cf. nota 27 p. 47.

13. Cf. Fig. 2 „Biserica Minăstirii Tazlău (1496—1497). Fațada Sud (Relevu arh. Ioana Grigorescu)“.

14. Cf. Fig. 3 — „Biserica Minăstirii Tazlău, Planul publicat de G. Balș“ și Fig. 4 — „Biserica Minăstirii Tazlău (Relevu arh. Ioana Grigorescu)“. Planul este însă greșit. În realitate biserica Minăstirii Tazlău nu prezintă nici un fel de îngroșare a zidurilor laterale, ea avînd pronaosul mai larg decît naosul atît la interior cît și la exterior, așa după cum bine se observă în relevu (fig. 4).

15. Primele trei sînt biserici de curte domnească.

Apropierea evidente prezintă biserica Minăstirii Tazlău în special cu biserica Sfântul Nicolae din Dorohoi — plan aproape același, de dimensiuni aproape egale, avînd abside semicirculare și la exterior cărora le corespund forma cilindrică a turlui (p. 114).

Bazele suprapuse ale turelor, sînt și ele în ce privește formele, aidoma la Tazlău și Dorohoi. La fel și structura interioară cu singura deosebire că la Dorohoi arcul răsăritean al naosului, foarte lat se leagă direct de calota altarului, în timp ce la Tazlău, el revine la lățimea obișnuită, legătura fiind stabilită de două arce treptate.

Soluția este preluată la Sfântul Gheorghe din Hîrlău — una din bisericile grupului «orașenesc», cu scopul de a se obține o alungire mai specifică a monumentului din cadrul grupului (p. 115).

Înrudiri cu biserica din Dorohoi sînt observate și la fațade. Date fiind numeroasele asemănări cu biserica Sfântul Nicolaie din Dorohoi denotă că aceasta a servit drept model bisericii Minăstirii Tazlău. Perechea de contraforți așezați înspre limita răsăriteană a zidurilor pronaosului — element neîntîlnit la niciuna din celelalte biserici cu pronaos supralărgit — va ajuta la determinarea locului pe care îl ocupă, sub raport stilistic, biserica Minăstirii Tazlău, nu numai în cadrul grupului din care face parte, dar și în cadrul evoluției generale a triconcului moldovenesc.

Funcția dată de constructor acestor contraforți, era de a prelua împingerile arcului transversal estic, din pronaos.

La întrebarea: de ce s-a simțit nevoia reluării acestui element de sprijin la Tazlău de vreme ce tocmai supralărgirea pronaosului făcuse pe meșterii lui Ștefan cel Mare să se lipsească de el la cinci construcții importante, autorul răspunde următoarele: «Perechea de contraforți ce ne apare aici în mod excepțional, accentuînd dinamismul volumelor, își explică prezența tocmai prin preocuparea de a asigura stabilitatea zidurilor crescute peste înălțimea obișnuită».

«Arhitectura moldovenească religioasă a epocii lui Ștefan cel Mare este caracterizată prin permanența ei capacitate de a înnoi, de a crea prin îmbinări de forme arhitectonice cunoscute și prin soluții noi, tipuri diferite de construcții, în cadrul aceluiași tip fiecare biserică prezentîndu-se ca o variantă care duce mai departe procesul evolutiv. Doar ultima dintre ctitoriile lui Ștefan cel Mare, biserica din Reușeni (1503—1504) copiază pe cea de la Arbore (1503), fenomenul devenind frecvent abia în cursul veacului al XVI-lea» (p. 117).

Și Tazlăul, după cum se constată, reproduce forme create anterior și cu o tendință vădită de a se exagera anumite note caracteristice. Dacă «triconcul simplu», ajunsese apogeul în grupul bisericilor de curte și de oraș înălțate între anii 1490 și 1496, la Tazlău, prin înălțarea zidurilor și alungirea absidei altarului, triconcul moldovenesc — așa cum l-am cunoscut pînă aici, — prezintă primele sale semne de «îmbătrînire»¹⁶. Dar, resursele creatoare ale arhitecturii moldovenești erau încă de departe a fi epuizate.

Triconcul simplu va intra în fuziune la Hîrlău, cu formele noului tip creat între timp la Borzești și Războieni dînd naștere în 1497 la biserica Minăstirii Neamț la «triconcul complex» sau «dezvoltat». Căile de dezvoltare a triconcului simplu se închiseră la biserica fostei Minăstiri Tazlău.

Recentele lucrări de restaurare începute de Comisia Monumentelor istorice vor pune în adevărata sa lumină una din ctitoriile lui Ștefan cel Mare, al cărui loc în evoluția stilului moldovenesc este evident, și stabilit cu precizie de semnatarul studiului.

Dimitrie Serafim (1862—1931). — Partea introductivă a studiului stabilește locul pictorului Dimitrie Serafim în ansamblul epocii în care s-a ivit, făcînd parte integrantă dintre artiștii încă puternic legați de tradiția academică.

16. Schimbarea orientării bazelor are același caracter manierist, și e semnificativ că ea nu va fi reluată decît făcînd cu sfîrșitul secolului al XVI-lea. Cf. nota 99, p. 188.

Tatăl său, se numea Anton Serafim și era pictor de biserici. Se trăgea din părinți greci originari din Varna, fiind doi frați, Anton și Vasile. Despre Vasile se știu puține lucruri; cu zece ani mai mare decât Anton, era și el pictor de icoane, și primul îndrumător al fratelui mai mic. Anton a lucrat la început în atelierul lui Vasile unde venea și pictorul Gheorghe Pompilian. Mai târziu, în 1858 lucrând în atelierul lui Nae Pantelimonescu, a obținut un certificat de studii, care îl recomandă «Înaltei nobilimi și onoratului Public»... «pentru buna purtare și meșteșugul Zografiei Bisericești».

După ce se căsătorii, Anton a avut atelierul său propriu în Calea Rahovei, lucrând pînă la sfîrșitul vieții pictură religioasă, fie frescă, fie icoane de lemn. Biserica Sfîntul Nicolae din Calea Victoriei este pictată în întregime de Anton Serafim.¹⁷

Ca pictor iconar — notează autoarea — Serafim se încadrează în pictura noastră religioasă de stil neoclasic.

Un prim contact, dar sporadic, cu creația de început a lui Grigorescu este demonstrat de copia icoanei *Incoronarea fecioarei*.

Singura lucrare de șevalet a pictorului Anton Serafim este *David privind asupra capului lui Goliat*, care se află în depozitul Muzeului de Artă din București.

Dimitrie Serafim, fiul mai mare al lui Anton și Elenei Serafim, s-a născut în noiembrie 1862 în București. Studiază începînd din 1882 la Școala de Belle Arte, cu profesorii: Aman, Tattarescu și Stăncescu.

Perioada 1893—1898 este consacrată studiilor la Școala de Belle Arte și la Academia Julian, cu profesorii Bouguereau, Gérôme, Ferrier și Robert-Fleury.

Participă la Salonul Societății Artiștilor Francezi, între 1895—1901. În 1898 tabloul *Adevărul și Minciuna* este distins cu mențiune iar la Expoziția Universală din 1900 a fost premiat cu medalia clasa a III-a.¹⁸

Perioada pariziană se încheie în anul 1900.

În ziua de 10 octombrie 1901 este numit «profesor cu titlul provizoriu la catedra de pictură și desen, secțiunea de fete» în locul lui Constantin Pascaly; această carieră durînd pînă la sfîrșitul vieții.

Dimitrie Serafim se încadrează acelei categorii de artiști «care n-au încetat cu totul de a fi români, fără să fi devenit pe de-a întregul francezi». «Ei sînt, în genere, reflexul mai mult sau mai puțin fidel al profesorului la care și-au făcut studiile»¹⁹.

În 1899, N. Petrașcu, sub pseudonimul A. Costin, remarcă preferințele lui Serafim pentru temele de inspirație literară: religioase și mitologice,²⁰ lucrate în maniera heneriană. În 1909, juriul Salonului consideră pe Dimitrie Serafim la nivel egal cu Steriadi și Paciurea, fiind premiat împreună cu cei doi artiști (p. 128).

În anul 1914 este premiat, din nou, de Expoziția Oficială. Moartea îl surprinde în ziua de 9 august 1931.

Privită în ansamblu, opera lui Dimitrie Serafim apare cu următoarea tematică: compoziții alegorice, inspirate din biblie sau din mitologie, — preferate de pictor.

Subiectele inspirate din Noul Testament reprezintă un alt motiv al compozițiilor sale. Răspunzînd gustului marelui public, — relatează autoarea — continuînd preferințele meșterilor săi, Serafim abordează această temă deoarece ea reprezintă totodată un mijloc de a exprima un dramatism și un sentimentalism care-i sînt proprii» (p. 131).

Tablouri înfățișînd pe Maria Magdalena sau pe Iisus Hristos, executate de Henner (*Madeleine au désert*, 1860; *Christ en prison*, 1860 Jésus au tombeau, 1879) *Madeleine* (1889), operă a lui Tony Robert-Fleury; *Les saintes femmes au tombeau*.

17. După unele informații primite din partea familiei, autoarea este de părere că picturile de la bisericile Bărbătescu Vechi din Calea Rahovei, Marcu Carafu din str. Manu Carafu și Sfînta Vineri din Calea Călărăși aparțin tot lui Anton Serafim. Dar aceste afirmații n-au putut fi confirmate. Cf. nota a 3-a p. 125.

18. Cf. Kean, *Salonul din Paris*, 1898, în „Literatură și artă română”, 1897—1898, p. 698.

19. George Oprescu, *Pictura românească în secolul al XIX-lea*, Biblioteca artistică, 1937, Capitolul „Contemporanii lui Grigorescu și Andreescu: continuatorii unei școli și epigonii unui stil”, p. 186.

20. A. Costin, *Pictura și sculptura română la Expozițiunea de la Paris*, în „Literatură și artă română”, 1899, p. 752.

(1897) pictate de Bouguereau, «au influențat în parte acest gen de pictură din creația lui Serafim».

Crist în giulgiu, creația artistului, păstrat în Muzeul de Artă al Republicii Socialiste România și nedatat, este tratat într-o manieră mai puțin obișnuită creației pictorului.

Prin această substanțială prezentare, autoarea aduce lumini noi asupra activității așa de variată și de puțin cunoscută a pictorului Dimitrie Serafim.

I. S.

Claudiu Giurcăneanu, *Etiopia*, București, 1965, 190 p.

Etiopia sau Abisinia este una din cele mai interesante țări din Africa. Am putea-o asemăna cu Caucazia sau Elveția. Asemănarea se potrivește și cu una și cu alta, căci nu-i lipsește Etiopiei caracteristica tipică a munților caucazieni sau elvețieni. Specificul Etiopiei îl constituie podișurile și culmile craterice ale căror vulcani stinși s-au umplut cu lacuri, iar malurile riurilor nu formează văi largi, ci intrinde abrupte în munți.¹

Etiopia este una dintre cele mai mari țări Africane «suprafața depășește pe cea a Franței, Spaniei, Portugaliei, Elveției luate la un loc». Etiopia e o țară veche, care însă în virtutea tradiției și-a păstrat multe din obiceiurile vechi. Etiopia e o țară atașată intereselor păcii și ideilor colaborării internaționale. Etiopia este o țară creștină. Iată atâtea motive care justifică interesul tuturor față de această țară străveche.

Autorul împarte lucrarea în următoarele capitole mari: 1. Etiopia țară străveche, 2. Natura etiopiană, 3. O istorie de-o uimitoare continuitate, 4. Poporul etiopian și valorile sale de cultură și artă, 5. Administrația de stat. Justiția. Finanțele. Moneda, 6. Pe drumul dezvoltării economice, 7. Bibliografie. Aceste capitole au o mulțime de subdiviziuni. Treceam peste aceste amănunte pentru a înfățișa aspectul religios bisericesc așa cum e prezentat în lucrare.

În acest regat creștinismul a fost introdus în secolul al IV-lea, în jurul anilor 320—350 de către frații Frumentie și Edesiu. După tradițiile religioase etiopiene acești călugări, la întoarcerea dintr-o călătorie făcută în India, au acostat în portul Adula, în urma terminării proviziilor. Ei au fost făcuți prizonieri și duși la curtea regelui din Aksum. Regele i-a pus apoi în libertate și în urmă i-a autorizat să practice creștinismul. După o perioadă de timp ei au părăsit Etiopia. Frumentie a mers la reședința patriarhului Atanasie din Alexandria, pe care-l ruga să trimită în Etiopia un episcop și câțiva preoți care să continue opera începută de ei. Patriarhul le-a trimis episcop chiar pe Frumentie. Acesta a reușit să convertească pe Azana, primul rege creștin al Aksumului și pe toată curtea sa. Treptat creștinismul a început să câștige masele populare (p. 102—103).

Ulterior creștinismul etiopian de origine oriental-bizantină, așa cum a fost propagat de Frumentie a suferit un șir de transformări și reforme. Atunci când creștinismul bizantin a fost cuprins de erezia monofizită, mulți călugări din Bizanț, care au adoptat-o, s-au refugiat în Etiopia, au convertit numeroase elemente, au fondat numeroase mănăstiri și au extins creștinismul monofizit, întărind totodată legăturile cu biserica de rit copt din Alexandria (p. 103).

Față de aceste afirmări ale autorului Claudiu Giurcănescu îmi îngădui să adaug următoarele întregiri: Creștinismul a pătruns în Etiopia încă în epoca Apostolilor. Faptele Apostolilor ne informează că un înalt funcționar (ministru de finanțe?) al regiunii Candachia a primit botezul de la Sfântul Diacon Filip. În Etiopia e posibil să fi fost activ ca misionar Sfântul Evanghelist Matei. Sfântul Irineu, Eusebie și Grigorie cel Mare istorisesc că Sfântul Matei a predicat Evanghelia mai întâi iudeilor în

1. Cf. N. Neaga, *Abisinia în epoca veche*, studiu de arheologie biblică, în „Mitropolia Ardealului” XV (1963), nr. 4—6, p. 292—309.

Palestina, iar apoi a plecat în același scop în alte țări. Mulți dintre Sfinții Scriitori sînt de părerea că ar fi plecat în Etiopia (așa: Rufin, Sfințul Ambrozie).²

Opera de încreștinare se desăvîrșește ce-i drept mai tîrziu de către Frumentie și Edesie. Tradiția atribuie acestor doi misionari traducerea Sf. Scripturi în limba etiopiană.

În ce privește monofizitismul etiopian el nu s-a prea făcut evident.

Aksum a devenit un fel de Ierusalim al Bisericii etiopiene, după cum apreciază cu tot dreptul Claudiu Giurcăneanu.

Astfel se traduce de timpuriu Scriptura în limba gheez.. ...Bogat reprezentată în Etiopia este arhitectura bisericească. Ea s-a dezvoltat în forme variate. În secolele al XI-lea — XII-lea au fost construite faimoasele biserici minarete, tăiate în piatră. Una din cele 11 biserici construite în Ialibela, numită Mintuitorul lumii, are o dimensiune de 35 m, împărțită în interior în cinci încăperi de către 8 grinzi mari și 28 de coloane, e o biserică «unică în lume în genul ei» (p. 110). Pictura bisericească s-a dezvoltat ca o artă bisericească, avînd originea în pictura veche bizantină.

Toate bisericile adăpostesc diferite obiecte de la coroanele împăraților la cruce de lemn, de aur, manuscrise, icoane, covoare etc. (p. 111).

În capitolul despre «Unele obiceiuri», autorul se ocupă de viața de familie a etiopienilor. Reținem afirmarea: «Căsătoria religioasă este în Etiopia cea mai trainică (formă de căsătorie) și ea nu se poate rupe prin divorț, decît numai dacă intervine adulterul, dar și atunci divorțul este hotărît numai de șeful bisericii» (p. 119).

De bună seamă nu în înțelesul că se intervine arbitrar ci în acela că preoții vin cu sfătuire de împăciuire și determină pe cei certați a se împăca. Abia după îndelungate încercări aprobă divorțul. La capitolul *Presa* nu vedem indicate publicațiile religioase, deși sînt numeroase. De altcum cartea de care ne ocupăm conține multe amănunte de interes obștesc. Ea pare să fie rodul unor cercetări serioase și îndelungate. Dovadă și numeroasa bibliografie de la p. 188—190.

Din cartea autorului Claudiu Giurcăneanu reiese evident faptul că Etiopia este conștientă de rolul ei în lume și că ia parte activă la rezolvarea marilor probleme care frămîntă omenirea zilelor noastre.

Sub îndrumarea înțeleptului cîrmuitor de azi, împăratul Haile Selassie, Etiopia a pășit pe calea unui progres luminos.

N. NEAGA

2. Cf. N. Neaga, *op. cit.*, p. 306.